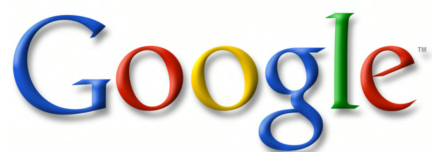

Google

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED

OG HISTORIE,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB,

1860.

KJÖBENHAVN.

BERLINGSKE BOGTRYKKERI VED L. N. KALCKAR.

BRAGE DEN GAMLES KVAD OM RAGNAR LODBROGS SKJOLD, VED G. BRYNJULFSSON.

BLANDT alle Oldtidens Skjalde er intet Navn mere berömt end Brage den Gamles. Han omtales ikke alene i Hálfssaga, Landnáma og Sturlunga, der alle have öst af een og den samme Kilde, og for saa vidt ere mindre vigtige med Hensyn til ham, som de kun gjentage det samme Sagn om den gamle Skjalds venskabelige Forhold til to af de ældste og berömteste Landnamsmænds Slægt. Men Egilssaga, sammenholdt med Landnáma, Skáldatal og fornemmelig den prosaiske Edda, give derimod værdifulde Bidrag til yderligere Kundskab saavel om ham selv som om hans Poesi, idet de to förste oplyse noget om hans Slægt og den sidste har opbevaret betydelige Brudstykker af idetmindste eet af hans större Digte. Det er disse Brudstykker, jeg her har samlet, og, idet jeg tillige meddeler dem i en dansk Oversættelse, forelöbig kun skal ledsage med enkelte Bemærkninger, idet jeg med Hensyn til en udförlig Commentar og historisk Undersögelse om Brage selv forresten maa henvise til min paabegyndte Samling af alle opbevarede Skjaldekvad, hvoraf Begyndelsen snart vil udkomme.

Vi vide fra „Skáldatal", at Brage den Gamle var Skjald hos den svenske Konge „Björn at Haugi", der efter Genealogierne var en Sönnesön af Ragnar Lodbrog. Men efter de samme Genealogier og Skáldatal selv maa dette dog vistnok have været i Brages ældre Dage, da han ogsaa siges at have været Eystein Beles Skjald, der efter Sagaen var en Samtidig af Ragnar Lodbrog. Og dette fremgaaer ogsaa

end yderligere af de i Edda opbevarede og her samlede Fragmenter af et af Brages egne Kvad, idet det tydelig sees af det paa to Stæder opbevarede Omkvæd, samt ogsaa af eet Sted i Indledningen, at Brage netop har digtet dette Kvad om et Skjold, som Ragnar Sigurdsson, altsaa netop efter den traditionelle Antagelse Ragnar Lodbrog selv, havde foræret ham og hvorpaa der fandtes Afbildninger af Gudernes og Heroernes mythiske Bedrifter. Dette bliver her altsaa Hovedsagen, og jeg skal nu kortelig, förend jeg meddeler Brudstykkerne og Oversættelsen, angive Digtets Form og Indhold, saaledes som disse maa antages oprindelig at have været.

Det er bekjendt, at enhver „Drápa" bestod af en Indledning, derpaa den egentlige Hoveddeel i Midten, der atter ved Omkvæd (*stef*) inddeltes i lige lange mindre Afsnit, hvert bestaaende af en tre, fire eller fem Stropher, sjelden flere, samt endelig Slutningen eller Udgangen (*slæmr*), der atter omtrent var ligesaa lang som Indledningen, til hvilken den svarede. I de almindelige Drapaer vare Indledning og Udgang ofte ligesaa lange som det midterste Hovedafsnit (*stefjamál*), men i Skjoldkvadene derimod, eller de Kvad, der vare digtede efter billedlige Fremstillinger paa Skjolde eller prægtige Haller o. s. v., og hvoraf vi, foruden Thjodolfs bekjendte „Haustlöng", ogsaa fra Egilssaga kjende Begyndelselstropherne af to Skjoldkvad af Egil Skallagrimsson, samt endelig Brudstykkerne af Ulf Uggasons „Húsdrápa", hvilke jeg för har samlet og med Oversættelse udgivet i „Nord og Syd" for 1858 — i disse Kvad derimod, der forresten aldeles ere som andre Drapaer, synes Indledning og Udgang, undertiden idetmindste, at have været meget kortere end ellers. Istedenfor „stefjamál" kaldes i „Húsdrápa" de enkelte Afsnit „skeið", og jeg har herefter ogsaa beholdt denne Benævnelse for Afsnittene i Brages Kvad, uden at jeg dog vil paastaae at de oprindelig netop have været kaldte saaledes; men dette er ogsaa mindre vigtigt,

og Hovedsagen er Digtets Indhold, som vi nu strax skulle see.

Alle de opbevarede og her meddelte Brudstykker, med Undtagelse af Strophen om Gefjon, der dog öiensynlig hörer til samme Digt, men ogsaa anföres i Heimskringla, ere tagne af Snorres Edda, hvor de alene findes spredte paa forskjellige Steder, og Udgiverens Arbeide maa derfor fornemmelig bestaae i at samle og sammenföie hvad der öiensynlig hörer sammen. Dette har jeg da ogsaa gjort, og Resultatet er blevet, at fem Halvstropher ere befundne at höre til Indledningen, blandt hvilke den förste öiensynlig tillige er Digtets oprindelige Begyndelse, der ogsaa er mærkværdig derved at den nævner en Hrafnkel, (Hrafnketill, den gamle oprindelige Form), som den der af Brage opfordres til at höre paa Digtet, og om hvilken man derfor maaskee ogsaa kan antage, at han har været Overbringeren af Skjoldet fra Ragnar til Brage. Forresten er der med Hensyn til Indledningen endnu kun at bemærke, at Skjalden her i sidste Halvstrophe kalder Skjoldets Forærer, som senere i Omkvædene benævnes ved sit rette Navn, Ragnar, for Sigurds Sön, som alt omtalt.

Hvad nu det förste Afsnit af den egentlige midterste Hovedafdeling af Digtet angaaer, saa har jeg tilsat Overskriften „Um þór", da dette Afsnit öiensynlig handler om Thors berömte Fisken efter Midgaardsormen. Forresten har jeg samlet de spredte Brudstykker hist og her; dog findes de hovedsagligen anförte under Afsnittet i Edda om Thors Benævnelser, og Opgaven var fornemmelig kun at ordne og sammenföie dem. Dette troer jeg ogsaa er lykkedes saa omtrent, idet dette Afsnit nu næsten ganske svarer til de to sidste, der hovedsagligen findes fuldstændige i selve Edda og foruden Omkvædet netop indeholde fire Stropher. Dog er det öiensynligt at ogsaa ved dem mangler der noget, vistnok kun een Strophe i Begyndelsen; og sammenholder man nu hermed, at förste Afsnit, saaledes

som det nu er samlet, og uden Omkvædet netop indeholder fire og en halv Strophe, saa bliver det meget sandsynligt, at hvert Afsnit oprindelig netop har bestaaet af fem hele Stropher. Strophen om Gefjon antage vi sikkert har henhört til det andet Afsnit, der vistnok har omhandlet Sagnet om Gefjons Plöining og Sjællands mythiske Tilblivelse; og hertil slutter da ogsaa det tredje Afsnit, om Hjadningernes berömte Kamp, sig ypperlig, saavel i local som chronologisk Henseende: Högne antages jo altid for at have været en Konge i Danmark, og hans Tid tænktes utvivlsomt langt senere end Gefjons Plöining, ligesom denne utvivlsomt igjen ansaaes for yngre i Tiden end Thors Fisken efter Midgaardsormen. Hertil slutter sig da ogsaa det fjerde Afsnit om Jörmunreks Död eller Hamders og Sörles Hevn, thi denne tænktes altid foregaaet i Slutningen af den mythiske Tid, og Brage sætter ogsaa Jörmunrek, der havde ægtet den mythiske Sigurd Fofnersbanes Datter Svanhild, og hvis Sön ogsaa hed Randver, öiensynlig i Forbindelse med Ragnar, hvis Bedstefader ogsaa hed Randver og som selv troedes at have ægtet en ikke mindre mythisk Datter af Sigurd, Aslaug eller Kráka, ved at kalde ham „Randvers Hovedætling". Man seer altsaa at der er et gjennemtænkt System i det Hele: Skjoldet har været deelt i fire Dele — omtrent som Ridderskjoldene senere? — af hvilke den överste indeholdt den ældste og mest guddommelige Begivenhed, den anden Rigernes Begyndelseshistorie med Gefjons Udplöining af Sjælland, der i den nordiske Sagnhistorie spiller omtrent samme Rolle, som hos Grækerne Athenes Kamp med Poseidon om Attika; paa den tredie fremstilledes Sagnhistoriens Culminationspunkt i den berömte Hjadningekamp, og den fjerde endelig indeholdt den mythiske Tidsalders Afslutning med den berömte og grumme Goterkonges Undergang som Fölge af Gudruns Sönners Hevn. Men det vigtigste bliver dog altid at have alt dette fortalt i et ægte nordisk Skjaldekvad fra maaskee det 8de Aarhundrede, og uden at der kan

være Tanke om fremmed Indflydelse — thi hvortil blive nu vel med dette for Öie alle de forvirrede Theorier om Volsunge- og Gjukunge-Sagnenes og saa mange andre nordisk-germaniske Sagns oprindelig historiske Grundlag? Jörmunrek, og alt som slutter sig til ham, kan herefter ikke skilles fra Ragnar, og Ragnar kan ikke uden ved Vold udsondres fra den övrige nordiske Sagnhistorie.

Dog, jeg vil ikke gaae videre ind paa disse vigtige Spörgsmaal her, men kun meddele det gamle Digt. At jeg har kaldt det „Loðbrókar Drápa" kommer deraf, at det virkelig benævnes saa paa eet Sted i Snorres Edda. Men dog maa det paa ingen Maade forvexles med „Loðbrókar-*kviða*", der kun er en anden Benævnelse paa det berömte „Krákumál".

LOÐBRÓKARDRÁPA (?)

Villt, Hrafnketill, heyra, hve hreingróit steini þrúðar skal ek ok þengil þjófs iljablað leyfa!	Vil I höre, Rafnkel! hvorledes jeg skal prise Kongen og Thrude-tyvens(Jættens)herligt farvede Fodstykke (Skjoldet).
Eld of þá'k af jöfri ölnabekks við drykkju, þat gaf fjölnis fjalla með fylli mer stillir.	Jeg modtog af Herskeren ved Drikkelaget Aalebækkens Ild (Guld), den gav Kongen mig for mit Fjeldkonge-Bæger (Digt).
þann átta ek vin verstan vaströdd, en mèr baztan, ála undirkúlu óniðraðan þriðja.	Han var af Venner imod mig den bedste, men imod Steenkonge-Landets klingende Stemme (Guldet) den værste.
Nema svo at góð hins gjalla gjöld baugnafaðs vildi meyjarhjóls hinn mæri mögr Sigurðar Högna.	For at Sigurds berömte Sön vilde modtage en god Lön for Högnes Mö's gjaldende ringomgivne Hjul (Skjoldet).

[I. Skeið: Um þór]

þat erumk sènt, at snemma
sonr aldaföðrs vildi
afls við úri þafðan
jarðar-reist of freista;
hinn er varp á víða
vinda öndurdísar
yfir manna sjöt margra
munnlaug föður augum.

Hamri fórsk í hægri
hönd þá er allra landa
ægir öflugbarða
endiskeiðs of kendi;
vaðr lá Viðris arfa
vilgi slakr, er rakðist,
á Eynefis öndri,
jörmungandr at sandi.

þá er forns litar flotna
á fangboða öngli
hrökkviáll of hrokkinn
hèkk Volsunga drekku;
ok borðróins barða
brautar hringr hinn ljóti
á haussprengi Hrungnis
harðgeðr neðan starði.

þjokkvöxnum kvað þikkja
þikling firing mikla
hafranjóts at höfgum
hætting megindrætti;
vildit vröngum ofra
vágs hyrsendir ægi,
hinn er mjótýgil máva
mörar skar fyrir þóri.

I. Om Thor.

Det vises mig, at Alfaders Sön i Tidens Ophav vilde pröve sin Styrke mod Alverdens iskolde Slange; ham som kastede Skigudindens Faders (Thjasses) Öine paa Vindenes vidtstrakte Hvælving, höit over de mange Menneskers Boliger.

De stærke Jætters Rædsel tog Hammeren i sin höire Haand, da han mærkede alle Landes Ende (ɔ: Ormen); Örnegudens Arvings Garn laa ikke slap paa Snækkens Kant, da den uhyre Slange droges hen ad Havets Bund.

Da Volsunge-Drikkens rædsomme Aal (den giftige Orm) hang sprællende paa de gamle, mörke Steenmænds stærke Banes Fiskerkrog, og den stærkbefarne Sö's stygge Uhyre stirrede trodsig nede fra Dybet paa Hrungners Hovedknuser.

Da siger man, at selv den vældige Jætte begyndte at finde Bukkegudens (Thors) forunderlig storartede Fiskeri altfor farligt; og han, som vovede at overskjære Tordengudens Fiskesnor, vovede ikke længer at tirre den vrede Sö.

Vel hafit yðrum eykjum
aptr, þrívalda, haldit —
simbli sumbls of mærum —
sundrkljúfr níu höfða!

Heel og holden kom du tilbage med dine Bukke — vi prise höit den Gjæstebudets Giver — Sönderknuser af Thrivaldes Hoveder ni!

[II Skeið: Um Gefjon].
Gefjon dró frá Gylfa
glöð djúpröðul-auðla,
svá at af renniröknum
rauk, Danmarkar auka;
báru öxn ok átta
ennitungl, þar er gingu
fyrir víneyjar víðri
valröf, fjögur höfuð.

II. Om Gefjon.
Glad trak Gefjon Danmarks Forögelse bort fra den guldrige Gylve, saaledes at Ögene dampede af Sved; fire Hoveder og otte Öine havde de Oxer, der hvor de gik foran Gudindens store udvalgte Perle.

[III Skeið: Um Hjaðningavíg].
þars er lofðar líta
lung váfaðar gungnis.

III. Om Hjadningekampen.
Der hvor Krigerne skue Spydsvingerens Blad (ↄ: Skjoldet?).

Ok um þeris æða
óskrán-, at þat sínum
til fárhuga færi
feðr, -veðrboða hugði;
þá er hristisif hringa
háls-, hin böls of fylda,
bar til byrjar drösla
-baug örlýgis draugi.

OgValkyriestormensBebuderske tænkte ved sin Optræden at bringe det dertil, at hendes Faders Sind opæggedes til Kampen; da den ringsmykkede ulykkeforvoldende Kvinde bragte Kampens Bærer Halskjeden ned til Stormens Heste (Skibene).

Bauð-a sú til bleyði
bætiþrúðr at móti
málma mætum hilmi
men dreyrugra benja;
svo lèt æ, þótt etti,
sem orrustu letti,

Og den Lægerske af de blodige Saar böd ikke den ædle Konge Guldkjeden, for at formilde hans Sind med Hensyn til Kampen; hun lod kun stedse, som om hun vilde for-

jöfrum úlfs at sinna
með algífris lifru.

hindre den, skjöndt hun netop opmuntrede til den, for saaledes at före Kongerne ned til Ulvens altopslugende Söster.

Letr-a lýða stillir
landavanr á sandi,
þá svall heipt í Högna
höð, Glamma man stöðva;
en þrymregin þremja
þróttig Hèðins sóttu,
heldr enn Hildar svíra
hringa þeir of fingu.

Mændenes landlöse Konge fraraadede ikke at standse Sökongens Hest ved Stranden, da svulmede den blinde Vrede i Högnes Bryst; men de trodsige Krigere önskede heller et Angreb af Högne end at modtage Hildes Halssmykke.

Ok fyrir hönd á hólmi
hveðru brynju viðris
fengeyðandi fljóða
forðæða nam ráða;
allr gekk herr und hurðir
Hjarranda fram kyrrar
reiðr at Reifnis skeiði
Ráðálfs af mar bráðum.

Og saaledes fik da den storartede, al Kvindelighed bortkastende Kvinde at raade for Brynjetroldens Herre paa Holmen (Valpladsen, Kampens Mark); vred gik hele Hæren henimod de tætsluttede Skjolde fra Stormgudens Ganger.

Þó má sókn á Svölnis
salpenningi kenna,
Rès gafumk reiðar mána
Ragnarr, ok fjöld sagna.

Det Angreb er at see og mange andre Sagn paa Odins Saldække (Skjoldet), mig forærede RagnarSökarmensMaane(Skjoldet).

[IV Skeið: Um Hamði ok Sörla]
Knátti eðr við illan
Jörmunrekr at vakna
með dreyrfár dróttir
draum í sverðaflaumi;
rósta varð í ranni
Randvès höfuðniðja,

IV. Om Hamder og Sörle.

Ved en ond Dröm monne Jörmunrek vaagne i fordums Dage blandt sine blodbestænkte Mænd i Sværdegnyen; der blev Rummel i Hallen hos Randvers Hovedætling, da Erps

þá er hrafnblá'r hefndu
harma Erps of barmar.

ravnesorte Brödre hevnede deres Smerte.

Flaut of set við sveita
sóknarálfs á gólfi
hræfadögg, þars höggnar
hendr sem fætr of kendust;
fèll í blóði brunninn
brunn ölskakki runna,
þat's á leifa landa
laufi fátt, at höfði.

Ligdug og Blod flöd om Bænkene paa Gulvet, der hvor man grant kunde kjende Kampalfens afhuggede Hænder og Födder; Heltenes Herre styrtede hovedkulds i en brændende Blodpöl — det er malet paa Sværdlandets (Skjoldets) Fod.

þar svo at gjörðu girðan
gólvhölkvi-sá fylkis
segls naglfara siglur
saums andvanar standa;
urðu snemst ok Sörli
samráþa þeir Hamðir
hörðum herðimýlum
Hergauts vinu barðir.

Saaledes stode der de Tappre, viede til Döden, rundtom Herskerens Leie; i en meget tidlig Tid bleve de begge, de enige Brödre, Hamder og Sörle, slaaede med Jordens haarde Knokler.

Mjök lèt stálastökkvir
styðja Gjúka niðja
flaums, þá er fjörvi næma
fólghildar mun vildu;
ok bláserkjar birkis
böll fagrgötu allir
ennihögg ok eggjar
Jónakrs sonum launa.

Kraftigen lod StaalgnyensStyrer slaae paa Gjukes Ætlinger, dem som vilde have berövet Kampgudindens Yndling Livet; og Jörmunrek lod godt betale Jonakers Sönner de trodsige Hug og haarde Sværdslag.

þat sèk fall á fögrum
flotna randar botni,
Rès gafumk reiðar mána
Ragnarr, ok fjöld sagna.

Det Heltefald og mange andre Sagn skuer jeg paa Skjoldets fagre Grund — mig forærede Ragnar Sökarmens Maane (Skjoldet).

ANMÆRKNINGER.

Med Hensyn til det förste Afsnit om Thors Fisken efter Midgaardsormen, maa jeg henlede Opmærksomheden paa det virkelig Storartede i den saa kortfattede Fremstilling af Begivenhederne, der naturligviis forudsattes som bekjendte for alle. Den gamle Skjald har her ganske sikkert ikke manglet Bevidsthed om det uhyre og overmenneskelige i denne Kamp „i Tidens Ophav" med hin frygtelige og for Menneskene ubekjendte Orm, som han saa slaaende men kort kalder „alle Landes Ende", og derved bedre, end det ofte gjöres i vidtlöftige mythologiske Afhandlinger, udtrykker Oldtidens egentlige Forestillinger om Sagen selv. Det morer ham desuden öiensynlig paa en Maade at fortælle den ene Mythe igjennem den anden; og naar han saaledes kalder Midgaardsormen „Volsunge-Drikkens Aal", fordi det troedes om de aldeles mythiske Volsunger, der vare Idealet for al kongelig Heltestyrke og Kraft til ufordærvet at kunne gjennemgaae enhver Skjærsild og Plage, — Ordet „*að volsa*" betyder nu paa Islandsk omtrent, at slaae stort paa —, at de tillig vare i Stand til at taale Gift, hvorfor denne ogsaa kaldtes „Volsungernes Drik" — saa er dette ikke alene interessant i sig selv, men fornemmelig fordi vi nu see, at denne Forestilling ogsaa har været almindelig i Norden i det 8de Aarhundrede i det mindste. Jeg tænker mig, at hvis vi nu havde Archilochs bekjendte Seiersang om Herakles i Olympia og andre saadanne græske lyriske Oldtidskvad om mythiske Heroer fra den forpeisistratiske Tid, saa vilde vi snarest have et Sidestykke til Brages og de ældste Skjaldes Kvad om mythiske Begivenheder i Norden.

Men jeg skal ikke fortsætte dette videre, og kun til-

föie at jeg, som paa flere andre Steder, saaledes fornemmelig i Udtydningen af den förste Strophe i det 3die Afsnit, om Hjadningerne, har maattet afvige fra Dr. Egilssons Forklaringer, der kunne eftersees saavel i den Arna-Magnæanke Udgave af Snorres Edda, som ogsaa noget anderledes i hans „Lexicon poeticum". Efter min Opfatning er det kun Ordene „*umþeris*", der kunne volde nogen Vanskelighed, da Formen rimeligviis er antiqueret, maaskee beslægtet med det danske „deres" istedenfor „þeira" paa Islandsk; „*æða*" er derimod et Gjerningsord, der styres af „*hugði*": hun besluttede at „*fare saaledes frem* (mage det saaledes) med Hensyn til dem, at" o. s. v. „*Oskrán*", betyder egentlig en Valkyrie, aldeles som „*fólkrán*" i Thorleif Jarleskjalds Digt om Hákon Jarl, men slutter sig her til „*veðrboða*", saa at „*óskrán veðrboða*", efter Ordene „Valkyriestormens (d. e. Krigens) Bebuderske" atter kun kommer til at betyde „en Krigsgudinde", her naturligviis Kongedatteren Hilde, der jo ogsaa havde Valkyriens Navn; paa denne Maade bliver Ordstillingen den simpleste og Meningen ogsaa den bedste. Forresten skal jeg med Hensyn til Sagnet selv kun gjöre opmærksom paa, at Brages Ord om Halssmykket öiensynlig henpege til den samme Fortælling, der endnu haves i „Sörlaþáttr", om end maaskee noget forvansket; og jeg kan i det Hele taget slutte med den Bemærkning, at störste Delen af de saakaldte „Fornaldarsögur", der nu af mange kun ansees for den senere Middelalders Opdigtelser, skal ved nærmere Undersögelse som oftest, i det mindste hvad Indholdet angaaer, der fra Begyndelsen af aldrig har været andet end mythisk, netop vise sig at stamme fra den mest ægte og oprindelige Oldtid.

OM DET NÖTEBORGSKA FREDSFÖRDRAGET OCH DESS FÖLJDER, af A. J. Europaeus.

Det Nöteborgska år 1323 imellan Ryssland och Sverige afslutade fredsfördraget är det äldsta och oneklïgen det vigtigaste dokument till upplysande af Finlands tillstånd i äldre tider, helst detsamma låter oss kasta en blick i det inre landets småningom skeende kolonisation, hvarom man för öfrigt eger ganska få underrättelser, till dess under Gustaf den I:s tid ett förut icke anadt ljus börjar uppgå öfver trakter, hvilka dittills legat i ett dimmhöljdt mörker.

Ur en afhandling om Nöteborgska freden af B. E. Hildebrand, införd i 20:de delen af Vitterhets-Akademiens handlingar synes, att det i afseende å den då fastställda riksgränsen finnas tvenne fullkomligt skiljaktiga bref. Enligt det äldre brefvet af den 12:te aug. 1323 börjar gränsen vid hafvet, går derifrån långsmed Sesterjoki (Systerbäck) till en mosse, i hvars midt ett berg stod, derifrån till Saaenjoki, som skiljer de Karelska socknarne Rautus och Sakkola ifrån Walkjärvi, ifrån Saaenjoki till Päiväkivi (solsten), en i Wuoksen utskjutande klippa icke långt ifrån Noisniemi, der elfven ifrån sin sydostliga riktning gör en tvär svängning åt nordost och hvarest inom loppet af 200:de år Rysslands och Sveriges ombud flere gånger skulle sammanträda för att beriktiga gränsen, dock utan att komma till något resultat. Ifrån Päiväkivi går gränsen till Rödehäll (Ruskeavuori, imellan Räisälä och S:t Andreae), derifrån till Lämbeträsk, så till mossen i Päckze, derpå till Kangajärvi och Aittajärvi (alla fyra för medd. okände), sedermera till Torsajärvi inom Rautjärvi församling samt slutligen till Särkilax inom Sämingi socken och utgörande den djupaste invik

af de Savolaksiska eller Saima vattendragen åt Karelen till. Att sluta efter de ifrån Sesterjoki till Särkilax uppgifna råer var detta land, det vill säga det nuvarande Wiborgs län, hvilket genom nämnde råsträckning blef tudeladt, redan någorlunda befolkadt. På ryska sidan kommo således de nuvarande socknarne Rautus, Sackola, Pyhäjärvi, Räisälä jemte Kexholm, Hiitola, Kronoborg, Parikkala, Kesälax, Ruskiala, Uguniemi, Jachimvaara, Sordavala, Impilax, Suojärvi, Suistamo och Salmis eller det så kallade Kexholms län, hvaremot Sverige erhöll trenne gisslalag „Saulax, Jäskis och Eurapää, Karelsk gisslalag", såsom det i urkunden heter. Dessa gisslalag kallas Karelska gisslalag icke derföre att de uteslutande varit bebodde af Karelare, utan förmodligen derföre att de gifvit Karelare lofven, varit i visst afseende beroende af dem och stått i handelsförbindelser till dem.

Till Jäskis hörde väl då, liksom nu, de nuvarande kyrksocknarne Ruokolax, Peterskyrka och S:t Andreae, bebodda af en folkstam (Jäskeläiser), hvilken till lynne, fysionomi och lefnadssätt bär en mera Jämisk än Karelsk typ. Äuräpää gisslalag utgjordes väl då såsom nu af socknarna Mohla, Walkjärvi och Kivinebb samt måhända en del af Nykyrka, nu ännu till stor del bebodd af Äurämöjser, en skild, ehuru nära med Karelarne beslägtad folkstam. Hvad Saulax gisslalag vidgår, lärer dertill hafva hört den del af Wiborgs län, som ännu till större delen anses bebos af den Savolaxska stammen, nemligen socknarne Lappvesi, Savitaipale, Taipalsaari, Klemis, Luumäki och måhända äfven en del af Sulkava, Puumala och Sämingi. Längre har väl det Savolaksiska gisslalaget den tiden icke sträckt sig. Visserligen förekommer redan i början af 14:de århundradet Savilax eller S:t Michels socken, ett helt århundrade den enda i Savolax, men denna församling hade bildat sig i skydd af det svenska Tavastland och således icke under Karelarnes auspicier (jfr AnO 1858 p. 30). Sålunda finna vi att genom det Nöteborgska fredsfördraget Jämer samt

med dem beslägtade Jäskeläiser såsom ock imellan dem och Karelare stående Äurämöiser och Savolaxare (Savakkor?) kommo under Sverige, men de egentliga Karelare, hvilka i århundraden varit Novgorods trogna bundsförvandter, fortfarande förblefvo under Ryssland. Sjelfva fredsslutet tycks mindre haft afseende på landets delning, än på ett skifte af de skilda finska folkstammarne, allt som desse mera hyllat den ena eller andra makten.

Hvad sedermera råsträckningen ifrån Wiborgs läns norra gräns högre upp vidgår, så finnas ifrån Särkilax till Karjalankoski (inom Nilsiä socken) d. v. s. på en sträcka af öfver tjugu mil endast tvenne råmärken uppgifna, hvaraf torde synas att denna landsträcka då ännu till det mesta var obebodd eller en lappmark. Dessa råmärken voro Samusala och Siti. Samusala är troligen det förvrängda uttalet af Savon eller Sauvon salo, men hvilken benämning utvisar att här icke någon råpunkt var uppgifven, utan endast på måfå en vatten- eller skogssträckning. Samma förhållande var förmodligen äfven med Siti. Numera förekommer i landet veterligen icke något ställe benämndt Siti, men af trovärdig person har uppgifvits att det nedanom Warkaus befintliga vattudraget i äldre tider kallats Sitin[1] selkä. Genom denna gränssträckning, hvilken i anseende till landets då ouppodlade tillstånd kan antagas hafva gått i rak sträckning ifrån Särkilax öfver Sitin selkä till Karjalankoski, skulle de nuvarande kyrksocknarne Kerimäki, Heinävesi, Kuopio, Leppävirta och Nilsiä till större delen fallit på ryska sidan om gränsen. Att detta land då var en ödemark, synes deraf att Kuopio trakten ännu 200 år senare af de kring Nyslott boende Savolax bönderne kallas deras lappmark. (jfr Arvidssons Handl.)

[1] Vid namnet Siti frestas man att tänka på Taciti Sitones, Skandinavernes Jot, Lapparnes Tjud, de gamlas Scyth och Samojedernas Siirtje (Suomi 1844 p. 19).

Ifrån Karjalankoski gick gränsen vidare, såsom det i det äldre råbrefvet heter „till Klomenkoski, sedan i Patajoki, tähdan och norr i hafvet". Vanligen antages gränsen hafva sträckt sig ifrån Karjalankoski till Patsjoki och derifrån till Ishafvet, i hvilken riktning efter mera än tvåhundraåriga strider, gränsen efter Teusina freden år 1595 äfven uppgicks; dock är det vida sannolikare att den rätta gränsen tagit en hel annan riktning. Vi ega visserligen ingen närmare lokalkännedom af dessa trakter, dock äro vi böjde att antaga att med Klomenkoski förstods Kolimanjärvi inom Pihtipudas kapell af Wiitasaari socken samt med Petajoki antingen Pyhäjoki, uti hvilken enligt Eklunds karta forsen Petäjänkoski finnes eller ock Pattijoki bäck i trakten af Brahestad. Vare sig dock härmed huru som helst, så mycket tro vi oss likväl kunna bestämma att det var denna riktning, gränsen enligt det Nöteborgska fördraget skulle taga. Skälen till detta vårt antagande äro följande: Då rån imellan Savolax och Tavastland år 1415 uppgicks (se Suomi 1846 p. 164), hade vid den sista råpunkten i norr, Lastakoski eller Karjalanmaa selkä både „Rysskarlar och Norrbottningar påstått att deras råer der vidtaga". Uti Carl Knutssons dombref af den 17de april 1446 angående gränsorna imellan Tavastland och Savolax uppgifves, att den yttersta råpunkten i norr, Kalliovuori, ligger söder om en hög sandås, Maanselkä kallad, hvilken förbemälde år åtskiljer Ryssland och Norrbotten så ock Tavastland, Savolax och Norrbotten ifrån hvarandra (Suomi 1846 p. 196). Häraf synes att på gränsen imellan Pielavesi och Pyhäjärvi nuvarande socknar ett ryskt område vidtog, hvarigenom icke blott Idensalmi och en del af Pielavesi utan äfven den vida största delen af Uleåborgs län ännu 1446 räknades till Ryssland. Detta utvisa äfven de imellan Ryssland och Sverige åren 1473, 1483, 1497, 1504, 1513, 1535 och 1561 afslutade fredstraktater, uti hvilka öfverenskoms att gränsen imellan dessa länder skulle uppgås ifrån Systerbäck (Sester) till

Bottniska viken (Helsinge haf, Kaino haf, Norrbottniska haf, såsom den kallas; se Hildebrand om Nöteb. freden). Häraf finner man hvarföre erkebiskopen i Upsala Hemming år 1348 i Torneå döpte Karelare, som voro ditkomne ifrån Uleå, Kemi och Simo, samt hvarföre Torneå i äldre tider räknades till Upsala stift och icke till Åbo, emedan man direkte ifrån Sverige kunde komma dit, men icke ifrån Åbo, då ett ryskt område låg imellan dessa orter. Häraf finner man vidare, hvarföre med rågången uppskjöts ifrån den ena tiden till den andra och hvarföre Gustaf I ännu 1542 bjöd att dermed förhala. Också var det dessa omtvistade gränsor, som vållade de ständiga, mera än tvåhundraåriga krigen imellan de rivaliserande makterna till dess Gustaf den I:e år 1551 befallte Finke att flytta Savolaxska bönder till erie-marken i Nyslotts och Korsholms län, d. v. s. till trakterna af Kuopio, Idensalmi, Kajana och måhända äfven Wiitasaari och Saarijärvi, samt sålunda förvandlade de förstnämnde orterne till svenska provinser. — Att Ryssland kunnat göra anspråk på dessa ödemarker, låter endast derigenom förklara sig att de dessförinnan ansågos utgöra en Karelarnes tillhörighet, der de jagade och fiskade samt på birkarlavis togo skatt af Lappen. Då Karelens sjelfständighet i 13:de och 14:de århundradet isynnerhet genom anläggningen af Wiborg (1293), Nyen (1300), Kexholm (1310) och Nöteborg (1323) blef bruten, ansågo sig Novgoroderne berättigade att träda i dessa deras forna bundsförvandters arfsrättigheter.

Hvad de i Nöteborgska fredsfördraget uppgifna orden: „Vår gisslelagh af Nougårdt med vatten och fiske hafva Ilevess halft, halft Koknekallio, Vatukifvi halft, Somevesi halft, Yxpää halft, Upelax halft" vidgår, torde det numera vara svårt att få reda på Koknekallio, Vatukifvi och Yxpää, åtminstone i den sträckning gränsen tagit. Ilevess skulle jag anse betyda Ilmes insjöar vid Ilmes bönehus i Hitola socken, hvilka ännu utgöra gränsen imellan Jäskis och Karelen. Upelax är förmodligen det förvrängda uttalet af Hapalax vid Nyslott,

hvaraf torde följa att den ursprungliga gränsen icke gick öfver Paruvesi, utan i rak sträckning förbi Nyslott och Hapalax till Sitin selkä. Hvad orden: „i Kådeve siette lotten af Biuromen, i Kunustaina och siette lotten af Biuromen" vidgår, så har redan förut uti en i Annaler for nordisk Oldkyndighed för 1858 införd afhandling „om Savo och Savolaxarnes forntid", man sökt visa, att dessa ord kunna återgifvas: sjette lotten af birkarlarnes i Kaavi och Kuhnusta skatt tillfaller Novgorod, hvaraf vi drogo den slutsats att landet imellan de Savolaxiska och Karelska vattendragen vid Nöteborgska fredens afslutande var en ödemark, endast besökt af jägare och birkarlar. En bekräftelse härpå lemnar äfven Hildebrand i sin afhandling om Nöteborgska freden, der dessa ord förklaras med: „sjette lotten af bäfverfångsten i Kådeve och Kunustaina", hvaraf vi slöto att ordet birkarl ursprungligen betyder bäfverfångare, bjurkarl. Orden „innan landzmerke höra thesse till Nogård" hafva troligen ingen annan betydelse än att detta då så föga kända och med så få och obestämda råmärken betecknade land hörde till Karelen eller låg inom Novogorods landamärken: ty att tyda dem derhän, som skulle Novgorod egt rättighet att uppbära skatt ifrån de till Sverige afträdda landskaper, såsom P. A. Munch påstår (Antiquités Russes II p. 474-475), dertill gifva nämnde uttryck ingen skälig anledning.

Hvad de många varianterne till Nöteborgska fredstraktaten vidgår anser Hildebrand dem vara af senare datum och möjligen affattade år 1339. Visserligen nämna äfven ryska annalerne (enl. Akianders utdrag p. 192), att Novgoroderne nämnde år skickade sändebud till svenska fursten i Lund och att freden der afslöts efter gamla bref. Men angående Karelarne sade de sålunda: „Om våra rymma till eder, huggen dem eller hängen dem, eller om edra komma till oss, vilje vi göra på samma sätt med dem, på det de icke må lisma oss emellan. Men dessa utleverere vi icke, de äro döpte till vår lära och dessutom äro icke mer många

af dem qvar, såvida nästan alla genom Guds vrede vandrat hädan". Likafullt är det mindre troligt att i Lund kunnat bestämmas råer genom en mera än trettio mils lång ödemark i hjertat af Finland. Dertill kommer att den gamla gränsen, såsom förut visats, ännu erkändes åren 1415 och 1446 vid råernes emellan Tavastland och Savolax uppgående och att ännu under Gustaf d. I:s tid de blodigaste fejder emellan Karelare och Savolaxare fördes på det tvistiga området, d. v. s. vid Puruvesi stränder, inom Hapalax fjerding, Kuopio, Leppävirta och Nilsiä nuvarande socknar, trakter hvilka efter det äldre råbrefvet lågo inom ryskt område, men sedermera upptagits af Savolaxare d. ä. svenska undersåtare (jfr Karjalan ajantiedot p. 19 och 20).

Enligt vår tanke utgöra de senare råbrefven ingenting annat än en kommentar af det äldre eller, rättare sagdt, ett förslag till ändring af detsamma, sannolikt uppgjordt först i 15:de eller 16:de århundradet och bärande namnet af det Nöteborgska, emedan de enligt föregifvande stödja sig på detsamma. Sålunda finns i Arvidssons Handl. I p. 247 en rågång nämnd, som på Gustaf d. I:s befallning år 1545 uppgicks ifrån Retusaar (nu Kronstadt), till Warpavuori, af landsfogden i Ägräpä, häradshöfdingen i Lappvesi och länsmännerne i Jäskis och Taipale, dock såsom det synes utan Ryska kommissarier. Det hvilar ett slags nemesis öfver dessa tillgöranden, som burit helt andra frukter än dem som påräknade varit, ehuru det arma Finska folket undertiden fått ligga hårdt imellan, dock hafva dessa tilldragelser äfven genom försynens skickelse varit ett medel att närmare förena de spridda och sinsemellan ofte fiendtlige Finska folkstammarne och att sålunda af detta forntidsland bilda ett framtidsland.

Så ödsligt det än såg ut i dessa mörka nordanlanden ännu den tid det Nöteborgska fredsfördraget ingicks, började sedan nämnde tid landets tillstånd småningom att få ett annat utseende. Redan femton år senare eller 1338, då

ett fredsfördrag afslutades, troligen i Wiborg, skulle närmare öfverenskommelse träffas angående det storika (kobilitska) Karelen, hvarmed förmodligen ingenting annat förstods än det närvarande till Kuopio län hörande Karelen (se Karjalan ajantiedot p. 14). Då freden följande året afslöts i Lund och de ryska ombuden uppgåfvo „att af Karelare icke många voro qvar, såvida nästan alla genom Guds vrede vandrat hädan", kan detta visst sålunda förstås att en stor del Karelare under de förra krigen fallit för svärdet och krigets elände, dock torde en betydlig del af dem, ovane vid det nya oket, sökt sig fredligare boningsplatser i de öfre dittils ödsliga trakter, måhända detta Kalevala sångarenes Tuonela, hvilket icke var okändt för dem. — Nu hoppas vi kunna visa att dessa landsorter äfven fått inflyttningar ifrån det Dvinska Savolotsie eller de gamles Bjarmaland.

Bjarmerne eller de Dvinska Savolakser hade längre än någon annan finsk folkstam bibehållit sin sjelfständighet, hvartill dels deras rikedom och makt, dels deras aflägsenhet ifrån Novgorod torde hafva bidragit. Ända till det Nöteborgska fredsslutet lärer Novgorod icke hafva fått fast fot derstädes; och ehuru Annalisterne någon gång äfven före denna tid tala om Novgorodernes tåg till Savolotschie, gälla dessa säkert mera andre Savolotska, d. ä. på hinsidan om skogsbygden boende Tjuder, såsom Wesser (Wepsäläiset) och Ustjuger (Jugalaiset), än Dvinaboerne. Dessförinnan hade desamma att bestå mången strid med Norrmännerne. Att förtiga Norrmännernes tåg dit i äldre tider, berättas i Kung Hakon Hakonssons saga (Antiquités Russes II p. 81), huru Andreas Skjaldarbrand och Ivar Utvik år 1222 med fyra skepp gjorde ett tåg till Bjarmaland. Orsaken till detta tåg var att Andreas af Sjömälingen, Svein Sigurdsson, Ögmund af Spanheim jemte andra med tvenne skepp för några vintrar hade begifgit sig till Bjarmaland, hvarifrån Andreas och Svein om hösten återvände, under det Helge Bograngsson med sitt

följe derstädes qvarstannade. Äfven Ögmund stannade der qvar samt begaf sig med sina följeslagare och varor följande höst till Susdal. Under tiden hade en tvist uppstått imellan Halgolandsboerne och Bjarmernas konung, hvaraf följden blef att Bjarmerne vintern derpå anföllo dem samt dödade hela besättningen på de öfriga fartygen, som der qvarstannat. Sedan Ögmund härom fått underrättelse, begaf han sig till Holmgård, derifrån genom Österlanden till Jerusalem, hvarifrån han återvände till Norige samt förvärfvade sig stor ära genom denna färd. Andreas och Ivar gjorde derpå den omnämnda färden till Bjarmaland, härjade detsamma samt medförde derifrån ett rikt byte, bestående af skinnvaror och rent silfver.

Detta är, enligt hvad norska sagorna förtälja, Norrmännernes senaste tåg till Bjarmaland. Året 1250 kom deremot en skara Bjarmer, enligt uppgift flyende för Tataren till Norge samt fick sig af konung Håkon Malangerfjorden till boningsplats anvist. Tromsö kyrka förmodas hafva blifvit bygd för deras räkning och såsom bekant bo ännu Qväner i nämnde trakt, hvilkas sedlighet och patriarkaliska lif synnerligen fördelaktigt vitsordas af Stockfleth i dennes beskrifning: om Qvänerne i Norge.

Då året derpå konungen i Gardarike Alexanders (Nevski) sändebud kommo till Norge för att förebygga tvisterna imellan konung Hakons sysslomän i de norra markerna samt de i öster boende Karelare, hvilka då redan uppgåfvos vara skattskyldiga under Novgorod, nämnes ingenting om Bjarmer eller Savolakser. (Antiqu. Russes II p. 83). Freden varade likväl icke länge och de Norska sagorna förtälja att Karelare och Qväner år 1271 härjade i Halgoland, att år 1279 konung Magni syssloman Thorbjörn jemte följe dödades på bergen af Karelare, att åren 1302 och 1303 Karelare likaledes ströfva i de norra orterna samt bekrigas af konung Håkons härförare Ögmund Ungidanz, men åren 1316 och 1323 är det icke mera Karelare, utan Ryssar, som härja i

Halgoland samt bränna derstädes Erling Vidkunssons gård Bjarkey.

Tre år efter det Nöteborgska fredsfördraget sattes för någon tid en gräns för dessa ströftåg genom ett imellan Ryssland och Norge den 3 Juni 1336 i Novgorod på 10 år afslutadt fredsfördrag.

Uti nämnde traktat (se Antiquités Russes II p. 493), heter det bland annat: hospites de Norvegia debent transire versus Nogard et Sauløke sine omni impedimento, et sic e contrario hospites de Nogard et Sauløke debent transire versus Norvegiam sine omni impedimento, d. ä. Norska handlande (gosti, hospites) böra utan hinder få färdas till Novgorod och Savolaks och på samma sätt Novgorodska och Savolakska handelsmän till Norge. Uti ett bihang till nämnde traktat nämnes att Rysslands herrskare enligt Norska kolonisters (búmenn) och Lappars utsago finge taga skatt med sjön ända till Lyngestufvu och på bergen ända till Mälån, d. v. s. långt in i Norge, hvaremot Norrmännerne fingo uppbära skatt af halfKarelare eller halfLappar (födde af Lappsk mor) ända till Terska halfön (Turjan niemi) och Gandviken (Kantalax), således långt in i Ryssland, dock icke mera än fem gråskinn efter hvarje båge. Äfven häraf synes att Novgoroderne trädt i Karelarnes fordna rättigheter och att icke landet, utan de skilda folkstammarne, skattat till hvar sin skyddsherre utan afseende på de boningsplatser de innehaft, Karelarn nemligen till Ryssen, Lappen och halfKarelarn deremot till Norrmannen. På ett dylikt förhållande äfven hvad Sverige vidgår, har troligen Herberstein afseende, då han äfven för en senare period uppgifver: Est et alia Carela, præter jam nominatam, provincia quæ suum territorium et idioma habet, 60 fere et amplius milliaribus a Novgordia in septemtrionem sita. Ea quamvis a finitimis quibusdam gentibus tributum exigit, nihilominus et ipsa regi Suetiæ item et Mosco, ratione dominii Novogardensis tributaria est.

Ehuru, såsom här ofvan antydt blifvit, Novgoroderne

före Nöteborgska fredens afslutande icke lära fått fast fot i det egentliga Bjarma- eller Dvina-landet, blef förhållandet likväl ett annat, sedan de genom Nöteborgs anläggande fredat sina besittningar vid Ladogasjön. Sålunda uppgifves af Ryska annalisterne att Novgoroderne i förening med Jemzer år 1342 härja alla socknar vid Dvinafloden, att de år 1386 pålade Dvinaboerne en skatt af 5,000 rubel, att de år 1398 härja Wologda, förstöra Ustjug, belägra Orlez, gripa Savolaksernes anförare samt taga af Dvinaboerne i lösen 2,000 rubel och 3,000 hästar. Dessa härjande ströftåg fortsättas sedermera åren 1401, 1417, 1425, 1441, 1452 och 1478, hvarjemte äfven Norrmännerne år 1419 bekriga det Karelska området i Warsug vid Archangelsk samt år 1445 härja Dvinalandet. — Då dertill ännu kommer, att år 1424 en svår pest derstädes herrskade, finner man lätt huru det gamla Bjarmalandet förlorade större delen af sina fordna inbyggare, hvarjemte återstoden dels flyttat till Finland, dels sammansmultit med inflyttande Ryssar.

Detta förhållande besannar äfven en i norra Ryssland gängse sägen, enligt hvilken landets fordna Tschudiska innevånare försvunnit i jorden (manala?), hvilket väl ingenting annat vill säga, än att de begifvit sig på hinsidan om landtryggen samt sedermera icke låtit höra af sig. Vidare gör Castrén (Suomi 1844 p. 1-22) det högst sannolikt, att Finnar af den Karelska stammen bott icke blott vid Dvina utan äfven vid floden Mesen, helst i den Rysk-Archangelska dialekten många ifrån finskan lånade ord finnas, såsom salma, laehta, taibal m. m., hvarjemte många finska benämningar på floder, sjöar, byar m. m. der förekomma. Äfven skall den finska typen i anletsdragen derstädes mångenstädes och isynnerhet i Pinegska kretsen anträffas samt många finska seder och bruk der återfinnas. Det är äfven omkring och vid Dvina floden som de finska folkstammarne tyckas varit koncentrerade, Karelarne till vester, Savolakserne vid öfre Dvina, Jämer i söder samt Permier eller Syrjäner i öster.

Åtskilliga i öfre Karelen bosatte familjer, isynnerhet af den grekiska trosbekännelsen, veta ännu att berätta att deras förfäder hit inflyttat ifrån Dvinatrakten. Då landet sedermera under de la Gardiernas och Gustaf Adolfs tid eröfrades af Svenskarne, skola åtskilliga af dem hafva återflyttat till deras förra boningsplatser. De som bosatt sig på andra sidan om Dvinan, så berättas det, skola alla hafva omkommit, emedan landet icke burit dem, men af dem som nedsatt sig vester om Dvina hade de fleste qvarstannat. Desses efterkommande hafva ännu i senare tider här efterletat skatter, dem deras förfäder vid landets utrymning nedgräft och hvarpå de senare i sinom tid lemnat uppgifter i Solovetska klostret och Walamo. Äfven torde de på sina ställen i dessa östra landsorter befintliga hällristningar ingenting annat utvisa än anvisningar på dylika nedgräfda skatter. Namn sådana som Kemi, Kola, Höytiö, Imandra, Oulu, Onkamo m. m., hvilka förekomma på hvar sin sida om gränsen, tyda likaledes på en närmare gemenskap dessa landskaper imellan i äldre tider.

Medd. är böjd att antaga, det skaror af Bjarmer samtidigt och af samma orsak som de flyttade till Malangerfjorden, d. v. s. i medlet af 13:de århundradet, äfven bosatt sig på Saimens södra kust, hvarest dessförinnan ännu Lappar bodde, såsom namnen Lappvesi och Lappenranta utvisa. Till skilnad af de öfriga inom nuvarande Wiborgs län bosatte finska stammar kallades de, så förmode vi, efter sitt förra hemland Savoboer och utgjorde det såkallade Savlaxska gislalaget. Oroade af Ryssarne och stärkte genom nya inflyttningar draga de sig småningom åt nordvest, underkasta sig det derstädes i Tavastland uppspirande svenska väldet samt grundlägga i början af 14:de århundradet (1329) i trakten af S:t Michel den första församlingen i det nuvarande Savolax. Sedermera uppstår Jockas socken 1422. Att döma efter en i Arvidssons Handlingar under år 1545 lemnad uppgift hafva trakterna kring Nyslott blifvit koloniserade först under Erik Axelsons tid, hvilken äfven, förmodligen för att

skydda de nya kolonisterne, år 1477 anlade Nyslotts fäste, i hvars skydd den 3:dje församlingen i Savolax, Sämingi, uppstod. Trakterne kring Kuopio och Rautalampi hafva efter all sannolikhet först i Gustaf den I:stes tid blifvit befolkade och på samme konungs befallning bosätta sig Savolax bönder i trakten af Kajana. De öfriga församlingarne i det inre landet hafva sedermera utbrutits ifrån de ofvan uppgifne.

BIDRAG TIL KUNDSKAB OM DEN ÆLDRE JERNALDER I DANMARK, VED V. BOYE.

(Jevnför tab. I-IV.)

IFÖLGE de i de senere Aar anstillede Undersögelser maa Broncealderen antages at være fuldstændigt afsluttet her i Landet omtrent paa Christi Tid.[1] Det er naturligt, at Jernets almindelige Anvendelse til Vaaben og skjærende Redskaber maatte fremkalde et betydeligt Fremskridt i Culturen; men desuden tale alle Omstændigheder for, at Jernalderens Begyndelse hos os tillige maa sættes i Forbindelse med Indvandringen af en ny Folkestamme, der har underkuet Broncefolket og dets Cultur. Derom vidne ikke alene Vaabnenes, Redskabernes og Smykkernes forskjellige Former og Prydelser, men det fremgaaer ogsaa af andre Iagttagelser; medens Broncefolket kun benyttede de tre Metaller, som findes lettest og i renest Tilstand: Kobberet og Tinnet, hvoraf Broncen blev sammensat, samt Guldet, fremtræder nu foruden Jernet ogsaa Sölvet; det kan ikke med Bestemthed

[1] J. J. A. Worsaae: Om Jernalderen i Danmark. I Anledning af et Fund af Oldsager i en Mose ved Brarup i Angel, S. 9. Kbb. 1858. (Særskilt Aftryk af Oversigt over det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger i Aaret 1857).

paavises, at der hos os er gjort Fund af Glassager fra Broncealderen, medens der fra Jernalderens förste Aarhundreder ikke alene haves Glasperler men ogsaa en stor Mængde Skaaler og enkelte Drikkehorn af Glas; fra nu af blev ogsaa Broncen hovedsagentlig dannet af Kobber og Sink (en Slags Messing), ligesom ogsaa Guldsagerne træffes langt hyppigere og massivere — og, hvad der er af stor Betydning, fra nu af forekomme sikkre Vidnesbyrd om, at Nordboen da har kjendt og benyttet sig af Skrifttegn: de ældste Runer[1], der

[1] De hidtil fundne Gjenstande fra denne Periode, hvorpaa der er indridset Runer, ere fölgende:

1. Det i Aaret 1734 ved Gallehuus fundne Guldhorn, om hvis Rand der var indridset en Runeindskrift, som har været Gjenstand for mange Fortolkningsforsög. See P. E. Müllers Priisskrift: Antiquarisk Undersögelse over de ved Gallehuus fundne Guldhorn. Kbhvn. 1806, tab. I, og Atlas for nordisk Oldkyndighed, tab. XIII fig. 2 og tab. XV; o. fl. St.

2. En massiv Hovedring af Guld, hvis Forside er udslaaet i en Plade; paa Indersiden af denne er der indridset en Runeindskrift, som er bleven fortolket saaledes: Löðr á ɔ: „Lödver eier" (nemlig Smykket). See Annaler for nordisk Oldkyndighed 1842-1843, S. 167-71 og tab. VIII fig. 1. — og Worsaae's: Nordiske Oldsager i det Kongelige Museum i Kjöbenhavn, Nr. 366.

3. Et Brystspænde af Metal med Guld- og Sölvbelægning. Paa Bagsiden af det er indridset en saaledes fortolket Runeindskrift: Þórir á ɔ: „Thorer eier" (Smykket). — See Annaler f. n. O. 1836-1837, S. 343-46 og tab. VII fig. 10 a og b. — og Worsaae's Nordiske Oldsager, Nr. 384 a og b.

4. En Guldfingerring, hvis Forside er udslaaet i en oval Plade, hvori en Intaglio af Carniol er indfattet; omkring Stenen, hvori der er indskaaret en Figur, som nu er ukjendelig paa Grund af en Beskadigelse, er der paa Guldkanten indgravet en Pehlviskrift, og paa Pladens indvendige Side er i 3 Linier indridset en Runeindskrift, der er bleven læst saaledes: (æ) ræð eg legð álaga ɔ: „Jeg styrer (stedse) Skjebnens Beslutning". See Antiquariske Annal-

forhen urigtigt kaldtes „angelsaxiske" eller „tydske"; disse benyttedes iövrigt ogsaa i den yngre Jernalder og træffes især hyppigt paa Guld-Bracteaterne; derimod kan intet Fund berettige os til at antage, at Broncefolket har brugt Skrifttegnene.

I Jernalderens förste Aarhundreder, den saakaldte ældre Jernalder (fra Christi Tid til det 4de eller 5te Aarhundrede), synes den romerske Cultur at have gjort sig i höi Grad gjældende her i Landet, hvilket ikke alene kan paavises af de mange og forskjellige romerske Kar, Vaser, Kasseroller, hvoraf endog enkelte have romerske Fabrikstempler[1], og Smykker, men ogsaa sees af en Deel romerske Mynter, der ere fundne overalt i de gammel-danske Lande. Det er i det Hele taget rimeligt, at Norden paa denne Tid har staaet i en levende Handelsforbindelse med de romerske Colonier i Germanien og Britannien, om end ikke med Rom selv.

De Fund, hvorfra vi hente Kundskaben om denne Periode, gjöres deels i Gravene, deels udenfor disse, deels i flere Moser. I de fölgende Linier skulle de blive gjorte til Gjenstand for nærmere Omtale.

er IV, S. 198 — og Finn Magnusen's: Runamo og Runerne, S. 586-88.

5. Nogle Runer ere ligeledes indridsede paa Ydersiden af et Beslag af Sölv til en Sværdskede, som er fundet i Vie-Mosen ved Allesö i Fyen. See Worsaae's Nordiske Oldsager, Nr. 331.

6. Et Brudstykke af en Bronce-Skjoldbule; paa den Side af dens Rand, som har været vendt ind imod Skjoldet, er der indridset en Runeskrift. See: Om Sönder-Brarup Fundet. Af Adjunct Engelhardt, Inspecteur ved den Kongelige Samling af nordiske Oldsager i Flensborg; S. 7, og fig. 6 paa Tavlen.

7. To meget smukke Runeskrifter ere indridsede paa en Broncedopsko til en Sværdskede, af Form som den Dopsko, der er afbildet i „Illustreret Tidende" Nr. 81, 2det Bind, S. 227 (Nr. 4); den er, ligesom det foregaaende Stykke, funden i Thorsbjerg Mose i Angel.

[1] See saaledes Nr. 308 i Worsaae's Nordiske Oldsager.

1. GRAVENE.

De hidtil gjorte Gravfund synes at godtgjöre, at man paa den Tid som oftest har benyttet Mergel- eller Gruusbanker som almindelige Begravelsespladser, hvori Ligene nedlagdes ubrændte og med forskjellige Gjenstande: Kar, Vaser, Skaaler, Sier indsatte i Kasseroller, og Spande — af Bronce; Træspande med Metalbeslag; Bægere og Drikkehorn af Horn (med Metalbeslag), Sölv og Glas; Kamme af Been; Perler af Glas, Been eller Rav, og andre Smykker som Spænder, Fingerringe, Haarnaale og Berlokker af Guld, Sölv eller Bronce; disse ere de Gjenstande, som hyppigst forekomme i Datidens Grave, der kun meget sjeldent indeholde skjærende Redskaber, Vaaben, Ridetöi og Mönter.

Som de mærkeligste Fund af denne Art skal der her kun nævnes: Tjæreby-Fundet i Kjöbenhavns Amt[1]; Fundet paa Bennebo Mark i Holbek Amt[2] (hvor der blandt Andet forekom en af Keiser Antoninus Pius's [138-161] Sölvmönter); de rige Fund fra Himlingeöie i Præstö Amt[3] (enkelte Gjenstande heraf ere afbildede i Worsaae's Nordiske Oldsager Nr. 300, 302, 304, 314, 317, 320, 382 og 384); Gunnerupgaard-Fundet[4] med en Sölvmönt af Keiser Lucius Verus [161-169], ligeledes i Præstö Amt; Sanderumgaard-Fundet[5] i Odense Amt og Aarslev-Fundet i Svendborg Amt[6]; blandt de ved Aarslev fundne Gjenstande (Worsaae's Nord-

[1] J. J. A. Worsaae: Jernalderens Begyndelse i Danmark oplyst gjennem Gravfund, Annal. f. n. O. 1847; Side 385-87, tab. II-III.

[2] Worsaae: om Jernalderen i Danmark. I Anledning af et Fund af Oldsager i en Mose ved Brarup i Angel. S. 12.

[3] Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, I, S. 183-84. Annal. f. n. O. 1836-1837 S. 343-46, tab VII fig. 10 a og b.

[4] Antiquar. Annal. III, S. 369-71. [5] Antiqu. Annal. IV, S. 152-58, 196-97 og 237. [6] Antiquarisk Tidsskrift, 1843-1845, S. 210-12. Beretninger om andre saadanne Fund: Annal. f. n. O. 1850 S. 358-61. Nord. Tidssk. f. O. I, S. 189-90, o. a. S.

iske Oldsager Nr. 303, 379, 386-87 og 393) er der ogsaa en barbarisk Efterligning af Keiser Geta's eller en af de senere Keiseres Mönter; en Ösken er fastloddet paa dens Rand, og den maa derfor antages for at have været benyttet som Smykke.

Enkelte Gange har man truffet paa ubrændte Liig, nedlagte i Steenkister, som enten vare nedsatte i Gruusbanker eller dækkede med Jordhöie. Saaledes blev der i Aaret 1826 i en Gruusgrav ved Ladeby[1] (Herlufsholm Sogn, Öster Flakkebjerg Herred, Sorö Amt) fundet en Steenkiste, der var dannet af utilhuggede Kampestene og var 3 Alen lang og 1½ Alen bred og dyb; i denne laae Skelettet af et ubrændt Liig og fölgende Gjenstande: 2 Spænder af Metal, (hvoraf det ene er afbildet i Worsaae's Nordiske Oldsager, Nr. 385), en Perle af Glasmosaik, nogle Glas- og Leerperler, en Ravperle, 2 forrustede Jernringe og Skaar af et Leerkar. I Slutningen af forrige Aarhundrede udgravede Pastor Beyer en ved Byen Bringstrup (i Bringstrup Sogn, Alsted Herred, Sorö Amt) liggende „opkastet Jordhöi", som omsluttede „en af flade, runde, tilpassende Kampestene" dannet Kiste, „aflang i Fiirkant", hvori der forekom Skelettet af et ubrændt Liig og fölgende Sager: en Haandledsring af Guld, et rundt Sölvspænde (af Form som Nr. 395 i Worsaae's Nordiske Oldsager), et mindre Spænde af Bronce, 9 Guldperler og 9 Perler af Glasmosaik, en massiv Sölvtraad, en Naal af Sölv, en rund Beenplade (!) og et Leerkar[2]. — Saadanne Grave træffes dog kun sjeldent.

Derimod er der oftere gjort Gravfund med brændte Liig, og disse ere af större Interesse, da de antyde særegne, stærkt afvigende religiöse Ceremonier. — Saaledes fandtes

[1] Antiqu. Annal. IV, S. 545-46.

[2] Seyer Mahling Beyer: En geographisk-historisk og oeconomisk, physisk-antiquarisk Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted Sogne ved Ringsted, Sorö 1791, S. 3-5. Beretningen er temmelig uklar og de medfölgende Afbildninger meget daarlige.

for nogle Aar siden $^3/_4$ Alen under Overfladen af en Bakke ved Idumlund (i Idum Sogn, Ulvborg Herred, Ringkjöbing Amt) et Leerkar, som indeholdt brændte Been, hvorimellem der var lagt et Broncespænde af romersk Form og en fladtrykt Ring af Electrum. I den kongelige Samling af nordiske Oldsager i Flensborg opbevares et romersk Broncespænde, som er fundet i et med brændte Been fyldt Leerkar, der var nedsat i en Gravhöi ved Espertoft (i Egebæk Sogn, Uggel Herred, Flensborg Amt).[1] Paa en af Flyvesand bestaaende Mark ved Smedeby[2] (i Siversted Sogn, Uggel Herred, Flensborg Amt) fandtes i Aaret 1824 en stor Mængde Leerkar, som stode $^1/_2$-1 Fod under Markens Overflade og vare enten omgivne med smaa Steenkister eller stillede paa flade Stene; de indeholdt Aske og brændte Been, hvorimellem der var nedlagt forskjellige Gjenstande af Bronce eller Jern, saasom: Knive, Saxe, Pincetter, Spænder og Naale. Det fremgaaer ikke tydeligt af Beretningen, om Jern- og Broncesagerne ere fundne sammen eller hver for sig i sit Leerkar; saavel Saxene som Spænderne og nogle af Pincetterne maae henföres til den ældre Jernalder, hvorimod den ene af Knivene (tab. IV fig. 6) er af Bronce og har aldeles samme Form som de andre Knive fra Broncealderen; dersom denne Kniv nu er funden i et Leerkar sammen med Jernsager, vil man med Rimelighed kunne henföre hele denne Begravelsesplads til en Overgangstid fra Bronce- til Jernalderen; er den derimod funden i et Leerkar uden andre forarbeidede Gjenstande, maae disse Begravelser vel hidröre deels fra Jernalderen og deels fra Broncealderen. I Aaret 1856 slöifedes en Gravhöi paa Gaardmand Skak Christensens Mark ved Molle-

[1] If. en velvillig Meddelelse af Samlingens Bestyrer, Adjunct Engelhardt.

[2] Neunter Bericht der Königl. Schleswig-Holstein-Lauenburgischen Gesellschaft für die Sammlung und Erhaltung vaterländischer Alterthümer, Kiel 1844, S. 35-39, tab. II-IV.

rup (i Örum Sogn, Sönderlyng Herred, Viborg Amt), der indesluttede 2 Steenkredse (den ene indeni den anden), ved hvilke der fandtes flere Leerkar, som vare fyldte med brændte Been; i Midten af den inderste Steenkreds laae en stor, flad Steen, som var bedækket med en sort Jordmasse, hvorimellem der forekom Brudstykker af (brændte) Been; paa Stenens sydvestlige Hjörne fandtes desuden fölgende Gjenstande: to meget beskadigede Sölvbægere, der udvendigt ere prydede med indgravne, forgyldte Prydelser, som ere temmelig raat udförte; en lille Broncevase, et Bronceredskab af en særegen Form og et Mundblik af Bronce til en Knivskede.

Medens Steenalderens, Broncealderens og den yngre Jernalders Grave som oftest indeholde Vaaben, synes dette at være meget sjeldent Tilfældet med den ældre Jernalders Grave. Dette kan vel egentlig ikke hidröre fra Jernets Kostbarhed i de Tider, thi i flere af Landets Moser, som nærmere skulle omtales nedenfor, er der jo fundet en stor Mængde Jernvaaben; paa den anden Side ruster og forsvinder Jernet langt lettere end andet Metal, men ikke desto mindre maatte man dog træffe Jernvaaben hyppigere i Gravene, da de dog findes ofte i den yngre Jernalders Gravhöie; det kunde vel derfor have en vis Rimelighed, at det hele Phænomen staaer i Forbindelse med Datidens Gravskikke. Det eneste hidtil beskrevne Gravfund med Vaaben er gjort paa Bornholm, som her kun skal beröres i al Korthed, da det i sin Tid er bleven gjort til Gjenstand for en detailleret Beskrivelse[1]; i en Gruusgrav paa den saakaldte Dueaas, nord for Rönne, blev der nemlig i Aaret 1848 fundet 4 ubrændte Liig og ved dem 2 Jernsværd, en Jernkniv, der vare stærkt medtagne af Rust, og et flaskeformet Leerkar; saavel Begravelsesmaaden som Oldsagerne antyde, at dette Fund maa henföres til den ældre Jernalder. Flere Gravfund med Vaaben skulle nedenfor blive nærmere beskrevne.

[1] Dueaas-Fundet, ved C. F. Herbst. Annal. f. n. O. 1849, S. 381-90. tab. III.

II. FUND UDENFOR GRAVENE.

Fund af denne Art ere ligeledes gjorte over hele Landet[1] og ofte under saadanne Omstændigheder, at man maatte henföre dem til Gravene, saafremt der var fundet mindste Spor af Skeletter eller brændte Been i Forbindelse med dem; man maa vel derfor indtil videre antage, at de staae i Forbindelse med visse religiöse Ceremonier, skjöndt det paa den anden Side ikke er aldeles usandsynligt, at Finderne have overseet det hosliggende Skelet eller ogsaa med Villie have undladt at omtale det, eftersom Landalmuen meget ofte har en vis overtroisk Frygt for saadanne Skeletter, som findes paa Marker eller lignende Steder, og ofte i al Stilhed har begravet dem; desuden sætte Bönderne dem stundom i Forbindelse med en eller anden Udaad, som man bör skjule „for ikke at komme i Forlegenhed." Saadanne större Fund som de, der ere gjorte ved Nörre-Broby[2], Byrsted[3] og Kjærumgaard[4] (see Nr. 298 og 319 i Worsaae's Nordiske Oldsager), have meget tilfælles med de almindelige Begravelsespladser; men der skal ikke være opdaget nogetsomhelst Spor af Liig ved dem.

I en Höi ved Askeby i Fanefjordsogn paa Möen[5] fandtes for flere Aar siden „en lille Steensætning", som indeholdt fölgende Gjenstande af Bronce: Brudstykker af et Kar og Haandtaget og Bunden af en Kasserolle af romersk Form, en sölvbelagt, halvrund Knap, Brudstykker af et Spænde, en Paalstav og 2 Stykker af uvis Bestemmelse. Ved Bonert[6] (i Cosel Sogn, Hytten Herred og Amt, Sönder-Jylland) fandtes i Aaret 1825 i en med Stene omsat Gravhöi et Broncekar med Laag, hvori der var nedlagt et særdeles smukt Sölvspænde (af Form som Nr. 388 i Worsaae's Nord.

[1], [2] og [3] J. J. A. Worsaae: Fund af romerske Oldsager i Danmark. Annal. f. n. O. 1849, S. 390-99. Tab. IV-VI.

[4] Antiqu. Tidsskr. 1849-51, S. 115-16. [5] Antiqu. Tidsskr. 1849-51, S. 115. [6] Antiqu. Tidsskr. 1843-45, S. 122.

Oldsager) og 2 Sporer af Bronce (Nr. 486 i Worsaae's Nord. Oldsager). I en Höi ved Snaugstrup (Nörre Brarup Sogn, Gottorp Amt) er fundet en massiv, romersk Broncekasserolle med bredt Haandtag og Brudstykker af et Broncekar med Öskener, som ere prydede med Menneskehoveder i Relief og Niello-Indlægninger[1]. Disse og flere lignende Fund have rigtignok for en stor Deel Characteren af Begravelser.

Romerske Keisermönter, der have stor Betydning med Hensyn til Fastsættelsen af denne Periodes Yderpunkter, ere hidtil fundne kun meget sjeldent i Gravene (paa Bennebo Mark, ved Gunnerupgaard og Aarslev, s. S. 29), men forekomme derimod oftere paa Marker og i Moser enten enkeltviis eller samlede i större Mængde.

Det rigeste Fund af denne Art gjordes for mange Aar siden ved Slagelse[2], hvor man fandt 428 romerske Keisermönter af Sölv; de ældste af disse ere slagne af Keiser Tiberius (14-37) og de yngste af Marcus Aurelius (161-180). Ved at optage nogle Stene paa Knudsker Sogns Udmark (i Vester Herred paa Bornholm) fandtes for en Deel Aar siden 157 romerske Mönter, hvoraf de ældste ere slagne af Keiser Nero (54-68) og de yngste af Commodus og Crispina (180-192). Ved Bagsværd fandtes i Aaret 1850 under en Steen paa Gaardmand Peter Madsens Mark[3] (i Gladsaxe Sogn, Sokkelunds Herred, Kjöbenhavns Amt) 45 romerske Sölvmönter, hvoraf de ældste ere slagne af Keiser Vespasian (69-79) og de yngste af Macrinus (217-218). Ved Udtörringen af Borresö[4] (i Vester Mariæ Sogn, Vester Herred) paa Bornholm fandtes flere Spiralringe af Guld og 16 romerske Sölvmönter liggende i en Klump; de ældste af dem ere slagne i Keiser Trajan's 5te og 6te Consulat (mellem Aarene 104 og 112) og de yngste af Commodus i Aarene

[1] Jf. en velvillig Meddelelse af Adjunct C. Engelhardt.

[2] Antiqu. Tidsskr. 1843-45, S. 38. [3] Antiqu. Tidsskr. 1849-51, S. 122. [4] Nord. Tidsskr. f. O. II S. 259.

183, 186 og 191. Brudstykker af Betalingsringe og mange saadanne Keisermönter ere fundne i Thorsbjerg Mose ved Brarup.

Som Exempler paa enkeltviis fundne Mönter skulle her kun nævnes: en romersk Broncemönt, slagen i Keiser Antoninus Pius's 3die Consulat (mellem Aarene 140 og 143); den er funden 2-3 Alen under Jordens Overflade i Nærheden af Frederikshavn [1]; en i denne Keisers 4de Consulat slagen Sölvmönt (153), som er funden ved Smörenge (i Vester Mariæ Sogn, Vester Herred) paa Bornholm [2]. I den kongelige Samling af nordiske Oldsager i Flensborg opbevares en massiv og stor Fingerring af Bronce med indgraverede Prydelser paa Böilen; paa dens Forside er indfattet en nederet Mönt, slagen af Keiser Trajan (98-117) [3]; en af samme Keiser slagen Sölvmönt fandtes i Aaret 1819 i en Mose i Fangel Sogn [4] (Odense Herred og Amt); den har været overtrukken med en Guldplade, hvoraf der endnu er et Stykke tilbage, rimeligviis for at udgive den for en Guldmönt. —

Uagtet romerske Mönter forekomme ikke saa sjeldent her i Landet, tör man dog neppe heraf slutte, at Nordboerne allerede dengang forstode Möntningens Betydning. De have rimeligviis som de andre romerske Sager været benyttede som Handelsvare paa Grund af det skjönne Præg. Som Betalingsmiddel benyttedes i denne Periode, og især i den yngre Jernalder, ja endog paa Kong Svend Estridsens Tid afhuggede Stykker af Ringe og Smykker af Guld eller Sölv (Ringguld og Ringsölv, ring-money); de förste danske Mönter bleve slagne under Kong Svend Tveskjæg som en Fölge af Landets nærmere Forbindelse med England. Men för den Tid benyttedes de fremmede Mönter meget ofte som Hængesmykker, i det deres Rand enten simpelt hen blev

[1] Nord. Tidsskr. f. O. I. S. 200. [2] Nord. Tidsskr. f. O. II. S. 260.
[3] Jf. en velvillig Meddelelse af Adjunct C. Engelhardt.
[4] Antiqu. Annal. III. S. 376.

gjennemboret med et Hul eller prydet med smukt forarbeidede Indfatninger og Öskener; paa samme Maade benyttedes de förste Efterligninger af fremmede Mönter, som senere fik en mystisk Betydning[1] (Guldbracteaterne, hvis raae Præg staaer i en skjærende Modsætning til de ofte særdeles smagfuldt og konstfærdigt forarbeidede Indfatninger og Öskener); saaledes Nr. 397-409 samt 459 og 460 i Worsaae's Nord. Oldsager.

III. MOSEFUNDENE.

Vi gaae nu over til at betragte en Række af store Fund, som ligeledes maae henföres til den ældre Jernalder og hidröre fra flere Moser og Söer, som ere spredte over den jydske Halvö, Fyen og Bornholm og ifölge deres Beliggenhed indtage fölgende Orden, naar vi begynde fra Syd og forfölge dem mod Nord:

a. I Sönder-Jylland:

1. Thorsbjerg Mose i Angel[2] (Sönder-Brarup Sogn, Slies Herred, Gottorp Amt).

2. Nydam Mose ved Vester Sattrup i Sundeved (Sattrup Sogn, Nyböl Herred, Sönderborg Amt).

b. I Nörre-Jylland:

3. Vingsted Mölledam (Bredsteen Sogn, Törrild Herred, Veile Amt).

4. Dallerup Sö[3] (Thyrsted Sogn, Hatling Herred, Veile Amt).

[1] See iövrigt: V. Boye: To Fund af Smedeværktöi fra den sidste hedenske Tid i Danmark. Annal. f. n. O. 1858 S. 195.

[2] „Om Sönder-Brarup Fundet. Af Adjunct Engelhardt, Inspecteur ved den Kongelige Samling af nordiske Oldsager i Flensborg." — Denne interessante Beretning, som er trykt i „Slesvigske Provindsialberetninger", er forsynet med nogle oplysende Afbildninger. I „Illustreret Tidende", Nr. 67 og Nr. 81, 2det Bind Side 109 og 227, er der ligeledes afbildet flere fra denne Mose hidrörende Gjenstande.

[3] Antiqu. Tidsskr. 1849-51, S. 43.

5. Hedeliskjær Mose[1] (Skjödstrup Sogn, Öster Lisbjerg Herred, Randers Amt).

6. Trinne Mose ved Fuglsang[2] (Thorslev Sogn, Dronninglund Herred, Hjörring Amt).

c. I Fyen:

7. Flemlöse Mose[3] (Flemlöse Sogn, Baag Herred, Odense Amt).

8. Villestofte Mose[4] (Paarup Sogn, Odense Herred og Amt).

9. Vie Mose[5] (Allesö Sogn, Lunde Herred, Odense Amt).

d. Paa Bornholm:

10. Römmere Mose[6] (Ruthsker Sogn, Nörre Herred).

Af disse 10 Moser ere hidtil kun Thorsbjerg- og tildeels Nydam og Vie-Mosen blevne undersögte af kyndige Archæologer, medens de fra de andre hidrörende Fund ene skyldes tilfældige Gravninger (Törveskjær).

Men det er öiensynligt, at alle Fundene have samme Characteer saa, at de videnskabelige Resultater, man nu har opnaaet ved hine nöiere Undersögelser, kunne antages at gjælde for dem alle.

I de ovenfor gjorte Bemærkninger om den ældre Jernalders Grave er blandt Andet fremhævet, at disse kun sjeldent indeholde Vaaben, og vort Kjenskab til Datidens Vaaben vilde derfor være höist mangelfuld, saafremt Moserne ikke havde overgivet os hele Rækker deraf og for en stor

[1] og [2] Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskabs Aarsberetning for 1842, S. 19 og 17, samt Antiqu. Tidsskr. 1849-51, S. 44.

[3] Antiqu. Annal. IV. S. 564-67 og 606.

[4] Antiqu. Tidsskr. 1849-51, S. 44.

[5] Antiqu. Tidsskr. 1846-48, S. 203, og 1849 51, S. 44. (Enkelte Gjenstande af Fundet ere afbildede i Worsaae's Nord. Oldsager: Nr. 321-26, 328, 329, 331-36, 339-41, 344-51, 358, 360-61 og 365). J. J. A Worsaae: Om Jernalderen i Danmark. S. 7.

[6] Nord. Tidsskr. f. O. III. S. 311-12.

Deel i en saadan Tilstand, at vi kunne gjöre os et klart Begreb om deres oprindelige og fuldstændige Udseende; thi Mosevandet har den Egenskab, at det bevarer Stoffer som Træ, Læder, Töier og dsl. saaledes, at de endnu næsten have deres oprindelige Udseende, medens paa den anden Side Metallerne, med Undtagelse af Guldet, blive mere eller mindre angrebne deraf. Vi finde saaledes ikke alene Landse-, Spyd- og Pilespidser, men ogsaa de dertil hörende Skafter eller Stager af Træ (Ask og Fyr), ja selv enkelte Buer; foruden Sværdklingerne faae vi ogsaa deres forskjelligt formede Haandtag af Træ eller Been, som ofte ere overdragne med tynde Metalplader, og hvis Knap ikke sjeldent er overtrukken med Læder og prydet med Metalstifter, som ere stillede i Mönstre; ligeledes forskjellige Skeder af Træ med tilhörende Metalbeslag, og undertiden Sværdbelter af Læder; desuden forekomme Stridsöxer, endnu anbragte i deres Træskafter. Forsvarsvaabnene findes i ligesaa stor Mængde; af disse maae vi först nævne Brudstykker af Hjelme med tilhörende Beslag[1] samt de hidtil kun i Thorsbjerg Mose fundne, særdeles mærkelige Ringbrynjer, der ere dannede af fine Metalringe og forsynede med prægtige Laase og Brystplader. Foruden talrige Skjoldbuler af Jern og Bronce og andre til Skjoldet hörende Beslag træffes ogsaa en stor Mængde af de Træplader, hvoraf Skjoldene have været sammensatte (som oftest af Ahorn, sjeldnere af Eg, Bög eller Fyr), samt de dertil hörende Haandtag af Træ, som have været overlagte med Plader af Jern eller Bronce. Temmelig hyppigt findes ogsaa de forskjellige til Ridetöi hörende Gjenstande, især Mundbid, Töileringe, forskjellige Beslag og Sporer af Metal, sjeldnere derimod Læderremmene.

Men Mosefundene afgive desuden vigtige Bidrag til Kundskab om Datidens huuslige Liv; af de til Klædedragten hörende

[1] See Worsaae's Nord. Oldsager, Nr. 336 a og b, og „Illustreret Tidende'', Nr. 67, 2det Bind, S. 109.

Gjenstande maae saaledes fremhæves de i Thorsbjerg Mose fundne: Buxer, en Kjortel og en Kappe, som ere vævede af Uld, samt flere Sko eller Sandaler af Læder, prydede med Sölvknapper. Meget hyppigt forekomme forskjellige Spænder eller Fibulae af Bronce, belagte med Guld- og Sölvprydelser; Kamme af Been, Perler og Knapper af Glasmosaik samt smaa Knapper af Metal; fremdeles forskjellige Redskaber: Knive, Syle og lignende Gjenstande, endnu befæstede i deres Skafter af Træ eller Been; Slibestene; mange Stykker Svovlkiis, hvoraf man har slaaet Ild; Probeerstene; en stor Mængde Kar af Leer og Træ, som ofte udmærke sig ved deres skjönne Forarbeidelse; sjeldnere forekomme derimod flettede Kurve, Broncekar og Stykker af Glasskaaler; det samme er Tilfældet med Ringguld og Ringsölv, medens der i Thorsbjerg Mose er tillige fundet en stor Mængde Keisermönter, af hvilke de ældste ere slagne af Keiser Trajan og de yngste af Commodus; det er naturligt at disse Mönter have stor Betydning med Hensyn til Bestemmelsen af Fundenes Alder.

Saa kortfattet denne Oversigt end er, vil man dog vistnok heraf kunne indsee, at disse Fund i höi Grad berige vor Detailkundskab om denne fjerne Culturperiode, da Sagerne ere bedre bevarede end sædvanligt og saaledes give vigtige Oplysninger om mange Stykkers Anvendelse, der hidtil har været os ukjendt; men de have desuden en mere gjennemgribende videnskabelig Betydning, i det de ved den betydningsfulde Tvedeling af Jernalderen (den ældre og den yngre Jernalder) udgjorde et vigtigt Led i Kjæden af de ved denne Leilighed anstillede Undersögelser[1].

Skjöndt Mosefundene, som ovenfor bemærket, have en for dem alle fælles Characteer, synes det dog at de i Enkelthederne frembyde visse Forskjelligheder, saa at man muligviis tör antage, at nogle af dem have en höiere Alder end

[1] J. J. A. Worsaae: Om Jernalderen i Danmark, S. 8 og 9.

andre — indenfor den ældre Jernalders Omraade; men nærmere at afgjöre dette Spörgsmaal maa være de senere Undersögelser forbeholdt.

Med Hensyn til deres Characteer var man længe i Vildfarelse, idet man meente i Findestederne at have opdaget Valpladser, som man stillede i Forbindelse med Krigene mellem Landets Smaakonger eller de Kampe, som Indvandringen af en ny Folkestamme förer med sig. Da flere af de Gjenstande, som forekomme i Moserne, i höi Grad er forhuggede, mærkede af Skud eller Stöd og sammenböiede, antog man, at disse Beskadigelser alene hidrörte fra heftige Kampe, og man meente fremdeles, at alle Moserne dengang havde været Söer; man kunde da tænke sig, at der paa nogle af dem havde været leveret smaa Söslag, eller at de fjendtlige Partier havde kjæmpet med hinanden om Vintren paa Isen, som da kunde være bristet paa Grund af den store Vægt; eller ogsaa kunde en overvunden Hær være dreven ud i Söen og saaledes tilintetgjort. Rigtignok vare Beretningerne om de i Forbindelse med Sagerne fundne Skeletter af Mennesker og Dyr aldeles forsvindende og upaalidelige — men saa var det jo tænkeligt, at Ligene kunde have flydt om langs Vandets Overflade og tilsidst være drevne ind paa Land, hvor de saa enten vare blevne begravede eller fortærede af vilde Dyr.

Men man havde dengang været for eensidig i Betragtningen af de enkelte Gjenstande, ligesom Findestederne endnu ikke vare undersögte af Archæologerne selv — og de senere Aars Undersögelser have derfor fremkaldt et andet Resultat.

Naar man for det förste nærmere betragter flere af de enkelte Gjenstande, vil man indsee, at deres Beskadigelser ikke hidröre alene fra et Slag. Saaledes ere flere af Skjoldbulerne ikke blot mærkede af Skud, Stöd eller Hug, men ogsaa fuldkomment sammenböiede; mange massive Töileringe af Bronce ere ikke alene overhuggede, men ogsaa bukkede sammen eller huggede i smaa Stykker; saadanne Beskadig-

elser kunne dog kun med ringe Sandsynlighed antages at hidröre fra Slagets Hede, hvor det gjælder, og især i hine Tider gjaldt, at fælde eller afvæbne sin Modstander og ikke at ödelægge hans Vaaben fuldstændigt; de maae vel snarere antages at være tilföiede efter Kampen af Grunde, som imidlertid ikke kunne anföres med Bestemthed. Andre Gjenstande bære desuden umiskjendelige Spor af at have været udsatte for en stærk Ild, ja enkelte af dem ere endog smeltede sammen i Klumper.

Urigtigheden af ovennævnte Hypothese bliver endnu mere indlysende, naar man undersöger Maaden, hvorpaa Sagerne findes liggende i Moserne. Det har saaledes viist sig, at flere censartede og ueensartede Stykker ere trufne liggende i en Klump, undertiden nedlagte i Leerkar eller indviklede i Töi, saasom forskjellige Vaaben og enkelte til Ridetöi hörende Gjenstande; endvidere findes Skjoldene ikke fuldstændige; men de enkelte Brædder, hvoraf de have været sammensatte, forekomme ofte lagviis, og disse Lag ere undertiden gjennemborede med Landser som for at holde dem samlede paa Mosens Bund og hindre dem fra at drive om langs Vandets Overflade[1].

[1] For nærmere at paavise Rigtigheden af disse Bemærkninger, skal der her anföres enkelte Bemærkninger af Adjunct Engelhardt, hentede fra hans ovennævnte Afhandling: om Sönder-Brarup-Fundet, hvori Forfatteren giver en Beskrivelse af de Undersögelser, han foretog i Sommeren 1858 af Thorsbjerg Mose. Om de ved denne Leilighed fundne Skjoldbuler bemærker Forfatteren blandt Andet (S. 8): „de fleste af dem ere saa forhuggede og sammenböiede, at dette neppe kan tænkes skeet selv i et Slags vilde Tummel"..... Længere nede paa samme Side bemærkes om Pilestagerne: „Hovedmassen af dem fandtes paa eet Sted, ligesom liggende i et Bundt." — S. 16 siges om de massive Töiler af Bronce: „de ere alle fundne ufuldstændige og i mange Stykker, og flere af Ringene paa dem ere overhuggede". S. 9, 10, 16 og 17 berettes, at der i et Leerkar fandtes

Med Hensyn til Forekomsten af Skeletter af Mennesker og Dyr maa bemærkes, at man kun har paalidelige Efterretninger om, at Skeletdele af Heste ere fundne i Nydam sammen med Oldsagerne, og selv hine synes at være komne ned i Mosen efter Dyrets Död. Unegteligt har man flere Beretninger om Fund af Skeletter af Mennesker og Dyr i i Vie-Mosen ved Allesö, men ingen bestemt Efterretning om, at de ere fundne sammen med Oldsagerne; i de fleste af vore Moser træffes forskjellige Skeletter af Dyr og undertiden af Mennesker, der uforsigtigt have vovet sig derud og saaledes ere druknede.

Paa Grund af disse Iagttagelser troer man nu med stor Sandsynlighed at kunne antage, at de i disse Moser fundne Oldsager rigtignok hidröre fra et Slag, men at de som Krigsbytte ere blevne nedlagte eller nedsænkede i Moserne i en bestemt Hensigt. Flere ved Sagerne fundne Pæle af Træ, som ere tilspidsede i den ene eller i begge

en prægtig Brystplade af Kobber med Sölv- og Guldbelægning — „og skjöndt den er temmelig massiv, var den aldeles sammenböiet og forhugget"; ovenpaa den laae en sammenrullet Ringbrynje og överst i Karret „et ganske simpelt Broncebeslag, som formodentlig har tjent som Smykke paa Hestens Hovedtöi og i ethvert Tilfælde neppe kan tænkes at have henhört til den prægtige Ringbrynje". — „Inden i en Bronce Skjoldbugle laae saaledes et Broncespænde, et Beslag til et Sværdbælte og nogle af de frithængende Prydelser" (S. 16). — „Paa ethvert af de undersögte Steder laae Træskjoldene överst, som oftest fire eller fem Stykker lagviis ovenpaa hverandre" (S. 17). — „En Deel Brudstykker af Töiler og flere af de frithængende Prydelser af Bronce vise desuden Spor af at have været udsatte for en stærk Ild" (S. 16). — De i samme Mose i Sommeren 1860 fortsatte Gravninger have i höi Grad foröget Antallet af saadanne Kjendsgjerninger, hvorpaa de andre Mosefund ligeledes afgive flere Exempler; saaledes er en stor Deel af de ved Vingsted fundne Gjenstande i höi Grad medtaget af Ilden, og det samme er Tilfældet med enkelte af de i Vie-Mosen fundne Sager.

Ender, synes at have tjent som en Slags Mærkepæle for at angive de Steder, hvor Gjenstandene ere blevne nedsænkede. Saaledes har man rimeligviis betjent sig af disse Moser eller Söer som Skjulesteder for Krigsbytte, hvor det er blevet opbevaret til vore Tider, idet vigtige Begivenheder have hindret Eierne fra atter at optage det.

Sammenlignes de Resultater, man nu har opnaaet, med de tidligere Antagelser, kan det ikke nægtes, at der er gjort et godt Skridt fremad for at komme til en nogenlunde klar Erkjendelse af disse Funds Betydning. Derimod er det ikke let at afgjöre, hvem det er, der har nedlagt Sagerne i Moserne, hvem de oprindelig have tilhört, og fra hvilke Kampe de hidröre. De hidtil gjorte Fund af denne Art indskrænke sig jo kun til den jydske Halvö, Fyen og Bornholm, men det er meget sandsynligt, at de ogsaa ville blive gjorte i det övrige Danmark, som er saa rigt paa Oldsager fra denne Periode. Dette synes at fremgaae af nogle mindre Mosefund, hvorpaa der skal anföres nogle Exempler; saaledes fandtes i Aaret 1826 2 Alen dybt nede i en Törvemose ved Uglerup[1] (i Torup Sogn, Strö Herred, Frederiksborg Amt) en romersk Kasserolle af Bronce; i en Törvemose ved Söftofte[2] (i Taastrup Sogn, Meerlöse Herred, Holbek Amt) er fundet en lignende Kasserolle, hvori en Broncesie var indsat; i en Mose i Frörslöv Sogn (Stevns Herred, Præstö Amt) fandtes i Aaret 1783: en flettet Kjæde, 34 Perler (Nr. 369 i Worsaae's Nord. Oldsager), 3 Berlokker og 15 Brudstykker af lignende Perler og Berlokker — Alt af Guld, samt 2 Armbaand af Sölv; endelig det ovenomtalte Fund i Borresö paa Bornholm (see S. 34). Det er ikke utænkeligt, at disse kunne være Dele af större, endnu ikke opdagede Mosefund, men de kunne iövrigt ogsaa hidröre fra rene Tilfældigheder, idet Gjenstandene simpelt hen ere tabte i Moserne; saadanne mindre

[1] Antiqu. Tidsskr. 1843-45, S. 119. [2] Antiqu. Tidsskr. 1849-51, S. 115.

Fund ere ikke særegne for Jernalderen, men almindelige for alle de hedenske Culturperioder.

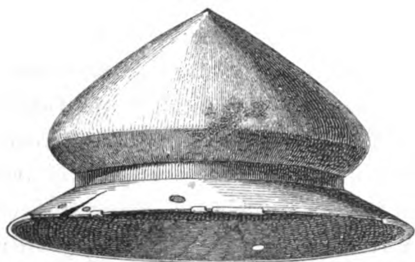
De nedenfor beskrevne Fund, der opbevares i det kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn, ville forhaabentlig frembyde nogen Interesse — men de ere især bestemte til at tjene som en Slags Forarbeider til de större Afhandlinger om Mosefundene, som vel engang ville blive Videnskaben tildeel.

---

1. GRAVFUND PAA SÖSUM MARK.

Ved at borttage Gruus fra en Gruusgrav paa Huusmand Peder Olsens Mark ved Sösum (i Steenlöse Sogn, Ölstykke Herred, Frederiksborg Amt) fandtes i Aaret 1858, noget under Jordens Overflade, et Skelet af et Menneske, ved hvilket der laae fölgende Gjenstande:

1. En Skjoldbule, der er $6^1/_8$ Tomme i Tværmaal. Den har Form som en Tragt og er forsynet med en bred Rand, som er kantet med Bronceblik. Denne er, som det sees paa Afbildningen, revnet i Randen, som paa begge Sider af Revnen er gjennemboret med et lille Naglehul; det er derfor sandsynligt at Beskadigelsen har været udbedret med et paanittet Stykke Bronce eller andet Metal, som nu er tabt. Randen er desuden gjennemboret med 4 Naglehuller, hvori de nu tabte Nagler have været anbragte, som have befæstet Bulen til Skjoldet. (17012.)

$1/_3$

2. Nogle Brudstykker af den Bronceplade, som har været befæstet paa Skjoldets Træhaandtag. (17012.)

3. Et meget beskadiget, næsten halvkugleformet Broncekar, $9^1/_2$ Tom. i Tværmaal. Det har været forsynet med 2 opstaaende Öskener, hvoraf den ene er afbrudt; i disse har Hanken været befæstet, som er dannet af en tyk og rund Broncestang, prydet med dobbelte Tværstriber. Karret har hvilet paa en med Bly udfyldt Fod; men denne er nu afbrudt, da Bunden er aldeles fortæret. (16996.)

4. En Fingerring af Guld. Langs Midten af dens halvrunde Yderside er en Række Ringprydelser indslaaet mellem 4 puncterede Linier. (17011.)

5. Flere Brudstykker af 2 sorte Leerkar, der ligne hinanden meget og ere prydede med Streger. Det ene af Brudstykkerne er forsynet med et stort Öre. (16997.)

2. GRAVFUND PAA VIGERSLEV MARK.

I en höitliggende Mergelgrav paa en Gaardmand Peter Lind tilhörende Mark ved Vigerslev (i Vigerslev Sogn, Skovby Herred, Odense Amt) fandt nogle Arbeidere i Aaret 1850, nogle Alen under Jordens Overflade, et Skelet af et Menneske, tæt ved hvilket var stillet et tomt Leerkar, som dog strax gik itu, da de vilde tage det op. Ovenpaa Skelettet laae:

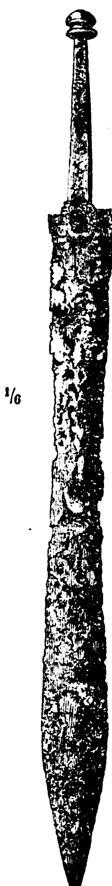
1. En usædvanlig Skjoldbule af Bronce, lidt over 6 Tom. i Tværmaal. Paa den fra Randen opstaaende Kant er der, som det sees paa hosstaaende Afbildning, med smaa Nitter befæstet et tragtformet Stykke, hvis yderste, 2 T.

$^1/_3$

lange Spids er fastloddet paa Tragtens indvendige Side; og uden om Spidsen er der igjen fastloddet en Cylinder, som er udvidet henimod den yderste Ende. Af de 3 Nagler, hvormed Bulen har været befæstet paa Skjoldet, ere de to endnu tilstede; de have store og runde Hoveder, og paa den ene af dem, der har tydelige Spor af Jernrust, er der befæstet en lille Plade af Bronceblik, som har været anbragt paa Skjoldets indvendige Side, og derfor kan man antage, at Skjoldet har været omtrent $^1/_2$ Tom. tykt. (11143.)

2. Et $2^3/_4$ T. langt Skaft af Been, prydet med Ringe og dobbelte Streger. Der sidder endnu Levninger af et Jerninstrument i det, rimeligviis en Syl. (11144.)

$^1/_6$

3. FUND PAA SVANNINGE MARK.

I en Gruusgrav paa Svanninge Mark (i Svanninge Sogn, Salling Herred, Svendborg Amt) fandtes for nogle Aar siden omtrent 2 Alen under Jordens Overflade fölgende Oldsager:

1. Et kun $25^1/_2$ T. langt, meget forrustet Jernsværd, der er böiet sammen (men rettet ud i Afbildningen for at fremstille det i dets oprindelige Form). Den tveeggede Klinge er 2 Tom. bred og forsynet med en $5^1/_3$ Tom. lang Grebspids, paa hvilken der er befæstet en lille dreiet Bronceknap, der har omtrent samme Form som Sværdknappen paa Sværdet Nr. 322 i Worsaae's Nord. Oldsager. (17195.)

2. Tre mindre Brudstykker af lige Kantbeslag, der ere dannede, af tynde og smale, omböiede Broncepladcr. De have sandsynligviis været anbragte som Sideskinner paa den til Sværdet hörende Skede, der i Tidernes Löb er bleven fuldstændigt ödelagt. (17193.)

3. To meget forrustede Landsespidser af Jern, $7^1/_4$ og $6^1/_2$ Tom. lange; langs Midten

af Bladets Sider löber paa dem begge en ophævet Stribe; de synes at have haft samme Form fig. 6 tab. III. (17194.)

4. Den överste Deel af en meget forrustet Skjoldbule af Jern, der synes at have haft samme Form som Nr. 339 i Worsaae's Nord. Oldsager. (17196.)

5. To hele og tre itubrudte Nagler af Bronce. De have Form som et Fingerböl, fra hvis indvendige Side en $1^1/_4$ Tom. lang Broncestang staaer frem; paa Enden af denne er en lille, rund Knap befæstet. (17192.)

6. Et foroven beskadiget, næsten kugleformet Leerkar, $15^1/_2$ Tom. i Tværmaal og næsten 13 Tom. höit. Foroven, paa den ene Side, er det forsynet med et Öre, som er omgivet med 3 ophævede Knopper, trykkede ud fra Karrets indvendige Side; uden om disse er indtrykket, rimeligviis med Fingrene, tredobbelte brede Striber; 4 lignende Striber omgive den övrige Deel af Karrets Rand. (17191.)

Leerkarret (Nr. 6) forekom 2 Alen under Jordens Overflade og skal have indeholdt Aske, hvorimellem Broncenaglerne (Nr. 5) og Kantbeslagene (Nr. 2) vare nedlagte. Landsespidserne (Nr. 3) vare stukne skraat ind under Karret, hver paa sin Side af det; under det laae Skjoldbulen, om hvilken Jernsværdet var sammenböiet.

4. FUND I NÆRHEDEN AF AABENRAA.

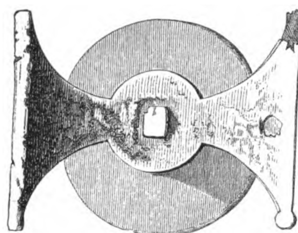
Ved at rydde en Steensætning, der stod over Jorden paa Skjellet mellem Riis- og Bodummark (i Riis Herred, Aabenraa Amt), fandt en Arbeider for en Deel Aar siden fölgende Gjenstande:

1. En $7^1/_2$ Tom. lang, smal Öxe af Jern, der er afbildet i Worsaae's Nord. Oldsager (Nr. 337). Dens Eg er $2^3/_4$ Tom. bred; i det ovale Skafthul sidder endnu et Stykke af Træskaftet, som er gjennemtrukket med Jernoxyd. (12914.)

2. Et Par Sporer af Bronce, afbildede i Worsaae's Nord. Oldsager (Nr. 356). Igjennem Piggene, der ere af-

brudte, gaaer en Jernspids; Understykkets 4 Hjörner ere gjennemborede med Huller, hvori der er anbragt Broncenaale; de Læderremme, som have tjent til at fastholde Sporerne, have rimeligviis været befæstede herpaa. (12916.)

3. Et Par lignende Sporer; men Understykkets Grundplan har fölgende Form:

1/1

2 smaa nu afbrudte Knapper befæstede paa smaa Stilke, hvoraf der endnu er Levninger tilbage, have været anbragte derpaa. (12915.)

4. En i 2 Stykker brudt, $1^1/_2$ Tom. lang, frithængende Prydelse af Bronce, der rimeligviis har været befæstet paa en Læderrem (jfr tab. II fig. 20). Den ene Ende, som er spaltet, er forsynet med en Nagle, og den anden Ende har Form som en Ring. (12919.)

5. En af Ir meget beskadiget Broncesi af romersk Form, 4 Tom. i Tværmaal. Det afbrudte Haandtag er $5^3/_4$ Tom. langt. (12917.)

6. En noget större Kasserolle af Bronce af romersk Form, hvis Bund tildeels er fortæret af Ir. Haandtaget er afbrudt. (12917.)

7. Flere Brudstykker af Bunden af en tyk Glasskaal. (12920.)

8. En i 2 Stykker brudt Fingerring af Bronce. Den har været belagt med en meget tynd, omböiet Guldplade, hvoraf Levninger endnu ere tilbage. (12918.)

9. Flere smaa Brudstykker af Bronce. (12920.)

Fingerringen (Nr. 8) og Brudstykkerne af Glasskaalen (Nr. 7) laae i Sien (Nr. 5), som var indsat i Kasserollen (Nr. 6). Foruden de anförte Gjenstande skal der i denne Steensætning ogsaa være fundet et Sværd, som var anbragt i en Skede, og nogle Leerkar, der skulle have indeholdt

Aske; men disse Sager gik itu, da Finderen vilde tage dem op.

Med Hensyn til de to sidst beskrevne Fund maa bemærkes, at det ikke kan afgjöres med Bestemthed, om de skulle henföres til Gravene eller til de S. 33-34 omtalte Fund, thi man kan ikke lægge nogen videre Vægt paa Beretningen om, at de dertil hörende Leerkar have indeholdt Aske, der af Finderne ofte forvexles med fiin Muldjord. Det maa især gjælde Aabenraa-Fundet, medens derimod hele Svanninge-Fundets Characteer synes at tale for, at dette maa henregnes til Begravelserne, da Leerkarret uden videre var nedsat i en Gruusbanke og det hosliggende Sværd var sammenböiet.

5. GRAVFUND VED GJERUM.

Ved Slöifningen af en Höi, der laae paa en Gaardmand Niels Donbek tilhörende Banke i Gjerum Sogn (Horns Herred, Hjörring Amt), gjordes for nogle Aar siden fölgende mærkelige Fund:

1. En rund Kjedel af Bronce, der om Bugen er uddreven i Rifler. Den er 8 Tom. höi, $10^1/_3$ Tom. i Tværmaal og forarbeidet af meget tyndt Bronceblik med Undtagelse af Kanten, som er tyk og massiv; Bunden er dreiet og prydet med concentriske Cirkelslag. Paa Kanten har der været anbragt 2 massive Örer, hvoraf kun det ene er bevaret; Hanken, som har været befæstet i dem, har snoede Prydelser og er omböiet i Enderne, der have Form som Slangehoveder. (14091.)

2. Flere Brudstykker af Jern, som have været udsatte for en stærk Ild. Enkelte af disse hidröre fra et *Jernsværd*, hvis Form dog ikke kan gjenkjendes, og en massiv, böiet Stang, der muligviis har været anbragt som Hank

paa et Kar. Paa nogle af Brudstykkerne er der fastrustet vævet Töi og Stumper af Glas og Bronce. (14091.)

3. Nogle Brudstykker af Bronce, som tildeels ere smeltede; blandt disse kan der endnu gjenkjendes en dreiet Bund af et Kar og flere dertil hörende Stykker samt Hanken og Sidestykket af en Si. (14091.)

4. Enkelte smaa Brudstykker af Glas, rimeligviis af en Glasskaal. (14091.)

Broncekjedelen, som foruden de under Nr. 2-4 beskrevne Gjenstande ogsaa indeholdt brændte Been, forekom omtrent i Midten af Höien og et Spadestik under dens Overflade; selve Kjedelen var omgiven med lös Jord, men under den var Höien udfyldt med en stor Masse Haandstene.

I Udkanten af samme Höi fandtes en Mængde jordblandet Aske og Kul, flere Skaar af Leerkar, Brudstykker af smeltet Bronce samt nogle Draaber og Brudstykker af en Guld-Berlok. (14092.)

MOSEFUND.

1. FLEMLÖSE-FUNDET.

(tab. I-II.)

Dette Fund, der ligesom de fleste andre af samme Art alene hidrörer fra Törveskjær, er til forskjellige Tider gjort i en Mose ved Flemlöse[1] (i Flemlöse Sogn, Baag Herred Odense Amt). Det bestaaer af fölgende Gjenstande:

1. Et Brudstykke af et omtrent $1^1/_2$ Tom. bredt, tve-

[1] I Hans Majestæt Kongens particulaire Samling af Oldsager opbevares: 1 Landsespids og 3 Kastespydspidser af Jern, der ere fundne i en Mose paa Voldtofte Mark i *Flemlöse* Sogn. Det kan ikke afgjöres, om disse hidröre fra den Mose, hvori de nedenfor beskrevne Gjenstande ere fundne, eller fra en anden.

egget Jernsværd (tab. I fig. 1.) Paa dets Grebspids er befæstet et henved 5 Tom. langt, huult Haandtag af Bronce, som har været udfyldt med en eller anden Masse. Selve Haandfanget[1] er smykket med fine Streger og paa Midten med 3 ophöiede Ringe; det er anbragt mellem 2 Plader, paa hvis Forsider baandformede Sölvbelægninger med indslagne Prydelser ere fastloddede. Den överste Plade er forsynet med en baadformet, skarp Sværdknap af Sölv. Overpartiet af den nederste Plades Forside, som har Spor af Forgyldning, er beskadiget[2]. (MDLXXXI.)

Den til Sværdet hörende Skede har bestaaet af Læder, hvoraf kun nogle Levninger ere tilbage, derimod ere fölgende Skede-Beslag af Bronce endnu tilstede:

a. Det saakaldte Mundblik, anbragt paa Skedens överste Deel. Det er riflet paa Forsiden og forneden forlænget i 2 Halse af Slanger eller Fugle, hvis Hoveder ere vendte mod en mellem dem fremstaaende cirkelformet Plade. (MDLXXIX.)

[1] Et lignende Haandfang af Bronce, som er afbildet i Annal. f. n. O. 1836-1837, tab. IV fig. 19, blev i Aaret 1834 fundet ved Gaarden Sætrang i Ringerige (Norge) i en Gravhöi, som omsluttede 2 af Tömmerstokke opförte Gravkamre. I det ene af disse forekom forskjellige til den ældre Jernalder hörende Oldsager, og deriblandt Haandfanget, som var anbragt paa et tveegget Jernsværd; see iövrigt Annal. f. n. O. 1836-1837, S. 151-59 og tab. III-IV.

[2] I det ethnographiske Museum i Kjöbenhavn opbevares 3 Jernsværd, hvis Hæfter have stor Lighed med dette, hvilket skal være i endnu höiere Grad Tilfældet med et Sværd, der ophevares i en privat Samling i Sverrig. De ere forfærdigede af Schilha- eller Rifnegerne, der boe i de höiere Regioner af Atlasbjergene og, ifölge deres egen Paastand, skulle være Marokkos oprindelige Beboere; deres Leerkar, hvoraf nogle Exemplarer findes i det samme Museum, have med Hensyn til Prydelserne en ikke ringe Lighed med de etrusciske (s. C. L. Steinhauer: Kort Veiledning i det ethnographiske Museum. 1859, S. 33).

b. 2 Brudstykker af de Sideskinner, der have sammenholdt Skedens For- og Bagside. De ere dannede af tynde og smale, omböiede Bronceplader. (MDLXXXIV.)

c. Et $12^1/_2$ Tom. langt Beslag, som er befæstet paa Midten af Skedens Forside. Det ender foroven og forneden i Slangehoveder; Midten er dannet af en cirkelformet Plade mellem 4 Slangehoveder, hvoraf de 2 överste ere gjennemborede med 2 Stifter, som fastholde et paa Skedens Bagside anbragt, tyndt Metalbaand. Beslaget er iövrigt smykket med indslagne og vredne Prydelser. (MDLXXXII.)

d. En $4^1/_8$ Tom. lang Dopsko, dannet af en tynd Bronceplade. Dens nederste, ringformede Parti er prydet med ophöiede Striber og ved de 2 forlængede, femsidede Stykker gjennemboret med 2 Stifter. (MDLXXXIII.)

Uagtet disse forskjellige Beslag ikke ere fundne samlede, ere de blevne saaledes sammenstillede i Museet for at give et anskueligt Billed af den Maade, hvorpaa de have været anbragte.

2. Et i 2 Stykker brudt, 25 Tom. langt, tveegget Jernsværd, hvis Spids mangler. Det er $1^5/_8$ Tom. bredt ved Grebspidsen, som er flad, fiirkantet og $4^5/_8$ Tom. lang; (omtrent af samme Form som tab. III fig. 3).

Et $9^1/_4$ Tom. langt og $1^1/_4$ Tom. bredt Brudstykke af et lignende Jernsværd. (MDLXXXVIII.)

3. En lidet over $1^5/_8$ Tom. lang Sværdknap af Sölv, der er huul og udfyldt med Bly (tab. I fig. 2). Den har samme Form som Sværdknappen paa Sværdet Nr. 1. (MDLXXXV.)

4. Et 10 Tom. langt Beslag af Bronce, der ligesom Beslaget paa Nr. 1 har været befæstet paa Forsiden af Skeden til et Sværd (tab. I fig. 3). Dets Midte er dannet af en cirkelformet Plade, hvorpaa der er indgravet bladlignende Prydelser, udfyldte med Bly. De halvkorsformede Stænger, som udgaae herfra, ere smykkede med indslagne Prydelser; den överste ender i en med indslagne Ringe

prydet Spids, som staaer frem fra en cirkelformet Plade, hvorpaa der er indgravet concentriske Ringe, udfyldte med Bly eller Niello; den nederste Stang er prydet med Streger og en halvkugleformet Prydelse. (MDLXXX.)

5. En næsten 10 Tom. lang, meget beskadiget Kastespydspids af Jern (tab. I fig. 4). Den ene af Modhagerne har rimeligviis været afbrudt allerede i Oldtiden, og man har da bödet paa denne Beskadigelse ved med 2 Stifter at fastnitte en ny Modhage, hvoraf Levninger ere endnu tilbage; Bladet har iövrigt paa Midten af begge Sider en svagt ophöiet Kant. Skaftröret er prydet med en bred, ophöiet Stribe mellem 2 smale Striber; mellem denne Prydelse og Bladet er det fiirsidet, men nedenfor den ellevesidet; det er gjennemboret med 2 Naglehuller, hvori den Nagle har været anbragt, som har befæstet Röret til Skaftet. (MDLXXXIX.)

6. To, $6^1/_2$ og 4 Tom. lange Kastespydspidser af Jern, af Form som Nr. 350 i Worsaae's Nord. Oldsager. Bladet er bredt og det runde Skaftrör gjennemboret med de sædvanlige Naglehuller. De ere meget beskadigede. (MDXC.)

7. Fem mere eller mindre beskadigede Kastespydspidser af Jern, 4-8 Tom. lange (tab. I fig. 5). Det smale Blad er indknebet ved Modhagerne; Skaftröret er rundt og gjennemboret med 2 Naglehuller. (MDXC.)

8. To, $10^1/_2$ og 8 Tom. lange Landsespidser af Jern, af Form som tab. III fig. 6. Det smale Blad har langs Midten af begge Sider en ophævet Kant; Skaftröret er rundt og gjennemboret med Naglehuller. De ere noget beskadigede. (MDLXXXIX.)

9. En Pilespids eller meget lille Landsespids af Jern, $4^1/_2$ Tom. lang (tab. I fig. 6). Det smale Blad har langs Midten af begge Sider en ophævet Kant; Skaftröret, som er meget beskadiget, har Spor af Naglehuller. (MDXCI.)

10. En $3^7/_8$ Tom. lang, flad Pilespids af Jern med

firsidet Skafttunge (tab. I fig. 7). Spidsen er afbrudt. (MDXCI.)

11. En omtrent $8^3/_4$ Tom. lang, firsidet Pilespids af Been (tab. I fig. 8). Den er prydet med raat indskaarne, skraae Streger; Skafttungen er firsidet. (MDLXXXVII.)

12. En lignende, 8 Tom. lang Pilespids af Been med flere indskaarne, parallele Stregeprydelser (tab. I fig. 9). Skafttungen er ottesidet, da dens Hjörner ere afskaarne. (MDLXXXVII.)

13. En $6^3/_8$ Tom. lang, tresidet Pilespids af Been, hvis yderste Spids er afbrudt (tab. I fig. 10). Paa Midten og langs Kanterne af Siderne er der indskaaret parallele Stregeprydelser. Skafttungen, som er tresidet, er meget kort. (MDLXXXVII.)

14. En lignende, $6^3/_8$ Tom. lang Pilespids af Been, som paa Midten af hver Side har en indskaaren Stregeprydelse (tab. II fig. 11). Den tresidede Skafttunge er meget beskadiget. (MDLXXXVII.)

15. En $6^1/_4$ Tom. lang, firsidet Pilespids af Been (tab. II fig. 12). Den har i den ene Side en dyb, naturlig Hulhed og en lignende, men mindre i den anden Side; den herimellem værende Kant er udskaaren i en Modhage. Skafttungen er firsidet og noget beskadiget. (MDLXXXVII).

16. En $5^3/_4$ Tom. lang, tresidet Pilespids (tab. II fig. 13). Paa Midten og langs Kanterne er der indskaaret parallele Stregeprydelser. Den ene Side er udskaaret i en Modhage, hvorunder der ned til den tresidede Skafttunge er udskaaret smaa Hak. Spidsen er noget beskadiget. (MCMV.)

Pilespidserne Nr. 11-16 ere forarbeidede af större Knokler; men fra hvilke Dyr disse hidröre, kan ikke afgjöres. Lignende Beenspidser ere fundne i Vie-Mosen ved Allesö og Nydam Mose i Sundeved.

17. Et $6^1/_2$ Tom. langt, rundt Stykke Been (tab. II fig. 14). Det har Mærker af mange Snit og er noget

krummet ved Spidsen; men for den anden Ende, som er noget beskadiget, er det afskaaret. Det har muligviis fra först af været bestemt til at anvendes som Pilespids. (MCMVI.)

18. En $7^1/_2$ Tom. lang, spids Jernkniv med Skafttunge, paa hvilken et Skaft af Bronce er befæstet (tab. II fig. 15). Bladet er $4^7/_8$ Tom. langt, paa det bredeste Stykke omtrent $^1/_2$ Tom. bredt, og har Ryg. Det hule Skaft er udfyldt med en Masse og stöbt i 2 Stykker; paa Siderne er det prydet med ophævede Stregeprydelser mellem Fordybninger (fig. 15 a), og paa dets flade Ryg (fig. 15 b) er der indslaaet 8 concentriske Ringe, som ere forbundne ved skraae Streger, anbragte mellem 2 Rækker særegne Prydelser. Det bageste Slutstykke mangler. (MDLXXXVI.)

19. En flad, uregelmæssigt formet Plade til et Knivskaft (tab. II fig. 16). Den er gjennemboret med et tresidet Hul, hvorigjennem Bladet har gaaet. (MDLXXXVI.)

20. Et $4^1/_8$ Tom. langt, sexsidet Beslag, dannet af en flad og tynd Bronceplade, som paa Midten og ved Enderne er gjennemboret af (8) smaa Huller (tab. II fig. 17). Det har været befæstet paa et Skjold og i Forening med andre Metalbeslag tjent til at sammenholde de Træplader, hvoraf Skjoldet har været sammensat. (MDCCXII.)

21. Et $1^1/_8$ Tom. bredt og $1^1/_2$ Tom. langt Spænde af Bronce (tab. II fig. 18). Det er bagtil forlænget i en Plade, der har Form som en Trekant, hvis ene Vinkel er afskaaren, og hvis Toppunkt ender i en rund Plade, der ligesom 2 andre Steder af Pladen er gjennemboret med en lille Stift; paa Undersiden af den ene af disse er befæstet et lille, femkantet Stykke Bronceblik. Langs Kanterne er indslaaet de samme Prydelser, som paa Kanterne af det ovenbeskrevne Knivskafts Ryg (fig. 15 b). Böilen har Form som en fiirkantet Ramme, der er flad paa Undersiden og femsidet paa Oversiden. Den paa Tornen indskaarne Prydelse er characteristisk for den ældre Jernalder.

22. Et $2^1/_4$ Tom. langt og $1^3/_4$ Tom. bredt Beslag af Bronce (tab. II fig. 19). Det bestaaer af 2 flade, halvmaaneformede Plader, som langs Kanterne ere smykkede med ᔕ formede, indslagne Prydelser, og i hvert Hjörne ere gjennemborede med et Hul. Paa et fra hver af disse opstaaende, afrundet Stykke er der fastloddet en i den underste Side aaben Cylinder, hvis Overside er prydet med 3 Rækker Streger. (MDLXXXIV.)

23. Et $2^1/_2$ Tom. langt, frithængende Beslag af Bronce, der muligviis har været anbragt paa en Rem (tab. II fig. 20). Den bredeste Ende har været spaltet og gjennemboret med 3 Stifter; men den bageste Arm er nu afbrudt. Den nederste og smaleste Ende er prydet med parallele Streger og udslaaet i en cirkelformet Plade. (MDCCXII.)

24. Et omtrent $1^1/_2$ Tom. langt, korsformet Beslag, dannet af en tynd Bronceplade (tab. II fig. 21). I dets Midte er der indfattet en lysblaa, sleben „Glasfluss", og Armene ere ved Enderne gjennemborede med Huller. (MDCCX.)

25. Fire, $5^3/_8$ Tom. lange og $^1/_8$ Tom. brede Stænger af Bronce (tab. II fig. 22). De ere ved hver Ende gjennemborede med et stort Hul. (MDCCXII.)

26. To, omtrent $4^3/_8$ Tom. lange „væverskyttelformede" Slibestene, af Form som Nr. 343 i Worsaae's Nordiske Oldsager. De ere noget buede, have en Rille om de smale og Spor af Slibning paa de flade Sider. (MDLXXVII-VIII.)

27. Et Brudstykke af en Beenkam, af Form som Nr. 365 i Worsaae's Nordiske Oldsager, men uden nogensomhelst Prydelse. (MDCCIX.)

Foruden de her anförte Gjenstande skal der i denne Mose ogsaa være fundet Leerkar og „Trækasser" (Trækar?) samt en Vogn paa 2 Hjul — der ikke ere blevne indsendte til Museet. Saafremt det virkelig er sandt, at en Vogn er bleven funden her, (og aldeles umuligt er det ikke; thi i

Thorsbjerg Mose ved Sönder-Brarup fandtes i Aaret 1860 et Stykke af et Vognhjul, paa hvilket nogle af Egerne endnu vare befæstede) kunde man tænke sig, at Oldsagerne have været nedlagte i den, for at de saaledes lettere kunde holdes samlede. Mindre sandsynlig er derimod Beretningen om, at der i Leerkarrene skulde være fundet Födemidler, iblandt hvilke „Svinetæer og Lammebove især vare kjendelige".

---

2. SKJÖDSTRUP-FUNDET.

Tæt ved Skjödstrup Præstegaard (i Skjödstrup Sogn, Öster Lisbjerg Herred, Randers Amt) ligger en lille Mose, af Almuen kaldet Hedeliskjær, som er omgiven med höie Bakker. Ifölge Sagnet skal en Afdeling af en Hær, efterat være bleven slagen paa en nærliggende Hede, være dreven ud i Mosen og druknet; blandt de saaledes Forulykkede var en Ridder, hvis Sværd var prydet med et Guldgreb. Dette Sagn hidrörer vistnok fra den Omstændighed, at der til forskjellige Tider i Mosen er fundet en stor Mængde Oldsager, navnlig Vaaben, som maa antages at være frivilligt nedsænkede, saaledes som det har viist sig at være Tilfælde med de andre Mosefund.

Fundet bestaaer af fölgende Gjenstande:

1. Et böiet, tveegget Jernsværd, der er $38^1/_2$ Tom. langt og $1^1/_2$ Tom. bredt (tab. III fig. 1). Det har paa Midten af Klingen Spor af Huulslibning. Den omtrent 5 Tom. lange Grebspids er flad og firkantet. (6560.)

2. Et lignende, 25 Tom. langt og 2 Tom. bredt Jernsværd. Den afbrudte Grebspids er $4^1/_2$ Tom. lang. Det er nu rettet ud, men var böiet, da det blev fundet. (6560.)

3. Et $32^1/_4$ Tom. langt og $1^{11}/_{12}$ Tom. bredt, tveegget Jernsværd (tab. III fig. 2). Ved den $4^1/_4$ Tom. lange Grebspids, der er flad og firkantet, ere Kanterne afrundede. (6561.)

4. Et 36¼ Tom. langt og 1½ Tom. bredt, tveegget Jernsværd, som har en ophævet Kant langs Midten af begge Klingens Sider; det er noget böiet henimod Spidsen (tab. III fig. 3). Den 4¾ Tom. lange Grebspids er flad og fiirkantet. (6561.)

5. Et 30½ Tom. langt og 1½ Tom. bredt, tveegget Jernsværd af samme Form. Grebspidsen er 4½ Tom. lang. (6561.)

Alle Sværdene have mere eller mindre tydelige Mærker af Hug.

6. En omtrent 6¼ Tom. lang Jernöxe med ovalt Skafthul og fiirkantet Bane (tab. III fig. 4). Eggen er noget buet. (6576.)

7. En 7 Tom. lang Landsespids af Jern (tab. III fig. 5). Langs Midten af begge Bladets Sider löber en ophævet skarp Kant, og paa begge Sider af denne ere smaa Linier og Punkter indprikkede som Prydelse. Det runde Skaftrör er ved Naglehullerne spaltet og böiet udad, en Beskadigelse der rimeligviis er fremkommen derved, at man med Vold har skilt Landsespidsen fra Skaftet. (10735.)

8. Tre Landsespidser af Jern, 12¾, 12½ og 11 Tom. lange (tab. III fig. 6). Bladet har langs Midten af begge Sider en ophævet, skarp Kant, og det runde Skaftrör er gjennemboret med de sædvanlige Naglehuller. Paa den længste af dem er Bladet noget krummet og Skaftröret næsten ganske fortæret af Rust. (6562.)

9. To Landsespidser af Jern, 8¾ og 7¼ Tom. lange (tab. III fig. 7). Bladet, hvis Spids er noget böiet paa dem begge, har langs Midten af begge Sider en svagt ophævet Kant; Skaftröret er rundt og gjennemboret med de sædvanlige Naglehuller. (6563.)

10. Otte Kastespydspidser af Jern. Den största af dem, som er 24 Tom. lang, er böiet i Spidsen, og dens Modhager ere krummede ind imod Stangen. Af de andre, hvis Længde varierer fra 18-8¾ Tom., ere kun de to lige

(tab. III fig. 9), medens de 5 övrige ere mere eller mindre böiede og beskadigede ved Vold; paa den ene af dem er saaledes den ene Modhage spaltet ud til Siden, Spidsen og Modhagerne ere paa en anden voldsomt böiede ind imod Skaftröret og afbrudte (tab. III fig. 10). De ere iövrigt meget forrustede. Paa dem alle er Skaftröret rundt, gjennemboret med de sædvanlige Naglehuller og forlænget i en massiv Stang. Bladet, som har en svagt ophöiet Kant langs Midten af begge Sider, er noget indknebet ved Modhagerne. (6564-6566.)

11. Fem Pilespidser af Jern, $3^1/_2$-$6^1/_2$ Tom. lange, med firsidede Skafttunger (tab. IV fig. 11). Bladet er fladt paa dem alle med Undtagelse af een, som langs Midten af begge Sider har en skarp Kant. (6567.)

12. Nitten Pilespidser af Jern, 3-$4^3/_4$ Tom. lange (tab. IV fig. 12); de have firsidet Spids og rundt Skaftrör. (6570.)

13. Syv lignende Pilespidser af Jern, 3-$4^1/_4$ Tom. lange, men med flade Skafttunger (tab. IV fig. 13). Spidsen af en lignende Pilespids. (6569.)

14. En noget over $3^1/_2$ Tom. lang, lignende Pilespids af Jern (tab IV fig. 14), men med rund Skafttunge. (6568.)

15. En Skjoldbule af Jern, lidt over $6^1/_2$ Tom. i Tværmaal (tab. IV fig. 15). Randen gaaer skraat ud fra Bulen og er gjennemboret med 4 Naglehuller. (6573.)

16. Tre lignende Skjoldbuler af Jern, men med spidsere Buler. To lignende Skjoldbuler, men med smalere Rande. De ere meget beskadigede. (6573.)

17. 4 Rande og 2 Buler af lignende Skjoldbuler. Den ene af Randene er gjennemboret af en firsidet Pilespids. (6574.)

18. En lille Jernplade, lidt over $1^1/_4$ Tom. i Tværmaal, der sandsynligviis har været anbragt paa Midten af en Skjoldbule (tab. IV fig. 16). Randen er gjennemboret med 2 Naglehuller, og fra Midten staaer en massiv Spids

frem, som har været prydet med tre indlagte Metalbaand; men af disse er der nu kun eet tilbage. (6578.)

19. To afhuggede Brudstykker af en mærkelig, flad Skjoldbule, som er dannet af en Bronceplade (tab. IV fig. 17 a). Kanten af dens flade, med Naglehuller gjennemborede Rand er omböiet paa den indvendige Side og har rimeligviis sluttet om en Ring af Jern eller Bronce; indenfor denne Kant er der med et Stempel indslaaet en Række særegne Prydelser (fig. 17 b). Bulen er mærket af Sværd- eller Öxehug. (13273.)

20. Nogle Brudstykker af en tynd og smal, omböiet Bronceplade, som har været anbragt om Randen af en Skjoldbule. (6575.)

21. Tyve eensdannede Brudstykker af Skjolderands-Beslag (tab. IV fig. 18). De ere dannede af tynde og smale, omböiede Broncepladér, som i Kanterne ere udtungede og gjennemborede med smaa Stifter med runde Hoveder. De have været befæstede paa Skjoldets Rand for i Forening med de andre Metalbeslag at sammenholde de enkelte Træplader, hvoraf Skjoldet har været sammensat. (MMXXXII.)

Disse Beslag skulle være fundne samlede paa eet Sted for sig.

22. Tre 9, 6 og 4$^3/_4$ Tom. lange, spidse Jernknive med buet Ryg og Skafttunge (tab. IV fig. 19). (6571.)

23. En 6$^3/_4$ Tom. lang Jernkniv, hvis Spids er afbrudt (tab. IV fig. 20). Ryggen er lige, og Skafttungen, som gaaer i eet med Bladet, er omböiet for Enden. (6572.)

24. En noget forbukket, flad og cirkelformet Plade af Bronce, der muligviis har været befæstet paa et Sværdbælte (tab. IV fig. 21 a og b). Fra Centrum staaer en Knap frem, som er forlænget bagtil i en kort Stang med en Tværstang; Pladen, som udenom Knappen og ved Randen er prydet med concentriske Cirkelslag, er gjennemboret af 3 Kastespydspidser og mærket med 3 Pileskud og et Hug af en Öxe eller et Sværd. (6577.)

25. Tre simple, eensdannede Spænder af Jern, der ere flade paa Undersiden (tab. IV fig. 22). Tornen mangler paa de to af dem. (6579.)

26. En baandformet Fingerring af Guld (tab. IV fig. 23); den er prydet med 3 ophævede og 4 riflede Striber. (6559.)

27. En forbukket Ring, som er dannet af en rund Broncestang (tab. IV fig. 24). Den er paa flere Steder mærket med Hug. (6579.)

Det er höist sandsynligt, at Moserne ved Flemlöse og Skjödstrup, der, som flere Gange bemærket, ikke ere blevne undersögte af Archæologer, endnu gjemme adskillige Oldsager af stor Betydning; Beretningerne om de i Flemlöse Mose fundne Trækar og enkelte indsendte, nu fortörrede Brudstykker af Landsestager fra Hedeliskjær tale meget for, at man her vil kunne finde Skafter eller Stager til Landser, Kastespyd og Pile samt Træskjolde o. s. v. — en nærmere Undersögelse af disse Findesteder maa derfor ansees for særdeles önskelig.

Anm. I de ovenfor indförte „Bidrag til Kundskab om den ældre Jernalder i Danmark" gives S. 27-28 en Optegnelse over de hidtil fundne Gjenstande fra hin Periode, hvorpaa Indskrifter ere indridsede med de ældste nordiske Runer, der ogsaa forekomme paa en Deel af Guldbracteaterne; jfr C. J. Thomsens Beskrivelse af de hidtil bekjendte i AnO 1855 p. 265 flg. med tilhörende Afbildninger i Atlas for nordisk Oldkyndighed. Det har glædet Red. og vil glæde Læserne at underrettes om, at tre forskjellige Granskere, i Norge, Danmark og England, i denne Tid foretage Forsög paa at fortolke disse Indskrifter. Disse Forsög, der ere ganske uafhængige af hinanden, ville forhaabentlig give længe savnede og længselsfuldt attraaede Oplysninger om Sprogets Beskaffenhed her i Norden i hin ældre Periode.

DIPLOMATISKE BIDRAG TIL ERKEBISKOP JENS GRANDS LEVNETSHISTORIE. Af P. A. Munch.

Ved mine Undersögelser af de pavelige Regester har det lykkedes mig at opdage flere hidtil ubekjendte eller idetmindste utrykte Breve, vedkommende Jens Grand. Idet jeg her meddeler dem, deels in extenso, deels i Uddrag, vil jeg til deres bedre Forstaaelse ledsage dem med enkelte nödvendige Oplysninger og tillige, om muligt, forsöge at sætte enkelte Partier af denne merkelige, og til en vis Tid i hele Nordens Historie saa dybt indgribende Prælats Livsbegivenheder i et klarere Lys, end de hidtil forekomme mig at være fremstillede. Det kan vistnok her ei være min Hensigt at levere en fuldstændig ny Biographie over denne Mand, hvis Livshistorie allerede tilstrækkeligt er bekjendt, og angaaende hvilken jeg navnlig kan henvise til den gamle versificerede „Vita Johannis Grand", trykt först i Lindenbrogs „Scriptores Septentrionales", dernæst, efter denne Udgave, i „Scriptores rerum Danicarum, VI p. 266 flg., samt endelig i Lappenbergs „Geschichtsquellen des Erzstiftes und der Stadt Bremen, ligeledes til Huitfelds Biskopskrönike og den af ham særskilt meddeelte Beretning om Erkebiskopen. Det ligger imidlertid i Sagens Natur, at da saavel Actstykkerne, som Beretningerne meddeles i chronologisk Orden, antager det Hele nærmest en biographisk Form.

Om Jens Grands Herkomst synes man i det Hele taget at være paa det Rene. Idetmindste siges hans Fader at have heddet Thorbern Hvide, og hans Moder Cecilia, Syster af Biskop Peter (Bang) i Roeskilde, og nedstammende fra Skjalm Hvide. Men saavidt vides, findes der dog ingen

samtidige eller endog meget gamle Optegnelser, der oplyse dette. Hans Moders Navn anföres i den soröske „Genealogia Absalonis" (SRD IV 546), og det hedder her, at hun var en Datter af Skjalm Bang, hvis Moder Ingefrid var en Datter af Tuke, Skjalm Hvides Sön. Dette strider dog, som Suhm rigtigt bemærker i SRD VI p. 266, Not. b., aldeles imod Tidsregningen, da hun i saa Fald maatte have levet omkring 1180. Huitfeld begaaer imidlertid en endnu större Feil (Bispekr. p. 65), idet han gjör hende (som han kalder Cerille) til Datterdatters Datter af Skjalm Hvide. Man skulde snarere fristes til at tro, at Huitfeld havde forvexlet Skjalm Bang med Skjalm Hvide, og at hun var Datterdatters Datter af hin, thi det vilde passe. I Slægttavlerne, hvormed Suhm har ledsaget „Genealogia Absalonis", er imidlertid Cecilia, uvist af hvad Grund, gjort til en Datter af Skjalm Bang, hvorved Feilen bliver endnu værre. Her hedder det ogsaa, at hans Fader hed Thorbern Hvid, hvilket gjentages i hin Note, uden at dog nogen Hjemmel herfor anföres. En saadan maa dog vistnok etsteds findes, da han vel ellers neppe havde udtalt sig saa positivt. Vist er det, at Jens Grand var en af Danmarks höibaarneste Mænd: i den versificerede Biographie hedder det udtrykkeligt, at hans Moder var af kongelig Æt (nemlig forsaavidt som den absalonske Stamme var nærbeslægtet med Kongehuset), og i hans Proces (SRD VI 290) siges der ligeledes, at han var beslægtet med Erkebiskop Jakob (Erlandssön), Systersön af Biskop Peter, og Frænde af Kong Erik Glippings Drabsmænd, om hvilke man veed, at de maaskee vare de höibyrdigste Adelsmænd i hele Danmark, og for störstedelen Ætlinger af Skjalm Hvide. Endvidere udhæver Paven i hans Udnævnelsesbrev til Erkebiskop udtrykkelig hans Höibyrdighed. At Jens Grand selv var meget rig, og havde store Godser paa Sjæland, erfares af det fölgende. Den versificerede Biographie anförer ei hans Faders Navn, men siger kun, at han var „miles civerarius"; hvad dette skal betegne, vides ikke.

Jens Grand siger selv i det Brev, vi nedenfor meddele, at han allerede fra Drengeaarene af havde modtaget sin Oplærelse ved Roeskilde Domkirke; siden skal han have studeret i Paris, og at han efter den Tids Skik fornemmelig har lagt sig efter Studiet af den canoniske Ret, sees deraf, at han i det Fundationsbrev, som han kort för sin Ophöielse paa Erkestolen udstedte, kalder sig: „Professor in Decretis". Da han studerede i Paris, var han rimeligviis allerede bleven optagen i Roeskilde Domcapitel som Canonicus, og han synes temmelig snart, formodentlig paa Grund af sin höie Byrd og Rigdom saavelsom ved Morbroderen Biskop Peters Gunst, at være oprykket til Capitlets Præpositus (Provst); thi vi finde ham i flereaarig Besiddelse af denne Værdighed allerede 1283, til hvilken Tid han endnu maa have været temmelig ung; thi om man end antager at han ved sin Död 1327 var 80 Aar gammel, hvilket i Betragtning af alle de Knæk, hans Sundhed skal have lidt under hans Fangenskab, neppe synes rimeligt, vilde han dog isaafald kun have været 36 Aar gammel i 1283; var han ved sin Död kun 70 Aar gammel, vilde han i 1283 kun være sexogtyveaarig. Allerede i dette Aar finde vi ham optrædende i den Charakteer, hvori han siden naaede en saa bedrövelig Navnkundighed, nemlig som en djærv eller snarere trodsig Paataler af Kirkens og sine egne virkelige eller foregivne Rettigheder lige overfor Kongemagten. Han indgav nemlig den 5te Januar 1283 til Decanus og Capitlet en Protest[1] mod Kongens Fremfærd med Besættelsen af St. Michaels Kirke i Slagelse. Denne var, paastod han, annec-

[1] Protesten er efter Originalen, der skal findes paa Universitetsbiblioheket i Kjöbenhavn, meddeelt af Suhm, Hist. af Dmk. X 1018. Dagen er her urigtigt angiven S. 869 som den 6te istedenfor den 5te Januar. I Regesta Danica S. 162 er den, besynderligt nok, anfört som 12te Januar, uagtet der dog udtrykkeligt staaer „Tirsdag för Helligtrekonger" (die Martis ante festum epiphaniæ).

teret til Provste-Embedet i Roeskilde, og saavel hans Formænd som han selv havde været i ubestridt Besiddelse eller Qvasibesiddelse deraf, da han uden at være overbeviist om nogen Bröde, eller endog kun at have været indstevnt eller varskoet, ved Kongens Indflydelse blev den berövet, idet Magister Nils, Kongens Cantsler, mod Lov og Ret, bemægtigede sig den; allerede dengang, da dette skete, havde han i Kongens og Cantslerens Paahör fremsat Klage herover for Erkebiskopen af Lund og Biskopen af Roeskilde; men Kongen havde truet ham med at ville fratage ham hans fædrene Gods, hvis han ei opgav sin Fordring. I flere Aar havde han da saaledes været i Kongens Unaade. Siden, da Magister Nils var död, bad han ikkedestomindre Kongen personlig om at faae den tilbage, men imidlertid havde denne paa Drottsetens Forlangende lovet den til en anden. Omsider lod Kongen sig efter lang Betænkning bevæge til at præsentere ham dertil, og, siger han, skjönt Kongen egentlig ingen Præsentationsret havde, og Præsentationen derfor i sig selv var ugyldig, bekvemmede han sig dog til at modtage den, da han i andet Fald frygtede for at paadrage sig hans Vrede; imidlertid vilde han, forat intet Præjudits derved skulde opstaa for Provstedömmet eller ham selv, herved nedlægge denne Protest. — At han just paa denne Tid ikke vilde lægge sig ud med Kongen, som han udtrykkelig siger, betegner ham som heel klog og forsigtig naar det gjaldt, thi hans mægtige Frænder, Hovederne for hvad man kunde kalde Legitimisterne i Danmark, der ansaae den abelske Linie, som den ældre, mere berettiget til Thronen end den christopherske, der var yngre, var paa denne Tid allerede i Begreb med, aabenbart at begynde Feide med Kongen; der var altsaa al Opfordring for ham til ganske at bryde med denne; naar han desuagtet undlod det, maa det ei have været, fordi han ikke havde Lyst dertil, thi denne manglede ikke, men fordi han fandt det forsigtigst, at holde sig nogenlunde rolig, indtil han havde opnaaet det

Maal, hvorefter han ganske vist stræbede, nemlig Erkebiskopsstolen. Det er derfor og neppe sandsynligt, at han i den strax paafölgende Tid tog aabenbart Parti med dem i deres offentlige Forhandlinger med Kongen, medens det maa ansees sikkert nok, at han hemmeligt begunstigede og understöttede dem af yderste Evne. Men da det endelig var lykkedes dem at faae Kong Erik dræbt (22de Nov. 1286), og den jydske Hertug Valdemar, Abels Sönnesön, selv var bleven Rigsforstander, tog han ikke i Betænkning at give sin Sympathie for dem tilkjende, thi, som det hedder i de senere mod ham af Kong Erik Erikssön fremsatte Ankeposter, da de dömte Fredlöse i Danmark vare flygtede til Norge, og Kongen strengeligt havde tilkjendegivet ham, som de övrige Rigets Beboere, at man hverken hemmeligt eller aabenbart maatte yde dem nogen Hjelp eller Gunst, kærede han sig ikke det ringeste om dette Forbud, men begunstigede og hjalp dem af yderste Evne, modtog Sendebud fra dem, og tilskrev dem Breve; ja paa Sjælandsfarernes Thing ved Ingelund sagde han offentligt, at ingen kunde undre sig over Kong Eriks Drab, da saa mange andre danske Konger paa lignende Maade vare komne af Dage, idet nemlig Kong Erik Valdemarssön var bleven druknet, og Kong Christopher forgiftet; en anden Gang skal han og have sagt, at det var Skade, Kong Erik ikke var bleven dræbt for tolv eller sexten Aar siden, thi isaafald vilde han ingen Börn have efterladt[1].

Omtrent paa denne Tid, nemlig et Par Aar efter Kong Eriks Drab, gjorde han den rigeste Skjenkelse til Kirken, som maaskee nogen ikke fyrstelig Person i Danmark hidtil havde gjort, idet han nemlig, som det synes, gav alt sit fædrene Gods til Roeskilde Domkirke, og af den störste Deel deraf oprettedes ikke mindre end sex Canonicater. Om denne Skjenkelse har man hidtil kun haft ufuldstændig Kundskab. Alt, hvad man vidste, indskrænkede sig, saavidt

[1] SRD VI 290.

vides, til en ikke engang nöiagtig Notits i den roeskildske Gavebog og et Par korte Antydninger hos Huitfeld. I den förste (SRD III 270) hedder det, hvor Jens Grands Död omtales, at han af sit fædrene Gods oprettede sex Præbender ved Roeskilde Domkirke, og at deres Forvalter paa hans Aartiddag skulde udbetale fire Mark Penninge, nemlig tre til selve Chorsbrödrene, og een for Messer og til Fattige. Huitfeld siger herom i sin Danmarks Riges Historie (p. 333): „denne Johannes Grand siges at have funderet til Roskilde Præbendas sacerdotum sex, som ere de nederste, nu lagte til Universitetet, kaldes Intersex"; og i Bispe-kröniken (p. 67): „dette siges lovligen at være gjort af denne Erkebisp, at han haver stiftet sex Præste-Præbender udi Roeskilde Kirke, kaldes Præbendæ sex, som nu er de höilærdes". Andet og mere har jeg ikke kunnet finde derom i trykte Skrifter, og det er saaledes at formode, at de originale Gave- eller Fundationsbreve ei længer ere til. Men heldigviis findes Copier deraf indförte i Pave Nicolaus den 4des Bullarium eller Regester, idet nemlig Brevene selv in extenso ere indtagne i de af Paven paa Jens Grands egen Anmodning udstedte Confirmationsbuller[1], og efter disse Copier meddeles de her, ledsagede med Oversættelse.

Hvad der vedkommer Oprettelsen af selve Canonicaterne indeholdes i tvende Breve, daterede fra Roeskilde, det förste eller Hovedbrevet, d. 19de Juli 1288, og det andet, der indeholder Tillæg og Forklaring til dette, d. 15de Mai 1289. Disse Breve lyde saaledes:

Omnibus ad quos presentes littere peruenerint Johannes prepositus Roskildensis, professor in decretis, Salutem in eo qui est omnium uera satus. Fontem pietatis exsiccans, et a conditionibus humane nature prorsus inhumane degenerans feda nimis et nefande pestis ingratie sic in maligno mundum posuit, sic malignitati mundanos exposuit, ut

[1] Bullar. Nic. IV, t. II fol. 28, ep. 168, 169.

cognoscentibus nutritores suos bestijs, et exponentibus sese pro dominorum suorum salute periculis, inter capaces rationis homines uix unus reperitur (*sic*) in milibus, qui perceptis quas uix spectare potuerat gratijs, vel paruis ostendat grate recognitionis indicijs, quod sit gratus; propter quod generalis ille beneficus, qui affluenter dans omnibus nichil improperat, incrassatum delitijs dilectum recalcitrasse commemorat, seque a suis, quos enutrierat, filijs habitum dicit despicabilem, cognoscente asino suum dominum et boue proprium possessorem. Sane nemini singulariter detrahens, nulli arroganter me preferens, non me cum Phariseo iustifico, si de gratijs perceptis a deo gratus esse desiderans cum̄ apostolo longa mecum collatione preambula firmiter statui sancte Roskildensis ecclesie, cuius benignitas a gratia sumens exordium, et a pietate progressum, michi puero libamina lactis exhibuit, adulto beneficia contulit et honores impendit, pro impensis multis uel pauca rependere, et pro datis magnis uel modica reddere, que me probant, ubicunque gratiarum recompensatio stricto probari potest examine, legitimum gratitudinis esse filium, et velle veraciter pium, quod concepi, propositum in partum producere gratiosum. Habito igitur cum venerabili patre domino Inguaro Episcopo Roskildensi et viris discretis Capitulo suo deliberatione prouida et discussione matura, ad cultum diuini nominis ampliandum ac decus et decorem Roskildensis ecclesie perpetuis temporibus propagandum, confero omnia que habeo in Osakar, Castholm, Bylsthorp in Walbusheret, et omnia que habeo in Sneslef, Hokabyarg, Othaerslef cum iure patronatus quod habeo ibidem, et Glaene in Flakkaebyaergsheret ad corpora sex prebendarum in eadem ecclesia Roskildensi in usus sex canonicorum per me instituendorum inibi conuertenda, seruatis conditionibus que inferius annotantur. Ad mensam autem eorum confero omnia bona que habeo in Tostaethorp, Hyrsaet in Rynstathaeheret, Gislinge in Tuzeaheret, et Glwm in Sae-

maeheret, tali conditione adiecta, ut qui residentes fuerint, colligi faciant omnes fructus mense, et eis uenditis pretium eorum distribui faciant equaliter inter eos, qui horis interfuerint diuinis, diligenti prehabita consideratione, quantum quilibet residens qualibet hora ualeat obtinere, ita tamen quod pars in hora non existentis alijs canonicis non accrescat, sed deponatur ad bona immobilia emenda dicte mense annectenda. Idem fiat de parte non residentis que posset ipsum contingere, hi resideret. Residentiam autem poterit quocunque tempore uenerit accipere, dummodo eam uelit perficere absque fraude. Verum si aliquis eorum abfuerit pro procurandis bonis eorum prebendalibus, de uoluntate tamen et mandato sociorum eius residentium, tantum percipiat, quantum si horis omnibus interesset, ita tamen quod fraus nulla in hoc committatur, et quod ultra sex septimanas sibi non liceat abesse. — Item non liceat eis aut cuiquam diuisionem facere prebendarum, sed omnes omnia dicta bona corporis prebendarum et fructus eorum debent in solidum obtinere. Pretium autem dictorum fructuum qualiter inter se diuidere teneantur. — Item uolo quod si aliqua domus uel aliquid de pecoribus seu rebus alijs in dictis bonis iam existentibus, que sunt hec, videlicet in Osakar in curia orientali domus ualentes quindecim marchas, in curia occidentali etiam domus quindecim marcharum et quindecim plaustrata annone; in Castholm in Curia boreali domus triginta duarum marcharum, in curia australi domus nonaginta marcharum, et viginti plaustrata annone, et quindecim feni; in Sneslef in curia maiori domus sexaginta marcharum, domus vero aliarum quinque curiarum ibidem cum Hokaebiaerg quinquaginta marcharum; molendinum ibidem decem marcharum; in Otherslef in curia occidentali domus octoginta marcharum, in curia orientali decem et octo marcharum, et molendinum ibidem triginta marcharum; in Glaene domus sex marcharum; preterea in hijs bonis sunt boues quinque, eque quinque, vituli duo, sues

quinque, oues decem et nouem, agni nouem, vacce triginta quatuor, vtensilia septem marcharum; item domus in Tostathorp in curia occidentali viginti quatuor marcharum, in curia orientali duodecim marcharum; in Hyrsat domus viginti quatuor marcharum, molendinum ibidem quadraginta marcharum; In Gislenge domus viginti marcharum; in Glwm duodecim marcharum; in hijs etiam bonis sunt quinque boues, eque quatuor, juuence tres annorum duorum, vituli sex, oues nouem, agni quatuor, vacce triginta tres, vtensilia trium marcharum; ad hec si per industriam, prouisionem aut expensam canonicorum qui pro tempore fuerint in prebendis eisdem aliqua fuerint meliorata seu per emptionem, donationem, uel quocunque alio modo bona aliqua dictis bonis prebendalibus fuerint adiecta, et ea incuria uel quocunque alio casu fortuito contigerit deperire, debeant omnia in pristinum statum emendari, et conseruari illibata per canonicos qui quocunque tempore fuerint in prebendis eisdem, et ad hec omnia et quodlibet horum quemlibet canonicorum illorum uolo in solidum fore obligatum, hoc moderamine adhibito, ut si dampnum summam triginta marcharum non excesserit, ad ipsum restaurandum infra annum teneantur; quod si triginta marchas excesserit, tempus secundum dampni excessum prorogetur. Verum si aliquis canonicorum adeo proteruus fuerit et rebellis, quod ad emendationem contribuere noluerit, ut iam est prelibatum, is, qui bona emendauerit, tamdiu de redditibus non contribuentis accipiat, quousque sibi de hijs que exposuerat cum pena trium marcharum pro contumacia fuerit satisfactum. — Item nullus eorum aliquid percipere debet de bonis prebendalibus ante quam inceperit facere residentiam in ecclesia Roskildensi, quam per sex menses facere teneatur; quod si quicquam inde defecerit, ad innouandam et complendam dictam residentiam per alios sex menses teneatur, nichil de ipsa prebenda antequam residere inceperit percepturus. — Item nullus ipsorum aliquid percipere debet de prebendis,

nisi cum residentiam faciet personalem, uel in seruitio domini pape fuerit speciali, seu episcopi Roskildensis, ita tamen, quod si episcopus habeat ultra duos in suo seruitio canonicos Roskildenses, isti de suis prebendis nichil percipere teneantur, uel nisi fuerit in scolis, uel in peregrinatione, de licentia tamen episcopi et maioris partis Roskildensis capituli residentis; fructus autem corporis prebende, quos idem canonicus percipere debuisset, si in aliquo predictorum defectum non pateretur, non accrescat alijs canonicis, sed inde bona immobilia emantur et corpori dictarum prebendarum annectantur. — Item uolo fieri si contingat aliquem canonicorum illorum suspendi, excomunicari, uel interdici, seu aliquod aliud impedimentum incurrere, propter quod non deberet de iure uti illarum fructibus prebendarum. — Item cum contigerit aliquem illorum canonicorum mori, fructus qui percipientur uel percipi potuerint a tempore mortis usque ad creationem et residentiam noui canonici integraliter et fideliter colligentur, et inde etiam bona immobilia ementur dictis prebendis annectenda. — Item nullus canonicorum predictorum potest aliquod testamentum facere de dictarum fructibus prebendarum, nisi solum de illis qui iam sunt percepti secundum temporis ratam; quod si intestati decesserint, de fructibus etiam perceptis et non consumptis idem sit iuris, nec aliquid de bonis prebendalibus ad heredes eorum debeat peruenire, nam in bonis ecclesiasticis ius successionis locum non conuenit obtinere. — Super conseruatione autem sepedictorum bonorum et annexionibus eisdem faciendis, prout superius in omnibus est expressum, uolo ut quolibet anno per dictos canonicos residentes ad minus ter in anno diligens fiat inquisitio et tractatus, et inde inuentarium quolibet anno innouetur, quod coram capitulo Roskildensi saltim semel in anno recitetur. — Item nichil possunt dicti canonici uendere de siluis dictorum bonorum, uel ad usus suos recipere, seu aliquid inde facere, nisi in quantum requirit necessitas uel utilitas ad focalia uel edificia eorum, qui in predictis

bonis prebendalibus commorantur. — Item uolo quod due prebende sint presbiterales, et due diaconales, et due subdiaconales, ita tamen quod solutio vicariorum secundum consuetudinem ecclesie Roskildensis equaliter tangat omnes. — Item uolo quod post mortem meam soluant annuatim ad anniuersarium meum tres marchas denariorum, ita quod marcha detur pauperibus scolaribus, marcha distribuatur inter canonicos qui uigilijs meis interfuerint, et marcha inter eos, qui misse uoluerint interesse. — Item nullus laicus debet esse procurator alicuius Canonicorum istorum quoad aliquid de prebendis istis, nisi sit de prebendarum istarum familia absque fraude. — Item quilibet eorum secundum collationem suam habeat stallum in choro, locum in capitulo, cum omni plenitudine iuris canonici, ita tamen quod nichil percipiat de fructibus antiquarum prebendarum, nisi quantum eum contingere potest de anniuersarijs et oblationibus missarum. — Item promittere debent quod non uexabunt canonicos alios Roskildenses super communione mense eis facienda nisi eorum placuerit uoluntati. — Item cum contingat aliquem canonicorum illorum non residere, unum de eisdem canonicis suum constituat procuratorem, qui in omnibus pro eo satisfacere teneatur. — Item retineo mihi quamdiu uixero potestatem permutandi hec bona in alia bona meliora uel magis competentia canonicis predictis, et hanc ordinationem mutandi, diminuendi, et ad eam addendi prout mihi uidebitur expedire, de consilio tamen et consensu maioris partis canonicorum eorundem, qui pro tempore fuerint in prebendis sepedictis. — Item retineo mihi quamdiu uixero collationem et inuestituram dictarum prebendarum canoniarum et canonicorum cum reuerentia et obedientia debita eorundem, de quibus post mortem meam uolo, ut de hijs sicut de prebendis et canonijs alijs ordinetur quoad collationem et inuestituram, omnibus alijs supradictis in suo statu integraliter remanentibus, prout superius est expressum. — Item si aliquid ambiguitatis uel obscuritatis super aliquo

articulo istius emerserit, mihi interpretationem et declarationem reseruo. — Item quilibet canonicorum in istis prebendis decetero instituendorum, antequam sibi prebenda conferatur, bona fide promittere teneatur, quod omnia suprascripta absque diminutione aliqua obseruabit. Ut autem hec omnia plenius robur obtineant firmitatis, sigilla uenerabilis patris dominorum Inguari episcopi, capituli, decani, archidiaconi ac canonicorum ecclesie Roskildensis et meum ad meam instantiam, et perpetuam rei memoriam presentibus sunt appensa. Datum Roskildis anno domini. M°. CC°. LXXXVIII°. XIIII°. kalend. Augusti.

Ego magister Rano decanus Roskildensis predictis omnibus consentio et per magistrum Hermingum (*sic*) subscribo et bona fide promitto non contrauenire.

Ego Johannes Archidiaconus Roskildensis predictis omnibus consentio et subscribo, et promitto bona fide non contrauenire.

Ego prepositus Nicolaus Canonicus Roskildensis omnibus consentiens subscribo.

Ego Arwidus Canonicus Roskildensis omnibus consentiens subscribo.

Ego Dauid Canonicus Roskildensis omnibus consentiens per Josep personam ecclesie de Rorby subscribo.

Ego Matheus Canonicus Roskildensis omnibus consentiens subscribo.

Ego Johannes dictus Rythae canonicus Roskildensis predictis omnibus consentiens subscribo.

Ego Magister Hermingus Canonicus Roskildensis consentio et subscribo.

Ego Gerardus Canonicus Roskildensis consentio et subscribo.

Ego Magister Thrugotus Lundensis prepositus subscribo.

Ego Magister Laurentius Roskildensis canonicus omnibus hijs consentiens subscribo.

Ego Thcomarus (*sic*) predictis omnibus consentio et subscribo et bona fide promitto non contrauenire.

Ego Magister Johannes Sybrandi Canonicus Roskildensis omnibus consentio et subscribo.

Ego Johannes de Slaulase (*sic*) Canonicus Roskildensis omnibus consentiens subscribo.

Ego Olauus Byornsson Canonicus Roskildensis omnibus consentio et subscribo.

Ego Magister Martinus domini Regis cancellarius consentiens subscribo.

Ego Nicolaus dictus Episcopi Canonicus Roskildensis omnibus consentiens subscribo.

II. Universis presentes litteras inspecturis; Magister Johannes prepositus Roskildensis Salutem in domino sempiternam. Quoniam in hijs, que uidentur esse dubia et obscura, est interpretatio et declaratio ad maiorem certitudinem facienda, et precipue ubi de rebus spiritualibus aliquid actum est, aut dubie ordinatum, ne propter cauillationes et adinuentiones friuolas et dolosas aliquorum lites querentium et persequentium bonum pacis ea, que pia intentione et zelo diuini amoris facta sunt pariter et statuta, in irritum reuocari ualeant, aut dissensionis materiam suscitari, idcirco ut omnis dubietas imposterum auferatur, uolo quedam secundum potestatem mihi reseruatam conscripta in instrumento confecto super sex prebendis et canonijs, quas ad honorem domini nostri Ihesu Christi, Sancte Trinitatis, et beati Lucij pape et martiris ob remedium anime mee feci de bonis meis et institui in ecclesia Roskildensi de uoluntate et consensu Canonicorum omnium in predictis sex prebendis institutorum tenore presentium declarare, propter quod super articulo residentie Canonicorum, quos in predictis sex canonijs instituí, qui aliquantulum obscurus uidetur, declarationem et interpretationem facio in hunc modum. Uidelicet quod cum prima residentia per Canonicos memoratos imminet facienda,

possunt abesse Canonici per vnum mensem integrum diebus quibuscunque eis placuerit, et uisum fuerit expedire, hoc temperamento adiecto, quod statim expletis sex mensibus illum mensem absentie, uel quantum de residentia defuerit, reintegrare continue teneantur. Item ijdem Canonici possunt singulis annis, si ipsis placuerit, pro agendis suis negotijs per duos menses tantum abesse, nec eo minus residentiam facere intelligantur. ita tamen quod diebus absentie de distributionibus nichil percipere teneantur. Item ad hoc quod diligentius et clarius scire possent quomodo et quando pretium fructuum ad mensam eorum pertinentium inter se deberent diuidere plene et absque qualibet difficultate, postquam bona mea eis tradidi et assignaui, distributiones ipsis de meo proprio per vnum annum integrum ministraui. Ad hoc ut integrum pretium omnium fructuum et reddituum anni proximo futuri in festo beati Michaelis imperpetuum inter se quolibet anno possint diuidere et suis usibus applicare, prout in Instrumento super huiusmodi prebendis et canonijs confecto plenius et lucidius continetur. Ad hec postquam supradicta bona eis contuli et scotaui, emi ad redditus mense eorundem sexdecim solidos terre in censu, sitos in Hastorph, domus et ualentia .xlvij. marchas denariorum cum dimidia Syelandensis monete, ut tanto meliorem et honorabiliorem possint habere sustentationem. Post hec etiam dedi et scotaui eisdem ad eorum residentiam curiam meam Roskildis iuxta ecclesiam beati Lucij existentem, cuius domus omnes mee erant proprie, pro terra autem Episcopo et Capitulo Roskildensibus (*sic*) plenarie satisfeci. In cuius rei memoriam perpetuam sigilla uenerabilis Episcopi domini Inguari dei gratia Roskildensis episcopi, ac Capituli eiusdem ad meam instantiam, necnon et meum proprium presentibus sunt appensa. Datum Roskildis anno domini M°. CC°. LXXXVIIIj°. Idus Maij.

I Oversættelse:

I. Alle, til hvem nærværende Brev maatte komme, önsker Johannes, Provst i Roeskilde og Professor i Decreterne, Frelse i den, hos hvem den sande Frelse findes. Den skjendige Utaknemmeligheds altfor fæle Pest, der udtörrer Fromhedens Kilde, og paa aldeles umenneskelig Viis udarter fra den menneskelige Naturs Vilkaar, har stillet Verden saaledes i det Slette, og saaledes udsat Verdens Beboere for Slethed, at medens de umælende Dyr kjende dem, af hvem de opfödes, og udsætte sig for Farer til sine Herrers Frelse, findes der blandt de med Fornuft begavede Mennesker neppe een af Tusende, der efterat have modtaget Naadegaver, som han neppe engang havde kunnet haabe, endog ved de ubetydeligste Erkjendtligheds-tegn viser at han er taknemmelig; hvorfor og hin vor fælles Velgjörer, der giver alle i Overflod og intet ringeagter, melder at „den udvalgte, da han var bleven fed af gode Ting, slog bagud"[1], og siger at han af sine egne Sönner, som han havde opfödt, er bleven holdt foragtelig, medens dog Asenet kjender sin Herre[2] og Oxen sin Eiermand. Det er visselig ikke for at stille andre i Skyggen, eller hovmodigt at pege mig selv frem, ligesaalidet som jeg med Pharisæeren erklærer mig for retfærdig, naar jeg her, önskende med Apostelen at være taknemlig for de af Gud modtagne Naadegaver, efter langvarigt Overlæg med mig selv har fast besluttet, at gjengjelde den hellige roeskildske Kirke, der i sin Goddædighed, udspringende af Naaden, og havende sin Fremgang i Gudsfrygt, allerede lædskede mig som Dreng med Melk, og skjenkede mig som Voxen Beneficier og Æresbeviisninger, — at gjengjelde den idetmindste for en liden Deel det meget, som den har ladet komme mig til Gode, og for store Gaver dog at byde en

[1] 5te Mose Bog XXXII 15. [2] Jesaia I 3.

beskeden Gjengave, der, hvorsomhelst Erkjendtlighed for nydte Velgjerninger nöiere kan eftervises, kan lægge for Dagen at jeg er Taknemlighedens egte Sön, og at jeg, ikke nok med at undfange et fromt Forsæt, ogsaa virkelig med Taknemlighed vil föde det til Verden. Og saaledes, efter omhyggeligt Overlæg og modent Samraad med den ærværdige Fader Herr Ingvar, Biskop i Roeskilde og de forstandige Mænd, der udgjöre hans Capitel, skjenker jeg, til Forherligelse af Guds Navns Dyrkelse, og for at den roeskildske Kirkes Glands og Hæder kan opretholdes i alle kommende Tider, alt hvad jeg eier i Oosaker, Castholm, Bylsthorp i Valbus-Hered, og alt hvad jeg eier i Sneslev, Hökebjerg, Othærslef med den Patronatsret, jeg der har, samt Glæne i Flakkebjergshered, til deraf at danne Grundlaget (corpora) for sex Præbender i den samme roeskildske Kirke, der skulle tilfalde sex Kanniker, som jeg der vil indstifte, med Iagttagelse af de Vilkaar, der nedenfor skulle anföres. Og til deres Bordhold skjenker jeg alt det Gods, jeg eier i Tostæthorp, Hyrsæt i Ringstadhered, Gislinge i Tudsehered, og Glum i Sæmehered, med Tilföiende af den Betingelse, at de, der residere paa Stedet, lade alle Mensal-Indtægterne indsamle og sælge, samt de derfor indkomne Penge ligeligen fordele mellem dem, der bivaane de hellige Tider, nöiagtigt beregnende, hvor meget enhver Residerende kan faae for hver „hora", dog saaledes at naar En ei har været tilstede ved en „hora", skal den Deel, der ellers vilde have tilfaldet ham, ikke komme de övrige til Gode, men oplægges til Indkjöb af faste Eiendomme, der blive at forene med Mensalgodset. Det samme skal ogsaa skee ved den Deel, der vilde have tilfaldet en Ikkeresiderende, hvis han residerede. Men Residens kan han tage, naarsomhelst han kommer, saafremt han vil holde den uden Svig. Dog hvis nogen ellers er fraværende for at forvalte deres Præbendalgods, kan han, med sine residerende Collegers Samtykke og paa deres Ordre, nyde ligesaa meget, som om

han havde bivaanet alle Tider, dog saaledes at ingen Svig herved begaaes, og at han ikke maa være længer borte end sex Uger. — Fremdeles skal det ei være dem eller nogen anden tilladt at gjöre nogen Deling af Præbenderne, men de skulle alle in solidum nyde samtlige Præbendegods og deres Afkastning; derimod skulle de dele Værdien af denne Afkastning imellem sig. — Fremdeles vil jeg, at hvis nogen Bygning, eller noget Stykke Kvæg eller andet Inventarium, der allerede forefindes paa de nævnte Godser (nemlig i Oosaker östre Huse til Værdi af 32 Mark, i vestre ligesaa til 15 Mark og 15 Læs Korn; i Kastholm nörre Huse til 32 Mark, i söndre til 90 Mark, 20 Læs Korn og 15 Læs Hö; i Sneslev magle Huse til 60 Mark, men paa de övrige fem Gaarde, iberegnet Hökebjerg, til 50 Mark, Möllen sammesteds til 10 Mark, i Otherslef vestre Huse til 80 Mark, östre til 18 Mark og Möllen sammesteds til 30 Mark, i Glæne Huse til sex Mark, endvidere paa de her nævnte Godser fem Oxer, fem Hopper, to Kalve, fem Svin, nitten Faar, ni Lam, fireogtredive Köer, Huusgeraad til en Værdi af 7 Mark; fremdeles Husene i Tostathorp vestre til 24 Mark, i östre til 12 Mark; i Hyrsæt Huse til 24 Mark, Möllen til 40 Mark; i Gislinge Huse til 20 Mark; i Glum til 12 Mark; paa de nævnte Gaarde derhos 5 Oxer; 4 Hopper, 3 toaars Kvier, 6 Kalve, 9 Faar, 4 Lam, 33 Köer, Huusgeraad til 3 Mark); eller ogsaa, hvis der ved de til enhver Tid værende Kannikers Driftighed, Forsynlighed eller Bekostning noget er forbedret, eller ved Kjöb, Gave eller paa hvilkensomhelst anden Maade tillagt det ovennævnte Præbendalgods, og dette ved Uforsigtighed eller andet tilfældigt Uheld er forkommet, skal alt erstattes og bringes tilbage i forrige Stand, samt vedligeholdes ubeskaaret af de til hvilkensomhelst Tid værende Kanniker, og til alt dette og hvert enkelt Punkt skulle alle Kanniker in solidum være forpligtede, saaledes at, hvis Skaden ikke overstiger tredive Mark, skal den være erstattet inden et Aars Forlöb, men

belöber den sig til mere, skal Terminen forlænges efter Störrelsen. Men skulde nogen af Kannikerne være saa frek og gjenstridig, at han ikke paa foranförte Maade vil bidrage til Erstatningen, skal den, der bestrider denne, oppebære den Gjenstridiges Indtægter, saalænge indtil han har faaet sit Udlæg godtgjort tilligemed en Mulct af 3 Mark, som hin har at erlægge for sin Gjenstridighed. — Fremdeles skal ingen af dem nyde noget af Præbendalgodset, förend han har begyndt at holde Residens i den roeskildske Kirke, hvilken han er pligtig at holde i sex Maaneder; lader han noget skorte deri, er han pligtig at fornye og udfylde samme Residens i andre sex Maaneder, uden at nyde noget af Præbenden, förend han har begyndt at residere. — Fremdeles bör ingen af dem nyde noget af Præbenderne, uden at han holder personlig Residens, eller og er i særskilt Erende, enten for Paven, eller for Biskopen af Roeskilde (dog saaledes, at hvis Biskopen har flere end to i sin Tjeneste, skulle disse flere intet nyde) eller er i Skole, eller paa Pilegrimsfærd, dog med Biskopens og Fleerheden af det residerende roeskildske Capitels Minde; og de Præbende-Indtægter, som samme Canonicus skulde have oppebaaret, hvis ingen Afvigelse fra hine Bestemmelser var skeet, skulle ei tilfalde de övrige Kanniker, men anvendes til Indkjöb af faste Eiendomme, der forenes med bemeldte Præbenders Corpus. — Fremdeles vil jeg, at det samme skal skee, dersom det skulde hende sig, at nogen af hine Kanniker bliver suspenderet, eller belagt med Excommunication eller Interdict, eller nogen anden Omstændighed indtræder, der gjör, at de ei med Rette bör nyde Indtægterne af Præbenderne. — Fremdeles, naar nogen af hine Kanniker döer, da skulle de Indtægter, der forfalde eller kunde forfalde fra Dödsdagen indtil en ny Canonicus er valgt og har taget Residens, fuldstændigt og redeligt samles, og ligeledes anvendes til Indkjöb af faste Eiendomme, der slaaes til hine Præbender. — Fremdeles skal ingen af bemeldte Kanniker

kunne testamentarisk forföie over Indtægterne af hine Præbender, uden forsaavidt han efter Tidsberegningen allerede har oppebaaret dem; döe de uden at have gjort Testament, skal ligesaa forholdes endog med de allerede oppebaarne men endnu ei fortærede Indtægter, thi ved kirkeligt Gods bör Arveret ei finde Sted. — Angaaende Vedligeholdelsen af bemeldte Gods og de Tillæg, der til samme maatte skee, saaledes som ovenfor er omhandlet, vil jeg at de residerende Kanniker idetmindste tre Gange aarligt skulle anstille nöiagtige Undersögelser, og at efter disse Inventarielisten hvert Aar fornyes samt idetmindste een Gang om Aaret oplæses for Capitlet. — Fremdeles skulle bemeldte Kanniker ingen Ret have til at sælge noget af hine Godsers Skove, eller anvende dem til eget Brug, eller gjöre noget andet med dem, uden hvad der er nödvendigt eller nyttigt til Brænde eller Bygningstömmer for dem, der boe paa selve Præbendegodserne. — Fremdeles vil jeg, at to af disse Præbender skulle være for Prester, to for Diaconer og to for Subdiaconer, dog saaledes, at Salareringen af Vicarierne bestrides ligeligt af alle, efter den Roeskildske Kirkes Sædvane. — Fremdeles vil jeg, at de efter min Död hvert Aar til min Aartid skulle betale tre Mark Peninge, saaledes at een Mark gives til fattige Skoledisciple, een Mark deles mellem de Kanniker, der bivaane mine Vigilier, og een Mark mellem dem, der ville overvære Messen.[1] — Fremdeles maa ingen Lægmand være Fuldmægtig for nogen af hine Kanniker, hvad disse Præbender angaaer, uden i det Tilfælde at han hörer til Præbendernes eget Tjener-Personale, og heri ei begaaes nogen Svig. — Fremdeles skal enhver af dem efter sin Anciennetet have Stol i Choret og Sæde i Capitlet med fuld Nydelse af alt hvad den canoniske Ret hjemler, dog saaledes, at han intet oppebærer af de gamle Præbenders Indtægter, uden

[1] Her sees saaledes at hin Notits i den roeskildske Gavebog, der taler om fire Mark, er unöiagtig.

hvad der kan tilkomme ham af Aartidehold og Messeoffer. — Fremdeles maae de love, at de ei skulle uleilige de andre roeskildske Kanniker angaaende Fælligskab i Bordhold, hvis disse ikke önske det. — Fremdeles, naar det hænder at en af hine (nyere) Kanniker ikke residerer, skal han indsætte en af disse (ældre) Kanniker til sin Fuldmægtig, hvilken da i alle Dele er pligtig at svare for ham. — Fremdeles forbeholder jeg mig, saalænge jeg lever, Magt til at ombytte ovennævnte Eiendomme med andre bedre eller mere passende for bemeldte Kanniker, og til at forandre denne Anordning, tage noget derfra eller lægge noget dertil, eftersom jeg finder det tjenligt, dog med Samraad og Samtykke af det större Antal Kanniker, der da ere i Besiddelse af oftnævnte Præbender. — Fremdeles forbeholder jeg mig, saalænge jeg lever, Besættelsen af bemeldte Canonicater og Investituren af vedkommende Kanniker, med skyldig Ærefrygt og Lydighed fra sammes Side; men efter min Död skal der med hin Besættelse og Investitur forholdes som ved andre Præbender og Canonicater, medens dog alle de övrige Punkter forblive i Kraft, saaledes som ovenfor er meldt. — Fremdeles, om nogen Tvetydighed eller Dunkelhed skulde vise sig at finde Sted betreffende nogen Artikel i denne Anordning, forbeholder jeg mig selv at forklare og udtyde den. — Fremdeles skal enhver Canonicus, der herefter indsættes i nogen af disse Præbender, förend den overdrages ham, oprigtigt love, at han vil overholde alt det ovenskrevne uden nogen Unddragelse. — Og for at alt dette kan erholde desto fuldkomnere Kraft og Fasthed, have efter min Anmodning den ærværdige Fader, Herr Biskop Ingvar, Capitlet, Decanus, Archidiaconus og Kannikerne ved Roeskilde Kirke hængt deres Segl tilligemed mit for nærværende Document, til stedsevarende Erindring. Roeskilde den 19de Juli 1288. — Jeg Magister Rane, Decanus i Roeskilde, samtykker i alt det foranskrevne, og underskriver ved Mag. Hemming, samt lover oprigtigt ei at handle derimod. — Jeg Johannes,

Archidiaconus i Roskilde, samtykker, underskriver og lover ligesaa. — Jeg Provst Nils, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Arvid, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg David, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver ved Joseph, Sogneprest til Rörby. — Jeg Matthæus, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Johannes kaldet Rythæ (Ryde), Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Magister Hemming, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Gerhard, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Magister Thrugot, Provst i Lund, underskriver. — Jeg Mag. Laurents, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Theomar samtykker, underskriver og lover o. s. v. — Jeg Mag. Johannes Sibrandssön, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Johannes af Slagelse, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Olaf Björnssön, Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. — Jeg Magister Martin, Herr Kongens Kantsler, samtykker og underskriver — Jeg Nils, kaldet Biskops (sön), Canonicus i Roeskilde, samtykker og underskriver. —

II. (Authentisk Forklaring og Tillæg.) Alle o. s. v. sender Mag. Jens, Provst i Roeskilde, sin Hilsen. Da man i de Ting, der synes tvivlsomme og dunkle, til större Visheds Opnaaelse maa anvende Fortolkning og Forklaring, især hvor der handles om aandelige Sager, og der her hersker Tvivl om en Anordning, paa det at ikke frekke og svigfulde Chicaner og Paafund af enkelte, der söge Kiv og forfölge Fredens Gode, skulle formaae at gjöre de Foranstaltninger ugyldige, der ere skete i from Hensigt og af ivrig Kjærlighed til Gud, eller at fremkalde Anledning til Uenighed; af denne Aarsag, og for at alt Tvivlsmaal for Eftertiden kan være bortryddet, vil jeg her i Kraft af den mig forbeholdte Ret, med vedkommende Kannikers Samtykke

nærmere forklare enkelte Punkter i det Document, der er oprettet om de sex Præbender og Canonicater, som jeg til vor Herres Jesu Christi, den hellige Trefoldigheds og den hellige Pave og Martyr Lucius's Ære samt til min Sjæls Frelse har oprettet og indstiftet i Roeskilde Kirke. Saaledes afgiver jeg her angaaende Artiklen om hine Kannikers Residens, der synes at være noget dunkel, fölgende Forklaring og Fortolkning, nemlig, at naar den förste Residens skal holdes af bemeldtė Kanniker, kunne disse i en heel Maaned være borte paa hvilke Dage de finde for godt eller det synes dem beleiligt, dog med det Forbehold, at saasnart de sex Maaneder ere omme, skulle de strax være pligtige at udfylde hin Maaned, eller saameget som der mangler i Residenstiden. Ligeledes kunne samme Kanniker, om de saa ville, til Udförelsen af sine Forretninger, hvert Aar være borte indtil to Maaneder, og det skal dog regnes som om de havde holdt Residens. Endvidere har jeg, paa det at de desto nöiere og tydeligere kunde vide, hvorledes og naar de skulde dele Mensal-Indtægterne fuldstændigt og uden Vanskelighed mellem sig, i et heelt Aar efterat jeg havde overdraget dem mine Eiendomme, selv foretaget Uddelingerne blandt dem af mit eget Gods, saa og paa det at de for Fremtiden paa hver St. Michels Dag kunne dele imellem sig det hele for samtlige Indtægter og Afkastninger indkomne Belöb, og anvende det til sine Fornödenheder, saaledes som det nöiere og tydeligere indeholdes i det om disse Præbender og Canonicater oprettede Document.[1] Endvidere har jeg, efterat jeg havde overdraget og skjödet dem de ovennævnte Eiendomme, kjöbt til deres Mensal-Indtægter sexten Skillings Bool Jord, beliggende i Hastorp, med Huse, og til en Værdi af $17^1/_2$ Mark sjælandsk Mynt, forat de kunne have en saa meget bedre og hæderligere Underholdning. Derefter har jeg og givet og skjödet dem til Residens min Gaard i Roeskilde,

[1] Dette maa saaledes være et andet end det ovenanförte.

beliggende ved St. Lucii Kirke, paa hvilken Gaard alle Bygninger vare min Eiendom, men for Grunden har jeg givet Roeskilde Biskop og Capitel fuld Godtgjörelse. Til bestandig Erindring herom have paa min Begjering den ærværdige Fader Herr Ingvar, med Guds Naade Biskop i Roeskilde, og sammes Capitel, saavelsom jeg selv hængt mit Segl for dette Brev. Roeskilde den 15de Mai 1289.

Men imidlertid havde Biskop Ingvar udstedt fölgende Brev, hvoraf man erfarer, at Provst Jens havde grebet sig endnu mere an, og givet tvende Gaarde ogsaa til selve Domkirken, saa at han nu synes bogstaveligt intet at have haft tilbage af sit Fædrenegods:

III. Omnibus presens scriptum cernentibus Inguarus dei gratia Episcopus Roskildensis Salutem in domino Jhesu Christo. Ne uideatur probitas improbari si uirtuti fauor debitus denegatur, expedit ut bene meriti congruis retributionibus honorentur, et precipue illi, qui se tam sermone quam opere per deuota obsequia et fidelia prelatis et ecclesijs commendabiles reddiderunt, ut ad bonorum actuum studia prouocentur uota cunctorum. Nam illis ex debito retributionis est gratia impendenda, qui eam per gratuite deuotionis seruitia meruerunt, ne doleant se prestitisse obsequia, si digna eis pro meritis retributio non succedat. Cum itaque dilectus nobis in Christo discretus vir Magister Johannes, prepositus Roskildensis, ab ineunte etate felicis recordationis predecessoribus nostris nobis necnon ecclesie nostre, sicut experimentaliter didicimus, semper in omnibus obsequiosus extiterit et deuotus, iugique intentione desiderauerit et desideret predictam ecclesiam prosperare et in cunctis licitis et honestis augeri, quod per affectum et effectum hijs diebus lucide perduxit in actum, ipse etenim ob honorem diuini nominis, zelum ecclesie nostre, ac anime sue salutem contulit predicte ecclesie bona que habet in Stensthorp cum domibus, Lunsas cum domibus et omnibus mobilibus

que habet ibidem, et ea bona que habet vtravis.[1] Unde nos sicut tenemur per debite recompensationis uicissitudines respicere cupientes eundem, ne vir tante prudentie et discretionis ac nobilitatis, qui quasi omnia sua altissimo domino est largitus, paupertate grauetur nimia, ac in obprobrium et scandalum clericalis dignitatis et ordinis mendicare cogatur, curias nostras in Siaelsæ, et in Guthnissio, et ea que habemus i Gierthaelef, et decimam de Krokstorp, cum omnibus pertinentijs et iuribus suis ipsis adiacentibus, prehabito diligenti tractatu cum Capitulo nostro de eiusdem consensu et uoluntate speciali ad dies uite sue eidem dimisimus libere ordinandas, et redditus ipsarum in usus suos, prout sibi uisum fuerit, conuertendos. Idem etiam prepositus contulit memorate ecclesie omnes domus quas edificauit et edificaturus est per dei gratiam in posterum in Syaelse et Guthnissio cum pecoribus et alijs mobilibus omnibus que tempore mortis sue fuerint ibidem inuenta. Et ne super premissis omnibus et singulis aliqua ualeat imposterum dubitatio suboriri, aut dissensionis materia generari, Sigilla nostrum, predicti capituli, et canonicorum Roskildensium ad perpetuam rei memoriam presentibus sunt appensa. Actum Roskildis Anno domini M°. CC° LXXXVIII°. die martis proxima post festum beate Marie Magdalene.

Ego Mag. Rano, decanus Roskildensis, predictis omnibus consentio et per Magistrum Hermingum subscribo et bona fide promitto non contrauenire.

Ego Johannes Archidiaconus etc.

Ego prepositus Nicolaus Canon. Rosk. etc. consentio et per Mag. Johannem Sybrandi subscribo et bona fide etc.

Ego Arnwldus (*sic*) Can. Roskild. etc.

Ego Johannes Archiepiscopi (*sic*) Canon. Roskildensis

[1] Noget utydeligt i Regesten; det er derfor ikke sikkert, om der staaer „vtravis". Skrifttrækkene synes at vise: vtráev'.

consentio predictis omnibus, et quia cecus sum per manum Magistri Johannis de Slaulosia subscribo etc.

Ego David etc. et per Josep personam de Rorby subscribo etc.

Ego Matheus, Canonicus Roskildensis etc.

Ego Johannes dictus Rythae etc.

Ego Gerardus etc.

Ego Magister Hermingus etc.

Ego Magister Johannes Sybrandi etc.

Ego Johannes de Slaulosia etc.

Ego Thrugotus prepositus Lundensis subscr.

Ego Olauus Byornsson etc.

Ego Theomarus omnibus cons. etc.

Ego Mag. Laurentius etc.

Ego Mag. Martinus domini regis cancellarius etc.

Ego Nicolaus dictus Episcopi etc.

I Oversættelse:

Alle dem o. s. v. sender Ingvar, af Guds Naade Biskop i Roeskilde, Hilsen i Christo Jesu. For at man ikke ved at negte Dyden den skyldige Gunst skal synes at misbillige det Gode, sömmer det sig, at de, der have gjort sig velfortjente, hædres med passende Gjengjeldelse, og især de, der baade i Tale og Handling ved hengiven og tro Lydighed have gjort sig anbefalelsesværdige for Prælater og Kirker, saa at alles Stræben kan anspores til at tragte efter gode Gjerninger. Thi dem skyldes retteligen Gjengivelsens Naade, der ved frivillig Hengivenheds Tjenester have fortjent den, paa det at de ei, hvis passende Gjengivelse ikke fölger, skulle angre paa at de have viist saadanne Tjenester. Og da nu den os i Christo elskelige, forstandige Mand, Magister Johannes, Provst i Roeskilde, fra sin tidligste Ungdom altid har viist sig pligtskyldig og hengiven, saavel mod vore salige Forgængere, som mod os og vor Kirke, efter hvad vi selv af Erfaring vide, og han ivrigt har önsket og

önsker at bemeldte Kirke maa lykkeligen trives og i alt Tilladt og Ærligt forøges, hvilket han i disse Dage selv i Affect og Effect klarligen har lagt for Dagen, idet han til Guds Navns Ære, vor Kirkes Befordring og sin egen Sjæls Frelse har skjenket samme Kirke de Eiendomme, han har i Steensthorp med Huse, Lunsaas med Huse og alt det Rörlige, han der har, samt alt andet Gods, som han paa begge Steder besidder: — saa ville vi og, som det ogsaa er vor Pligt, betænke ham med en passende Gjenbelönning, paa det at en Mand af saa stor Forstand og Klogskab samt af saa höi Byrd, der har skjenket den Höieste saagodtsom alt sit Gods, ikke skal trykkes af for stor Fattigdom, og til den geistlige Værdigheds og Stands Skjendsel nödes til at betle, og have derfor, efter nöie Overlæg med vort Capitel og med dets Samtykke og Villie overdraget ham vore Gaarde i Siælsæ og Gudnissjo, samt hvad vi have i Gjerdælef og Tienden af Krokslhorp med alt Tilbehör og tilliggende Rettigheder til fri Disposition for Levetid, og til at gjöre sig Indtægterne saa nyttige som det synes ham. Samme Provst har ogsaa overdraget meerbemeldte Kirke alle de Huse, som han enten har bygget eller med Guds Hjelp herefter vil komme til at bygge i Sjælsæ og Gudnissio med Kvæg og alt andet rörligt Gods, som findes der, naar han döer. Og forat der ikke for Fremtiden skal kunne opstaa nogen Tvivl eller Tvist om alt dette, er vort Segl saavelsom fornævnte Capitels og de roeskildske Kannikers hængte foran Nærværende til bestandig Erindring. Roeskilde, Tirsdag nærmest efter St. Mariæ Magdalenæ Dag (27de Juli) 1288.

Jeg Mag. Rane, Decanus i Roeskilde, samtykker i alt det foregaaende og underskriver ved Mag. Hemming, lovende ikke at handle herimod. — Jeg Johannes, Archidiaconus o. s. v. — Jeg Provst Nils, Canonicus i Roeskilde o. s. v. samtykker og underskriver ved Mag. Joh. Sibrandssön o. s. v. — Jeg Arnvid, Canonicus i Roeskilde o. s. v. — Jeg Johannes Erkebiskopens (Sön?), Canonicus i Roeskilde, sam-

tykker o. s. v., og da jeg er blind, underskriver jeg ved Mag. Johannes af Slagelse. — Jeg David o. s. v. — Jeg Matthæus o. s. v. — Jeg Johannes Ryde o. s. v. — Jeg Gerhard o. s. v. — Jeg Mag. Hemming o. s. v. — Jeg Mag. Johannes Sibrandssön o. s. v. — Jeg Johannes af Slagelse o. s. v. — Jeg Thruget, Provst i Lund o. s. v. — Jeg Olaf Björnssön o. s. v. — Jeg Theomar o. s. v. — Jeg Mag. Laurents o. s. v. — Jeg Mag. Martin, Kongens Cantsler o. s. v. — Jeg Nils kaldet Biskops o. s. v.

Da Biskop Ingvar i dette sidste Brev udtrykkeligt siger, at Provst Jens nu havde bortskjenket „saagodtsom alt sit Gods", saa at han vilde see sig nödt til at betle for Livets Ophold, hvis man ei skaffede ham andet at leve af, bör man slutte, at vi i de foregaaende Breve have en Fortegnelse paa alt hans fædrene Gods. Thi det, som han endnu havde tilbage, da Biskopen udstedte sit Brev, og som bragte denne til at bruge Talemaaden „quasi omnia sua" (saagodtsom alt sit Gods), altsaa ikke ganske det Hele, det var formodentlig hin Gaard i Byen Roeskilde ved Kirken, som han ved sit sidste Brev af 15de Mai 1289 tilligemed den da kjöbte Part i Hastorp fremdeles skjenkede til de af ham op rettede Canonicater. Alt dette Gods laa, som man seer, i Sjælland, fornemmelig i Valbushered (senere kaldet Voldborgsherred), Flakkebjergshered og Ringstedshered.[1] Alene de paa de forskjellige Gaarde staaende

[1] Blandt de nævnte Gaarde gjenkjendes efter Pontoppidans Atlas og Vidensk. Selskabs Kort over Sjæland Osakar og Castholm i Valbusheret som Oosager og Kastholm i den sydöstligste Deel af Voldborghered mellem Osted og Særlöse; Sneslef, Hökabyarg, Othærslef og Glæne i Flakkæbyargheret som Sneeslöv og Höibjerg i Österflakkebjergs, Örslöv og Glænö i Vesterflakkebjergshered; Tostæthorp i Rynstadeheret som Tostrup i Ringstedhered (Hyrsæt er maaskee Hesede?), Gislinge i

Huse og Möller anslaaes til en Værdi af tilsammen 538 Mk., altsaa 4304 Örer, hvilket, naar Ören regnes at indeholde hvad den egentlig skulde, nemlig Sölv til en Sölvspecies Værdi, og man derhos tager i Betragtning, at Sölvværdien i de Tider kan regnes mindst for det Tidobbelte af den nuværende, skulde repræsentere en Sum af over 43000 Sölvspecier. Heri maa man dog vistnok gjöre et betydeligt Afslag, fordi der her ganske vist er regnet efter danske myntede Penge, hvis Værdi mod Slutningen af det 13de Aarhundrede neppe var mere end en Trediedeel af det rene eller brændte Sölvs, men Summen bliver dog stor, og dog udgjör den upaatvivlelig kun et forholdsviis lidet Tillæg til hvad Jordegodset selv kostede. Det er ogsaa begribeligt, at til at skaffe anstændige Indtægter for sex Kanniker udfordredes der overmaade meget Jordegods: en mindre aarlig Indtægt, end hvad der svarer til 1000 Speciedaler aarligt i vore Dage, havde vel ingen af dem, gjennemsnitligt regnet, og denne Indtægt repræsenterer i alle Fald en Capital af 150,000 Spdlr. Det turde forövrigt endnu lade sig bestemme aldeles nöiagtigt, hvad og hvormeget han skjenkede, thi efter den foranförte Yttring af Huitfeld skulde man formode, at netop disse sex Præbender senere ere blevne lagte til det Kjöbenhavnske Universitet, og isaafald maatte man i dettes ældre Böger og Regnskaber finde dem saa hyppigt

Tuzeaheret som Gislinge Herregaard i Tudsehered, Glum i Sæmæheret, som Glim sydligst i Sömmehered; Hastorph er maaskee Hastrup i Tune Hered, eller Skov-Hastrup i Voldborghered, vestligt for Særlöse; af Navnet „Steenstrup", der nu maa svare til Sténsthorp, findes flere Byer. Sjælsæ, der nævnes i Biskopens Brev, er Selsö ved en Vig af Roeskildefjorden, vestligt for Eskilsö; Gubnissio er Gundsø (magle eller lille) öst for samme; Gjerthælef er Gjerlev ved Fjorden skraas over for Frederikssund. — Bylstorp, Lunsaas og Kroksthorp ville de, der nöiere kjende Sjælands Topographi, upaatvivlelig strax kunne paapege.

og nöiagtigt omtalte, at man baade kan paapege Gaardene selv, og Belöbet af deres Værdi samt Afkastning i de forskjellige Tider. Jeg anbefaler denne Sag til nærmere Behandling af dem, der maatte have Adgang til at foretage en saadan Undersögelse. Det skulde være mærkeligt nok, om man kom til det Resultat, at Jens Grand dog ved denne Gave efter sin Död er bleven en af sit Fædrelands störste Velgjörere.

Om de Aarsager, der bragte ham til at bortskjenke saa overvettes meget, og at beholde lidet eller intet tilbage, kunne vi alene fremsætte Gisninger; selv oplyser han intet andet derom, end at det var Taknemlighed og Omsorg for hans Sjæls Frelse. Dette kan det dog vanskeligt alene have været; han vilde neppe af slige Grunde have berövet sig selv alt hvad han havde i faste Eiendomme. Heller ikke kan det have været alene af Forfængelighed, eller, som han siger, for at pege sig frem, thi en mindre Gave vilde her have forslaaet. Noget har det vel bidraget, at han paa denne Tid sandsynligviis allerede har lagt an paa Lunds Erkestol, hvis daværende Indehaver, Erkebiskop Jens Droos, som döde den 29de Januar 1289[1], formodentlig var en meget gammel Mand, hvis snart forestaaende Död man faa Maaneder tidligere forudsaa. Thi at Jens Grand, som det strax nedenfor vil sees, efter virkelig at være bleven valgt, först frasagde sig den ham ved Valget tildeelte Rettighed, har intet at betyde: deels var det ei usædvanligt, at de Valgte ved slig Leilighed affecterede Beskedenhed, deels turde han vel her have meent, at naar han undlod at benytte sig af Valget, men modtog sin Udnævnelse fra Pavens egen Magtfuldkommenhed, vilde al Forpligtelse fra hans Side til Capitlet,

[1] Saaledes den lundske Gavebog i SRD III 482. Vel findes hans Död paa enkelte Steder henfört til 1290 (see Suhm XI 68), men Jens Grands Udnævnelsesbrev til Erkebiskop hæver enhver Tvivl.

som havde valgt ham, ophöre, og han vilde derhos blive löst fra de Tilsagn, han havde maattet give den ham fjendtligt sindede Konge, saaledes som det nedenfor nærmere skal vises. Den rette Grund til den store Gavmildhed turde derfor maaskee være den, at da Jens Grand efter Kong Erik Christoffersöns Drab, som mistænkt for Deelagtighed i dette, stod sig endnu slettere med Hoffet end forhen, og derfor maaskee frygtede for, at den unge Konge vilde udföre, hvad allerede hans Fader ved en ringere Foranledning havde truet med, nemlig at beröve ham hans fædrene Gods, har han fundet det sikkrest, at overdrage det altsammen til Roeskilde Domkirke, forbeholdende sig selv anstændigt Udkomme. Thi saaledes kunne vi bedst forklare, at Biskop Ingvar ved sit Brev af 27de Juli 1288[1] gav ham fuldstændig Ususfructus af andet betydeligt Jordegods, der tilhörte Biskopstolen, og i hvis Besiddelse den verdslige Magt ikke torde forulempe ham. Det Hele har saaledes formodentlig været en aftalt Sag og Gjenstand for en formelig Overeenskomst mellem ham og Biskopen, dog saaledes at Jens Grand tillige sörgede for sin egen Anseelse ved at indrette Gaven paa den mest glimrende og iöinefaldende Maade. Blandt de bekræftende og medunderskrivende Kanniker finde vi vel og den kongelige Kantsler, Magister Martin, der siden optraadte mod ham som Kongens Fuldmægtig i den store Proces ved Curien, og som vist heller ikke nu har fundet videre Behag i denne Transaction, men som dog ikke godt har kunnet negte sit Samtykke. Da Jens Grand

[1] Denne Datering er noget besynderlig, forsaavidt som Apostelen Jacobs Dag den 25de Juli, en af Kirkens store Festdage, falder paa Söndagen efter Mariæ Magdalenæ Dag (den 22de) og det saaledes synes rimeligere, at den næstfölgende Tirsdag angaves efter hin, ei efter denne. Man skulde fristes til at tro, at den pavelige Registrator har skrevet post istedenfor ante, og at Dagen er Tirsdag för Mariæ Magdalenæ Dag, altsaa den 20de Juli.

den 15de Mai 1289 udstedte det andet Brev, hvori han giver nærmere Forklaring af et Par Punkter og derhos endvidere skjenker Hastorp til Mensalgods og sin Gaard i Roeskilde til Bolig for de nye Kanniker, havde han allerede faaet hin saakaldte Erstatning af Biskop Ingvar, og da var han maaskee tillige, som vi strax ville see, allerede udvalgt til Erkebiskop i Lund; han behövede saaledes ei længer hin Gaard, men kunde foröge den Forbindtlighed, hvori man allerede stod til ham, ved ogsaa at lægge den, formodentlig den sidste af hans faste Eiendomme paa Sjæland, til det övrige.

Erkebiskop Jens Droos döde, som sagt, den 29de Jan. 1289, og den 9de April[1] skal Jens Grand af Capitlet i Lund være valgt til hans Efterfölger. Kongen, hedder det i hans Proces, beskyldte ham da virkelig for at have oplagt Raad om hans Faders Drab, og mistænkte ham derhos og for andre Forbrydelser, saa at han nödsagedes til, i Roeskilde Domkirke, i Kongens, Enkedronningens, tre Biskopers og mange andre geistlige og verdslige Herrers Overvær, at aflægge en höitidelig Ed paa, at være Kongen ubrödeligt tro, samt holde sine Undergivne til det samme, at elske Kongens tro Tilhængere og hade deres Modstandere, fornemmelig de fredlöse Kongemordere, aldrig at virke for deres Tilbagekomst, men stedse for at de kongelige Rettigheder kunde være ubeskaarne, aldrig at forsöge noget til Rigets og Kongens Skade, o. s. v., samt at udvirke pavelige Breve, hvori dette gjordes ham til udtrykkelig Forpligtelse. Saaledes hedder det idetmindste i det förste Indlæg fra Kongens Side imod ham. Og herpaa, hedder det endvidere sammesteds, tog Kongen ham, skjönt uvenligt, til Naade, og,

[1] Saaledes, Suhm XI 66. Underligt er det dog, at han ikke selv i sit Brev af paafölgende 15de Mai kalde sig Electus, hvilket ellers var sædvanligt endog förend nogen Confirmation var paafulgt. Skulde hin Dag være urigtigt angiven?

efterat have givet sit Samtykke til hans Valg, og modtaget hans Lehnshylding, anbefalede han ham skriftligt til pavelig Confirmation. Kort efter var det, som vi have seet, at han ved Brev af 15de Mai forklarede et Punkt i Fundationsbrevet, og derhos forögede sin Skjenkelse, navnlig med sin Gaard i Roeskilde, som han nu ei længer behövede. Lidt efter, formodentlig om Sommeren, begav han sig derpaa afsted til Rom, for at anholde om Confirmation hos Pave Nicolaus den 4de. Hvorledes denne meddeeltes, sees bedst af selve Confirmationsbrevet, hvilket vi her meddele in extenso:

NICOLAUS EPISCOPUS Seruus seruorum dei Venerabili fratri Johanni archiepiscopo Lundensi, Suetie primati, Salutem et apostolicam benedictionem. Inter uaria innumeraque negotia, que sollicitudini nobis ex alto commisse frequenter occurrunt, de illis continua reddimur attentione solliciti et profunditer circa ea uigilijs excitamur, ne desit apostolice sedis studium, ubi pastorale tenemur iniunctum nobis officium exercere; et in eo potissime studiorum nostrorum sedulitas officiosa uersatur, ut ad curam ecclesiarum omnium, quarum, licet immeriti, regimini presidemus, illarum maxime, quas uiduitatis incomoda deplorare conspicimus, oportunam solertiam et solertem diligentiam impendamus, eis de fructuosis pastoribus et utilibus prouidendo. Sane dudum Lundensis ecclesia per obitum bone memorie Johannis Lundensis archiepiscopi pastore uacante, dilecti filij capitulum ipsius ecclesie te tunc prepositum Roskildensis ecclesie in archiepiscopum Lundensem per uiam compromissi concorditer elegerunt, et licet postmodum infra tempus a iure statutum ad apostolicam sedem accesseris pro confirmatione electionis huiusmodi, cui consenseras, obtinenda, tandem[1] tu, cupiens fugere presidentie onus, iuri si quod electione huiusmodi de te facta competebat, in nostra pre-

[1] synes at være feilagtigt skrevet istedenfor tamen.

sentia sponte ac libere resignasti. Nos itaque huiusmodi resignatione recepta de salubri ipsius ecclesie prouisione sollicite cogitantes, ad personam tuam, quam per nobilitatem generis, litterarum scientiam, honestatem morum, conuersationem uite laudabilis, prouidentiam spiritualium et circumspectionem temporalium et alia uirtutis dona dominus ex sue largitatis gratia multipliciter decorauit, direximus oculos nostre mentis, illam fore perutilem ad ipsius ecclesie Lundensis regimen arbitrantes. Eapropter de fratrum nostrorum consilio et apostolice plenitudine potestatis eidem ecclesie Lundensi te in archiepiscopum prefecimus et pastorem, curam et administrationem ipsius Lundensis ecclesie spiritualiter et temporaliter tibi plenarie committendo, tibique munus consecrationis de nostris manibus impendendo, ac deinde palleum, insigne uidelicet pontificalis officij, de corpore beati Petri sumptum, a te cum ea, qua decuit, instantia postulatum, per dilectum filium nostrum Matheum sancte Marie in Porticu diaconum cardinalem tibi fecimus exhiberi, firma de te concepta fiducia, quod dirigente domino actus tuos inibi cultus diuinus augebitur et eadem ecclesia per tue circunspectionis industriam in spiritualibus et temporalibus prospere dirigetur, et salubria, dante domino, suscipiet incrementa. Reuerenter igitur suscipe iugum domini, et suaui eius oneri humiliter colla flecte, manumque mittens ad fortia, ipsius Lundensis ecclesie administrationem exequi studeas diligenter, et gregis tibi in ea commissi custodiam prosequaris sollicite ac prudenter, ut laudabili de ipso in die iudicij reddita ratione una cum eis regnum patris eterni ab origine mundi preparatum electis merearis accipere, ac dilecta domini tabernacula possidere. Datum Rome apud Sanctam Mariam maiorem. xv. kalend. Aprilis, pontificatus nostri anno tertio[1].

[1] Nicolaus den 4des Bullarium, tom. II, fol. 10 verso, ann. III, epist. 60.

I Oversættelse:

Nicolaus o. s. v. sender sin ærværdige Broder Johannes, Erkebiskop i Lund og Sveriges Primas, sin Hilsen. Blandt de forskjellige og utallige Sysler, o. s. v.[1] — Da nu for længere Tid siden den lundske Kirke ved god Ihukommelse Erkebiskop Johannes's Död var uden Hyrde, udvalgte vore elskelige Sönner, samme Kirkes Capitel, dig, som dengang var Provst i Roeskilde Kirke, ved Compromis[2] eendrægteligen til Erkebiskop i Lund, og skjönt du siden inden lovbestemt Tid begav dig til det apostoliske Sæde for at erholde Bekræftelse paa dette Valg, hvori du havde samtykket, saa gjorde du dog, önskende at undgaa Forstanderskabets Byrde, i vor Nærværelse frivilligt og utvungen Afkald paa at den Ret, som du ved dette paa dig faldne Valg maatte have erhvervet. Idet vi da, efterat have antaget dette Afkald, betænkte os ombyggeligt paa en heldbringende Provision for samme Kirke, henvendte vi vort Sinds Öine paa din Person, hvilken Gud af sin Gavmildhedsnaade mangfoldigen har prydet med fornem Byrd, Kyndighed i Videnskaberne, Reenhed i Sæder, roesværdig Vandel, Forstandighed i det Aandelige og Forsigtighed i det Timelige, samt mange andre Dyders Gaver, anseende samme at ville kunne vorde saare nyttig til at bestyre Lunds Kirke. Og desaarsag have vi efter vore elskelige Brödres Raad og af den apostoliske Magtfylde udnævnt dig til Erkebiskop og Hyrde for den lundske Kirke, overdragende dig fuldstændigt samme lundske Kirkes Forsorg og Bestyrelse i det Aandelige som i det Timelige, og tildelende dig med vore egne Hænder Indviel-

[1] Jeg forbigaar Indledningen, der i alle slige Confirmations- eller Udnævnelses-Breve kun indeholder endeel Floskler uden Interesse.

[2] Herved forstaaes, at Fuldmagten til at vælge var af samtlige Capitelmedlemmer overdraget til nogle faa blandt disse, hvis Valg de övrige forpligtede sig til at godkjende: der valgtes altsaa, kan man sige, Valgmænd, som siden valgte Erkebiskopen.

sens Hæder; saa have vi dernæst ladet Pallium, som den erkebiskopelige Værdigheds Insigne, efterat du derom, som det sig burde, havde anholdt, tage fra den hellige Peters Legeme[1] og dig overlevere ved vor elskelige Sön Matthæus, Cardinal-Diaconus af St. Maria in Porticu, nærende det faste Haab om dig, at saasandt Herren styrer dine Handlinger, vil Guds Dyrkelse i hin Kirke forøges, og samme Kirke vil ved din Forstandighed og Flid nyde en lykkelig Styrelse saavel i det Aandelige som i det Timelige, og med Guds Hjelp vinde en heldig Tilvext. Paatag dig altsaa med Ærbödighed Herrens Aag, o. s. v.[2] — Rom, ved Sta. Maria maggiore[3], 18de Marts, i vort Pontificats tredie Aar (1290).

Af denne Bulle, der, ligesom de foregaaende Breve, her for förste Gang fremdrages efter i Aarhundreder at have været ubekjendte, erfare vi da, saaledes som det allerede ovenfor er antydet, at, uagtet Provst Jens var lovformeligt valgt og dertilmed endog havde modtaget Valget, frasagde han sig dog efter Ankomsten til Rom al derved erhvervet Ret, men modtog Embedet siden af Pavens Haand, idet denne provisionsviis udnævnte ham dertil. Aarsagen kan neppe have været nogen anden end den ovenberörte. Han havde, for at faa den kongelige Bekræftelse, maattet indgaa Forpligtelser, som trykkede ham; disse önskede han naturligviis for al Priis at blive kvit, og som det bedste Middel hertil ansaae han det aabenbart, at det hele Valg paa en vis Maade casseredes, hvilket skete, naar han ei modtog det, thi da

[1] Dette sigter til at de indviede Pallier opbevares i et Gjemme i St. Peters-Kirkens Höi-Alter, lige over St. Peters Grav.

[2] Slutningen udelade vi, da den kun er saagodtsom en Formular.

[3] Under denne Datering forstaaes altid den pavelige Residens paa Qvirinal, der ligger i Nærheden af Basilicaen Sta. Maria Maggiore.

Valg-Tiden imidlertid var udlöben, tilfaldt Provisionen derved Paven selv, som nu kunde besætte Embedet efter eget Tykke. Det forstod sig vistnok af sig selv, at Paven ingen anden skulde vælge end ham, og at det Hele har været en Aftale mellem begge, men dette hörte til de Transactioner, der ei kom til Publicums Kundskab, og de Udtryk, som optoges i Pavebrevet, tydede, som sædvanlig ved slige Leiligheder, ikke paa andet end at Paven havde seet sig om efter Candidater med fuldkommen Frihed. Paa denne Maade blev det alene Paven, han havde sin Ophöielse at takke, og derfor, meente han vel, maatte han nu og være fri for enhver Forpligtelse, som han ifölge Valget havde maatte indgaae til Kongen. Saaledes ansaae han sig nu vel og löst fra Tilsagnet om at udvirke Breve fra Paven, hvorved det paalagdes ham at efterleve alle de övrige Forpligtelser, et Tilsagn, som han dog maaskee kun löseligt har givet, da man ikke finder det omtalt i det andet Indlæg (SRD VI 314). Hermed forholde det sig nu som det vil, vist er det, at Erkebiskop Jens bar sig meget klogt, men just ikke ærligt ad. Der kan vel neppe være nogen Tvivl om, at han allerede havde denne Plan til at slippe alle Forpligtelser til Kongen i Tankerne, da han gjorde ham Hylding, aflagde hine Löfter og modtog hans Anbefalingsskrivelse [1].

Da Udnævnelsesbullen er dateret den 18de Marts 1290, og det ei er sandsynligt at Jens Grand er afreist i Hjertet af Vinteren, maa man antage at han er kommen til Rom allerede den foregaaende Höst, og har opholdt sig ved Curien hele Vinteren, hvorved han da havde god Tid til at conferere med Paven og de mest höitstaaende og stats-

[1] Hos Huitfeld S. 301 hedder det, at han blev consecreret af Paven imod Kongens Villie; dette synes ei at kunne være Tilfældet, hvis han medbragte et kongeligt Anbefalingsbrev. Men maaskee Huitfeld har netop her villet antyde, at han fik sin Bekræftelse og Indvielse paa en for Kongen skadelig Maade.

kloge blandt hans Omgivelser om Forholdene i Danmark og den Fremgangsmaade, han selv havde at fölge. Vi erfare, at han selv medbragte til pavelig Befræftelse de tre foran meddeelte, hans Fundation vedkommende Breve, thi Bekræftelsesbrevene ere daterede den 21de Marts 1290, kun tre Dage senere end Udnævnelsesbullens Datum. Der udstedtes kun to Bekræftelsesbreve; i det ene nemlig, stilet til Decanen for det roeskildske Capitel, ere begge Jens Grands Breve angaaende Stiftelsen, saavel det af 19de Juli 1288 som det af 15de Mai 1289, indtagne i sin Heelhed, og i det andet, stilet til Erkebiskop Jens selv, er Biskop Ingvars Gjenbrev af 27de Juli 1288 ligeledes heelt indtaget og bekræftet; paa denne Maade ere alle tre komne til at optages i Nicolaus den 4des Regester, og derved til at frelses fra Undergang[1]. Som sædvanligt udstedte Paven samtidigt med Udnævnelsesbullen ogsaa Fölgebreve til Lunds Erkestols Geistlighed m. m., hvorved det paalagdes enhver, hvis Pligt det var, at vise ham den skyldige Lydighed[2]. I slige Breve indtoges altid, og indtoges derfor ogsaa her, hele Hovedindholdet af Udnævnelsesbrevet, fra Sane dudum til incrementa, kun med den Forandring at den Valgte omtales i tredie Person. Ligeledes udstedtes under samme Datum, efter Skik og Brug, et Anbefalingsbrev for ham til Kongen, hvor hele Hovedmassen af Udnævnelsesbrevet paa samme Viis er indtaget. Man skulde have ventet, at dette Brev indeholdt enkelte Antydninger til det spendte Forhold mellem Jens Grand og Kongen, som f. Ex. en særdeles Opfordring til at modtage ham forsonligt og venligt; men Brevet er affattet Ord til andet efter

[1] Bullar. Nicolai IV. f. 28, 29; ann. III ep. 168, 169.

[2] Vel findes i Regesterne kun Breve til Capitlet, men de övrige Breve til Stadens og Bispedömmets Geistlighed, til Bispedömmets samtlige Indbyggere, til Biskopstolens Vasaller og til Suffraganbiskoperne ansaas altfor nödvendige til at de kunne have manglet.

den staaende Formular, og indeholder fölgelig kun den sædvanlige Anbefaling. — Det sees endvidere af de pavelige Regester, at Jens Grand under dette sit Ophold ved Curien udvirkede fire forskjellige pavelige Bevilgninger, daterede deels 15de, deels 23de Marts; de förste saaledes endog daterede tidligere end Udnævnelsesbrevet. De tvende, af 15de Marts, er en Fuldmagt til at creere tvende Tabellioner eller Notarii publici med pavelig Autoritet [1], og Ret til at oppebære det förste Aars Indtægt af alle i Löbet af de fem förste Aar i hans Diœcese ledigblivende Beneficier for dermed at dække Kirkens Gjeld [2]; de to af 23de bemyndige ham til at overföre Munke eller Nonner, der ved Simonie havde skaffet sig Optagelse i Klostre, til andre, paalæggende dem en passende Skrifte, samt til at removere Abbeder, der ligeledes ved Simonie havde opnaaet denne Værdighed [3]. Af disse Breve har kun det andet af 15de Marts særlig Interesse, og derfor meddele vi alene dette her, dog uden Oversættelse, der ei er fornöden:

NICOLAUS episcopus s. s. d. venerabili fratri Johanni archiepiscopo Lundensi, Suetie primati, Salutem et apostolicam benedictionem. Desiderijs tuis in hiis libenter annuimus, per que digne possis te ac Lundensi ecclesie tibi commisse a dispendijs preseruare. Sane petitio tua nobis exhibita continebat, quod ecclesia ipsa Lundensis debitorum onere per predecessores tuos, archiepiscopos Lundenses, qui fuerunt pro tempore, et per te pro negotijs ipsius ecclesie contractorum, non modicum est grauata. Nos igitur dignum reputantes et congruum, ut eadem ecclesia oportuni adiectione consilij ab huiusmodi debitorum onere releuetur, deuotionis tue precibus inclinati auctoritate tibi presentium indulgemus, ut fructus, redditus et prouentus primi anni omnium prebendarum et beneficiorum ecclesiasticorum, etiam

[1] Nic. IV Bullar. D. II f. 42, ep. 232. [2] sammesteds f. 35, ep. 203. [3] sammesteds f. 42, ep. 233, 234.

si dignitates uel personatus existant et curam habeant animarum, que in Lundensibus ciuitate et diocesi per quinquennium, inchoandum a die quo in eadem ciuitate vel diocesi exhibueris te presentem, uacare contigerit, dummodo prebende ac beneficia huiusmodi ad collationem non pertineant exemptorum, et expectantibus prouisiones eis de predictis prebendis et beneficijs in eisdem ciuitate et diocesi auctoritate apostolica faciendas preiudicium nullum fiat, percipere possis, in solutionem debitorum huiusmodi conuertendos, prouiso quod fructus, redditus et prouentus predicti non nisi in solutionem predictorum debitorum integraliter conuertantur, et quod interim beneficia personatus et dignitates predicte debitis obsequijs non fraudentur, et animarum cura in eis quibus illa imminet nullatenus negligatur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre concessionis paginam infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Rome apud S. Mariam Maiorem Idus martij pontificatus nostri anno tertio [1].

Vi erfare nu intet bestemt om Erkebiskop Jens, förend i et Brev af 12te October samme Aar, ifölge hvilket han i Lund afsagde en Dom mellem Æsrom Kloster og en Lægmand angaaende en Mölle i Helsingborg [2]. Da var han altsaa kommen hjem, og havde tiltraadt Bestyrelsen af sit Embede. Af hans egentlig kirkelige Virksomhed under den korte Tid, hvori han uhindret forvaltede Biskopsstolens Anliggender, findes der ei mange Spor. Vi erfare kun, at

[1] I Forbindelse hermed tilskrev Paven Biskoppen af Roeskilde, samt Abbederne i Nestved og Sorö, udnævnende dem til Executorer, for at paasee Befalingen opfyldt.

[2] Suhm XI 81; Brevet staaer formodentlig i den Æsromske Brevbog.

han nu og da har udvirket enkelte Resolutioner eller Bevilgninger fra Curien, for sig selv, sin Kirke eller sine Yndlinger. Saaledes findes i de pavelige Regester tvende Breve, daterede Orvieto den 17de September 1291, af hvilke det ene er en af de hyppigt udstedte Bemyndigelser til at dispensere enkelte Geistlige, der, skjönt excommunicerede og endnu ikke absolverede, havde holdt Messe, fra deres derved paadragne, saakaldte Irregularitets-Bröde, og det andet stilet til Biskopen i Roeskilde, Abbeden i Herevads Kloster og Provsten i Lund, tilladende og bemyndigende disse, som Executorer, hvis de efter anstillet Undersögelse finde Erkebiskopens Andragende om at maatte bortbytte enkelte ubeleiligt beliggende Eiendomme, der tilhörte Kirken i Lund, med andre, der laa mere beleiligt, velgrundet, da at meddele ham denne Ret[1]. Fremdeles findes af 1ste Januar 1292 tvende paa det nærmeste ligelydende Skrivelser stilede til Erkebiskopen, det ene til Fordeel for Provsten ved Lunds Capitel Jakob, og det andet til Fordeel for Decanus ved samme Capitel Thorkil[2]. Da Provst Jakob (med Tilnavn Lange) spiller en vigtig Rolle i Fængselshistorien, og vi allerede af hiint Brev kunne see, at Erkebiskopen maa have begunstiget ham, meddele vi Brevet her:

NICOLAUS episcopus s. s. dei Venerabili fratri .., Archiepiscopo Lundensi, Salutem et apost. benedictionem. Cum, sicut ex parte tua fuit propositum coram nobis, prepositure Lundensis ecclesie fructus, redditus et prouentus adeo sunt tenues et exiles, quod dilectus filius Jacobus eiusdem ecclesie prepositus nequit ex eis iuxta sui status decentiam comode sustentari, nos uolentes illam tibi in hac parte gratiam facere, que reddatur dicto preposito fructuosa, tuis supplicationibus inclinati fraternitati tue presentium tenore concedimus, ut cum eodem Jacobo auctoritate nostra dispenses,

[1] Nicolaus IV Bullar. t. III fol. 101 an. IV, ep. 512 a, b.
[2] sammesteds fol. 132, 133, ep. 661, 667.

quod preter preposituram predictam possit unicum aliud beneficium ecclesiasticum curam animarum habens licite recipere, si ei canonice offeratur, ac una cum eadem prepositura libere retinere, constitutione generalis concilij super hoc edita et qualibet alia contraria non obstante, prouiso quod prepositura et beneficium huiusmodi debitis obsequiis non fraudentur et animarum cura in eis nullatenus negligatur. Datum Rome apud S. Mariam Maiorem kalend. Januarij, pontif. nostri anno quarto.

Men det er dog fornemmeligt ved sin indgribende Deeltagelse i de Tiders politiske Begivenheder, at Erkebiskop Jens Grand har erhvervet sin tildeels sörgelige Navnkundighed. Hans Afreise fra Rom fandt rimeligviis Sted i de förste Dage af April, og han maa være kommen tilbage til Danmark för Somrens Begyndelse. Denne samme Sommer, 1290, foretog Kong Erik af Norge sit andet Tog til Danmark. Det förste skete nemlig i Juli og August Aaret forud, og omtrent paa samme Tid af Aaret synes Toget i 1290 at have gaaet for sig.[1] Jens Grand, der altsaa, medens det förste Tog stod paa, maa have været ude paa sin Romer-Reise, var derimod nu sandsynligviis hjemme, og det er aabenbart, at han öieblikkeligt har indtaget en mod Kongen fjendtlig Stilling. Thi deels heder det i det förste kongelige Indlæg, at han, efter Tilbagekomstem fra Rom, og under hele Krigen med Norge og de Fredlöse, handlede mod sin Troskabsed; deels klages der i det andet Indlæg over, at han overdrog Grev Jakob af Halland den Grund, hvorpaa denne opförte Borgen Hunehals; da vi nu finde Hunehals omtalt som en fuldfærdig Borg allerede i den norske Kong Eriks og hans Broder Hertug Haakons Sikkerhedsbrev for de vendiske Stæders

[1] I det af Suhm XI 80 meddeelte Brev af 17de Juni 1290, tales der udtrykkeligt om Folk i den roeskildske Kirkes Tjeneste, der laae i Kjöbenhavn til Forsvar mod de Norske, altsaa ventede eller frygtede man da disses Ankomst.

Borgere af 11te August 1292[1], maa dens Opförelse dog vel være paabegyndt et Par Aar forud. Desuden nævnes den her tilsammen med Borgen paa Hjelm, og om den vide vi med Vished, at de Fredlöse begyndte at befæste den 1290[2]; samtidigt hermed har da vist Grev Jakob begyndt at befæste Hunehals, der laa i det nordligste af Halland.[3] At Erkebiskop Jens tog de Fredlöses Parti, finder allerede noksom sin Forklaring deri, at han var en Frænde af de fornemste blandt dem; derhos haabede han vel, hvis den abelske Linie kom paa Thronen, at kunne sikkre sin Kirke större Friheder end den unge Kong Erik og hans Raadgivere vare villige til at tilstaae den. Hvad nu dette, at önske den abelske Linie paa Thronen, angaaer, da var det i og for sig ikke Beviis paa nogen Upatriotisme, thi tvertimod kunne flere fremsynede Politikere paa den Tid maaskee allerede have anet alle de Ulykker, der vilde fölge af, at Jylland fremdeles skulde forblive deelt mellem de tvende Linier; men hvad der vækker Modbydelighed mod Erkebiskopen, er den underfundige Maade, hvorpaa han gik til Verks, da man af de paafölgende Retsforhandlinger tydeligt kan see, at han ei aabenbart erklærede sig for de Fredlöse eller Kongens Fjender, ja gav sig endog Mine af at holde med Kongen, men optraadte kun som Fredsmegler, og under denne Maske paa alle Maader sögte at bevirke hans Fjenders Tarv.

Det er bekjendt, og ligeledes ovenfor berört, at Norges Konge, Erik Magnussön, og hans Broder, Hertug Haakon, paa denne Tid laa i Krig med Danmark, og understöttede de Fredlöse. Allerede længe havde der været et spændt Forhold mellem begge Hoffer i Anledning af det uhyre Jordegods i Danmark, der tilkom de norske Fyrsters Moder,

[1] Thorkelin Diplomatarium Arna-Magn. II 133.

[2] See SRD I 256, II 175, V 88.

[3] I Indlæget, l. c., staaer der og at Erkebiskopen overlod Grev Jakob Grundstykket til Hunehals „a prædicto tempore", hvilket neppe kan forstaas om andet end hans Hjemkomst.

Dronning Ingeborg, i Arv efter hendes Fader, Kong Erik Valdemarsön, og hvortil de nu efter hendes Död i 1287 vare Arvinger. Uagtet det ved en Voldgiftskjendelse i Nyborg i Mai 1287 udtrykkeligt var dömt, at alt det Jordegods i Danmark, der hörte til Dronning Ingeborgs og hendes Systers fædrene Arv, men som hidtil var blevet dem forholdt, nu strax skulde tilbagegives og oplades dem, blev der dog intet af nogen saadan Tilbagegivelse, idetmindste for Dronning Ingeborgs Vedkommende, hvad enten den nu ikke længer var mulig, eller, hvad der synes rimeligere, at det danske Hof ei derved vilde give de norske Fyrster Midler i Hænde til at sætte sig fast i Landet, og maaskee endog fremkomme med Fordring paa Thronen efter Morfaderen. Af lignende Grunde havde ogsaa Kong Erik Christophersön vægret sig ved at tildele Hertug Valdemar Erikssön Forleningen af Sönderjylland efter sin Fader, og Junker Jakob Nikolassön af Nordrehalland Forleningen af dette Landskab; da han endelig bekvemmede sig dertil, paa et tidligere Danehof i Vordingborg 1284, var det for silde; Misstemning var allerede opstaaet, og desuden var hverken Hertugen eller Jakob, som herefter kaldes Greve af Halland, tilfreds med Betingelserne. De vedbleve derfor at stemple mod Kongen, saavel med de misfornöiede legitimistiske Stormænd, som med fremmede Magter, navnlig Norge, og Kong Erik saa sig endog om Sommeren 1285 nödt til at lade Hertug Valdemar fængsle, idet han vilde begive sig til Sverige og Norge, saameget mere som Fjendtligheder allerede paa en vis Maade vare begyndte fra norsk Side, idet den norske Baron Herr Alf Erlingssön, en nær Frænde af Kongehuset og forlenet med Borgesyssel, under en ved denne Tid opkommen Feide mellem Norge og de tydske Stæder, saavel om Sommeren 1284 som om Vaaren 1285 krydsede om i de danske Farvande, og her ei blot indskrænkede sig til at opbringe eller plyndre Stædernes Skibe, men ogsaa gjorde ödelæggende Landgange paa de danske Kyster, upaatvivleligt

efter Vink af den myndige Enkedronning, hvis erklærede Yndling han synes at have været[1]. Partiernes Stilling ordnede sig nu af sig selv saaledes, at det norske Hof, Grev Jakob og de övrige Misfornöiede i Danmark sluttede sig til hinanden lige overfor Danmark og de tydske Stæder. Kong Erik Christophersöns Drab om Hösten 1286, og Dronning Ingeborgs Död i Marts 1287 gjorde heri ingen synderlig Forandring for Danmarks Vedkommende, thi hendes Sönner arvede hendes Fordringer, medens den danske Konges Sön nu og havde sin Faders Drab at hevne; og da der nu tillige var sluttet Fred mellem Norge og de tydske Stæder, medens Alf Erlingssön, den störste Anstödssteen for disse, strax efter Dronningens Död var dömt fredlös i Landet, stode saaledes begge Hoffer med frie Hænder lige overfor hinanden. Saaledes faldt det da af sig selv, at da Grev Jakob, Stig Marsk og ni andre fornemme danske Adelsmænd paa Danehoffet i Nyborg, sidst i Mai 1287, vare dömte skyldige i Kong Eriks Drab, og fölgelig erklærede fredlöse, toge de deres Tilflugt til Norge, og bleve her modtagne med aabne Arme, idet begge de unge Fyrster allerede under 25de Juni udstedte det bekjendte Beskyttelsesbrev for dem i Tunsberg[2], og overlod dem strax efter til deres Sikkerhed Kongehelle Slot (paa Ragnhildholmen lige ved Byen), den sydligste af alle Norges Befæstninger, hvorfra de paa faa Timer kunde være inden de danske Grændser[3]. Umiddelbart herefter, som det synes, fulgte ogsaa en formelig Krigs-Erklæring mod Danmark fra norsk Side. Det synes næsten ubegribeligt, at de norske Fyrster nu skulde med saadan Iver og Heftighed styrte sig i Kampen, som virkeligt var Tilfældet, saa at de ei engang vilde höre om Forlig,

[1] Herom see „Det Norske Folks Historie" IV 2, S. 95, 102 m. m. Det er overflödigt at gjentage Enkelthederne her.

[2] Dipl. Arna-Magn. p. 110.

[3] Ryklosters Annaler (Chron. Erici Regis), m. fl.

alene for Mödrenearvens eller for de Fredlöses Skyld, eller, som Detmar siger, af Harme over at den dræbte Konge havde givet de tydske Stæder Medhold. Der maa være en dybere Grund, og dette kan neppe være anden end den, at det misfornöiede Parti i Danmark nu har givet dem Udsigt til at erhverve den danske Krone. Thi det er vel at mærke at den legitime Linies Repræsentant, Hertug Valdemar af Jylland, der om Vaaren 1286 var kommen paa fri Fod, og nu, som nærmeste Frænde af den unge Konge, paa hiint Dannehof var erklæret for Rigsforstander i Danmark, samt havde faaet flere ham tidligere forholdte Besiddelser tilbage, derved var, om ei bleven vunden for Hoffet, dog nödsaget til, idetmindste tilsyneladende, at staae paa dets Side, og kunde saaledes ikke hindre, at Kongemorderne, alle hans Venner, lige for hans Öine dömtes fredlöse. Da det nu etsteds udtrykkeligt siges, at de danske Fredlöse lovede Norges Konge det danske Rige[1], og tillige enkelte Hentydninger dertil synes at indeholdes i de senere Proces-Acter mod Jens Grand, tör man maaskee vove en saadan Antagelse. Det förste Krigstog, der skete fra Norge mod Danmark, (i 1287 eller maaskee 1288), havde intet at betyde, thi Kongen og den norske Flaade kom ikke længer end til Ekeröerne ved Udlöbet af Göta-Elven, hvor han blev liggende i sex Uger og derpaa vendte tilbage igjen, efterat dog de Fredlöse havde brændt Midelfart og Hinsholm[2]. Det næste Tog, i 1289, kjende vi temmelig nöie af Biskop Arnes Saga; da Jens Grand paa den Tid var borte, vedkommer det os ikke her. Det tredie var da det allerede

[1] SRD V 532.

[2] Annales Esromenses, p. 249. Det er her ikke klart, om hiint Tog er at henföre til 1287 eller 1288, da Begivenhederne her ere meddeelte i den störste Uorden. At dog mest taler for at henföre det til 1287, er viist i „Det Norske Folks Historie" IV 2, S. 144, Note 2.

omtalte, i 1290, hvor Kong Erik, sandsynligviis ledsaget af Hertug Haakon, först landede ved Aalborg og laa der i femten Dage, i Haab om at Indbyggerne vilde gjöre fælles Sag med ham, men, da dette ikke skete, og han tvertimod havde Fjendtligheder at befrygte, drog til Langeland, som han herjede og brandskattede, derpaa til Svenborg, som han brændte, og vendte derpaa tilbage, anlöbende Agersö, Omö og Odsherred, hvor han brændte Nykjöbing og Holbek[1], samt endelig, efter hvad man maa formode, var de Fredlöse behjelpelig i at sætte sig fast paa Hjelm, hvilket, ligesom Hunehals, to Aar senere ligefrem kaldes et Norges Konge tilhörende Slot. Om de norske Fyrster nu og paa Hjemveien have anlöbet Halland, og der haft en Sammenkomst med Erkebiskopen, og om endog det Stykke Grund, i den nordligste Deel af Halland, hvorpaa Hunehals Slot blev anlagt, ved denne Leilighed af Erkebiskopen först blev overladt dem, og af dem igjen siden som Lehn til Grev Jakob, kan ikke med Sikkerhed sees. Vist er det kun, at Anlægget af Slottet i dette Aar maa være paabegyndt, saaledes som ovenfor nævnt, ligesom vi og af Grev Jakobs Brev af 8de Marts 1305 erfare, at det egentlig var de norske Fyrster, der lode Slottet opföre for Grev Jakob. Dog er det vel muligt, ja efter de nærmest fölgende Begivenheder endog sandsynligt, at Besiddelsestagelsen af Grunden ikke skete med aabenbart Medhold af Erkebiskopen, men saaledes, som om Grev Jakob, eller de norske Fyrster paa egen Haand, havde gjort dette Skridt.

I denne Tid, eller de to förste Aar efter Jens Grands Tiltrædelse af Erkestolen, faldt vel de andre Stridigheder mellem ham og Kronen, hvorom Proces-Acterne melde, og som maa have bidraget meget til at udvide Bruddet mellem dem, og drive det til det Yderste. Kongen og hans Forfædre havde hidtil udövet ubestridt Patronatsret over flere

[1] Huitfeld S. 302, jfr Ann. Esromenses.

Kirker i Lunds Bispedömme; disse forenede nu Erkebiskopen med andre uden at spörge Kongen ad, og istedenfor at admittere de af Kongen kaldte Personer, indsatte han andre. Da Biskop Ingvar i Roeskilde var död, i April 1290, og Jens Kraak var valgt til hans Eftermand, bekræftede Erkebiskopen dette Valg, ligeledes Kongen uadspurgt. Uden retmæssig Grund, heder det endvidere, tog han Kongens Jordegods i Bleking, Lister, Villandshered m. m. og Ödken i Göingehered under sig og beholdt dem, samt oppebar Indtægterne deraf i tre Aar, efter hvad han foregav som Pant for en Kongen forstrakt Sum af 4800 Mark; ligeledes lod han hemmeligt hugge Tömmer i de blekingske Kronskove, og endelig lod han strandede Skibe, hvortil Kongen havde Eneret, hyppigt tage i Besiddelse for sig, saa at Kongen ialt beregnede den Skade, han havde lidt ved alt dette, til 4000 Mark reent Sölv[1]. Imidlertid synes han dog at have afholdt sig fra aabenbart compromitterende Skridt, forinden han endnu ret havde sikkret sig, men derimod desto utrætteligere at have intrigueret og virket hemmeligt for at skaffe Kongen Fjender, og forberede alt saaledes, at denne med et eneste Slag skulde kunne knuses, naar det beleilige Öieblik kom. Ogsaa har han formodentlig villet oppebie den Tid, naar Kongen blev myndig, og Hertug Valdemar saaledes atter, uden at bindes ved sine Formynder-Pligter, kunde optræde som Kongens Modstander. De norske Fyrster vare desuden i denne Tid optagne med de skotske Anliggender, idet nemlig Kongen gjorde Fordring paa Skotland efter sin Datter Margretes Död, og derved kom i et spendt Forhold til England; derhos var den langvarige Tvist mellem de verdslige Magthavere og Erkebiskopen paa Kirkens Vegne endnu ikke til Ende, men bilagdes först i 1291. Endvidere vare vel de Fredlöse beskjeftigede med at befæste sig paa Hjelm og Hunehals, for

[1] See hist og her i Proces-Acterne.

derfra siden desto eftertrykkeligere at kunne herje de Kongeligsindedes Besiddelser. At ogsaa den unge danske Konge og hans Moder i Aaret 1291 ikke for det förste befrygtede noget Tog fra Norge, sees deraf, at de om Sommeren gjorde en Reise til Estland[1]. Fra norsk Side hörer man heller ikke til noget nyt Angreb, förend i 1292. Thi vistnok gjorde, som bekjendt, den fredlöse Alf Erlingssön endnu i 1290 sit uheldige Tog paa egen Haand til Danmark, hvorved han blev fangen og henrettet, men der findes ikke mindste Spor til, at de norske Fyrster gave ham Medhold, eller paatalte hans Drab. Og da de atter viste sig i de danske Farvande, i 1292, var Kongen ikke med: det synes at have været en paa egen Haand af Alf Erlingssons Svoger, den mægtige Hr. Thore Haakonssön, og dennes Venner foretagen Expedition, hovedsageligt for at sætte sig i Besiddelse af Alf Erlingssöns Legeme, der laa paa Steile ved Helsingborg, og bringe det tilbage til Norge. At dette ei gik af uden Plyndren og Herjen, faldt af sig selv, ligesaavelsom at Nordmændene ved denne Leilighed sloge sig sammen med de Fredlöse; Detmar fortæller udtrykkeligt, at de viste sig i Danmark i Fölge med disse og anrettede stor Skade. Enkelte af dem, hvad enten det nu var Nordmænd eller Fredlöse, synes endog at have forsögt Fjendtligheder mod de tydske Handelsskibe, thi man seer af en Klage fra Borgerne af Stavern, at endeel „Sörövere" havde samlet sig ved Marstrand, for derfra at foretage et Plyndringstog, men at nogle Kjöbmænd fra hiin Stad fik dem grebne d. 24de Mai, bragt for Övrigheden, dömte til Döde og henrettede[2]. Denne Begivenhed var det formodentlig, som bragte Kongen og Hertugen til at udstede hiint Brev af 11te August 1292, der tilsikkrede alle Borgere fra de östersöiske Stæder, som

[1] Suhm XI 103.

[2] Detmars Chronicon, ved 1292; Lübecks Urkundenbuch Nr. 601, 603, jfr Annal. Isl. ved 1292.

maatte drage gjennem deres Slotte Hjelm og Hunehals, Uantastelighed paa Person og Eiendom. Ikkedestomindre belavede idetmindste Stæderne Stavern og Kampen sig paa en Feide med Norge, og udvirkede Löfte om Bistand fra de östersöiske Stæder; og förend denne Sag nogenledes var bragt paa det Rene, kunde det neppe være raadeligt for den norske Konge at fornye Fjendtlighederne med Danmark. Imidlertid var Erkebiskop Jens, som nys nævnt, meget virksom. Forudseende, at det omsider maatte komme til Haandgribeligheder mod ham fra de Kongeliges Side, holdt han i April 1291, et Provincialconcilium i Roeskilde, hvor han blandt andet fornemmelig lod det bekjendte Statut af Conciliet i Veile 1256 fornye, der belagde Riget med Interdict, hvis Erkebiskopen eller nogen af Biskoperne inden Rigets Grændser efter Kongens Befaling, med hans Samtykke eller endog efter hans formodede Önske, fængsledes eller personligt fornærmedes. Ligeledes falder det aabenbart i denne Tid, hvad der senere i Proces-Acterne uden nogen nærmere Tids-Angivelse berettes, at da Erkebiskopen paa Kongens Vegne var dragen til Viborg for at dagthinge, formodentlig med de misfornöiede Jyder, havde han hemmelige Sammenkomster og Forhandlinger ved Nattetid med Marsk Stig og de övrige Fredlöse, der fulgte med ham i hele tre Dage, lige til Midelfart, for at raadslaae om, hvorledes de atter skulde faae Adgang til Riget[1]. Thi dette kan kun have været, medens Marsk Stig havde sit Tilhold paa Hjelm, altsaa efter 1290, og tillige för 1293, da Marsken döde. I Forbindelse med disse Erkebiskopens Stemplinger staar det vistnok, at Kongens Drottsete, Skjalm Stigssön blev overfaldet og dræbt i sin Seng om Natten den 23de August 1292[2], af Junker Erik, Hertug Valdemars Broder, saagodt-

[1] SRD VI 292, 317, 322.

[2] Hans Drab omtales flere Steder i Proces-Acterne saavelsom i Annalerne. Dagen og Aaret angives i den Roeskildske Gavebog, SRD III 269.

som i Kongens egen Nærværelse, medens Kongen, som det synes, opholdt sig ved Danehoffet i Nyborg[1]. Huitfeld angiver nemlig som Grunden til det aabenbare Brud mellem Hertugen og Kongen, hvilket han henförer til 1295, at denne fordrede af ham at han skulde tilbagegive Als, Erö og Femern; og Detmar beretter ved 1293, „at der opstod en stor Orlog mellem Kongen og Hertugen angaaende Langeland'', hvilket denne fordrede for sin Broder, Junker Erik. Nu er der ei alene intet usandsynligt i at antage, at Tvisten om disse Landskaber, om den end först ledede til aabenbar Krig i 1295, allerede kan være begyndt i 1292, men det er endog i höieste Maade sandsynligt, at Kong Erik har fremsat sin Fordring allerede da han blev myndig, hvilket synes at være indtruffet i 1292-93, og at Huitfeld kun med sin i dette Tidsrum sædvanlige Unöiagtighed har henfört dette til samme Aar, den aabenbare Feide udbröd. Detmar sætter desuden den hele Feide allerede i 1293; nu er vel dette en Feil, da Feiden selv, og Sammenstödet paa Somersted Hede, som han her omtaler, ei fandt Sted i 1293, men i 1295, saaledes som det nedenfor vil sees; men det er oftere Detmars Skik, under eet Aar at omtale, hvad der kun begyndte i det Aar, men fortsattes i de fölgende[2]; Detmars Hjemmelsmand har saaledes maaskee meent, at Tvisten tog sin egentlige Begyndelse i 1293, uden at han har kjendt Tildragelsen i Nyborg 1292. Den rette Sammenhæng turde vel være den, at Kongen paa dette selvsamme Danehof i Nyborg gjennem sin Drottsete, Skjalm

[1] Den 23de blev nemlig Skjalm dræbt, og den 25de udstedte Kongen et Brev til Bedste for Ribes Borgere, i Overvær af sin Moder, Biskopen af Aarhuus og flere Herrer, altsaa vistnok paa et Danehof. See Suhm XI 117, 118.

[2] Saaledes f. Ex., hvor han under 1286 omtaler Kong Erik Christophersöns Död, Drabsmændenes Forjagelse, deres Flugt til Norge, og Befæstningen af Hjelm.

Stigssön, har gjort Fordring paa hine Öer, medens Valdemar og hans Broder formodentlig have opstillet Modfordring paa Langeland, hvilket saavelsom flere andre Besiddelser i og ved Fyen, de fordrede som Arv efter deres allerede i 1279 afdöde Farbroder Abel Abelssön af Svenborg, men som Kongen formodentlig paastod at allerede hans Fader havde tilkjöbt sig[1]; at der har vanket haarde Ord fra begge Sider, og at Junker Erik i sin Forbittrelse har overfaldet og dræbt Drottseten i hans Seng. Alt dette maatte visselig komme meget beleiligt for Erkebiskopen, og under disse Omstændigheder lade netop hans hemmelige Nattereiser og Forhandlinger med de Fredlöse fra Hjelm sig forklare. At et temmelig alvorligt Anslag mod den unge danske Konge fra dennes Fjenders Side har været i Gjære, seer man deraf, at de norske Fyrster det fölgende Aar virkelig havde Leding ude mod Danmark, og at Hertug Haakon Magnussön var lige nede mod Sönderjyllands Grændser, hvor han den 24de August i Vedele (Veile) udstedte et Skytsbrev for de viborgske Kanniker, som befandt sig paa Lesö, hvilket viser at de norske, eller de Fredlöses Skibe sværmede om i Kattegattet[2]. Hans Hensigt var dog rimeligviis snarere at raadslaae deels med de Fredlöse, deels med Hertug Valdemar, end at herje, saa meget mere som Huitfeld udtrykkeligt siger (skjönt uvist med hvad Hjemmel) at han og de Fredlöse indskrænkede sig til at opbringe Skibe; og disse Raadslagninger tör vel nærmest være foranledigede deraf, at Marsk Stig, de Fredlöses Hövding, i dette Aar döde[3]. I Proces-Acterne hedder det udtrykkeligt, at Erkebiskopen ved denne Tid, pönsende paa hans og Rigets Undergang og de Fredlöses Fordeel, raadede og overtalte de Fredlöse

[1] Huitfeld S. 281, 308. [2] Thorkelin Dipl. Arn. II p. 142.

[3] Hermed samstemme de fleste paalideligere Annaler, see Suhm XI 140.

til, fremdeles at holde fast ved Norges Konge og Hertug, og tilligemed dem at angribe den danske Konge og hans Rige, uden at Danekongen havde mindste Anelse derom, ja tvertimod endog, i Tillid til Erkebiskopen, sendte ham for at underhandle med Norges Konge om Fred ved et Möde, der holdtes paa Varderhö i Halland[1]. Saa stor kan vel neppe Tilliden have været; men Erkebiskopen har formodentlig givet sig Mine af, oprigtigt at önske Fred, hvilket kunde være heel rimeligt, om han end ikke deelte Kongens Interesser, og desuden var hans Stilling af den Beskaffenhed, at han maatte ansees som selvskreven til Fredsmegler. Om Mödet paa Varderhö veed man forresten ikke stort. Anna-

[1] Varderhö, nu Varö, lidt sydligt for den nuværende Varberg By i Halland, er tilligemed „Gamlastaden" omtrent Stedet, hvor det gamle Vardberg laa, og der maa sandsynligviis have ligget en Kongsgaard her, hvor Sammenkomster kunde holdes; sandsynligviis havde endog allerede paa denne Tid Byen, der siden fik Navn af Vardberg, begyndte at opstaa, hvis der ellers ikke her fra gammel Tid, hvad der ei er saa usandsynligt, fandtes et Fiskerleie eller et bymessigt Anlæg, som den gode Havn bag Gederöen havde fremkaldt. Sin egentlige Betydning fik dog Stedet förat, da Grev Jakob, som man af hans Brev af 1305 seer, eller rettere den norske Kong Haakon paa hans Vegne, opförte Vardberg Slot som en Grændsefæstning mod Danmark. Fra nu af tales der ikke mere om „Varderhö", men kun om Vardberg, som Slottet kaldes. Mangel paa Localkundskab har hos flere foraarsaget Uvished om, hvor „Varderhö" er at söge; Huitfeld henlægger saaledes Mödet uden videre til den förnævnte Gjederö, der danner Vardbergs Havn; vist er det og, at Skibene maa have ligget ved denne, medens Mödet holdtes. I Nærheden heraf laa ogsaa Söen eller Sumpen Gedkjerr, af Saxo kaldet lacus caprinus (Müllers Udg. S. 554); netop her, heder det i Haakon Haak. Saga Cap. 286, gik Nordmændene i Land, da de 1256 herjede Halland. Hvorledes forövrigt Mödet paa Varderhö i Annalerne omtales noget forvirret, og navnlig af Petrus Olai henföres til 1283, er viist i „Det Norske Folks Hist." IV 2, S. 211.

lerne, og efter dem Huitfeld, vide kun, at Norges og Danmarks Konger vare der tilstede; hine tilföie, med mange Skibe og de Fredlöse, denne, at Mödet „blev til intet". Efter Proces-Acterne kan det derimod neppe forholde sig rigtigt, at begge Konger skulde have været der, siden de melde, at Erkebiskopen sendtes at dagthinge paa den danske Konges Vegne; med mindre det er saaledes at forstaa (hvad der forresten ikke er saa usandsynligt), at baade Kongen og Erkebiskopen have været der, og at denne mere optraadte som uafhængig Fredsmegler. Vi erfare fremdeles af Proces-Acterne, at ogsaa Hertug Haakon var paa Mödet og at Erkebiskopen, som det heder, „colluderede med Fjenderne og overtalte den norske Konge til, paa ingen Maade at slutte Fred uden at Kongemorderne bleve indtagne i denne, og gjenoptagne i Rigèt, lovende ham, heri at staa ham bi med Raad og Daad". Da dette er den kongelige Procurators Version af Sagen, og Erkebiskopens Procurator hertil svarede, at han ei troede det forholdt sig saa, tör man vel antage, at det ikke ganske er gaaet saaledes til, eller at Erkebiskopen ikke saa aldeles uforbeholdent tog Fjendernes Parti, som det her fremstilles, men at de Kongelige have tillagt ham Ord og Handlinger overeensstemmende med hvad de strax paafölgende Begivenheder synes at berettige dem til at slutte. Den rette Sammenhæng er uden al Tvivl den, at Erkebiskopen virkelig har meglet Fred, hvori de Fredlöses Gjenoptagelse betingedes, og at der paa sædvanlig Maade fastsattes Banns Straf for den af Parterne, som ei vilde antage eller opfylde den. Thi det er aabenbart, at en saadan Act maa være gaaet forud, for endog kun formelt at berettige Erkebiskopen til at gaa saaledes frem mod Kongen og dennes Tilhængere, som han senere gjorde; og man maa endog antage, at Kongen, hvad enten han nu ængstede sig for det Uveir, der drog op imod ham, eller han virkelig lod sig forlede af Erkebiskopens foregivne Fredsiver, havde givet forelöbigt

Tilsagn om at antage og opfylde de Betingelser, der maatte opstilles, men siden dog har vægret sig derved, ligesom man og sidenefter seer, at han, om han endog nödtvungen gik ind paa at tilstaa de Fredlöse Landsvist, dog aldrig i Virkeligheden kunde bekvemme sig til at overholde dette Löfte samvittighedsfuldt. Ved den her omhandlede Leilighed, den förste Gang, da man forsögte at paatvinge ham saadanne Betingelser, har han vel endog aabenbart protesteret imod dem, og derved, efter Erkebiskopens Mening, saavel de norske Fyrster erhvervet Ret til at begynde Fjendtligheder forat see Vilkaarene overholdte, som han selv i Egenskab af Fredsmegler og Fredsvogter, til at forbyde Danekongen og hans Tilhængere at gjöre nogen Modstand, og sætte dem i Bann, om de forsögte derpaa. Thi hvor lidet han end bröd sig om Formerne, og hvor voldsom og vilkaarlig han end var, maatte han dog idetmindste have en formel Berettigelse til et saadant Skridt. Dette er öiensynligt Sagens rette Sammenhæng, og Fredsmödet eller rettere Forliget paa Varderhö er aabenbart den Act, hvorpaa Erkebiskopen grundede den Fremgangsmaade, der kort efter nödsagede Kongen til at fængsle ham. Skade derfor, at vi om en i den danske Historie saa vigtig Begivenhed erfare saa lidet positivt [1]. Der siges ikke engang, i hvilken Maaned Mödet holdtes, vi kunne blot slutte af Sandsynlighedsgrunde, at det maa have været ved den Tid, da vi finde den norske Hertug i de danske Farvande, altsaa i de förste Dage af August; vi vide desuden at den norske Kong Erik endnu den 29de Juni var i Bergen [2], og at Mödet saaledes i alle Fald

[1] At Fredsmödet paa Varderhö ligesom maa have afsluttet Ufredens förste Periode, sees ogsaa deraf, at Kong Haakon senere i sit Manifest af 1307, hvor han Aar for Aar gjennemgaar de foregivne Fornærmelser, Norge skulde have lidt fra dansk Side, begynder med 1294, Aaret efter Varderhö-Mödet.

[2] See Diplom. Norveg. II No. 34, S. 31.

ei fandt Sted för den Tid. I August Maaned synes den norske Konges Bryllup med Isabella af Bruce at have gaaet for sig, om det skete för eller efter hans Tog til Danmark, vides ei. Det förste er det rimeligste, siden vi finde Hertug Haakon saa sildigt som 24de August i Danmark. Om de Fjendtligheder, der fra Nordmændenes og de Fredlöses Side skulle være övede i 1293, fandt Sted umiddelbart för eller umiddelbart efter Fredsmödet, kan naturligviis af de sparsomme Data ei sees, men vist er det, at de ei kunne have haft stort at betyde, hvilket ogsaa bestyrker, at Mödet holdtes for sildigt paa Aaret til at större Udrustninger endnu i samme Aar derefter skulde kunne have været foretagne.

I det fölgende Aar skete derimod store Udrustninger paa begge Sider. Da den danske Konge, heder det i Proces-Acterne, hörte at Norges Konge havde forberedt sig selv, sine Skibe og en stor Mængde Krigsfolk til et Angreb paa Danmark i Forening med de Fredlöse efter Erkebiskopens Samraad, kaldte han Erkebiskopen selv, Biskopen og Rigets Herremænd saavelsom hele Almuen til et Möde i Nyborg, for at aftale det Fornödne om Udrustningerne til Rigets Forsvar. Men her, heder det endvidere, erklærede Erkebiskopen pludseligt og med Tilsidesættelse af Retsordenen Kongens tro Mand Aake Jonsson, der især stod ham og Riget bi i disse Sager (altsaa fungerende som Drottsete, hvilken Titel han og i Documenter förer) for bandsat, og dette vakte saadan Forstyrrelse, at man gik fra hinanden med uforrettet Sag[1]. Hvad Tid dette Möde eller Danehof holdtes, nævnes ei; paa Mödet i Vordingborg 1282 var det bestemt, at Danehof skulde holdes ved Midfaste-Tider, og da nu Midfaste i 1294 indtraf meget sildigt, nemlig den 28de Marts, er det maaskee afholdt i Ugen mellem den 21de og 28de, skjönt det visselig efter Tiden, da de paafölgende Begivenheder fandt Sted, synes rimeligere, at det

[1] SRD VI 368.

holdtes end tidligere, ja maaskee endog allerede om Hösten 1293, thi de særegne Forhold kunde her vistnok berettige til at sammenkalde et overordentlig Möde. Erkebiskopen er altsaa her, som man seer, optraadt i Egenskab af Fredsmegler, med Protest mod alle Krigsrustninger, og har sat Aake Jonssön i Bann, da denne udentvivl opfordrede de Tilstedeværende til at staa Kongen og Fædrelandet bi, uden at endse Erkebiskopen. Endvidere, heder det, havde Kongen paalagt et almindeligt Krigsstyr, og hans Undersaatter havde beredvilligt lovet at udrede det, men Erkebiskopen forböd strengeligt sine og Lunds Kirkes Undergivne at udrede det mindste. Da Kongen ikkedestomindre kom over til Skaane med Krigsfolk, for, som det siges, at besigtige Befæstningerne og sætte Landet i Forsvarstilstand mod Fjenderne, der allerede skulde nærme sig, forböd Erkebiskopen sine Undergivne under Banns Straf, at sælge dem Levnetsmidler og andre Fornödenheder. Det var derfor endog hvad man maatte vente, at Erkebiskopen, da Kongen böd ham ifölge sin Lehnspligt at staa ham bi, ei alene vægrede sig derved, men endog ligefrem forböd sine Skibsfolk at komme Kongen til Hjelp [1]. I Klagepunkterne mod Erkebiskopen heder det ligeledes, at da Befalingsmanden over Skaane tilligemed endeel andre af Kongens troe Mænd samledes paa Leerbekshöi (Liborii Höi) nærved Lund, gjorde Erkebiskopens og den lundske Kirkes Folk og Tjenere med en Hob Bevæbnede, under Trommeslag og med flyvende Faner, et Anfald paa dem, saa at det nær var kommet til megen Blodsudgydelse, alt efter Erkebiskopens og Capitlets Foranstaltning. Dette faar nu staa ved sit Værd; Erke-

[1] Alt dette maa tydeligt nok henföres til 1294. Men forövrigt ere de forskjellige Begivenheder aldeles uordentligt kastede om hinanden i det kongelige Indlæg, og Tildragelser, der foregik efter Erkebiskopens Befrielse fra Fængslet, omtales i Fleng med hine, der gik forud for Fængslingen.

biskopens Fuldmægtig benegtede det. Men saa meget bliver af alt dette vist og indlysende, at Erkebiskopen under Paaskud af at hævde den af ham meglede Fred eller Stilstand lagde Kongens Udrustninger og Bestræbelser for sit eget og Landets Forsvar alle optænkelige Hindringer i Veien. Imidlertid fik dog Kongen udrustet og afsendt en Hær, som det synes under Anförsel af den rügiske Fyrst Vitslav, for at drage gjennem Halland, indtage Hunehals, og gjöre et Indfald i Norge; Hunehals blev ogsaa virkelig beleiret, men det lykkedes ei at indtage den, og, som det synes, gav man Erkebiskopen Skylden, fordi han ei tilbörligt understöttede de kongelige Tropper, som derfor ei vare mandstærke nok. Alt, hvad der paa dette Tog udrettedes, indskrænkede sig derfor til at Vitslav herjede den norske Deel af Öen Hisingen[1].

Men imidlertid var Taalmodigheden forgaaet den danske Konge; Erkebiskopen havde gjort ham det for broget, og hvis han ikke vilde udsætte sig for at hans Fjender ved hans Medvirkning skulde stöde ham selv fra Tronen eller idetmindste erobre en stor Deel af Landet, maatte han see til at gjöre ham uskadelig. Han bestemte sig derfor til det vovelige Skridt, at lade ham sætte fast, og som bekjendt skete dette den 5te April[2]. De nærmere Omstændigheder

[1] See Huitfeld, de islandske og de æsromske Annaler.

[2] Dagen angives i Chron. af 1317, i SRD II 175 som „feria secunda ante palmas", altsaa Mandag för Palmesöndag; i Beretningen om Erkebiskopens Fængsling hos Huitfeld er dette urigtigt forklaret som „to Dage för Palmesöndag", og derfor gjengivet med „Fredag för P." — Om Aaret ere ikke alle enige; de ellers saa paalidelige islandske Annaler nævne 1295, men dette lader sig forklare derved, at Hovedbegivenheden, som de under dette Aar omtale, er Bannlysningen i Danmark, og Fængslingen nævnes mere som Aarsagen dertil. Om Rigtigheden af 1294 kan der ei være mindste Tvivl. Erkebiskopen siger selv oftere i Proces-Acterne

herved ere saa vel bekjendte, at det her er unödvendigt at dvæle ved dem, vi ville kun i Korthed nævne, at hans Ven og Tilhörer, Provst Jakob Lange, maatte dele Skjebne med ham, og at Kongen uheldigviis overdrog det Hverv, at forsikkre sig deres Personer, til sin Broder, Junker Christopher, der efter alt, hvad der herom er kommet til vor Kundskab, synes at have udfört Hvervet med overdreven Haardhed og Voldsomhed. Ifölge Erkebiskopens Klage skal han og have ladet hans Gjemmer opbryde, og borttaget en heel Deel Penge og Kostbarheder; dette berigtigede dog senere Kongens Fuldmægtig, og paastod at Kongen alene havde ladet sig Erkebiskopens Brevskaber forevise, for at han kunde overtyde sig om, hvorvidt der fandtes Breve angaaende dennes Forbindelser med de Fredlöse; ved denne Leilighed, heder det, fandt man og en Bog om den sorte Kunst paa 14 Læg eller deromkring, hvilken det heed sig at Erkebiskopen flittigt studerede. Begge Prælater bleve strax bragte over til Sjæland, og hensatte paa Söborg Slot, hvor de döiede meget ondt, og, idetmindste efter hvad de selv senere forsikkrede, behandledes med umenneskelig Haardhed. Dette er ikke usandsynligt, thi det var Tidens Skik, og Kongen saavelsom alle hans Tilhængere, ja man tör vel antage Störstedelen af Folket idetmindste paa Öerne, der havde lidt saa megen Ulempe ved de Fredlöse, var overvettes opbragt paa Erkebiskopen, hvilken man med Grund kunde ansee som den ulykkelige Tilstands Hovedaarsag. Det viste sig og, at hans Uskadeliggjörelse havde en heldig Virkning paa Tingenes Gang, thi der blev nu intet af det Tog mod Danmark, hvortil de norske Fyrster havde gjort saa store Udrustninger; derimod tales der siden om at

(f. Ex. p. 279) at han laa fængslet i ikke fuldt to Aar, og nu er det vist, at han flygtede lidt för Juul 1295; Kongens Procuratorium for Mag. Martin og Guido af Ribe, der udstedtes efter Erkebiskopens Flugt, er dateret 5te Mai 1296.

Kong Erik og Hertug Haakon drog tilsammen til Kjöbenhavn, hvor et Forligsmöde synes at være afholdt, uden dog at lede til noget synderligt Resultat. Imidlertid nævnes der ikke om flere Fjendtligheder i dette Aar fra norsk Side, hvorimod der er en usikker Beretning om at den danske Konge gjorde et Tog til Vendsyssel og straffede Indbyggerne, der havde gjort fælles Sag med de Fredlöse. Maaskee gjorde han og ved denne Leilighed et Angreb paa Hjelm, hvortil en dunkel Antydning findes, uden dog at kunne indtage den; men som utvivlsomt maa det ansees, at Rane Jonssön, en af de fornemste blandt de Fredlöse, blev fangen i Roeskilde og henrettet, saa at han dog maa have troet det raadeligst at forlade Hjelm, rimeligviis af Frygt for Kongens Angreb. Den norske Konge drog, som det synes, fra Kjöbenhavn lige til Tunsberg, og derfra til Bergen, hvor han forblev den övrige Deel af Aaret.

Ifölge Veile-Statutet, der nys paany var bekræftet, skulde nu hele Danmark paa Grund af Erkebiskopens Fængsling være forfaldet under Interdict, og al Gudstjeneste saaledes ophöre. Men allerede strax efter at Bekræftelsen var skeet paa Kirkemödet i Roeskilde, havde de ikke tilstedeværende Biskopers saavelsom Capitlernes Fuldmægtige, der ei vare blevne admitterede til Mödet, protesteret derimod og appelleret til Paven: saaledes suspenderedes Statutets Virksomhed, og Gudstjenesten vedblev at holdes indtil videre. Man maatte iövrigt være forberedt paa, at dette ikke vilde kunne vedvare stort længere, end indtil Paven selv erfarede hvad der var skeet. Den förste Efterretning derom skal ifölge Jens Grands Fængselshistorie, som meddeles af Huitfeld, have været bragt af den lundske Canonicus Hans Sibrandssön, der just laa og studerede i Orleans, men, saasnart han erfarede det skete, ilede til Italien, drog til Neapel, hvor Pave Coelestinus da opholdt sig, og underrettede ham derom; hvorefter da Paven skal have sendt et eget Bud til Kongen med Brev, i hvilket han under Banns Straf paa-

lagde Kongen at sætte Erkebiskopen og Provsten paa fri Fod igjen, og give dem alt hvad man havde frataget dem tilbage. Men Kongen, tillægges der, lod Budet, der bragte ham Brevet, hemmeligt myrde og Mester Hans vovede ei at komme tilbage, saalænge Kongen levede. Dette sidste, at Budet blev myrdet paa Kongens Foranstaltning, maa være et Opspind, thi en saadan Lumskhed og Grusomhed stemmer ikke med Kongens övrige Ferd, og man kan desuden være vis paa, at Erkebiskopen i sine senere Indlæg nok havde berört det, hvis det forholdt sig saa. Det lader ei engang til at Coelestin har afsendt noget eget Bud, thi en Nuncius, denne Sag angaaende, sendtes först af hans Efterfölger. Men forövrigt er Beretningen vistnok sandfærdig. At der virkelig var en Canonicus, ved Navn Mester Hans Sibrandssön, sees saavel af de meddeelte Breve, vedkommende Fundationen af Canonicaterne, hvor „Magister Johannes Sybrandi, Canonicus Roskildensis", undertegner baade Fundationsbrevet af 19de Juli 1288, og Biskop Ingvars Brev af 26de Juli 1289; som af Hamsforts Optegnelser, hvor han kaldes Canonicus baade i Roeskilde og i Lund, og hvor hans Dödsdag angives at være 25de September 1295[1]. I Jens Grands versificerede Biographi staar der udtrykkeligt, at Kongen „ikke bröd sig om selve den apostoliske Skrivelse og ei frygtede Pave Coelestin," ligesom og Wolter i sin bremiske Krönike (hos Meibom II S. 62) beretter at Coelestin satte Kong Erik i Bann[2]. Denne Pave Coelestin (den 5te) var som bekjendt, Eremiten Peter af Morone, der,

[1] SRD I p. 294.

[2] Wolter er forövrigt meget unöiagtig, han lader saaledes endog Erkebiskop Jens selv reise ned til Coelestin, og blive venligt modtagen af ham, uagtet han sad fængslet i al den Tid, Coelestin var Pave, ja denne döde endog, förend Jens Grand kom paa fri Fod. Wolter fölger egentlig den ligeledes unöiagtige versificerede Biographi, hvis Ord han endog flere Steder udskriver.

efterat Pavestolen siden Nicolaus den 4des Död 4de April 1292 havde staaet ledig i 27 Maaneder, uformodet valgtes til Pave, og kronedes den 29de August, men deels ved sin egen Uduelighed, deels ved Cardinal Caietans Bestræbelser, bragtes til at abdicere allerede i December samme Aar, hvorefter Caietan selv valgtes til Pave under Navnet Bonifacius den aattende, og snart viste sit Sindelag mod Forgængeren ved at lade ham fængsle. Dette er maaskee Aarsagen, hvorfor Bonifacius, som det vil sees, i sine paafölgende Breve aldeles ignorerer de Skridt, som Coelestin i Jens Grands Sag havde foretaget.

Da Erkebiskopen og Provsten havde siddet fangne i 27 Uger, fortælles der i Proces-Acterne, blev den sidste saa syg, at man tvivlede om at han kunde leve; Kongen lod ham derfor sette paa fri Fod, men da han efter nogen Tids Forlöb hörte, at han atter var kommen noget til Kræfter, sendte han Folk hen, for paany at gribe ham, paa det at han ikke skulde flygte ud af Riget og melde ved den pavelige Curie, hvad der var skeet. Det lykkedes dog ikke at faa fat paa ham, og han begav sig visselig til Curien, som Kongen havde forudseet. Da hans Lösladelse fra Fængslet, 27 Uger efter 5te April, falder midt i October, og man efter det ovenanförte maa slutte, at han forblev en Tidlang hjemme, for at samle Kræfter, inden han tiltraadte Reisen til Curien, kan han neppe være ankommen hid förend i Midten af 1295. Man merker heller ikke noget Spor af hans Nærværelse der, förend i August Maaned, da Paven sendte Erkepresten af Carcassonne, Isarn (Tacconi), som Nuntius til Danmark, for at tage sig af Erkebiskopens Sag, og medgav ham tvende Breve til Kongen, begge daterede fra Anagni[1] den 23de August, i hvilke han paa det mest indtrængende opfordrede ham til at sætte Erkebiskopen i Frihed, og lade

[1] Naar Fængselshistorien siger, at Provsten traf Paven i Avignon, da er dette kun Skrive- eller Læse-Feil for Anagni.

ham drage til Curien, samt selv lade Sendebud medfölge. Det ene, vidtlöftigere, af disse Breve[1] er trykt hos Raynaldus, t. XIV p. 485, og meddeelt i Uddrag af Suhm (XI 196). Det andet derimod[2], som hidtil ei har været trykt, meddele vi her:

Bonifacius episcopus seruus seruorum dei .. Regi Dacie illustri spiritum consilij sanioris. Audi, fili, et diligenter intellige uerba patris, tue salutis et exaltationis incrementa felicia cupientis. Sane considerare te conuenit et attendere diligenter, quod inter cetera desideria mentis tue illud precipuum et potissimum esse debet, ut per laudabilium exercitium actionum et exhibitionem bonorum operum illi te gratum et acceptum constituas, per quem regalibus titulis nosceris insignitus, ut post uite presentis excursum statum stabilem non habentis in regnis collocari celestibus merearis. Decet preterea regie celsitudinis maiestatem, ut circa subditos proprios clementer et benigne te habeas, nulli prorsus iniuriam inferens nec inferri permittens, ac uniuersis iustitiam, que firmat solia principum, plenam exhibeas et sollicitam facias exhiberi, personarum in hoc acceptionem ullatenus non admittens. Ceterum, quia uenerabilis fratris nostri Johannis archiepiscopi Lundensis, Svecie primatis, indigna et iniuriosa detentio deo displicet, cuius minister existit, turbat ecclesiam, claram tui nominis famam obnubilat, fidelium animos scandalizat, ipsum ob reuerentiam dei ac apostolice sedis et nostram benigne restituas libertati, eumque ad nos, prout a te per alias nostras litteras postulamus, libere uenire permittas, prudenter aduertens, quantis periculis quantisque infamijs exponitur status tuus, si, quod absit, archiepiscopum memoratum in carcere constitutum contingeret de presenti luce migrare, aut si alias quoquo modo mortem incurreret, te ad hoc prestante quomodolibet consilium, auxi-

[1] Bonif. VIII Regesta, t. I f. 78 an I ep. 358.
[2] sammesteds, f. 79 ep. 359.

lium, uel fauorem: numquid apostolica sedes posset tantum facinus relinquere impunitum? quin non solum tibi subditos cuiuscunque conditionis aut status a uassallagio, homagio et iuramento, quibus tibi tenentur, absolueret, immo etiam te regno tuo, iustitia exigente, priuaret, regionum circumstantium populos etiam per predicationem crucis ad tuum exterminium inuitandis. Hec profecto, fili, ex magna, qua te in domino caritate complectimur, scribimus, sperantes firmiter, quod regalis sublimitas efficaciter annuet uotis nostris. Nec omittas, quin ad nostram presentiam tuos nuntios dirigas, prout tibi per easdem litteras intimamus, ut tuus tuique regni status, qui, sicut habet fidedigna relatio, propter dissensiones multiplices pridem in eodem regno subortas grauiter fluctuasse conspicitur, per apostolice sedis circunspectam prudentiam salubriter, auctore domino, reformetur. Et, ecce, dilectum filium Isarnum archipresbiterum Carcassonensem, capellanum et nuntium nostrum, latorem presentium, ad tuam propter hec presentiam destinamus, ut tibi ex parte nostra litteras assignet, ac iuxta datam sibi a domino gratiam te ad premissa sollicite ac diligenter inducat; et nichilominus in hac parte mentem nostram tibi exprimet, prout sibi commisimus uiuauoce; cui super hoc fidem adhibeas ac per eum nobis regiam aperias uoluntatem. Datum Anagnie, x kal. Septembris, pontificatus nostri anno primo.

I dette Brev (vi ansee det overflödigt at ledsage det med Oversættelse), der vel er holdt i en höflig, men dog mere truende Tone end det andet, forespeiler Kongen allerede Paven Udsigten til, at hans Undersaatter ville blive löste fra sin Troskabsed, ja at der endog vil blive prediket Korstog imod ham, hvis det skulde hende sig, at Erkebiskopen döde i Fængslet. Han sætter, vel at mærke, ei denne Trusel for Kongens blotte Vægring ved at give Erkebiskopen sin Frihed igjen; dertil maatte Bannstraffen tjene, og som hjemfalden til denne *ipso facto* betragtede han

egentlig allerede Kongen, idet han begynder begge Breve med den i den pavelige Curialstil til Excommunicerede eller Excommunication Hjemfaldne altid brugelige Hilsen „spiritum consilii sanioris" uden noget Tillæg af „carissimo filio", medens han ellers vilde have hilset ham paa den sædvanlige Maade saaledes: „carissimo in Christo filio N. N. salutem et apostolicam benedictionem". Den formelige Tillysning af Bann over Kongen og Interdict over Riget, hvis Erkebiskopen ikke strax befriedes, overdrog han naturligviis sin Nuncius Isarn, hvis Fuldmagt og Instruction, dateret 25de August 1295, lyder saaledes:

[1] BONIFACIUS episcopus s. s. dei dilecto filio Isarno Archipresbitero Carcassonensi, Capellano nostro, salutem et apostolicam benedictionem. Cum te ad Datie regem illustrem pro liberatione uenerabilis fratris nostri Johannis Archiepiscopi Lundensis, Suetie primatis, quem rex ipse, sicut asseritur, detinet carceralibus uinculis mancipatum, fiducialiter destinemus, discretioni tue per apostolica scripta districte precipiendo mandamus, quatinus ad prefatum regem continuatis gressibus te personaliter conferens, sibi nostras, quas eidem super hoc dirigimus, litteras assignare procures, ipsum ex parte nostra iuxta datam tibi a domino gratiam sollicite inducendo, ut sublato cuiuslibet difficultatis obstaculo precibus nostris obtemperans, prefatum archiepiscopum pristine restituat libertati, cum quo, si eum liberari contigerit, ad nostram presentiam reuertaris. Quod si forte dictus rex indurato animo ad huiusmodi liberationis effectum per te inclinari nequiuerit uel induci, eundem archiepiscopum taliter retinendo uel non restituendo plenarie libertati, tu in personam ipsius regis per te uel alium seu alios auctoritate nostra excommunicationis sententiam proferas, et regnum eius supponas ecclesiastico interdicto, ipsumque extunc tam excommunicationis sententia a canone promulgata ratione

[1] B if. VIII Regesta, l. c. f. 79 ep. 360.

captionis et detentionis archiepiscopi sepedicti, quam ea quam tu, ut premittitur, auctoritate nostra tuleris in eundem, fore ligatum per dictum regnum Datie ac circumpositas regiones, de quibus uideris expedire, per te uel alium aut alios, pulsatis campanis et candelis accensis, publice nunties, et ab omnibus tanquam excommunicatum facias artius euitari, contradictores et rebelles ad id per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, non obstante si aliquibus a sede apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi uel excommunicari non possint per litteras apostolicas, que de indulto huiusmodi plenam et expressam non fecerint mentionem; apertius comminando, quod contra regem eundem ac prefatum regnum spiritualiter et temporaliter, prout qualitas facti suaserit et expedire uiderimus, auctore domino, procedemus. Datum Anagnie, VIII. kal. Septembris, pontificatus nostri anno primo.

I Oversættelse: BONIFACIUS o. s. v. sender vor kjære Sön Isarn, Erkeprest i Carcassonne, vor Capellan, Hilsen o. s. v. Da vi, stolende paa din Duelighed, agte at sende dig til den berömmelige Konge af Danmark for at bevirke Frigivelse af vor ærværdige Broder Jens, Erkebiskop i Lund og Sveriges Primas, hvilken samme Konge, efter hvad der forsikkres, holder fængslet: paalægge vi din Forstandighed ved denne apostoliske Skrivelse, og indskærpe dig særdeles, at du uopholdeligt begiver dig personligt til bemeldte Konge, overleverer ham de Breve, vi angaaende denne Sag tilskrive ham, og söger paa vore Vegne efter de dig af Herren forundte Gaver indtrængende at bevæge ham til, uden nogensomhelst Vanskelighed at efterkomme vore Bönner og sætte samme Erkebiskop paa fri Fod. Skeer dette, da har du med ham at vende tilbage til os. Skulde derimod Kongen med forhærdet Sind ikke ved dig lade sig böie til at iværksætte denne Frigivelse, holdende samme Erkebiskop tilbage eller ikke fuldkommen givende ham fri, da skal du ved dig selv

eller andre, efter vor Fuldmagt, mod samme Konge forkynde Excommunications Dom, og lægge hans Rige under kirkeligt Interdict; samt offentligt, ved dig selv eller andre, under Klokkeringning og ved tændte Kjerter, over hele Danmarks Rige og de omliggende Egne, eftersom det synes dig beleiligt, erklære ham bunden ei alene ved den Excommunicationsdom som Canon foreskriver formedelst oftnævnte Erkebiskops Fængsling og Detention, men ogsaa ved den, som du, efter hvad ovenfor meldes, iflölge vor Fuldmagt afsiger over ham, og lade ham som excommuniceret omhyggeligt skyes af sine Medmennesker; dem, der tale eller sætte sig herimod, har du ved kirkelig Censur at tvinge til Orden, uden nogen Appell, uanseet o. s. v., idet du uforbeholdent truer med, at vi, med Guds Hjelp, mod samme Konge og Rige ville baade i kirkelig og verdslig Henseende bruge saadan Fremgangsmaade, som Sagens Beskaffenhed tilraader og vi finde det hensigtsmæssigst. Anagni, 25de August i vort Pontificats 1ste Aar (1295).

Det varede dog en Tidlang, inden Isarn ankom med disse Breve til Danmark. Iflölge Fængslingshistorien, der i det Hele taget synes nöiagtig, indtraf han ei hos Kongen förend ved Fastelavnstid 1296, altsaa ved 5te Februar. Man finder ham nævnt som Vidne ved et Brev, Kongen udstedte i Roeskilde, den 15de Marts (Suhm XI 222). Men paa den Tid, da han kom til Danmark, var Erkebiskopen undsluppen af sit Fængsel. De nærmere Omstændigheder derved forbigaa vi, da de ere noksom bekjendte og desuden udförligt kunne læses i Fængselshistorien og hos Suhm. Tiden, da han undkom, angives i Fængselshistorien til St. Luciæ Nat, d. 13de December. Han undslap paa en Skude, med hvilken han seilede lige til sit Slot Hammershuus paa Bornholm. Her opholdt han sig endnu, da Isarn kom til Landet. Hovedöiemedet af dennes Sendelse, nemlig Erkebiskopens Befrielse, var altsaa opnaaet, og det stod kun

tilbage at efterkomme den anden Befaling, nemlig at saavel Erkebiskopen, som Befuldmægtigede fra Kongen skulde i Fölge med Nuncien drage til Curien, for at Sagen her kunde blive paakjendt. Isarn, siger Fængslingshistorien, indfandt sig hos Kongen i Fölge med Biskoperne af Ribe og Aarhuus og overleverede ham Brevene; Kongen svarede, heder det, at han var rede til at efterkomme Pavens Begjering. Derpaa skrev Isarn St. Peters Dag (Cathedra Petri, 22de Februar) fra Roeskilde til Erkebiskopen, sendte ham Kongens Leidebrev, og böd ham „strengeligt" at indfinde sig hos ham i Kjöbenhavn inden den 1ste April. Erkebiskopen undskyldte sig med, at han endnu var for svag efter de udstandne Lidelser til at kunne reise saa tidligt, dog kom han virkelig til Kjöbenhavn omtrent ved den 8de April, og havde i et Par Dage Samtaler med Isarn. Denne bad ham at reise forud til Lübeck, og oppebie ham der. Men da det varede længe, inden Isarn kom efter, skrev han til denne, der opholdt sig i Ribe med Kongen, for at vide, hvad han skulde gjöre. Isarn skrev ham til Svar, at Kongen ei vilde forlige sig med ham i Riget, men at han maatte skikke Sendebud til Rom angaaende denne Sag.

Allerede af det her meddeelte faar man et bestemt Indtryk af, at Isarn tog Sagen meget lempfældigt, og öiensynligt önskede at skaane Kongen, saavidt det lod sig gjöre. Istedenfor at betragte denne som excommuniceret *ipso facto*, og sky hans Selskab, opholdt han sig, som man seer, ved hans Hof, deeltog i Udstedelsen af hans Breve, og fulgte ham paa hans Reiser, medens han derimod skrev „strengeligt" til Erkebiskopen, og lod ham vente paa sig i Lübeck. Hvorvidt dette skete allerede efter hemmelig Instruction fra Paven, der neppe kunde være uvidende om Erkebiskopens Feilgreb og Ubesindighed, eller fordi Isarn selv var en sindig, maadeholden Mand, eller maaskee, som enkelte have gjettet, fordi Kongen kan have ladet Vink falde om at skaffe ham Lunds Erkestol efter Jens, er nu vanskeligt at sige;

dog synes det, som om den sidste Forklaringsgrund ei bör antages, da Isarns Færd heelt igjennem viser ham som en brav og uegennyttig Mand; det bedste Beviis derpaa have vi deri, at han, efter at have beklædt Lunds Erkestol i flere Aar, ombyttede den med Erkestolen i Salerno, uagtet deres Indtægter forholdt sig som 4000 til 1500; han viste sig desuden, da Dommen var falden, en Tidlang næsten altfor ivrig i at sætte den i Verk. Da Isarn fremdeles tövede, reiste Erkebiskopen videre paa egen Haand, læggende Veien over Brügge og Paris, af Frygt, heder det i Fængselshistorien, for Kongens Udsendinger. I Brügge, heed det siden, udtalte han sig i mange anseete Mænds Paahör med den störste Heftighed mod Kong Erik, sigende at det var ham det samme, hvo der var Konge i Danmark, enten Hertug Valdemar, eller en Jöde eller Saracen eller Hedning, eller selve Fanden, naar det bare ikke var Kong Erik eller hans Broder.[1] Hans Reise fra Paris til Italien maa have været langvarig, da det udtrykkeligt siges, at han formedelst sine svage Been ei formaaede at ride, men maatte kjöre. Til Rom kan han neppe være kommen förend i Juli, da Paven var flyttet ud til sit sædvanlige Sommer-Opholdssted i Anagni, thi det heder udtrykkeligt i Fængselshistorien, at han ved sin Ankomst opsögte Paven der. Denne tog venligt imod ham og fremstillede ham for sine Omgivelser som en sjelden Mand, hvis Fasthed, Uforfærdethed og Udholdenhed overgik flere Martyrers.[2]

Imidlertid havde Erkebiskopen, endnu förend han slap ud af Fængslet, haft den Tilfredsstillelse at see det Uveir drage op over Kongen, som han upaatvivleligt selv havde været med at forberede. De norske Fyrster viste sig om Sommeren 1295 med en vældig Flaade i det nordlige Jylland, medens Hertug Valdemar, efterat have befæstet Gottorp

[1] SRD VI 293, 323, 324, 326.
[2] See saavel den versificerede Biographie, som Wolter.

Slot, i Spidsen for en betydelig Hær, hvoriblandt og mange i Tydskland leiede Riddere og Svende, rykkede nordefter. Det var aabenbart Aftalen, at de samtidigt skulde begynde Fjendtligheder, for at understötte hinanden indbyrdes, og bringe den unge Konge i desto större Forlegenhed. Et Tegn paa den nöiere Forbindelse mellem det norske Fyrstehuus og det sönderjydske var det og, at Junker Erik, som det synes, om Vaaren eller Sommeren 1295[1], ægtede Sophie, Datter af Burchard, Borggreve af Rosenberg og Kong Erik Valdemarsöns (Plovpennings) Enke Jutha, altsaa en Halvsyster saavel af Dronning Ingeborg, den norske Konges og Hertugs Moder, som af den afdöde svenske Dronning Sophie, og de forhenværende Nonner, Agnes og Jutha. Sophie af Rosenberg maa have været meget ældre end Junker Erik, men foruden at hun var de norske Fyrsters Frænde, var hun og, rimeligviis ved Testament, bleven Arving til betydelige Godser i Danmark efter Agnes og Jutha, og derfor var hun i flere Henseender et ypperligt Parti. Den danske Konge gjorde ogsaa paa sin Side Forberedelser til Krigen, hævende Krigsstyr af Klostre og Kjöbstæder, hvori nu ei længer nogen Prælat var ham til Hinder, og begav sig til Jylland, hvor han i Ribe samlede sin Krigsstyrke, muligviis for at hindre de norske Fyrster og Hertug Valdemar fra at forene sig med hinanden. Det kom dog ikke strax til nogen alvorligere Fjendtlighed, thi vi erfare, at kort efter at hine vare landede ved Aalborg, blev der „tagen en Dag", det vil sige aftalt et Freds- eller Forligsmöde, der skulde finde Sted i eller ved Svenborg, medens naturligviis alle Fjendtligheder imidlertid skulde hvile. De norske Fyrster begave sig derfor med Flaaden til Svenborgsund, hvor ogsaa Biskopen af

[1] Dette Giftermaal henföres som oftest til 1295, i de isl. Annaler (hvor Sophie urigtigt kaldes Agnes) til 1296; at det var sluttet för September 1295 sees deraf, at Sophie nævnes i Hinsgavl-Forliget som Eriks Hustru.

Fyn indfandt sig, den danske Drottsete David Thorsteinssön, Junker Erik, og mange andre Herrer, der havde gaaet god for Stilstanden. Men Underhandlingerne bleve strax afbrudte, da der fra norsk Side paastodes, at de Danske ei overholdt den Hovedbetingelse i Stilstanden, der böd at de og den norske Konges og Hertugs Mænd kunde reise, hvor de vilde, gjennem Jylland i Sikkerhed og Fred. Thi da enkelte af de Fredlöse vilde benytte sig heraf, menende at saasom de nu stode i den norske Konges Tjeneste og vare hans Mænd, maatte de og nyde godt af den lovede Sikkerhed, bleve de grebne og fængslede, en af dem endog dræbt; og da den norske Konge ved Svenborg fordrede de övrige Fangers Udleverelse, blev dette ei alene negtet, men Fangerne bleve bragte til Ribe og henrettede: det var öiensynligt, at man fra dansk Side under Benævnelsen „den norske Konges eller Hertugs Mænd" kun har villet forstaa virkelige Nordmænd, ei de Fredlöse. Underhandlingerne bleve altsaa for det förste afbrudte, og den norske Flaade seilede længer ind i Midelfartsund, medens enten Hertug Valdemar rykkede mod Danekongen eller omvendt: de mödte hinanden nemlig paa Somersted Hede mellem Haderslev og Ribe, med ikke ubetydelige Stridskræfter paa begge Sider; dog synes Overmagten at have været paa Hertugens Side, da idetmindste Detmar siger, at dersom det var kommet til Slag, vilde Hertugen have vundet Danmarks Krone. Dog heller ikke her kom det til Kamp; der aabnedes atter Underhandlinger, hvori ogsaa Udsendinger fra de i Nærheden liggende norske Fyrster deeltoge, og den 29de August[1] aftaltes et nyt Fredsmöde, der om tolv Dage skulde holdes ved Midelfart, og hvor den danske Konge personligt skulde komme sammen med hine, medens naturligviis imidlertid alle Fjendtligheder skulde hvile. Dette Möde fandt ogsaa virkelig Sted, uanseet

[1] Det er „decollatio Johannis baptistæ", saaledes bör her aabenbart „St. Hansdag" hos Huitfeld forklares.

at man fra norsk Side beklagede sig over, at Stilstanden og det gjensidigt lovede Leide ikke blev holdt af de Danske, der fremdeles, og med fuldkommen Ret, behandlede de Fredlöse, hvor de viste sig, som saadanne. Og hvad der var end mere, Underhandlingerne förte virkelig til en Fred eller længere Stilstand, hvad man vil kalde den, der sluttedes paa hele tre Aar, indtil Midsommer 1298, da Fyrsterne atter skulde mödes paa Eegholm, nær ved Skjelskör. Hovedbetingelserne vare de, at der i disse tre Aar, eller lige til 9de Juli 1298, skulde være fuldkommen Fred mellem begge Riger, undtagen for de Fredlöse, hvilke dog skulde kunne opholde sig paa de mindre Öer, naar de kun ei kom til de större Landdele, eller for Kongens, eller hans Broders, eller Hertug Valdemars Öine. Den norske Konge og Hertug skulde faa deres mödrene Gods opladt til frit Brug, forsaavidt det var dem tildömt, og Junker Erik skulde nyde alt det Gods, der var tilfaldt hans Hustru efter hendes Halvsystre. Slottene Hjelm og Hunehals skulde fremdeles, saalænge Stilstanden varede, tilhöre den norske Konge, dog maatte der ikke slaaes nogen Mynt der, til Skade for Danmarks Mynt: hidtil havde nemlig de Fredlöse der organiseret hvad man kunde kalde et formeligt Falskmyntneri. Fra hver Side indestod tre Biskoper og tyve verdslige Herrer for Artiklernes punktlige Overholdelse, og Brevskaberne herom udfærdigedes og besegledes paa Hinsgavl, hvor ogsaa formodentlig Underhandlingerne havde fundet Sted, den 25de September.[1] Det er unegteligt, at den danske Konge ved denne Fredsslutning gjorde flere Opoffrelser, og at han saa-

[1] Vi have her i den chronologiske Fremstilling af de enkelte Facta fulgt det norske Manifest af 1307 efter Paraphrasen hos Huitfeld p. 339 flg., der indeholder den eneste ordentlige og fölgerigtige Beretning. Huitfelds egen, hvilken de fleste, der have behandlet denne Materie, have fulgt, er saa forvirret, at man ingen Rede faar derpaa. Sammenkomsten paa Somerstedhede, hvilken ifölge Manifestet tydeligt nok skete kort för Mödet ved Midelfart og paa Hins-

ledes har været trykket af Modpartens Overvegt: hvis denne nu — og der er al Grund dertil — kan tilskrives tidligere Intriguer og Agitationer, hvori Jens Grand var Sjælen, saa havde denne dog i sit Fængsel og sin Landflygtighed den Tilfredsstillelse at see sine Bestræbelser kronede med noget Held, om end ei i den Udstrækning, som han önskede. Een Omstændighed er dog besynderlig og næsten uforklarlig, nemlig, at Hertug Valdemar, de norske Fyrsters Medforbundne, ikke nævnes i Fredsdocumentet, hvor dog hans Broders Arveret bekræftes, og at han endnu vedblev at staa paa Krigsfod lige over for Danekongen, medens han, som det synes, godvillig og uden Protest lod de norske Fyrster slutte Separatfred. Formodentlig maa han dog ikke have været ganske enig med dem, eller og har han paa Hinsgavl sluttet en egen Tractat for sit Vedkommende, der ei længer haves, men som dog i alle Fald strax efter maa være bleven brudt. Thi der tales etsteds udtrykkeligt om et Sammenstöd mellem Kongen og Hertugen i Grönsund, hvorved den sidste blev jaget paa Flugt[1], og Freden mellem Kongen og Hertugen sluttedes ikke förend ved et Möde i Vording-

gavl, henförer han saaledes f. Ex. til 1296. Nærmere Belysning af denne Sag findes i „Det Norske Folks Historie" IV 2 Side 218, 225 flg.

[1] Dette Slag omtales i ingen anden af de ældre Annaler, end den i det hele taget paalidelige Fortsættelse af Ryklosters Annaler, der ender med 1317 (SRD II 175); det nævnes her umiddelbart efter Forliget til Hinsgavl, og som dets umiddelbare Fölge angives, at Hertugen afstod Öerne hinsides Midelfartsund. Da man nu af den os hos Huitfeld meddeelte Paraphrase af Forliget til Vordingborg af 3die Februar 1296 erfarer, at netop disse Öer, det vil sige Als, Erö og Femern, afstodes ved dette Forlig, maa man fölgelig slutte, at Slaget ved Grönsund forefaldt lidt tidligere, men efter Mödet paa Hinsgavl. Detmar, hvis Sympathier ere paa Hertugens Side, veed kun om det Resultat af Krigen, at Junker Erik fik Langeland, og dette antyder han som en Fölge af Mödet paa

borg, den 3die Februar 1296. Ved denne Fredsslutning, der dog var endelig, ikke blot en Stilstand, afstod Hertugen sine Fordringer paa Als, Erö og Femern, medens Kongen erkjendte Junker Eriks Ret til Langeland, og forlenede ham dermed; han lovede og, at dersom Kongen af Norge og hans Broder Hertugen ikke ved næste Fredsmöde kunde blive forligte med Danekongen, og ei vilde staa til Rette efter dansk Lov, skulde han og hans Broder ei holde med dem, men med den sidste. Dette tyder vistnok hen paa, at Forbindelsen mellem Hertug Valdemar og de norske Fyrster nu ei var saa intim, som för. Det er ellers ikke saa usandsynligt, at Efterretningen om Erkebiskopens Befrielse kan have bragt den danske Konge til at skynde sig med at slutte denne Fred, for ganske at faa frie Hænder, thi han maatte være belavet paa, at Erkebiskopen nu vilde bruge alle de Midler, der stod til hans Raadighed, for at tage Hevn. Vi see denne saaledes allerede under Opholdet paa Bornholm ivrigt beskjeftiget med at gjöre Kongen og hans tro Tilhængere Fortred. Saaledes maa det henföres til denne Tid, at han, formodentlig paa Grund af det Interdict, som Veile-Statutet formedelst hans Fængsling *ipso facto* lagde paa Riget, lod Ligene af flere af Kongens tro Undersaatter, der vare blevne begravne paa Kirkegaard, grave op og kaste i Havet. Men fornemmelig tales der om en mystisk Sendelse af en af hans Kanniker, ved Navn Asle, til Norges og Sveriges Konger og Magnater. Jens Grand klagede siden over at Kongen havde ladet Asle gribe, medens han var i Erkebiskopens Erende, og beröve sit Gods. Paa Kongens

Somerstedhede, hvilket han desuden omtaler under 1293. Men det er vist, at Erik ei kaldes Herre til Langeland för Forliget til Vordingborg, medens han derimod endog samme Dag, da det beseglede, stadfæstede Rudkjöbing Byes Privilegier (Regesta Dan. S. 182): altsaa kan der ei være nogen Tvivl om, at Erik fik Beleningen med Langeland paa dette Möde ved Vordingborg, skjönt Huitfeld i sit forvirrede Referat af Forligsacten intet nævner derom.

Vegne blev derimod svaret, hvad der synes at medföre Sandhed, at da Sendebud fra de Fredlöse og Kongens Fjender oftere reiste frem og tilbage i Landet, havde han givet sine Befalingsmænd, især ved Söhavnene, den Befaling at hindre saadant, og at holde Sendebudene fast, indtil Kongen fik undersögt Sagen. Nu havde en saadan Befalingsmand ladet Asle, der reiste som Sendebud for Erkebiskopen til Kongerne i Norge og Sverige samt flere af begge Rigers Stormænd saavelsom til nogle af Kongemorderne, arrestere, og hos ham forefundet mange Breve fra Erkebiskopen imod Kongen; Asle var derpaa efter Isarns eget Raad bragt til Lund, for at straffes af Capitlet[1]. Saaledes seer man at Erkebiskopen holdt paa med disse Agitationer, endog efterat Isarn var kommen til Landet, og derved skadede han vistnok saare meget sin Sag. Det er ei usandsynligt, at Asles Fremog-tilbage-Reisen kan staa i Forbindelse med det store Pengelaan af 2700 Mk. Sölv fra Jens Grand til Kong (da Hertug) Haakon, hvorom Inventarie-Registraturen (s. nedenf.) handler.

Medens Erkebiskopen opholdt sig i Lübeck, eller i alle Fald kort efter at han var reist derfra, udnævnte Kong Erik i Ribe, den 5te Mai, sin Cantsler Magister Martin, den samme, vi tidligere have seet som Medundertegner af Documenterne angaaende Jens Grands Stiftelse i Roeskilde, og Guido, Canonicus i Ribe, til sine Fuldmægtige for at varetage hans Interesser og före hans Sag ved Curien. Da Isarn paa den Tid var hos Kongen, maa dette sikkert ogsaa være skeet efter hans Raad. Magister Martin, der havde promoveret i Paris, synes paa den Tid at have staaet i stor Anseelse for sine canonistiske Kundskaber[2]. Begge Fuld-

[1] SRD VI 286.

[2] Det er denne Magister Martin, der i Udlandet, hvor han var bekjendt for sin Lærdom, og formodentlig for sine saakaldte *modi significandi Martiniani* (et dialectisk Compendium), kaldes Martinus de Dacia. Meurs, og efter ham endog Gram i Noterne til Meurs col. 456, synes at ansee Cantsleren og Martinus de Dacia

mægtige begave sig strax afsted, men ankom dog til Rom först noget senere end Erkebiskopen. Paven beskikkede nu tvende Cardinaler af Preste-Ordenen, Johannes af Titel S. Marcellinus og Petrus, og Nicolaus af Titel S. Laurentius in Damaso, til at undersöge Sagen. Erkebiskopen og Provsten udnævnte til sin Fuldmægtig en Reginald af Seccia[1], der protesterede baade mod Martin og Guido, især den sidste, som den der havde overtraadt Veilestatutet ved at holde Gudstjeneste, medens Erkebiskopen var fængslet; men Protesten blev i alle Fald ikke for Martins Vedkommende tagen til Fölge, thi Sagen havde sin Fremme[2]. Det er ikke her nödvendigt at gjennemgaa den vidtlöftige Beviisförelse med Indlæg og Contra-Indlæg i alle dens Enkeltheder, der ere at læse i „Actiones Adversariæ" o. s. v., optagne i 6te Bind af SRD. Det er her tilstrækkeligt at melde, at Sagen ikke blev paadömt af Paven förend sidst i Aaret 1297, da imidlertid Provst Jakob var afgaaen ved Döden den 19de October næstforud[3], og Paven ved Skrivelse, dateret Orvieto den 27de October 1297[4], havde over-

for to forskjellige Personer, neppe med Rette. Ifölge Oplysninger, som Suhm meddeler XI 865, maa man antage, at Martin i sin Alderdom gik ind i Dominicaner-Ordenen.

[1] Saaledes Huitfeld S. 311, hvilket vist er rigtigere end Suecia, som de feilfulde „Actiones adversariæ" have det.

[2] Paven nævner dog ikke i Domsbrevet Guido som Martins Medprocurator; det er derfor nok muligt, at han har maattet vige.

[3] See det ribeske Nekrologium i SRD V 564. Han gav, heder det her, fire Skilling Rug af Indkomsten af Jordegodset i Jamthorp Mark til Sjælemesser. At den her omtalte Magister Jacobus Longus virkelig er Provst Jakob, kan nu, ifölge det Pavebrev af 27de October, som umiddelbart herefter meddeles, ei betvivles.

[4] Bonifacii VIII, Regest. tom. II, fol. 308 verso, ann. 3, ep. 445. Brevet, der ei er uden Interesse, lyder saaledes:

Bonifacius episcopus s. s. dei venerabili fratri Johanni Archiepiscopo Lundensi, Suetie primati, Salutem et apost. benedictionem.

draget det til Erkebiskopen, at besætte de Beneficier, han havde haft, med hvem han fandt for godt. Dommen, hvis fuldstændige Indhold man hidtil ei kjendte, og som det derfor er af stor Vigtighed at besidde i sin Heelhed, især da Aftrykket af den saakaldte *Finalis Sententia* af 1302 blandt Procesacterne, hvor Hovedpunkterne findes recapitulerede, vrimler af Feil, meddeles her efter Original-Regesten i det pavelige Archiv (Regesta Bonifacii VIII tom. IV fol. 343, ann. 3 ep. 548):

BONIFACIUS episcopus, seruus seruorum dei, ad perpetuam rerum memoriam. Regis pacifici et pacis rectoris

Gerentes erga personam tuam affectum beneuolentie specialis, te fauorabiliter in hijs libenter prosequimur, que non solum tibi sed illis etiam, qui tuis immorantur obsequijs, fore credimus oportuna. Hinc est, quod nos uolentes te de speciali gratia honorare, prouidendi per te uel alium aut alios personis ydoneis scientia, moribus et etate, de quibus uideris expedire, de benefitijs, que quondam in Datia Magister Jacobus prepositus ecclesie Lundensis, dum uiuebat, obtinuit, uacantibus apud sedem apostolicam per mortem ipsius Magistri Jacobi, qui nuper apud sedem ipsam diem clausit extremum, cum nullus preter nos de benefitijs ipsis disponere potuerit, constitutione felicis recordationis Clementis pape quarti, predecessoris nostri, super canonicatibus, prebendis, dignitatibus et alijs benefitijs ecclesiasticis apud predictam sedem uacantibus per Romanum dumtaxat pontificem conferendis, edita obsistente, pro eo, quod infra tempus moderationis super hoc adhibite per pie memorie Gregorium papam decimum predecessorem nostrum in concilio Lugdunensi predicta beneficia dispositioni nostre direximus reseruanda, decernentes exnunc etc. etc., ac inducendi personas ipsas, quibus prelibata beneficia duxeris conferenda, in corporalem possessionem ipsorum etc. concedimus facultatem; prouiso quod persone, quibus de benefitijs huiusmodi duxeris prouidendum, debitam residentiam in ipsis faciant, seque ad ordines, si quos benefitiorum ipsorum cura requirit, statutis temporibus promoueri. Datum apud Vrbem ueterem, sexto kal. Nouembris pontificatus nostri anno tertio.

nos, licet immeriti, uices gerentes in terris, inter quoslibet adinuicem dissidentes, presertim prelatos ecclesiarum et principes orbis terre, solerti studio ea, per que ad pacis et concordie unitatem reduci ualeant et quiete perfrui opulenta, prout ex iniuncto nobis apostolatus tenemur officio, in quantum nobis ex alto permittitur, procuramus. Sane dudum inter plures archiepiscopos Lundenses, predecessores venerabilis fratris nostri Johannis archiepiscopi Lundensis, Suetie primatis, et ipsum archiepiscopum ex parte una, et nonnullos reges Datie, progenitores Erici Regis Datie illustris et eundem regem ex altera, successiuis temporibus grandis fuit materia questionis exorta, que diutius retroactis temporibus noscitur perdurasse. Cumque diceretur modernis temporibus, prefatum Regem Ericum predictum Johannem Archiepiscopum per nobilem uirum Christophorum, fratrem ipsius regis, et quondam Jacobum prepositum ecclesie Lundensis, per quosdam suos satellites uiolenter, dei timore postposito, capi fecisse et diro carceri mancipari, seu captionem et incarcerationem huiusmodi, ipsius Regis nomine factas, ratas habuisse, ac eosdem archiepiscopum et prepositum et nonnullos alios adherentes eisdem eorum bonis contra iustitiam per se uel alios spoliasse, tandem dictus prepositus carcerem predictum euadens et ad apostolicam sedem accedens, nobis captionem et detentionem prefati archiepiscopi et spoliationem huiusmodi nuntiauit. Nos autem eundem archiepiscopum restitui libertati mandantes, Ysarnum archipresbiterum Carcassonensem, capellanum nostrum, ad prefatum regem ad hoc specialiter, et quod archiepiscopus ipse ad eandem sedem personaliter se transferret, idemque rex ad sedem ipsam procuratorem ydoneum destinaret, cum intenderem audire quicquid questionis existeret inter partes, duximus destinandum. Prefatis itaque archiepiscopo et preposito ac magistro Martino, dicti regis cancellario et procuratore ad hoc specialiter ordinato, in nostra presentia comparentibus, nos, auditis que hinc inde fuerunt proposita

coram nobis, dilectos filios nostros Johannem tituli sancti Marcellini et Petri, ac Nicolaum tituli sancti Laurentii in Damaso, presbiteros Cardinales, in negotio huiusmodi deputauimus partibus auditores, et postquam coram ipsis Cardinalibus plures articuli a predictis archiepiscopo, preposito et procuratore exhibiti, et responsiones ad eos subsecute fuerunt, per nos ad nostrum examen eodem negotio reuocato, idem procurator procuratorio nomine regis eiusdem, prout ex forma mandati sibi ab ipso rege facti poterat, necnon et ijdem archiepiscopus et prepositus super hijs nostre ordinationi seu dispositioni se uolumptarie submiserunt, idemque magister Martinus procuratorio nomine dicti regis expresse promisit se ratum habiturum et firmum quicquid per nos contingeret de dicto negotio ordinari. Nosque post hoc audiuimus et plenius intelleximus ea, que tam dictus archiepiscopus, qui dicebat eundem regem manu sua contra eum, postquam ipse de partibus illis discesserat, iniurias iniurijs cumulando multipliciter agrauasse, quam prefati prepositus et magister Martinus dicere et proponere uoluerunt. Cupientes igitur ut per prouidentie nostre presidium inter eosdem archiepiscopum et regem eorumque successores pulcritudo pacis et dilectionis sinceritas uigeant et continua soliditate persistant, auctoritate apostolica districte precipimus, quod dictus rex suique successores eidem archiepiscopo et cuilibet successorum suorum tanquam spirituali patri et venerabili dei ministro pro diuina et pontificalis reuerentia dignitatis et ecclesiastice libertatis honore, sicut decet catholicos principes, intendentes, eos deuota honorificentia prosequantur, eorumque ac ecclesie Lundensis iura necnon et eandem libertatem ecclesiasticam illibata conseruent, ita quod idem archiepiscopus ac ipsius successores, regio fauore suffulti, plena securitate in eodem regno letari ualeant, et omnia, que ad eos pertinet, libere exercere; et quod archiepiscopus ipse ac eius successores eisdem regi ac successoribus suis in ecclesie deuotione persistentibus, prout conuenit officio pontificali, honorem im-

pendant, statuentes, ut si dictum archiepiscopum seu aliquem eius successorem, seu quemuis alium pontificem dicti regni infra predictum regnum per eundem regem uel aliquem successorum suorum, uel de ipsorum mandato aut conniuentia, per uiolentiam capi contigerit, ipso facto, preter sententiam latam a canone, in qua propter hoc incident, sententiam maioris excommunicationis incurrant, dictumque regnum suppositum maneat ecclesiastico interdicto, et quod tamdiu huiusmodi excommunicationis et interdicti sententie, quas extunc in hoc casu proferimus, obseruentur, quousque super hijs satisfactum fuerit competenter. Simili modo prefatum regnum ecclesiastico interdicto subiaceat, si memoratus rex uel quiuis successorum suorum catholicorum et in deuotione sancte Romane ecclesie existentium ab aliquo seu aliquibus subditorum suorum iniuste, quod absit, fuerit interfectus. Et quia nobis plene constitit, dum adhuc dictus prepositus uiueret, qui nuper est uiam uniuerse carnis ingressus, de huiusmodi uiolenta captione ac detentione archiepiscopi et prepositi predictorum, necnon et dicta spoliatione bonorum: de fratrum nostrorum consilio tam auctoritate ordinaria et arbitraria potestate, nobis ex huiusmodi submissione ipsarum partium attributa, quam etiam de apostolice potestatis plenitudine ordinamus atque precipimus, quod bona ipsa, si extant, alioquin ipsorum extimatio, restituantur archiepiscopo et ei adherentibus supradictis, quibus fore noscuntur, ut premittitur, spoliati; prefatum cancellarium procuratorio nomine dicti regis et per ipsum procuratorem eundem regem ad restitutionem huiusmodi bonorum eisdem archiepiscopo et adherentibus, et pro extimatione eorum, quibus dictus archiepiscopus a tempore huiusmodi captionis et detemptionis usque quo iter arripuit ad sedem ueniendi predictam extitit spoliatus, et si non extant, in tribus milibus, ac dampnorum et interesse expressorum ab archiepiscopo supradicto in sex milibus, pro iniurijs uero dicto archiepiscopo et ecclesie Lundensi illatis in huiusmodi captione et diuturna detentione

in quadraginta milibus marcharum puri argenti ad pondus Lundense dicto archiepiscopo persoluendis, nostra super hoc legitime taxatione prehabita et iuramento ab ipso subsequenter archiepiscopo super hijs prestito, condempnamus. Hortamur tamen, ut ipse partes, si poterint, super huiusmodi condempnatione componant, et si super premissis dictus rex hijs que pacis et concordie fuerint cum dicto archiepiscopo se coaptauerit, nos potestatem moderandi taxationem et condempnationem huiusmodi, iuramento non obstante predicto, prout nobis uisum fuerit, nostre prouidentie reseruamus, ita tamen quod interim ad executionem nichilominus procedatur, nec propterea executio in aliquo retardetur; quodque interdictum ecclesiasticum, cui est suppositum dictum regnum pro prefatis captione et detentione ipsius archiepiscopi iuxta tenorem cuiusdam constitutionis in prouintiali Lundensi consilio, qua cauetur, ut cum aliquem episcopum dicti regni infra metas eiusdem regni uiolenter capi contingeret, rege Datie hoc mandante seu etiam conniuente, ipso facto regnum ipsum ecclesiastico subiaceat interdicto, quam quidem constitutionem felicis recordationis Alexander papa quartus predecessor noster auctoritate apostolica confirmauit, usque ad satisfactionem condignam inuiolabiliter obseruetur; et nichilominus, si dictum regnum alias taliter interdictum non est, in ipsum interdicti sententiam promulgamus, tamdiu irrefragabiliter obseruandam, donec super hijs competens satisfactio impendatur; quodque omnes, qui dictos archiepiscopum et prepositum sic uiolenter ceperunt et detinuerunt, necnon et illi, qui ad hoc auxilium, fauorem seu consilium prebuerunt, excommunicati publice nuntientur, donec super hijs sufficientem emendam prestiterint, et absolutionis benefitium per sedem apostolicam meruerint obtinere; quodque archiepiscopus et adherentes prefati nullatenus impediantur, quominus fructus, redditus et prouentus et alia bona ipsorum dicti regni, tam in auro et argento, quam alijs rebus consistentia libere ualeant de regno extra-

here memorato; alioquin regnum ipsum, si forsan prefatum interdictum tunc fuerit relaxatum, decernimus ipso facto interdicto ecclesiastico subiacere, retento nichilominus arbitraria, a partibus, ut premittitur, nobis concessa, et ordinaria ac omnimoda, necnon alias addendi, minuendi, interpretandi et declarandi in premissis omnibus et singulis, prout nobis uisum fuerit, potestate, cum intendamus, preter hec per nos taliter ordinata, quicquid inter prefatas partes remanserit questionis audire, illudque iuditio uel concordia seu alias, prout nobis expediens uisum fuerit, terminare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginum nostri precepti, statuti, prolationis, ordinationis, condempnationis, promulgationis, constitutionis, retentionis et intentionis infringere, uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem etc. etc. Datum Rome apud sanctum Petrum, decimo kal. Januarij, pontificatus nostri anno tertio.

I Oversættelse:

Bonifacius o. s. v. til bestandig Erindring. Da vi, skjönt uverdige, her paa Jorden staa i den fredelskende Konges og Fredsstyrerens Sted, söge vi, hvad vi og ifölge det os paalagte Apostolats Embede ere pligtige, mellem alle, der tviste med hinanden, fornemmelig Kirkernes Prælater og Verdens Fyrster, omhyggeligen, saavidt det ovenfra forundes os, at udvirke det, hvorved de kunne bringes tilbage til Fredens og Eendrægtighedens Eenhed, og nyde heldbringende Ro. Nu har der mellem flere Erkebiskoper i Lund, Forgængere af vor verdige Broder Jens, Erkebiskop i Lund og Sveriges Primas, saavelsom mellem ham selv, paa den ene Side, og enkelte af Danmarks Konger, den berömmelige Kong Eriks Forgængere, saavelsom ham selv paa den anden, fra Tid til anden reist sig betydelige Tviste-Emner, og Tvisten vides i tidligere Dage at have vedvaret temmelig længe; og da det nu i denne sidste Tid sagdes at bemeldte Kong Erik havde ladet bemeldte Erkebiskop Jens ved sin

Broder Junker Christopher, og nu afgangne Jakob, Provst til Lunds Kirke, ved nogle af sine Venner voldeligen og med Tilsidesættelse af al Gudsfrygt gribe og hensætte i et haardt Fængsel, eller havde godkjendt förnævnte Fængslinger, der skete i Kongens Navn, samt at han enten selv eller andre havde mod Retfærdighed fraranet samme Erkebiskop og Provst og nogle af deres Tilhængere deres Gods: saa har ovenmeldte Provst, efterat han omsider var undkommen af Fængslet og havde begivet sig til det apostoliske Sæde, meldt os denne Erkebiskopens Paagribelse og Fængslighol- delse og Eiendomberövelse. Og vi, befalende at sætte samme Erkebiskop paa fri Fod, besluttede at sende vor Capellan Isarn, Erkeprest i Carcassonne, i dette særegne Erende til fornævnte Konge, samt for tillige at betyde Erkebiskopen, at han personligt skulde indfinde sig ved samme Sæde, og Kongen, at han skulde sende en passende Fuldmægtig did- hen, eftersom vi agtede at höre, hvad begge Parter trettede om. Og da nu förommeldte Erkebiskop og Provst, saavel- som Magister Martin, Kongens Cantsler og i denne Sag særskilt beskikkede Fuldmægtig, fremstod i vor Nærværelse, og vi havde hört, hvad begge Parter i vor Nærværelse fore- bragte, beskikkede vi vore kjære Sönner, Johannes af Tite- len St. Marcellinus og Petrus, og Nikolaus af Titelen St. Laurentius in Damaso, begge Cardinal-Prester, til at höre begge Parter i denne Sag. Og da nu oftnævnte Erkebiskop, Provst og Fuldmægtig for disse Cardinaler havde forebragt visse Poster, og disse igjen vare blevne besvarede, kaldte vi Sagen tilbage til vor egen Granskning, hvorhos saavel bemeldte Fuldmægtig paa Kongens Vegne i Kraft af sin Fuldmagt og efter det ham af Kongen givne Mandat, som Erkebiskopen og Provsten i disse Stykker frivilligt under- kastede sig vor Ordning eller Bestemmelse, og samme Mag. Martin lovede udtrykkeligt paa Kongens Vegne i Kraft af sin Fuldmagt, at han skulde godkjende og overholde, hvad vi i denne Sag maatte forordne. Derpaa hörte vi og satte

os fuldkommen ind i, saavel hvad Erkebiskopen, der paastod at Kongen ved at dynge Fornærmelse paa Fornærmelse mod ham efter hans Bortgang fra Fædrelandet mangfoldigt havde forulempet ham, som hvad Provsten og Magister Martin havde at forebringe. Og da vi nu særdeles önske, at ved vor beskyttende Forsorg den herlige Fred og oprigtig Velvillie kan herske og altid trives mellem Erkebiskopen og Kongen saavelsom deres Efterfölgere, saa befale vi strengeligen i Kraft af vor apostoliske Autoritet, at bemeldte Konge og hans Efterfölgere skulle, af Ærefrygt for Gud og den biskoppelige Verdighed, saa og til Hæder for den kirkelige Frihed, som det sömmer sig katholske Fyrster, yde samme Erkebiskop og enhver af hans Efterfölgere, som deres aandelige Fader og Guds ærværdige Tjener, al Opmerksomhed, omgaaes dem med from Ærbödighed og opretholde saavel deres og den lundske Kirkes Rettigheder, som hin kirkelige Frihed selv ukrænkede, saaledes at samme Erkebiskop og hans Efterfölgere, understöttede ved den kongelige Yndest, kunne glæde sig ved fuld Sikkerhed i samme Rige, og frit udföre alt, hvad der tilkommer dem; ligeledes byde vi, at Erkebiskopen selv og hans Efterfölgere vise samme Konge og hans Efterfölgere, saa længe de vedblive i from Hengivenhed for Kirken, al den Ære, der sömmer sig for det biskopelige Embede; bestemmende, at hvis det skulde hende sig, at bemeldte Erkebiskop eller nogen af hans Efterfölgere, eller nogen anden af samme Riges Biskoper inden dette Riges Grændser, bliver af samme Konge, eller nogen af hans Efterfölgere, eller paa deres Befaling, eller med deres Connivens voldeligen sat i Fangenskab, da skulle de ei alene være forfaldne under den Straf, som Kirkeloven herfor bestemmer, men ogsaa under den större Excommunications-Straf, og bemeldte Rige skal være undergivet kirkeligt Interdict, og disse Excommunications- og Interdicts-Straffedomme, som vi for det Tilfælde forkynde, skulle overholdes saa længe indtil passende Godtgjörelse har fundet

Sted. Ligerviis skal fornævnte Rige underligge kirkeligt Interdict, hvis bemeldte Konge eller nogen af hans katholske og i from Ærbödighed mod den hellige romerske Kirke vedblivende Efterfölgere uretfærdigt dræbes af nogen af deres Undersaatter, hvilket Gud forbyde. Og da vi nu, medens ovennævnte Provst, der nylig er vandret al Kjödets Vei, endnu levede, havde faaet fuld Vished om denne voldelige Tilfangetagelse og Fastholdelse af oftnævnte Erkebiskop og Provst, samt om den omtalte Eiendomsberövelse, saa have vi med vore Brödres Samraad, saavel ifölge den sædvanlige Autoritet og den Voldgiftsmyndighed, begge Parter ved deres Undergivelse have overdraget os, som og af den apostoliske Magtfuldkommenhed, anordnet og befalet, ligesom vi herved anordne og befale, at de rövede Eiendomme selv, hvis de endnu ere til, eller i modsat Fald deres Værdi, tilbagegives förnævnte Erkebiskop og hans Tilhængere, fra hvem de ere tagne; og bemeldte Cantsler, i Egenskab af Kongens Fuldmægtig, samt Kongen selv ved ham, sin Fuldmægtig, dömme vi til at gjenerstatte samme Erkebiskop og hans Tilhængere alle de Eiendomme, eller deres Værd, som bemeldte Erkebiskop lige fra den Tid, han saaledes blev fængslet og fastholdt, indtil han begyndte sin Reise til det apostoliske Sæde, er bleven berövet, eller hvis de ei længer existere, til at udrede tretusinde Mk., saavelsom for den Skade og Extra-Udgift, Erkebiskopen i den Anledning har haft, sextusinde Mk., samt endelig for de Fornærmelser, der ved denne Fængsling og langvarige Fastholden ere tilföiede bemeldte Erkebiskop og den lundske Kirke, fyrretyvetusinde Mk., alt reent Sölv efter lundsk Vægt, til samme Erkebiskop, efter lovligt forudgangen Taxation af os, og under paafölgende Edsaflæggelse desangaaende af Erkebiskopen. Dog formane vi begge Parter, at de, hvis de kunne, forlige sig om denne Erstatningsdom, og hvis Kongen heri med Erkebiskopen lemper sig efter Fredens og Enighedens Fordringer, forbeholde vi vor Forsorg Myndighed til, eftersom

det synes os bedst, at moderere denne Taxering og Tildömmelse, uden Hinder af förnævnte Ed; dog saaledes, at der imidlertid ligefuldt skal skrides til Execution, og at denne ikke derfor i nogen Deel forhales; samt at det kirkelige Interdict, hvilket bemeldte Rige formedelst Erkebiskopens Fængsling m. m. er underkastet i Kraft af den Bestemmelse i det lundske Provincialconcilium, senere bekræftet af vor Formand Alexander den 4de, höilovlig Ihukommelse, „at hvis nogen af Rigets Biskoper inden Rigets Grændser voldeligen fængsles efter Kongens Befaling eller endog kun Connivens, skal Riget *ipso facto* være kirkeligt Interdict underkastet", skal ubrödeligen iagttages indtil passende Erstatning er skeet; og endydermere forkynde vi, om Riget desuagtet ei skulde være belagt med Interdict, nu herved Interdicts-Dom derover, der skal ubrödeligt overholdes lige indtil passende Erstatning skeer; fremdeles skulle og de, som hertil have ydet Hjelp, Medvirkning eller Raad, offentligt forkyndes excommunicerede, indtil de have udredet tilstrækkelig Godtgjörelse; samt at Erkebiskopen og hans Tilhængere paa ingen Viis hindres i at före deres Indkomster, Oppebörgsler og anden Eiendom i bemeldte Rige, det være sig i Guld, Sölv, eller andre Ting, ud af samme Rige; hvis ikke, da erklære vi Riget, om end hiint Interdict paa den Tid skulde være löst, dog atter *ipso facto* underkastet saadant. Dog forbeholde vi os fremdeles den os af Parterne, som förommeldt, overdragne Voldgiftsmyndighed, samt ellers den sædvanlige og uindskrænkede Magt til i alle förnævnte Stykker og hvert enkelt at lægge til, tage fra, fortolke og forklare saaledes som det synes os bedst, eftersom vor Hensigt er, foruden det af os nu her anordnede, ogsaa at höre hvad der endnu er tilbage af Tvisten mellem Parterne og at gjöre Ende derpaa ved Dom eller Forlig eller paa anden Viis, eftersom det synes os beleiligt. Ingen driste sig derfor til at bryde o. s. v. — Rom, ved St. Peters Kirke, 23de December, i vort Pontificats tredie Aar (1297).

Dette er saaledes den i senere Documenter og Beretninger saa meget omtalte Dom, og fölgelig Hoved-Documentet eller et af Hoved-Documenterne i den hele Sag, men som man desuagtet hidtil ei har kjendt uden i korte Uddrag[1]. Ei engang om Dagen, da den blev afsagt, har man haft ordentlig Besked, thi i Bzovii Annales henföres den til 1298 (see col. 1069, Nr. VII); Raynald omtaler den slet ikke, og Gram nævner i sine Anmærkninger til Meurs (col. 456) den 20de Februar 1298 som dens Datum, uden at angive sin Hjemmel, med mindre dette skulde være den nu tabte Deel af Acterne, eftersom ogsaa Bartholin, der havde dem, skal anföre den samme Dag. Dette kan da kun have været Datum for det Brev, hvorved den bekjendtgjordes for Kongen eller Danmarks Geistlighed. Thi da vi, som det strax skal sees, finde den saagodtsom heel optagen i Executionsskrivelsen til Isarn af 22de April 1298, er det heel rimeligt, at der i Februar kan have været udfærdiget en Notification derom til Kongen eller Geistligheden i Danmark, hvor Hovedindholdet ligeledes var optaget. Dommen var visselig haard, thi 49,000 Mk. reent Sölv, der allerede, uden Hensyn til den nuværende Sölvværdi, udgjör omtrent 400,000 Sölvspecier, og i Virkeligheden efter Datidens Priser svarer til 4 Millioner, maatte i Ordets egentlige Forstand, hvad der og viiste sig, være umulig at udrede; og det haardeste var, at kun den mindste Deel, 9,000 Mk., var virkelig Erstatning for borttaget Gods, medens Hovedmassen, 40,000, var blot og bar Injuriebod. Men den paafölgende Formaning til Forlig og „Coaptation", samt Pavens Forbehold om at kunne tage fra og lægge til o. s. v., antyder dog, at han neppe nogensinde har tænkt paa at fordre en bogstavelig

[1] De af disse, der findes i de i SRD VI trykte Acter, vrimle desuden af grove Feil, f. Ex. S. 352, överste Linie „taxatione probibita" istedenfor „taxatione prehabita", ligesaa S. 329 midtpaa, „cooptare" for „coaptare."

Efterlevelse, men alene har sat den store Sum for at opretholde Kirkens Anseelse, og som en Advarsel. Den hidtil ikke bekjendte Deel af Dommen, hvori han fastsætter Interdict ogsaa for det Tilfælde, at Kongen blev dræbt (altsaa med stadigt Hensyn til Kong Eriks Drab, 1286), samt maaskee endmere de Bemyndigelser, han om Vaaren 1299 gav Isarn ved dennes anden Sendelse til Danmark (hvorom nedenfor), vise at han dog i Grunden ikke kan have meent Kongen det saa ilde.

Indholdet af denne Dom kan da muligtviis, som ovennævnt, være indtagen i et Brev, dateret 20de Februar 1298. Nuntien Isarn blev den derimod ikke meddeelt förend ved Skrivelse af 22de April 1298, saa lydende:

Bonifacius etc. dilecto filio Ysarno archipresbitero ecclesie Carcassonensis, Capellano nostro, Salutem etc. Regis pacifici *etc. usque* uisum fuerit, terminare[1]. Quocirca discretioni tue per apostolica scripta mandamus, quatinus huiusmodi preceptum, statutum, promulgationem, condempnationem et constitutionem nostram iuxta litterarum ipsarum tenorem per te uel per alium seu alios executioni demandes, illaque fatias auctoritate nostra perpetuis temporibus firmiter obseruari, non obstantibus si dicto regi uel aliquibus alijs, cuiuscunque preeminentie, dignitatis aut status, a sede apostolica sit indultum, aut ipsis Regi uel eius successoribus seu quibuscunque alijs, cuiuscunque fuerint dignitatis, preeminentie siue status, contingat imposterum indulgeri, quod excommunicari, suspendi uel interdici non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi mentionem, et qualibet alia dicte sedis indulgentia, etc. etc. Datum Rome apud

[1] Herved forstaas, at i Originalbrevet er det hele Stykke i foregaaende Domsbrev, hvortil nærværende kun staar i Margen som Anhang, lige fra „Regis pacifici" i Begyndelsen til „terminare" i Slutningen, indtaget in extenso.

sanctum Petrum, x. kal. Maij, pontificatus nostri anno quarto.

Disse Breve overbragtes nu til Danmark formodentlig deels af Cantsleren, deels af Erkebiskopen, samt muligviis ogsaa af de nys udnævnte Biskoper, Peter af Viborg og Joseph af Börglum, der netop paa denne Tid havde været i Rom, og begge samtidigt modtaget saavel Beskikkelse som Indvielse (den förste er for begge dateret 20de April 1298)[1],

[1] Af Biskop Peters Udnævnelse (Regest. Bonif. VIII t. 8 f. 35, ann. 4, ep. 161) udhæve vi fölgende Data. Da Biskopsstolen for længere Tid tilbage var bleven ledig ved Biskop Laurentius's Död, valgte Capitlet eenstemmigt Provsten ved Domkirken, Tuke, til hans Efterfölger, men han döde inden Erkebiskopens Bekræftelse kunde erholdes; Capitlet valgte da, ligeledes eenstemmigt, en af sin egen Midte, Jordanus af Gunsehg (Gunsehög?), men da denne vægrede sig ved at modtage Valget, overdrog Capitlet ham Fuldmagt til selv at bestemme Candidaten, og hans Valg faldt paa ovennævnte Peter, da Provst i Humber- (Himber?) Syssel, som og modtog Valget. Men Erkebiskopen vilde ei bekræfte dette, og Peter begav sig derfor til Curien, hvor han (naturligviis efter forud gjort Aftale) resignerede al sin ved Valget erhvervede Ret i Pavens Hænder, som det heed, og nu af denne provisionsviis udnævntes til Biskop, samt indviedes dertil ved Cardinalbiskopen af Sabina. Af Josephs Udnævnelse til Biskop i Börglum (sammesteds fol. 40, ep. 181) sees det, at da Capitlet efter den sidste Biskops, Nils's, Död, havde forsömt i statutmessig Tid at skride til nyt Valg, saa at Kirken i mere end et Aar havde staaet ledig, udnævnte Paven provisionsviis Joseph, Canonicus i Lund, til hans Efterfölger, og lod ham indvie, ligeledes af Cardinalen af Sabina (formodentlig endog samtidigt med Peter). Man berettiges herved til den Slutning, at Joseph har været en Protégé af Erkebiskopen, og maaskee i hans Fölge under hans Ophold i Rom; og naar vi erfare, at den Bemyndigelse, som Joseph fik den 31te Mai, gjelder Optagelsen af et Laan paa 2,000 Guldgylden mod Sikkerhed i Börglum Kirkes Eiendomme (samme-

samt derhos flere Bemyndigelser og Fritagelser, Peter allersidst den 29de Mai, og Joseph den 31te, paa hvilken samme Dag fire forskellige Bemyndigelsesbreve ere udfærdigede til Erkebiskopen selv, de seneste, man finder udstedte til ham för hans Tilbagereise til Norden. Af disse fire Bemyndigelsesbreve, der udstedtes til Erkebiskopen, er det ene, der bemyndiger ham til at bortgive Beneficier, der ifölge Lateranmödets Beslutninger ere hjemfaldne til Paven, optaget iblandt Proces-Acterne og trykt med disse i SRD VI 353 men med en Mængde Feil.[1] Det andet, hvorved han bemyndiges til at dispensere enkelte Geistlige for deres Bröde i at overtræde Interdictet, og som derfor er af ulige större Interesse, meddele vi her efter Originalregesten (Reg. Bonifac. VIII f. 105 ann. IV ep. 427):

steds fol. 91, ep. 371) kan man vanskeligt tilbageholde Formodningen om, at idetmindste en god Deel deraf gik til Erkebiskopen som Reisepenge, om det end i Brevet heed, at det var for at befordre hans egne og Börglum Kirkes Anliggender ved Curien. Den Bemyndigelse, der tilstodes Biskop Peter den 23de Mai (sammesteds fol. 98, ep. 398) handler om Absolution og Dispensation for de Geistlige i hans Biskopsdömme, der, uanseet at Riget ved Erkebiskopens Fængsling *ipso facto* var faldet under Interdict, havde holdt Gudstjeneste m. m. Brevet af 29de Mai (sammesteds f. 80, ep. 329) fritager ham fra det ved hans Udnævnelses-Eed til Pavestolen som sædvanligt givne Löfte, hvert tredie Aar at besöge Curien.

[1] Efter Originalregesten (Reg. Bonif. VIII t. III f. 105, ann. IV ep. 428) anföre vi fölgende Rettelser: S. 353, L. 7 fra neden „Lateranense Consilium", læs „Lateranensis statuta concilii". L. 4 fr. n. „nihilitatem" l. „inhabilitatem". S. 354, L. 4 fra oven „detentis ac detentionibus" l. „detentores, ac a detentoribus". L. 5 „detinentur" l. „detinent". L. 7 l. „remittendi ac donandi. L. 9 l. „perceptos, abolendi quoque in eis omnem inhabilitatem, maculam o. s. v. L. 11 „conferenda" l. „conferendi". Derhos forandres de fleste Puncta til Commata.

Bonifacius episcopus s. s. dei venerabili fratri Johanni Archiepiscopo Lundensi, Suetie primati, Salutem etc. Ex parte tua fuit propositum coram nobis, quod regnum Dacie propter captionem et incarcerationem tuam ex forma cuiusdam constitutionis in prouintiali concilio Lundensi ab olim edite, ac per felicis recordationis Alexandrum papam quartum, predecessorem nostrum, et a nobis postmodum confirmate, ecclesiastico est suppositum interdicto. Verum quia nonnulli, qui pro eo, quod interdictum huiusmodi temere uiolarunt, irregularitatis notam incurrisse dicuntur, proponunt, ut asseris, ad obedientiam et reuerentiam ecclesie in humiliato spiritu et corde contrito redire, interdictum ipsum inuiolabiliter seruaturi: tu, de ipsorum salute sollicitus, nobis humiliter supplicasti, ut cum eis sit ualde difficile ad sedem apostolicam laborare pro dispensationis gratia super irregularitate huiusmodi obtinenda, prouidere ipsis super hoc paterna solicitudine misericorditer dignaremur. Nos itaque tuis supplicationibus inclinati, et de tua circumspectione plenam in domino fiduciam obtinentes, absoluendi eos hac uice per te uel alium seu alios auctoritate nostra iuxta formam ecclesie a culpa propter uiolationem huiusmodi commissam, ac dispensandi cum eis super irregularitate predicta, imposita eorum cuilibet pro culpe ratione penitentia salutari, iniunctoque etiam quod in similibus de cetero non excedant, sed eodem interdicto durante illud studeant inuiolabiliter obseruare, liberam fraternitati tue tenore presentium concedimus facultatem. Datum Rome apud sanctum Petrum, II. kal. Junij, pontificatus nostri anno quarto.

Det tredie (sammesteds f. 91 verso!, ep. 379) giver ham i sædvanlig Form Ret til at gjöre sit Testamente, og det fjerde (ep. 380) bemyndiger ham, ligeledes efter den sædvanlige Formular, til at creere trende Tabellioner eller Notarii publici med apostolisk Autorisation. Disse Breve af 31te Mai ere, som sagt, de sidste, som vi finde udstedte

til ham, medens han notorisk endnu opholdt sig i Rom. Han maa sikkert være afreist herfra i de förste Dage af Juni, thi den 30te August finde vi ham i Lübeck (SRD VI 361), og i de Tider reiste man ikke saa hurtigt. Maaskee reiste de to andre Biskoper ifölge med ham, da vi erfare at de vare komne hjem inden Forhandlingerne i Odense i Januar 1299, hvori de deeltoge. Hvad Joseph idetmindste angaar, turde det vel næsten ansees for sikkert; derimod kunde det vel være muligt at Peter, hvis Udnævnelse han havde modsat sig, og som derfor vel neppe stod paa saa god Fod med ham, reiste for sig selv. Overhoved er Peters Udnævnelse, trods Erkebiskopens Vægring at bekræfte hans Valg, og paa en Maade, hvorved det tydeligt sees, at man har villet omgaa denne Hindring, et temmelig umiskjendeligt Tegn paa at Erkebiskopens Actier ikke stode saa godt ved Curien, som han kunde önske. Paafaldende er det her og at see, at Paven i begge de Fölgebreve til Kongen, der, som sædvanligt, ledsage hine Biskopers Provisionsbreve, ikke, som man skulde have ventet, tiltaler Kongen som excommuniceret, det vil sige uden noget *carissimus filius* og med Hilsenen „*spiritum consilii sanioris*", men derimod som om der ei havde været Tale om nogen Excommunication. Begge Breve begynde „Carissimo in Christo filio... Regi Dacie illustri salutem et apostolicam benedictionem". Nu kunde det maaskee være Tilfældet, at ved Leiligheder som disse tænkte Curien sig ikke nogen bestemt Konge, men fulgte kun en engang vedtagen Form, hvorfor og Kongens Navn ikke er udfört, men kun dets Plads betegnet med to Punkter. Dog findes andensteds Exempler paa, at Fölgebrevene til vedkommende Konge eller Landsherre ved lignende Leiligheder ere udeladte, og vi ville nedenfor see, hvorledes Paven ogsaa i det fölgende Aar viser sig venligt sindet mod Kongen, trods Excommunicationen. Det kan derfor neppe slaa Feil, at Erkebiskopen ved sin overdrevne

Iver og Heftighed egentlig har været Paven til Bryderi uden at denne dog aabenbart kunde desavouere ham.

Da Erkebiskop Jens, som nysomtalt, den 30te August 1298 var i Lübeck, befandt ogsaa Isarn sig der, thi paa den Dag, staar der i Acterne, præsenterede Erkebiskopen ham det til ham (Isarn) af det apostoliske Sæde skrevne Brev, „super executione, ordinatione et sententiæ promulgatæ iure" (SRD VI 361). Dette Brev kan ikke være noget andet end det nys meddeelte af 22de Mai næstforud, og hvis vi havde den Samling af Copier fuldstændig, hvorefter „Actiones Adversariæ" o. s. v. i SRD VI ere trykte, navnlig hele den Notarialact, hvori og Isarn lod indföre den paa nysnævnte Sted omtalte Seddel, i hvilken han netop berörer hint Samvære med Erkebiskopen i Lübeck, vilde vi vel og her finde en Gjenpart af samme Pavebrev, saasom der i Acten tilföies: „*quarum tenor superius est insertus*". I Aftrykket findes imidlertid ingen saadan Gjenpart. Derimod taler Suhm (XI 290) om trende Pavebreve til Isarn, et af 27de Marts og to af 11te Mai, der skulde antyde en ny Sendelse af Isarn til Danmark allerede i 1298, og dette kan umuligt forholde sig rigtigt, da det af de Breve, der strax nedenfor skulle meddeles, fremgaar at Isarns nye Sendelse — om man saaledes kan kalde den — ikke fandt Sted förend i 1299, saaat han, da han var sammen med Erkebiskop Jens i Lübeck, dengang sandsynligviis er kommen did fra Danmark, og har mödt ham, ikke har ledsaget ham fra Rom.

Vi forbigaa nu den vidtlöftige Skrift- og Acte-Vexling af Aaret 1299, som staar at læse i Proces-Acterne (SRD VI p. 331 flg.), hvoraf man seer, at Pavens förste Dom formedelst flere Hindringer ikke strax blev efterlevet, saa at Isarn den 5te eller 6te Februar endelig forkyndte Interdictet over det hele Rige. Strax derefter, nemlig under 18de Marts 1299, udstedte Paven den föromtalte nye Befuldmægtigelse for Isarn, muligviis betragtende hans tidligere

Nunciatur nu som udlöben. Hoved-Beskikkelsen haves vel ikke, saa at man ei kan see, om den kun er en Fornyelse af den foregaaende, uafhængig af denne. Men endnu findes flere af de Skrivelser, der pleiede at ledsage slige Beskikkelser, især denne af 18de Marts 1299. (Bonif. Regest. t. III f. 170 ann. V ep. 158):

BONIFACIUS episcopus etc. dilecto filio Ysarno archipresbitero Carcassonensi, capellano nostro, Salutem etc. Cum te ad magnificum principem Ericum illustrem regem Datie pro bono pacis et quietis ipsorum Regis et regni et pro alijs tibi commissis negotijs duxerimus destinandum, nos uolentes ut eo facilius, commodius et utilius ipsa negotia prosequaris, quo maiori per nos fueris auctoritate munitus, discretioni tue, ut turbatores et impedientes quoslibet pacem ipsam publice uel occulte, quod ab huiusmodi turbationibus et impedimento omnino desistant, si expedire uideris, monitione premissa, per censuram ecclesiasticam compellere ualeas, non obstantibus, si aliquibus etc. etc., concedimus auctoritate presentium facultatem. Datum Laterani xv. kal. Aprilis pontificatus nostri anno quinto.

Da Paven her ikke kalder Kongen Carissimum in Christo filium, er det klart, at han endnu betragter ham som excommuniceret. Men at han igrunden var venskabeligt stemt imod ham, og at han ventede, at der med det förste vilde skee en fredelig „Coaptatio", seer man af de andre samtidige Breve til Isarn, som findes indförte i Regesten, af hvilke tvende, nemlig et ligeledes af 18de, og et andet af 15de Marts (Reg. t. III f. 170 og 171, ep. 161 og 163) ei forhen have været trykte. De lyde saaledes:

a. BONIFACIUS etc. dil. fil. Ysarno archipresbitero etc. Cum te ad magnificum principem Ericum etc. pro certis tibi commissis negotijs duxerimus destinandum, nos ipsius regis supplicationibus inclinati suam uolentes honorare personam, et per honorem sibi exhibitum alijs prouideri, discretioni

tue, de qua fidutiam gerimus in domino specialem, fatiendi hac uice per te uel alium seu alios recipi auctoritate nostra ad requisitionem regis eiusdem tres clericos et familiares ydoneos dicti regis, quos ad hoc ipse rex tibi duxerit nominandos, unum uidelicet in Roskildensi, alium in Ripensi, et alium in Scleuicensi ecclesijs cathedralibus regni sui, huiusmodi negotiorum eorumdem prosecutione durante, in canonicos et in fratres, et prouidendi eis de prebendis, si uacant ibidem, uel quamprimum ad id obtulerit se facultas, et contradictores etc. compescendi, non obstantibus etc. etc. etc., liberam committimus auctoritate presentium facultatem. Datum Laterani, xv. kal. apr. pont. nostri anno quinto.

b. Bonifacius etc. dil. f. Ysarno etc. Cvm te ad magn. pr. Ericum etc. pro certis negotijs duximus destinandum, nos predicti regis in hac parte supplicationibus inclinati, regem ipsum fauorabiliter prosequi quantum cum deo possimus intendentes, in hijs maxime, que salutem respiciunt animarum, discretioni tue concedendi auctoritate nostra ipsi regi, postquam idem rex ab excommunicationis sententia etc. per te rite fuerit, prout per alias nostras tibi committimus litteras, absolutus, quod quoties oportunum fuerit liceat ei per capellanum proprium antequam illucescat dies missam sibi facere celebrari, ita quod id nec sibi nec capellano missam taliter celebranti ad culpam imputari ualeat, liberam concedimus auctoritate presentium facultatem, prouiso tamen, ut idem rex parce huiusmodi concessione utatur, quia cum in altaris offitio immoletur noster dominus dei filius Jhesus Christus, qui candor est lucis eterne, congruit illud non in noctis tenebris fieri sed in luce. Datum Laterani, Idus Martij, pontif. nostri anno quinto.

De tre andre samtlige Breve ere bekjendte, da de allerede findes hos Raynald (p. 526-527). Det ene, dateret 15de Marts, giver Isarn Magt til at tillade Kongen, naar

han opholdt sig paa Steder, der laa under Forbudet, at lade holde Gudstjeneste for sig og sin Familie inden lukte Döre; — det andet, af 18de Marts, bemyndiger ham til at meddele subsecutiv Dispensation til det Giftermaal, som Kongen havde indgaaet med den svenske Kong Birgers Söster, og det tredie, af s. D., bemyndiger ham til at löse Kongen, hans Broder Christopher og flere af deres Medskyldige, af Bannet, samt ophæve Interdictet. Heraf blev der dog endnu intet, saalænge man ikke kunde komme til det attraaede Forlig. Skriftvexlingen förtes med megen Iver, idet Erkebiskopen begav sig til Hamershuus Slot paa Bornholm, hvorfra han beskikkede Magister Olaf og Kanniken Nikolas Bunkeflo af Roeskilde til sine Fuldmægtige, medens Kongen brugte som sin Fuldmægtig Æsger Juul, Kannik i Ribe, den samme der siden blev Erkebiskop. Hvad der især stredes om, var Erkebiskopens altfor höit opskruede Fordringer paa Erstatning, hvilke endog Isarn synes at have fundet overdrevne, ligesom han overhoved under hele denne Skriftvexling kjendeligt heldte til Kongens Side, saa at Nikolas Bunkeflo endog tilsidst fandt sig foranlediget til, formeligt at protestere, da Isarn havde tilsagt ham at möde for sig i Ribe, der tilhörte Kongen, og hvor han som Erkebiskopens Fuldmægtig ei ansaa sig sikker paa Liv og Velferd. Kongen gjorde vel (l. c. S. 346) Forslag til en „Coaptation" men den blev ikke antagen, og Isarn maatte derfor, saa nödigt han vist end vilde, skride til at udstede Breve, hvorved han satte Erkebiskopen i Besiddelse af alt det kongelige Gods i Lunds Diöces, og lyste Bann over dem, der holdt med Kongen. Men samtidigt forlod han selv Landet, for at gaa tilbage til Curien, og foreskrev endog at Brevene ei maatte bekjendtgjöres, förend han var borte. Han drog i August fra Ribe til Manö, og derfra til Sös til Flandern. Brevene bleve vel bekjendtgjorte, men gjorde, sagdes der, ingen synderlig Virkning, „for Kongens Magt og Ondskabs Skyld". Kongen appellerede den 5te November til Paven

(l. c. S. 349), og klagede i denne Appel, der indeholder en kort Fremstilling af Sagens hele Gang, blandt andet over, at de kongelige Besiddelser, hvori Isarn havde givet Erkebiskopen Indförsel, var mere end 4 Gange mere værd, end den Erkebiskopen tildömte Erstatningssum. Erkebiskopen, hvilken Kongen i sin Vrede skal have forbudt at opholde sig i Riget, begav sig i 1300 til Lübeck, hvorfra han dog kort efter vendte tilbage til Bornholm. Her forkastede han Florentius's Valg til Biskop i Roeskilde, og udnævnte i hans Sted Magister Olaf (Suhm XI 390). Hans Fuldmægtige i Rom havde imidlertid imod Kongens Appell indgivet til Cardinal Johannes af St. Marcellin og Peter, der fremdeles fungerede som Auditor i Sagen, en Forestilling, der tillige indeholdt nye Ankeposter mod Kongen, og Sagen var saaledes atter i fuld Gang. Isarn var nu ogsaa bleven belönnet for sin Möie. I Aaret 1300 döde Erkebiskop Johan af Riga i Rom, hvorhen han var kommen for at klage over den tydske Orden, og da Embedet saaledes efter de gjeldende Regler stod til Pavens Disposition, overdrog han det til Isarn. Udnævnelsesbullen (Reg. Bonif. VIII an. V f. 363 ep. 383), hvori han, besynderligt nok, ei kaldes „Archipresbyter Carcassonensis", men „prior monasterii de Bonavento, per priorem soliti gubernari, ordinis S. Augustini, Lemovicensis dioecesis", er dateret 19de December 1300, og den Bulle, hvori Pallium overdroges ham, den fölgende Dag (l. c. f. 364, ep. 385). Han begav sig om Vaaren det fölgende Aar til sit Sæde, medbringende forskjellige Buller, navnlig til Ridderne om at tilbagegive Erkestolens Gods, m. m.[1] Han forblev dog ikke længe paa

[1] Da det er tydeligt af Brevenes Beskaffenhed, f. Ex. om at creere Tabellioner, m. m., at de vare saadanne, som pleiede at medgives den til sit Bestemmelsessted afgaaende Biskop, og det seneste er dateret 18de April 1301, er det klart, at den Dom, som Isarn ifölge Suhm XI 390 og de der citerede Steder skulde have

denne Post. Thi da Kong Erik, for at faa Ende paa Interdictet og Bansættelsen, der, om de end ikke nöiagtigt overholdtes, dog faldt meget trykkende baade for ham og Riget, omsider bekvemmede sig til at tilskrive Paven et ydmygt Brev om Tilgivelse, besluttede denne, som det lader, at gjöre Ende paa Sagen, og den 28de Februar 1302 afsagde Cardinal Johannes Dommen, hvorved Straffeboden nedsattes fra 40,000 til 10,000 Mk., hvorhos Kongen skulde tilbagegive Lunds Kirke alle de Privilegier, Friheder og Eiendomme, som den havde paa den Tid, Erkebiskopen blev fængslet, og hvad der ei mere var til, skulde erstattes efter Vurdering: opfyldte Kongen dette, skulde Interdictet og Excommunicationen hæves. Men da det var at forudsee, at Erkebiskopen vilde fnyse herover, og yppe nye Trætter, hvis han skulde forblive i Riget, greb Paven til den Udvei, uden videre, af egen Magtfuldkommenhed, ved simpel Provision at lade ham og Isarn bytte Embede med hinanden. Bullerne herom, daterede 30te Marts og 11te April 1302 (Bonifac. VIII Regest. t. IV f. 186, 197, ann. 8 ep. 142, 177) lyde saaledes:

a. Bonifacius episcopus etc. Venerabili fratri Johanni archiepiscopo quondam Lundensi, in archiepiscopum Rigensem electo, Salutem etc. Inter sollicitudines alias, que nobis ex officij debito pastoralis incumbunt, quibusue noster animus iugiter pro negotiorum uarietate distraitur, illa precipua fore dinoscitur, ut uiduatis ecclesijs, ne uacationis diutine detrimenta sustineant, de celeris et salubris prouisionis remedio succurramus. Sane nuper Rigensi ecclesia pro eo, quod venerabilem fratrem nostrum Isarnum, electum Lundensem, tunc Rigensem archiepiscopum, a uinculo, quo dicte Rigensi ecclesie tenebatur, certis considerationibus ac rationabilibus causis inducti auctoritate apostolica duximus

afsagt i Riga den 4de Marts 1301, maa höre til det fölgende Aar, og Aarstallet være regnet efter Incarnationen.

absoluendum, pastore uacante, nos, paterna uolentes sollicitudine precauere, ne ipsa Rigensis ecclesia dispendia prolixe uacationis incurreret, in te, olim Lundensem archiepiscopum, quem etiam similiter absolueramus tunc a uinculo quo Lundensi ecclesie tenebaris, direximus oculos nostre mentis, ac de te Rigensi ecclesie de fratrum nostrorum consilio et apostolice plenitudine potestatis duximus prouidendum, teque sic ab eadem Lundensi ecclesia absolutum prefate Rigensi ecclesie prefecimus in archiepiscopum et pastorem, tibi curam et administrationem ipsius in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, firma spe fiduciaque concepta, quod eadem Rigensis ecclesia per tue circumspectionis industriam et prouidentiam circumspectam ac tue operationis ministerium grata, deo auctore, suscipiet incrementa. Quocirca fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatinus ad sepedictam ecclesiam Rigensem cum nostre gratia benedictionis accedas, ejusque curam sic gerere studeas sollicite, fideliter et prudenter, quod eadem Rigensis ecclesia sub tuo felici regimine, dextera domini tibi assistente propitia, uotiuis continuo amplietur comodis, et salutaribus proficiat incrementis. Datum Laterani iij. kal. Aprilis, pontificatus nostri anno octauo[1].

b. Bonifacius etc. Venerabili fratri Isarno archiepiscopo quondam Rigensi, in archiepiscopum Lundensem, Suwetie primatem, electo, Salutem etc. Romani pontificis, quem pastor ille celestis et episcopus animarum, qui recte uniuersa disponit, potestatis sibi plenitudine tradita ecclesijs pretulit uniuersis, plena uigilijs sollicitudo requirit, ut circa cuiusque statum ecclesie sic ipse uigilanter excogitet, sic prospiciat diligenter, ut per eius prouidentiam circumspectam

[1] Her fölge de sædvanlige Fölgebreve, til Provsten og Capitlet i Riga, til Folket i Riga og dets Diöces, til Biskopstolens Vassaller, og til Erkesædets Suffraganer.

nunc per simplicis prouisionis officium, nunc uero per ministerium translationis accomode, prout locorum et temporum qualitas exigit, ecclesijs singulis pastor accedat ydoneus et rector prouidus deputetur, sicque ecclesie ipse, superni fauoris auxilio suffragante, uotiue prosperitatis successibus gratulentur. Sane nos dudum uenerabilem fratrem nostrum Johannem tunc Lundensem archiepiscopum a uinculo, quo Lundensi ecclesie tenebatur astrictus, certis ex causis, que ad id nos rationabiliter induxerunt, auctoritate apostolica duximus absoluendum, ac deinde attendentes sollicite, quod, si eiusdem ecclesie prouisio differretur, multis ecclesia ipsa subici periculis et grauia posset detrimenta in spiritualibus et temporalibus substinere, illique propterea cupientes de celeris prouisionis et salubris remedio subuenire, ad te, uirum utique secundum cor nostrum, fama celebrem, litterarum scientia preditum, morum honestate conspicuum, consilio prouidum, in spiritualibus et temporalibus circumspectum, acceptumque nobis et fratribus nostris ob tue multiplicis merita probitatis[1], nostre direximus considerationis intuitum, ac predictis omnibus debita meditatione pensatis, te olim archiepiscopum Rigensem a uinculo quo ecclesie Rigensi tenebaris absoluimus, teque ad ecclesiam ipsam Lundensem transferimus de fratrum predictorum consilio et apostolice plenitudine potestatis, preficientes te dicte Lundensi ecclesie in archiepiscopum et pastorem, curam et administrationem ipsius tibi in spiritualibus et temporalibus committendo, plenamque tibi concedendo licentiam ad eandem Lundensem ecclesiam, libere transeundi, firma spe fiduciaque concepta, quod eadem Lundensis ecclesia per te, suffragante diuini cooperatione subsidij, debeat in bonis munifice prosperari. Monemus itaque fraternitatem tuam atque hortamur, per

[1] Man iagttager her, med hvilken kjendelig Varme Paven udtaler sig om Isarns Fortjenester, medens han i det foregaaende Brev intet nævner om Jens Grands, og siger overhoved saa lidet som muligt.

apostolica tibi scripta mandantes, quatinus ad sepedictam Lundensem ecclesiam cum plenitudine nostre gratie ac benedictionis accedens, erga illius curam et regimen sic te sollicitum, sic te reddere studeas fructuosum, quod tui nominis claritas potioribus semper proficiat incrementis, et in dilectionem nobis ueniat te continui fauoris exhibitione uotiua prosequi, tuisque iustis desiderijs assensus prompti gratiam liberaliter impertiri. Datum Laterani iij. Idus Aprilis, pontificatus nostri anno octauo[1].

Erkebiskop Jens var imidlertid ikke den, som lod sig saadant gefalde, men foretrak langt heller at leve som Privatmand fremfor at gaa til en Afkrog som Riga. Han vægrede sig derfor ved at modtage Rigas Erkestol, hvilken Pave Benedict XI siden ved Provisionsbulle af 21de Marts 1304 overdrog til sin Poenitentiarius, Broder Frederik af Franciscaner-Ordenen. Hvorvidt det forholder sig, som Suhm beretter, saa at Paven selv raadede Jens Grand til at nedlægge sit Embede, saasom han ei kunde være sikker i Danmark, og lovede ham et bedre Embede, faar staa ved sit Værd. I de islandske Annaler berettes, at han i 1302 gik i Landflygtighed fra Danmark til Kong Haakon i Norge, som han fandt i Tunsberg, og sad der om Vintren. Hans Sammentref med Kong Haakon maatte da have været om Sommeren, da denne var paa sin Reise fra Bergen til et Hövdingemöde, som skulde holdes i Oslo. Efter dette Vinterophold begav han sig til Paris, hvor han en Tidlang blev boende. Kongen skal imidlertid have gjort Udveie til at skaffe ham sit Tilgodehavende, hvoraf Fölgen var, at Paven omsider, den 7de Novbr. 1303, kunde lade udgaa en Bulle til Erkebiskop Isarn, hvorved denne bemyndigedes til at ophæve Bannsættelsen og Interdictet. Dette vigtige Brev,

[1] Her fölge ligeledes sædvanlige Fölgebreve til Lunds Capitel, Folk, By, den lundske Kirkes Vassaller, Suffraganerne og Kongen, (Carissimo in Chr. filio Erico Regi Dacie illustri etc.)

der ei vides forhen at have været trykt, lyder saaledes (Benedict. XI Reg. f. 8 ep. 27):

Benedictus episcopus etc. Venerabili fratri Isarno archiepiscopo Lundensi salutem etc. Romane matris ecclesie multa benignitas illum erga filios beniuolentie seruat affectum, ut non solum hijs, quos repperit in sua deuotione constantes, maternum sinum clementer expandat, sed et illos, qui se ab excessibus retrahentes ad gremium ipsius confugiunt, a sua gratia non repellat. Ex parte siquidem magnifici principis Erici regis Datie illustris, Christofori fratris eius, et quorundam eorum complicium, consiliariorum, sequentium et fautorum in hac parte, fuit expositum coram nobis, quod Rex, Christoforus, consiliarij, complices, et fautores predicti, propter quod ipsi uenerabilem fratrem nostrum Johannem Rigensem, tunc Lundensem Archiepiscopum, antecessorem tuum, ac quondam Jacobum, prepositum ecclesie Lundensis, ceperunt et captos aliquamdiu tenuerunt seu capi et detineri fecerunt, et quia etiam super hijs, eodem preposito uiam vniuerse carnis ingresso, satisfacere predecessori et ecclesie prelibatis per tempora recusarunt, plurium executionum sententijs prolatis tam a canone quam ab homine auctoritate sedis apostolice sunt astricti, ac terre ipsorum regis et fratris eius subiacent interdicto. Licet autem felicis recordationis Bonifatius papa octauus predecessor noster ad ipsius regis supplicationis instantiam uolens super hijs regi et alijs supradictis de salutari remedio prouidere, tibi, tunc archipresbitero Carcassonensi, capellano suo, quem ad partes illas pro quibusdam negotijs destinarat, super huiusmodi negotio suas certi tenoris litteras duxit dirigendas, tu tamen postmodum de partibus istis recedens non fuisti, que tibi in eisdem mandabantur litteris, exequutus, quare ex parte ipsorum Regis, Christofori et aliorum predictorum nobis extitit supplicatum, ut cum ipsi tam tibi quam ecclesie predicte super hijs omnibus iuxta quandam ordinationem ab eodem predecessore Bonifatio super hoc

editam satisfecerint, prouidere eis de absolutionis benefitio de benignitate apostolica mandaremus. Quia uero tu Regis, Christofori, et aliorum predictorum salutem affectas, fraternitati tue, de qua fiduliam gerimus in domino spetialem, absoluendi per te uel alium seu alios auctoritate nostra iuxta formam ecclesie ab excommunicatione predicta Regem, Christoforum, et alios excommunicatos predictos, cum ab eis fueris super hoc humiliter requisitus, si, ut premittitur, huiusmodi satisfactionem impenderunt, alioquin cum eam duxerint impendendam, necnon interdictum huiusmodi relaxandi, iniuncta predictis omnibus pro modo culpe penitentia salutari, prout secundum deum animarum ipsorum saluti uideris expedire, plenam et liberam concedimus auctoritate presentium facultatem. Datum Laterani septimo Idus Nouembris, pontificatus nostri anno primo.

Samme Dag fornyede ogsaa Paven sin Dispensation for det af Kong Erik og den svenske Konges Syster indgaaede Giftermaal (ep. 30, Dipl. Svec. no. 1412) ligesom han og overdrog Isarn at absolvere de Geistlige, der under Interdictet og trods dette havde holdt Gudstjeneste m. m. (ep. 26). Siden fulgte ogsaa flere Bevilgninger for Kongen (ep. 491). Hvorvidt det nu forholdt sig saaledes, som den versificerede Levnetsbeskrivelse af Jens Grand angiver, at han i Paris kjöbte sig selv Indtægter og levede mageligt (SRD VI 268), faar staa ved sit Værd. Vist er det, at denne Biographies Fremstilling af, hvorledes det gik til med hans Udnævnelse til Erkebiskop i Riga m. m., er aldeles forvirret.

Vi tabe nu i flere Aar Erkebiskop Jens ganske af Sigte, indtil han, som bekjendt, opnaaede at faa Erkestolen i Bremen. Dette henföres almindeligviis til Aaret 1307 (see Suhm XI 562), hvilket dog kun var det Aar, hvori hans Formand Erkebikop Henrik döde. Jens Grands Udnævnelse fandt ikke Sted förend den 11te Februar 1310.

Udnævnelsesbullen (Clement. V Regest. t. V fol. 63, ep. 298), lyder saaledes:

CLEMENS episcopus etc. Venerabili fratri Johanni episcopo[1], olim Lundensi archiepiscopo, in archiepiscopum Bremensem electo, Salutem et ap. benedictionem. Inter cetera etc.[2] Sane uacante dudum Bremensi ecclesia per obitum bone memorie Giselberti archiepiscopi Bremensis, dilecti filii capitulum eiusdem ecclesie quondam Henricum, decanum ipsius ecclesie, tunc uiuentem, in archiepiscopum Bremensem concorditer elegerunt. sed cum idem Henricus propter guerrarum discrimina, que in illis partibus imminebant, personaliter ad sedem apostolicam uenire non posset pro huiusmodi electionis confirmatione petenda, et propterea tam ipse quam prefati capitulum speciales procuratores suos pro petenda confirmatione predicta ad sedem eandem destinassent, tandem eisdem procuratoribus pro huiusmodi prosequendo negotio apud dictam sedem existentibus supradictus Henricus debitum nature persoluit, sicque prelibati capitulum super electione futuri archiepiscopi facienda die ad hoc prefixa insimul conuenerunt, quibus deliberantibus, ad id fore per uiam scrutinij procedendum, quinque ex ipsis capitulo Bernardum prepositum, et sex ex dictis capitulo quendam Florentium scolasticum eiusdem ecclesie tunc uiuentem, reliquis alijs de predictis capitulo aliquem eligere non curantibus, in archiepiscopum Bremensem in discordia elegerunt, ac dictus prepositus et scolasticus electionibus huiusmodi de se factis consentientes, ad sedem accesserunt eandem pro huiusmodi suarum electionum negotio prosequendo. Verum eodem

[1] Paven kalder ham her saaledes, fordi han engang ved den modtagne Vielse havde faaet den inhærente Biskopsværdighed, medens derimod den erkebiskopelige knyttede sig til Besiddelsen af Pallium.

[2] Vi udelade den sædvanlige, Sagen selv ei vedkommende, Indledning, hvori der kun handles om Pavens mange og store Pligter.

negotio in consistorio proposito coram nobis, nos negotium ipsum dilecto filio nostro Thome tit. Sancte Sabine presbitero cardinali audiendum et referendum postmodum nobis duximus committendum. sed processu temporis prefatus Bernardus huiusmodi electionis negotio imperfecto de Romana curia absque licentia nostra recessit et ad propria remeauit, dictusque scolasticus apud sedem eandem debitum nature persoluit. Nos uero prefatum prepositum propter huiusmodi recessum ipsius iure, si quod ei ex premissa electione sua quesitum fuerat, decernentes esse priuatum, ac de prospero statu ipsius ecclesie attentius cogitantes, et ad prouisionem ipsius ecclesie celerem, ne ulterioris uacationis incomoda sustineret, prout debitum nostri requirit officij, sollicite intendentes, et considerantes attente multiplicis tue merita probitatis, cum in te litterarum scientia, honestas morum, nobilitas generis, circumspectionis industria et aliarum dona uirtutum, quibus decoratus existis, uigere noscantur, de persona tua in spiritualibus et temporalibus prouida, ualente et iura dicte ecclesie defensare utiliter et tueri, ac nobis et fratribus nostris nota, et ob huiusmodi tuorum exigentia meritorum accepta, predicte Bremensi ecclesie prouidemus ac te licet absentem ipsi ecclesie de predicti Thome cardinalis et aliorum fratrum nostrorum consilio preficimus in archiepiscopum et pastorem, tibi curam et administrationem etc. etc. Datum Auinione, tertio Idus Februarii pontificatus nostri anno quinto[1].

Man seer heraf, at han maa have benyttet Opholdet i Frankrig, kun faa Dagreiser fra Pavens Opholdssted, især da denne var i Poitiers, godt til at indynde sig hos ham og Cardinalerne. Det lader dog ikke til at han var i Paris paa den Tid, da Paven udnævnte ham til Erkebiskop, men

[1] Af Paategningen X sees at Gebyret for Bullen var 20 Gul-d gylden.

længere borte, thi Overdragelsen af Pallium fandt ikke Sted förend den 2den Juni 1310 i Avignon, ved de af Paven dertil beordrede Cardinal-Diaconer, Napoleon af St. Hadrian, Jacob af St. Georg ad Velum aureum (in Velabro), og Frants af St. Maria in Cosmedin (Clem. V Regest. t. V f. 90 ep. 321)[1].

Ei længe efter forflyttedes Isarn (nemlig ved Bulle af 12te Juni 1310, l. c. ep. 331) til Erkestolen i Salerno i Nedre-Italien, saaledes foretrækkende langt ringere Indtægter i Syden for meget mere end det dobbelte i Norden; thi medens Lunds Erkestol i Taxt-Fortegnelsen staar opfört for 4000 Gylden, er Salerno's kun sat for 1500. Heraf sees saaledes, at Isarn ei kan have været saa pengegridsk, som man beskyldte ham for. Han döde forresten endnu i samme Aars September i Avignon, förend han fik tiltraadt sit nye Embede (Ughello, Italia Sacra, VII 613). Til hans Eftermand paa Lunds Erkestol beskikkede Paven ved Provisionsbulle fra Avignon af 15de Juni 1310 den oftere omtalte Æsger Juul, nu Biskop i Aarhuus, hvilken dog ei kunde modtage Pallium förend den 7de October 1311[2]. Til Biskop i Aarhuus efter ham beskikkede Paven fremdeles ved Provision (han havde nemlig eengang for alle reserveret sig Besættelsen af alle i hans Pontificat ledigblivende Biskopsstole) en ny Æsger (Bonde), Canonicus i Aarhuus, kun 25 Aar gammel, hvorfor han ogsaa maatte meddele ham speciel Dispensation. Provisionsbullen er dateret 8de Mai 1312.[8]

[1] Af Paategningen [illegible] sees at Gebyret var 13 Guldgylden.

[1] Provisionsbullen, med Merket [illegible], altsaa til et Gebyr af 22 Guldgylden, findes i Clem. V Reg. t. V f. 93 ep. 331. Bullen om Palliums Overdragelse, dateret fra Vienne, findes i Clem. V Reg. an. VI f. 248 ep. 982.

[1] Clem. V Reg. t. VII f. 49 ep. 241. Paategningen n(ihil) betyder at Bullen meddeeltes gratis.

Jens Grands Udnævnelse til Erkebiskop i Bremen ledsagedes af flere saadanne Bevilgninger, der ved slig Leilighed hyppigt tilstodes, f. Ex. at optage et Laan paa Erkestolens Indtægter (Clem. V Reg. t. V ep. 453), creere Tabellioner o. s. v. (ep. 456, 460)[1]. Men hvad der viser at Clemens nærede större Tillid til ham, end man efter hans tidligere Færd skulde formode, er at han strax efter sin Udnævnelse til Bremens Erkestol fik af Paven det Hverv at drage til Lifland for at undersöge og ordne flere vigtige Sager: et Hverv, som han dog ikke udförte[2]. Siden var han og i sit nye Embede sig selv liig, og kom snart i Strid baade med sit Capitel og sine Omgivelser, hvorom der paa flere Steder, anförte af Suhm (XI 743), er nok at læse. Derfor maatte han og til forskjellige Tider udvirke Beskyttelsesbreve af Paven, förste Gang den 26de Juni 1313 (Reg. Clem. V an. 8 ep. 685), hvorved Erkebiskopen af Magdeburg med flere andre udnævntes til Conservatorer, og anden Gang den 27de Marts 1318, efterat han formeligt havde været suspenderet (Johann. XXII Regest. commun. an. II p. 2 f. 216, ep. 1649)[3]. Det var ved denne Leilighed, at Jens Grand,

[1] Lignende fik han og senere, som ved Bulle af 26de Februar 1311 (Reg. t. VI ep. 228) 26de Juni 1313 (Reg. t. VIII ep. 686-690).

[2] Den 19de Juni beskikkedes han i Forening med Albert af Milano, Canonicus i Ravenna, til at bilægge Trætten mellem Erkebiskopen af Riga og den tydske Orden. Bullen er aftrykt i Bunge, Livländ. Urkundenbuch II 47 n°. 630. Samme Dag beskikkedes han ene til at afgjöre Tvisten mellem samme Erkebiskop og den nysvalgte Biskop af Pomesanien, Theiner Polon. sacra I p. 122, n°. 205. Den 25de November bestemte Paven hans og Alberts Gager, den förste til 14, den anden til 6 Guldgylden dagligt, at udrede af Erkebiskopen og Ordenen tilsammen. Sammest. n°. 206. At han ei udförte Hvervet, sees af 3die Dec. 1319, sammesteds . 158, n°. 248.

[3] Herom see den versificerede Biographie og Lappenbergs Noter 32-35 i dennes „Geschichtsquellen des Erzstiftes und der Stadt

ved at komme ind til Paven og see den franske Dronning, der talte hans Modstanders Sag, staa ved Pavens höire Side i Gyldenstykkes Dragt, skal have udraabt: „o Satan, hvad Lighed mellem Christus og Belial!", hvortil Paven skal have svaret: „Broder Erkebiskop, vil du drikke kongeligt Blod?" hvorefter han skal have viist sig mere föielig (Suhm XI 811, efter Cranz, Metrop. IX c. 58, og Wolter, hos Meibom p. 64). Af den versificerede Biographie sees, at han overvar Conciliet i Vienne 1311-12.

Mod Slutningen af sit Liv forlod Jens Grand sin Biskopstol og begav sig til Avignon med den Hensigt at opholde sig der for længere Tid, eftersom han der kjöbte sig en Gaard. Her döde han den 29de Mai 1327[1], efterladende sig store Rigdomme. Umiddelbart efter hans Död blev der optaget Registratur over hans Efterladenskaber, og denne Registratur, som endnu haves paa fem longitudinale Fjerdedeelsark, oprindeligen sammensyede til en Rolle, og derfor ei beskrevne mere end paa een Side, er maaskee endnu det interessanteste ham vedkommende Document. Vi meddele det her, ledsaget af de nödvendige Anmærkninger:

Anno domini millesimo trecentesimo vicesimo septimo, die xxviiii mensis Maij, obiit in Romana curia dominus Johannes Archiepiscopus Bremensis, cui inuenta fuerunt bona infrascripta.

In primis .xv. platelli argenti ponderis .xlviii. marcharum, vi. vnciarum cum media.

Item .xxvii. scutelle, .xvii. salsamentaria argenti, ponderis .lii. marcharum, vii. vnciarum.

Item .iii. pitalfi, iiii. candalabra, i. salineria. ii. fiole

Bremen". Dog kaldes den ene af dem, der havde anholdt om Suspension, her „Franco Doneldey", medens han i Regesten kaldes Franco Dolendoy".

[1] Denne Datum, der staar i Registraturen, udelukker alle andre forskellige Angivelser, hvorom Suhm XII 144.

pro capella et .x. tassie ac .xv. cloquearia argenti, ponderis .xxviii. marcharum et i. vncie.

Item .l. rote argenti pro paramentis, ponderis .iii. marcharum ad pondus Auinionense.

(Predictum argentum extimatum fuit per Ricchardum Corboli ad .iiii. florenos auri pro marcha qualibet.) Sunt in summa cxxxiiii marche, vi. vncie cnm media, valent v° xxxix flor., .iii. grossos.

Item .i. calix cum patena, ii. bassilia, quatuor cifi cum pedibus, et .i. crux de argento, ponderis .xviii. marcharum cum dimidia ad pondus Auinionense extimatarum ad quatuor florenos et .ii. grossos pro marcha qualibet. Valent .lxxiiii. florenos xxxvii. grossos.

¶I valet predictum argentum in summa .vi.^{C} xiii. florenos, iii. solidos, .iiii. denarios grossorum.

Item .iii. broche de auro pro pallio, ponderis vnius vncie — v. fl. extimate.

Item .iii. broche de argento pro pallio, ponderis vnius vncie cum media. xv. gross.

Item .i. frustrum auri paruum, ponderis medie vncie cum medio quarto: — iii. flor. v. gross. cum medio, v. fl. cum dimidio pro vncia computando.

Item .xi. rosete argenti cum lapidibus, ponderis .iiii. vnciarum — i. fl. et iii. quartos, iii. flor. cum dimidio pro marcha computando.

Item .i. cloqueare de diaspro cum argento, iiii. grossos.

Item i. saphirus grossus orientalis — xxx. florenos.

Item i. anulus cum saphiro — vi. flor.

Item i. anulus cum i. talha — medium florenum.

Item diuersi lapides parui, positi in quodam panno lineo .i. flor.

Item diuersi lapides interpositi in sacculo de sendato — i. flor.

Item .i. crux cum lapidibus et reliquijs non extimata.

Item I. pluuiale album de diaspro — VIII. flor.

Item I. pluuiale rubrum — V. flor.

Item .I. casula alba et violata — I. flor. cum dimidio.

Item .I. pannus de cerico (*sic*) pro altari — I. flor.

Item .I. frontale altaris cum figuris — medium flor.

Item .I. orifrigium indicum pro altari — II. flor.

Item corporalia cum repositoriis — II. grossos.

Item .II. manipuli. VI. grossos.

Item stola cum manipulo et ipsa frustra paramentorum parui ualoris — I. grossum.

Item .I. singulum (*sic*) capellani .II. grossos.

Item .I. pannus pro abstergendo manus ad altare .III. grosssos.

Item .I. caxia parua cum reliquiis non extimata.

Item I. vas pro aqua benedicta de stangno .I. grossum.

Item .I. stola cum manipulo et casula — I. florenum.

Item .I. pannus de cerico cum vno auriculari .I. flor. cum medio.

Item .I. bassile cum balansis — II. grossos.

Item .II. pecie de sendato non integre — III. flor. cum medio.

Item .V. mape pro mensa et .X. manutergia — I. flor. cum medio.

Item .III. tobalie et quatuor manutergia de Alamannia — IX. grossos.

Item .IIII. canne tele linee — XVI. solidos viennenses.

Item .II. canne tele linee. — VIII. solidos viennenses.

Item .III. canne tele linee. — XII. solidos viennenses.

Item .VI. coissini parui ualoris — II. grossos.

Item .VI. bancalia parui ualoris — VIII. grossos.

Item .III. ledices parui ualoris — IX. grossos.

Item .I. chelom (?) medie lane antiquus — .III. grossos.

[1] Item .I. sargia viridis antiqua et multum perforata — .III. grossos.

[1] Her begynder andet Blad.

Item .II. tapeti ueteres parui ualoris — .IIII. grossos.

Item .I. pannus pro capite lecti antiquus et modici ualoris — .IIII. grossos.

Item .I. culcitra cum puluinari et .I. vanea modici ualoris — .II. flor. cum dimidio.

Item .II. sacculi — medium grossum.

Item .I. mantellus cum caputio et .II. ganachia cum caputio foderata — .III. flor.

Item .II. capas — .IIIIor. flor. cum medio.

Item .I. supertunicale cum caputio foderatum cum manicis — .I. flor. cum medio.

Item .I. mantellum de sargia — .I. flor.

Item .I. corsetus — .V. grossos.

Item .II. pelhissos — .IX. grossos.

Item .I. copertorium foderatum parui ualoris — .VI. gross.

Item .VIII. frustra panni linei et .I. par caligarum — .II. grossos.

Item .IIII. albe tele linee — .I. florenum.

Item .VIII. roqueti ueteres . . . . }
Item .I. par occrearum et quatuor } .XVII. grossos.
linteamina antiqua . . . . }

Item .II. linteamina et .I. camisia parui ualoris — .III. gross.

Item .I. frustrum stamine — .I. grossum.

Item .II. flescones — .II. grossos.

Item .III. Bantz .II. malete quedam beasse et .IIII. burse de corio — .II. flor.

Item .I. ludus scacarum .I. flor.

Summa extimatorum predictorum preter vasa est
.LXXXX. florenorum auri.
.XI. solid. .V. den. grossorum.
.XXXVI. solid. .VII. den. obolorum
viennensium.

Omnes libros infrascriptos, in quibus sunt cruces in capitibus linearum, habuit dominus noster papa in

camera sua, et nos tradidimus eos c . . . . . alii fuerunt uenditi.[1]

[2] Extimatio librorum facta per Nerium librarium in Romana curia.

Imprimis .I. biblia. — .xxv. florenos.

*Item .I. salterium glosatum — .xvi. florenos.

*Item summa confessorum — .xxIII. florenos.

Item .I. missale — vIII. florenos.

Item concordancie biblie — .xxv. florenos.

Item quatuor euangelia glosata in duobus uoluminibus. — .xx. florenos.

Item Quartus sancti Thome. — vIII. florenos.

Item liber sententiarum — .IIII. florenos.

Item .I. breuiarium notatum — .vi. flor. *fuit datum Hermanno consanguineo archiepiscopi.*

Item .I. breuiarium non notatum — .II. flor. *fuit donatum Gerardo.*

Item Isidorus Etimologiarum — .III. flor.

Item flores sanctorum — .IIII. flor.

Item actus apostolorum — .II. flor.

Item liber Regum — .II. flor.

Item Job — .II. flor.

Item compendium theologie. — .III. flor.

*Item glosule salterij — .I. flor.

*Item distinctiones Nicolai — .I. flor. cum dimidio.

Item de vicijs et uirtutibus — .v. flor.

*Item manipulus florum — III. flor.

*Item Albertinus. — .I. flor.

Item .I. salterium — .I. flor.

[1] Dette saavelsom alt det övrige, der i det fölgende er trykt med Cursiv, er i Originalen tilföiet med en anden Haand end Textens, af een, der senere har gjennemgaaet Documentet, og gjort Antegnelser. Originalens Kryds ere her i Aftrykket gjengivne ved *.

[2] Her begynder 3die Blad.

Item quidam libellus. — .I. flor. cum dimidio.

*Item sermones Gilberti. — .I. flor. cum dimidio.

*Item quidam sermones in caternis. — .IIII. turonenses grossos.

Item vita beati Tome Canturiensis (*sic*) — .III. turon. grossos.

Item legenda sancti Thome Canturiensis — .I. turon. grossum.

*Item quidam libellus de theologia — .I. turon. gross.

Item quedam ordinationes pontificum in missa — .I. turonens. cum medio.

Item quidam libellus obseruationum in missa — .I. turonens. cum medio.

*Item compendium pauperis fratris Johannis Rigandi (Rigaudi?) — .XII. florenos.

Decretum cum apparatu — XXXVI. flor.

Decretales — .XX. flor.

Sextus decretalium. — .II. flor.

Ignocentius — .XVIII. flor.

*Hostiensis abreuiatus. — .VII. flor.

Lectura Hostiensis in .III. uoluminibus. — .XXXVI. flor.

Archidiaconus super sexto. .X. flor.

Casus Guillelmi Accursij. — .VII. flor.

Summa Hostiensis. — XXII. flor.

Glose Johannis monachi super sexto. — .III. flor.

Item Repertorium domini Guillelmi Durandi — .II. flor. cum medio.

*Tabule super decreto — .III. flor.

*Ignocentius abreuiatus — .I. flor.

Mandagotus de Electione — .XVI. gross.

Quidam libellus super decretalibus — .II. tur. gross.

Volumen paruum juris ciuilis — .XV. flor.

Digestum nouum — .XVI. flor.

Inforciatum — .XV. flor.

Codex — .xxiiii. flor.
Speculum juris — .xxv. flor.
Digestum vetus — .xii. flor.
Oddofridus super Codice — .xii. flor.
Dinus de regulis juris — .viii. gross.
*Speculum legatorum — .viii. gross.
Casus legum — .vii. gross.

Catholicon — .xvii. flor.
Speculum Vincentij in .iiii^{or}. uoluminibus — .xl. flor.
[1] Crononice (*sic*) — .i. flor.
Palladius de agricultura — .i. flor.
*De regimine principum — .i. flor. cum medio.
Narrationes Alfabeti — .x. gross.
Crononice (*sic*) fratris Martini — .i. flor.
*Liber de proprietatibus rerum — .iii. flor.
*Auctoritates philosofie — .vi. gross.
*Liber Johannis de Bononia — .i. gross. cum medio.
Regula fratrum minorum — medium grossum.
Constitutiones Johannis Tusculani legati — med. gross.
Boetium (*sic*) de consolatione — med. gross.
Breuiarium Johannis Sancti Pauli — med. gross.

*Thesaurus pauperum — .x. gross.
*Liber Coffonis de modis medendi — .ii. gross.
*Antidotarius Nicolai — .vi. gross.
*De regimine Sanitatis — .i. gross.
*Questiones medicine — .ii. gross.
*Amforismi Ipocratis — .ii. gross.
*Quidam libellus de medicina — .ii. gross.
Compotus. — .ii. gross.
*Quidam libellus Arquimie — .iii. gross.
*Quidam libellus medicine — .i. gross.

[1] Her begynder fjerde Blad.

Quidam libelus (*sic*) de medicina. — med. gross.

¶ Summa predictorum librorum { .v^c. xxxv. flor. cum medio. .viii. sol. .ix. den. cum med. grosso.

¶ Summa vniuersalium extimatorum . . { m. .ii^c. xxxviii. flor. cum medio. .xxiii. sol. .vi. den. cum med. gr. .xxxvi. sol. .vii. den. obolorum viennensium.

¶ Item sunt quidam caterni constitutionum Dacie seu illarum partium et quidam libri uulgares illarum partium seu alij quaterni nullius ualoris nec digni extimatione.

Item sunt in pecunia — .ii^c. .iii. den. ad massiam de auro.

Item — .i. den. ad cathedram de auro.

Item — .v. den. ad agnum de auro.

Item ex vna parte .vii^c. .lxxxv. flor. auri.

Item ex alia parte. .vi^m. .vi^c. liv. floreni auri.

[1] Hec sunt instrumenta et littere reperta in bonis bone memorie domini Johannis Archiepiscopi Bremensis.

bonum Et primo quoddam instrumentnm cum .vij. sigillis pendentibus, continens obligationem duorum milium et septingentarum marcharum argenti ad pondus Coloniense debitorum per illustrem principem Haquinum Norwegie Regem — *patruum istius regis qui nunc est, qui uocatur dominus Magnus.*

bonum Item quedam littera cum sigillo cere rubre in pendenti continens debitum quinquaginta marcharum cum dimidia argenti puri ad pondus Coloniense debitum per dominum Johannem episcopum Roskildensem.

Item quedam alia littera in pendenti sigillata, continens quod episcopus Roskildensis tenebatur eidem

[1] Her begynder femte Blad.

bo- archiepiscopo [in] certos fructus annuatim, qui
num fructus possunt ascendere quolibet anno circa .LX.
march. ad pond. Coloniense.

Item quoddam modicum instrumentum continens
pa- debitum ducentarum marcharum debitarum per Arnol-
rum dum militem de Stadis. possunt ualere circa .ccc. flor.
auri. *Bremensis est.*

Item quedam bulla domini Bonifacij continens condempnationem quadraginta nouem milium marcharum puri argenti ad pondus Lundense, in quibus fuit condempnatus Ericus rex Dacie — *condam frater Christofori nunc expulsi. poterit agi contra successorem, cum regnum remaneat obligatum.*

Item quedam alia littera cum modico sigillo cere
rubre in pendenti continens quod Johannes Fot pre-
positus Bremensis tenebatur eidem Archiepiscopo ex
bo- mutuo in .IIII. libr. grossorum turonensium cum cruce
num et octo florenis de Florentia.

Item quedam alia littera cum .vj. sigillis in pen-
denti continens quod Thidericus de Comunde aduocatus
ni- tenebatur ex mutuo eidem archiepiscopo in .XLVIII.
chil marchas ponderis et argenti Bremensis.

Item quedam alia littera cum quodam paruo sigillo
sigillata continens quod Johannes Trugilli filius sacer-
bó- dotis tenetur eidem archiepiscopo in .xx. florenos auri.
num *De Dacia et est canonicus Lundensis.*

Item quedam littera cum sigillo pendenti conti-
ni- nens quod Ditmarsij tenentur in quingentis marchis
chil eidem archiepiscopo.

Item quoddam instrumentum obligationis cum litteris
bo- executionis continens quod Fredericus canonicus Has-
num lacensis et sancti Tome Argentinensis diocesis est ei-
dem Archiepiscopo in .xxx. flor. auri obligatus.

bo- Item quedam littera .III. sigillis pendentibus si-
num gillate continens quod Johannes presbiter dictus Hene-

man de Brema tenetur dicto archiepiscopo in .LXXVI. flor. magnis.

Item quoddam instrumentum emptionis domus
bo- seu hospicij in quo inhabitabat dictus dominus Archie-
num piscopus Bremensis in Auinione seu Romana curia.

Item quoddam instrumentum continens quod do-
bo- minus Aylwardus de Bucaforda, rector ecclesie in Wid-
num munde Bremensis diocesis, tenetur eidem Archiepisco-
po in .x. florenis magnis.

Item quoddam instrumentum sigillatum continens
bo- obligationem Petri Palmarij de Parisius de mille libris
num parisiensibus, in quibus tenetur eidem archiepiscopo.

Item quoddam instrumentum sigillatum continens
bo- obligationem Aylwardi de Stedesthorpe de .LVI. flor.
num duplis de Francia, in quibus tenetur predicto Archiepi-
scopo. — *Bremensis.*

Item quoddam instrumentum sigillatum continens
bo- obligationem domini Fulperti, rectoris ecclesie de Erle
num Bremensis dioc. de .xxx. flor. auri, in quibus tenetur
eidem archiepiscopo.

Item quedam alia littera .XI. sigillis sigillata continens quod Ricaldus peccuniam Archiepiscopi Bremensis subripuit.

Item quedam alia littera sigilli capituli Roskilden-
bo- sis in pendente continens quod Willelmus Mathei dic-
num tus Kraak legum professor tenebatur in .L. marchis
argenti puri ad pondus Coloniense.

Item quedam alia littera in pendenti sigillo cere
uiridis sigillata continens quoddam depositum librorum
bo- et quorundam ornamentorum factum per dominum
num Archiepiscopum penes Slewicensem episcopum factum
(*sic*). *In Dacia, est Suffraganeus Lundensis archiepiscopi.*

Item quedam alia littera in pendenti sigillo cere uiridis sigillata continens quod Johannes Delmendehorst

domicellus tenebatur in .xxxII. plau(s)tris auene et quodam curru. *Bremensis. nichil ualet.*

bo-num Item quedam alia littera seu instrumentum in pendenti sigillo cere rubre sigillatum continens quod frater Henricus Reualiensis Episcopus tenebatur in .LXX. flor. auri ex causa mutuj.

bo-num Item quoddam aliud instrumentum seu littera cum sigillo pendenti uiridi sigillata continens quod Fulpertus Rector ecclesie in Erle Bremensis diocesis tenetur in .xxx. florenis auri ex certis causis.

bo-num Item quedam alia littera sigillo modico rubro sigillata, continens quod frater Henricus de Anhalt fratrum ordinis predicatorum tenetur ex mutuo in .L. floren. auri. *Bremensis.*

bo-num Item quoddam instrumentum seu littera duobus sigillis cere albe sigillata continens quod Joseb (*sic*) Braglanensis (*sic*) Episcopus tenebatur in ducentis triginta florenis auri de Florentia. Item in .xxv. marchis monete Lubicensis. Item in quadraginta solidis sterlengorum ueterum de Anglia. *Suffraganeus est ecclesie Lundensis.*

bo-num Item quoddam instrumentum siue littera sigillo curie camere domini pape sigillata, et quoddam (*sic*) alia littera mandatum dicte curie continentis (*sic*), quod Popo Itzenga laicus tenetur in mille florenis de Massa regis Francie. *Bremensis est.*

Item quoddam aliud instrumentum super eodem.

Item quedam alia modica excommunicationis sigillo dicte curie sigillata super eodem.

Item Wernerus de Wirsliz notarius Episcopi Mindensis suffraganei archiepiscopi Coloniensis recepit Brugis tanquam procurator dicti Archiepiscopi Bremensis .VII^{c}. florenos de Florentia a mercatoribus, et quitationem fecit iis, et nunquam dedit denarium dicto Archiepiscopo, quare potest

exigi a dicto notario, et posset fieri commissio dicto Episcopo Mindensi.

OVERSÆTTELSE.

Aar 1327 den 28de Mai döde ved den romerske Curie Hr. Jens, Erkebiskop i Bremen, hvis Efterladenskaber befandtes at være fölgende:

15 Smaatallerkener af Sölv, af Vegt 48 Mk. $6^1/_2$ Unze. — 22 dybe Tallerkener, 17 Sauceskaale, tilsammen 52 Mk. 7 Unzer. — 3 Skaale, 4 Lysestager, 1 Saltkar, 2 Smaaflasker for Capellet, 10 Kopper, 20 Skeer, alt af Sölv, 28 Mk. 1 Unze. — 50 Sölvhjul til Udstaffering, 3 Mk. — avignonsk Vegt.

Dette Sölv blev af Richard Corboli vurderet til 4 Guldgylden pr. Mk. Dertil 1 Kalk med Pateen, 2 Skaaler, 4 Begere med Födder, 1 Kors, alt af Sölv, veiende $18^1/_2$ Mk. avignonsk Vegt, vurderet til 4 Gylden og 2 Gros pr. Mk. belöber det sig til 74 Gylden 38 Gros.

Totalværdien af ovenanförte Sölv = 613 Gylden 3 Solidi 4 Pen. Gros (de Tours?).

Fremdeles: 3 Brocher af Guld til Pallium, 1 Unze, vurderet for 5 Gylden. — 3 Brocher af Sölv til Pallium, veiende $1^1/_2$ Unze, 15 Gros. — 1 lidet Stykke Guld, veiende $^5/_8$ Unze, vurderet for 3 Gylden $5^1/_2$ Gros, naar $5^1/_2$ Gylden regnes for 1 Unze. — 11 Rosetter af Sölv med Stene, veiende 4 Unzer, vurderede for $1^3/_4$ Gylden ($3^1/_2$ Gylden regnet pr. Mk.) — 1 Skee af „Diasprum" (etslags kostbar Composition) med Sölv, 4 Gros. — 1 stor österlandsk Safir, 6 Gylden. — 1 Ring med en Intaglio, $^1/_2$ Gylden. — Diverse smaa Stene, anbragte paa et Linklæde, 1 Gylden. — Diverse Stene, anbragte paa en Pose af Sindal, 1 Gylden. — 1 Kors med Stene og Reliquier, ikke vurderet. — 1 hvidt Pluviale (et af de til Biskopsskrudet hörende Stykker) 8 Gylden. — 1 rödt Pluviale, 5 Gylden. — 1 hvid og violet Messehagel, $1^1/_2$ Gylden. — 1 Alterklæde

12*

af Silke, 1 Gylden. — 1 Forstykke for Alteret med Figurer, 1 Gylden. — 1 indisk Mundviskeklæde for Alteret, 2 Gylden. — Corporalier med Repositorier, 2 Gros. — 2 Manipler, 6 Gros. — 1 Stola med Manipel og Stykker af Stafferingen, af lidet Verd, 1 Gros. — 1 Cingulum for Capellanen, 2 Gros. — 1 Klæde til at aftörre Hænderne for Alteret, 3 Gros. — 1 liden Kasse med Reliquier, ei vurderet. — 1 Vievandskar af Tinn, 1 Gros. — 1 Stola med Manipel og Hagel, 1 Gylden. — 1 Klæde af Silke med 1 Hovedpude, 1 1/2 Gylden.

Fremdeles: 1 Skaal (Vegtskaal?) med Balancer, 2 Gros. — 2 Stykker Sindal, ikke hele, 3 1/2 Gylden. — 5 Bordduge og 10 Servietter, 1 1/2 Gylden. — 3 Haandklæder og 4 Servietter fra Tydskland, 9 Gros. — 4 Canner[1] Linnedvæv, 16 sol. Viennois. — 2 Canner do. 8 sol. Vien. — 3 Canner do., 12 sol. Vienn. — 6 Puder, af lidet Verd, 2 Gros. — Bænkehynder af lidet Verd, 8 Gros. — 3 Lediker (?) af lidet Verd, 9 Gros. — 1 . . . . . af halv Uld, gammelt, 3 Gros. — 1 grönt Bordklæde, gammelt og meget hullet, 3 Gros. — 2 gamle Tepper af lidet Verd, 4 Gros. — 1 Klæde til Hovedgjerdet, gammelt og af ringe Verd, 4 Gros. — 1 Hynde med Pude og 1 . . . . af ringe Verd, 1 1/2 Gylden. — 2 Poser, 1/2 Gros. — 1 Kappe med Hette og 1 „Ganache" (?) med Hette og Foerverk, 3 Gylden. — 2 Kapper, 4 1/2 Gylden. — 1 Kjortel med Hette, Foerverk og Ermer, 1 1/2 Gylden. — 1 Kappe af Serge, 1 Gylden. — 1 Corset, 5 Gros. — 2 Pelse, 9 Gros. — 1 Foerverks Dekken af lidet Verd, 6 Gros. = 1 Lammeskinds Dekken, 5 Gros. — 8 Stykker Liinklæde og 1 Par Halvstövler, 2 Gros. — 4 Albaer af Linned, 1 Gylden. — 8 gamle Rocheter (prestelige Talarer), 1 Par Gamascher og 4 gamle Lagener, 8 Gros. — 2 Lagener og 1 Skjorte af lidet Verd, 3 Gros. — 1 Stykke Töi, 1 Gros. — 2 Flasker, 2

[1] 1 Canna regnes nu i Rom for 2 franske Metres.

Gros. — 3 Kurve, 2 mindre Kurve, nogle Poser og 4 Skindpunge, 2 Gylden. — 1 Skakspil, 1 Gylden.

Summa af de her anförte Verdier,
undtagen Sölvtöiet, er: .... 90 Guldgylden.
16 Sol. 5 Pen. Gros.
36 sol. 7 Pen. Oboles Vienn.

(Tilföiet med en anden Haand, den samme som har gjort de övrige Marginalnotitser og Tillæg: „Alle de her nedenfor med et Kryds betegnede Böger havde vor Herre Paven i sit Kammer, og vi overleverede dem, da de ei bleve solgte.)

Vurdering af Bögerne, foretagen ved Nerius, Boghandler ved den romerske Curie:

(Vi forbigaa her hele Boglisten, da den ei godt lader sig oversætte, og anföre kun de tre sidste Linier:)

Endvidere er der nogle Hefter Love for Danmark eller hine Egne, og nogle Böger, skrevne i hine Egnes Sprog, samt andre Hefter, af ingen Værdi og ei Umagen værd at vurdere.

Fremdeles i rede Penge: 204 Deniers à la mace d'or.
1 Denier à la chaire d'or.
5 Deniers à l'aignel d'or.

Fremdeles paa eet Sted 785 Guldgylden.

Fremdeles paa et andet Sted 6659 Guldgylden.

Efterfölgende ere de Documenter og Breve, som forefandtes i salig Erkebiskop Jens's Bo:

Et Document med 6 hængende Segl, indeholdende en Obligation for 2700 Mk. Sölv, kölnsk Vægt, der skyldes af den berömmelige Fyrste Kong Haakon i Norge. (Farbroder til den nuværende Konge, der heder Kong Magnus)[1].

I Margin: *Godt.*

Et Brev med hængende rödt Voxsegl, indeholdende en

[1] Dette, saavelsom det övrige inden Parenthese, er tilföiet med Marginalhaanden.

Forskrivning af Biskop Jens i Roeskilde for $50^1/_2$ Mk. reent Sölv, kölnsk Vægt. I M. *Godt.*

Et Brev med hængende Segl, indeholdende at Biskopen af Roeskilde skyldte samme Erkebiskop visse aarlige Indtægter, der kan udgjöre henved 60 Mk. S., kölnsk Vægt, for hvert Aar. I M. *Godt.*

Et middels stort Document, indeholdende en Forskrivning af Ridder Arnold af Stade for 200 Mk., der kan gjelde omtrent 300 Guldgylden. (Bremens Diöces). I M. *daarligt.*

En Bulle af Pave Bonifacius, indeholdende en Dom paa 49,000 Mk. reent Sölv, Lundsk Vegt, som Kong Erik af Danmark dömtes til at udrede. (En Broder af den nu fordrevne Christopher; man kunde procedere mod Efterfölgeren, da Riget fremdeles er under Forpligtelse.)

Et andet Brev med middels rödt Voxsegl vedhængende, indeholdende, at Johannes Foot, Provst i Bremen, skyldte Erkebiskopen formedelst Laan 4 Pund Gros de Tours med Kors og 8 florentiske Gylden. I M. *Godt.*

Et andet Brev med 6 hængende Segl, indeholdende, at Foged Diderik af Comunde skyldte Erkebiskopen formedelst Laan 48 Mk. Sölv, Bremensk Vægt. I M. *Intet.*

Et andet Brev, indseglet med et lidet Segl, indeholdende, at Jens Troelssön, Prestens Sön, skylder Erkebiskopen 20 Guldgylden. (Fra Danmark, han er Canonicus i Lund.) I M. *Godt.*

Et andet Brev med hængende Segl, indeholdende, at Ditmarserne skylde Erkebiskopen 500 Mk. Sölv. I M. *Intet.*

Et Obligationsdocument med Executionsbrev, indeholdende, at Frederik, Canonicus i Haslach og St. Thomas, af Strasburgs Bispedömme, skylder Erkebiskopen 30 Guldgylden. I M. *Godt.*

Et Brev med 3 hængende Segl, indeholdende, at Johan Prest, kaldet Henemann, i Bremen, skylder Erkebiskopen 76 store Gylden. I M. *Godt.*

Kjöbebrev paa det Huus eller Hospits, hvor Erkebisko-

pen boede i Avignon eller ved den romerske Curie. I M. *Godt.*

Et Document, indeholdende, at Hr. Aylward af Buckford, Sogneprest til Widmunde i Bremens Diöcese, skylder Erkebiskopen 10 store Guldgylden. I M. *Godt.*

Et beseglet Document, indeholdende en Forskrivning af Peter Palmier af Paris til Erkebiskopen paa 1000 Livres Parisis. I M. *Godt.*

Et beseglet Document, indeholdende en Forskrivning af Aylward af Stedesthorp til Erkebiskopen paa 56 dobbelte franske Gylden. (Bremensk.) I M. *Godt.*

Et beseglet Document, indeholdende en Forskrivning til Erkebiskopen af Hr. Folpert, Sogneprest til Erle i Bremens Diöcese, paa 30 Guldgylden. I M. *Godt.*

Et andet Brev, beseglet med 11 Segl, indeholdende, at Rikald stjal Penge fra Erkebiskopen.

Et andet Brev med det roeskildske Capitels hængende Segl, indeholdende at Wilhelm Mathæussön kaldet Kraak, Professor juris, skyldte 50 Mk. Sölv, kölnsk Vægt. I M. *Godt.*

Et andet Brev med vedhængende Segl i grönt Vox, indeholdende et Depositum af Böger og nogle Ornamenter, gjort af Erkebiskopen hos Biskopen af Slesvig. (I Danmark: han er en Suffragan af Erkebiskopen i Lund.)

Et andet Brev, med vedhængende grönt Voxsegl, indeholdende, at Junker Johan Delmendehorst skyldte 32 Læs Havre og en Vogn. (Bremensk, duer ikke.)

Et andet Brev eller Instrument med vedhængende Segl i rödt Vox, indeholdende, at Broder Henrik, Biskop i Reval, skyldte 70 Guldgylden formedelst Laan. I M. *Godt.*

Et andet Brev eller Instrument med vedhængende Segl i grönt Vox, indeh. at Fulpert Sogneprest til Erle i Bremens Diöcese skylder af visse Aarsager 30 Guldgylden. I M. *Godt.*

Et andet Brev med et middels rödt Segl, indeholdende at Broder Henrik af Anhalt, af Predikebrödrenes Orden,

skylder formedelst Laan 50 Guldgylden. (Bremensk.) I M. *Godt.*

Et andet Brev eller Instrument med to Segl i hvidt Vox, indeholdende, at Biskop Joseph i Börglum skyldte 230 florentinske Guldgylden, 25 Mark lybsk og 40 Sh. gamle engelske Sterling. (Han er en Suffragan af Lunds Erkestol.)

Et Brev eller Instrument beseglet med det pavelige Kammers Segl, og et andet Brev, indeholdende Curiens Mandat, at Lægmanden Popo Itzenga skylder 1000 franske Gylden à la mace. (Han er bremensk.) — Iligemaade et andet Instrument om det samme. — Iligemaade et andet middels stort Excommunicationsbrev om det samme, beseglet med Curiens Segl. I M. *Godt.*

(Endvidere modtog Werner af Wirslitz, Notarius hos Biskopen af München, der staar under Erkebiskopen af Köln, i Egenskab af Erkebiskopen af Bremens Fuldmægtig, i Brügge af Kjöbmændene 700 florentinske Gylden og gav dem sin Qvittering derfor, men udbetalte ikke en eneste Skilling til Erkebiskopen, hvorfor man kan fordre det af bemeldte Notarius, og give Biskopen af München det i Commission.)

Paa Bagsiden af det sidste Blad er der med Marginalhaanden skrevet: Inuentarium bonorum et librorum, que fuerunt Johannis condam Archiepiscopi Bremensis ɔ: Inventarium over de Effecter og Böger, som tilhörte afgangne Erkebiskop Jens af Bremen.

I denne Fortegnelse fölges, som man seer, en vis systematisk Orden. Först kommer det egentlige Indbo og Lösöre, i sine Underafdelinger: Sölvtöi — Smykker — Kirkeskrud, Gangklæder og Sengklæder — hvortil et Par simple Smaating som Kurve o. s. v., og et Skakspil slutter sig. Dernæst fölge Bögerne, först de theologiske, saa de juridiske, derpaa historisk-philosophiske, og endelig de naturvidenskabeligt-medicinske; for sig selv omtales de danske Böger, deels Lovböger, deels af andet Indhold; de erklæres af den pave-

lige Boghandler for at være uden Verd, naturligviis fordi ingen i den sydfranske Stad forstod at læse dem; nu vilde netop disse Böger for os have mere Verd end alle de övrige tilsammen. Efter Bögerne fölge de forefundne Summer i rede Penge, og derpaa endelig Brevskaber, der godtgjorde udestaaende Fordringer.

Vi see af den hele Fortegnelse, at Erkebiskopen har været en hovedrig Mand med et saare vel forsynet Huus og et for sin Tid ei ubetydeligt Bibliothek, ikke at tale om hans Efterladenskab i klingende Mynt, og solide Fordringer. Man betragte f. Ex. alene alt hvad han efterlod i Sölvtöi, og alle hans kostbare Klenodier. Ved at gjennemgaa Bogfortegnelsen see vi, hvad der og er at vente, at de theologiske og juridiske Skrifter udgjöre Hovedmassen. Enkelte af de anförte, især theologiske, Forfatteres Navne vil man vel nu have ondt ved at paavise i de literærhistoriske Skrifter, hvor man skulde vente at finde dem omtalte; mange ere derimod vel bekjendte, fornemmelig den saakaldte *Hostiensis*, rettere *Ostiensis*, d. e. *Henricus de Bartholomæis* de Segusio (Susa), död som Cardinalbiskop af Ostia 1271, hvis juridiske Skrifter, fornemmelig *Summa aurea totius juris canonici* (her kaldet *Summa Ostiensis*) ansaaes uundværlig for de efter hans Tid levende Canonister. Ligeledes satte man stor Priis paa Pave *Innocentius* d. 4des (Sinibaldo Fieschi) juridiske Commentarer; heraf havde Jens Grand, seer man, baade det Hele (*Ignocentius*), og et Udtog. Blandt Decretalernes Commentatorer var og Cisterciensermunken Johan (*Johannes Monachus*), hvis Glosser til den 6te Bog af Decretalerne ligeledes fandtes i Jens Grands Bibliothek. *Mandagotus*, Erkedegn i Nismes, siden Erkebiskop i Embrun og endelig Cardinal († 1324), var Jens Grands Samtidige; hans Verk „*de electione novorum prælatorum*", som fandtes i dennes Bibliothek, hörte altsaa den Gang til de nyeste Skrifter. *Oedofridus* eller rettere *Odofredus*

som siden nævnes, var Bologneseren *Odofredo* † 1265, bekjendt af sine Commentarer til Pandecterne. *Dinus*, som nævnes derefter, er *Dinus fra Mughella*, † c. 1300, bekjendt af sit Skrift: „*de regulis juris in Sexto* (nemlig *libro decretalium*). *Guillelmus Durandus*, hvis Repertorium omtales, var formodentlig Guillaume Durand den yngre, död som Biskop i Mende (Mimatensis) 1328.

Foran Bogfortegnelsen har, som man seer, den, fra hvem Tilföielserne skrive sig, bemerket, at de Böger, for hvilke der er sat et Kryds, fandtes hos Paven selv; denne havde saaledes laant dem af Erkebiskopen. Det er ret morsomt at lægge Mærke til, hvilke Böger Paven synes at have foretrukket. Af theologiske Böger var det ei mange, kun omtrent 9 Bind. Af juridiske var det kun fire, nemlig Udtogene af Ostiensis og Innocentius, Tavler over Decretet, og et „*Specula legationum*", der maa have indeholdt Raad og Forskrifter for de pavelige Legater. Af Skrifter af blandet Indhold havde Paven hos sig *Speculum Vincentii*, nemlig det bekjendte store encyclopædiske Verk „Speculum majus" af Dominicaneren *Vincent af Beauvais* (Vincentius Bellovacensis), som han skrev efter Opfordring af Kong Ludvig den Hellige (Trykt i Strasburg 1473, 10 Foliobind). Ligeledes havde han Skriftet „de regimine principum" (maaskee af Ægidius Romanus), og *liber de proprietatibus rerum*, et Verk der formodentlig heller burde staa blandt de physicalske Böger, da det formodentlig har indeholdt saadanne, i Middelalderen meget yndede Redegjörelser for Stenes og andre Tings naturlige Egenskaber og hemmelige Kræfter, som man og finder i Hauksbogen blandt Hauk Erlendssöns Optegnelser. Men Pavens egentlige Liebhaberi synes de physicalsk-medicinske Skrifter at have udgjort. Dem havde han næsten alle laant. Den ældgamle Mand var aabenbart ængstelig for sin Helbred og sögte ved Studium af medicinske og diætetiske Skrifter at værne om

den. Blandt disse Böger er forövrigt, merkeligt nok, ogsaa en liden Bog om „*Arquimia*" d. e. „*Alchymia*".

Af de danske Böger fandtes Lovböger og nogle andre af uangivet Indhold. Hvo veed, om det ei kan have været historiske eller andre merkelige Optegnelser? Det er heller ikke usandsynligt, at de ovenfor uden nærmere Betegning anförte *Cronomice* det er *Chronica*, kan have været Saxos eller en anden Forfatters Verk over den danske Historie.

Det er ei uden Interesse at lægge Mærke til de Priser, for hvilke de af den vistnok meget sagkyndige pavelige Boghandler eller Bibliothekar Nerius bleve vurderede. Det kostbareste Verk af dem alle var Vincentii Speculum majus, ansat til 40 Gylden. En Gylden regnedes paa den Tid omtrent lige med 3 sh. Sterling; 40 Gylden bliver saaledes 6 Pund Sterling, hvilket efter Datidens Priser næsten svarer til 60 Pund St. nuomstunder. Bibelen ansattes til 25 Gylden, altsaa omtrent 3 Pd. 14 sh. Pandecterne, d. e. begge Digesterne med Infortiatum kostede 43 Gylden, Codex 34 Gylden. Boethius de consolatione kostede derimod kun $^1/_2$ Gros, formodentlig Gros de Tours; da man paa den Tid regnede en Gylden omtrent lige med 12 Gros de Tour eller 1 Solidus af disse, bliver Prisen altsaa kun $^1/_{24}$ Gylden eller $^1/_8$ sh. Sterl. Bögernes samlede Verdi udgjorde, som man seer, $535^1/_2$ Gylden og 8 sol. $9^1/_2$ Gros, altsaa i det Hele noget over 544 Gylden, altsaa 81 Pd. 12 sh. Sterl., der nutildags vilde svare til en Sum af c. 820 Pd. St.

I den versificerede Biographie af Jens Grand (Langebek l. c. S. 293, Lappenbergs Geschichtsquellen S. 37) anföres, at han havde samlet 100,000 Mk., og besad meget Sölvtöi. Hvad det sidste angaar, da har det sin Rigtighed, som man af Inventariet seer; det förste maa derimod slaaes betydeligt af, og kan tages som en löst henkastet Betegnelse af store Rigdomme overhoved. Hans Indbo og Lösöre vurderedes nemlig tilsammen for $1238^1/_2$ Gylden 23 Sol. $6^1/_2$ d. Gros

T., og 36 sol. 7 d. Oboles Viennois. Paa de Tider regnedes en Gylden omtrent lige med en sol. gr. T.; man kan altsaa slaa begge de förste Summer sammen til $1262^{1}/_{24}$ Gylden; Obolernes Verd er ikke meget mindre, saa at man vel hertil uden merkelig Feil kan lægge 36, tilsammen 1298 eller med et rundt Tal 1300 Gylden. I rede Guldpenge var der 203 Stykker *ad massiam*, d. e. *florins* eller *deniers à la mace*, hver til en Værdi af omtr. 22 Gros T., altsaa $1^{5}/_{6}$ Gylden; 203 heraf udgjör $372^{1}/_{6}$ Gylden. Fremdeles 1 *denier à la chaire* (*ad cathedram*) der kan regnes for 20 Gr. T. eller $1^{2}/_{3}$ Gylden; 5 *deniers à l'aignel* (*ad agnum*), hver til 14 Gr. T. eller $1^{1}/_{6}$ Gylden, altsaa ialt $5^{5}/_{6}$ Gylden; endelig 785 og 6659 Guldgylden.

Disse enkelte Summer	$372^{1}/_{6}$	Gylden
	$1^{2}/_{3}$	—
	$5^{5}/_{6}$	—
	785	—
	6659	—
udgjör tilsammen	$7823^{2}/_{3}$	—
Hertil kommer Vurderingen af Lösöret m. m.	1300	—
Tilsammen	$9123^{2}/_{3}$	Gylden.

Da nu en Gylden eller 1 sol. Gr. T. idetmindste i 1334 (ifölge Petri Gervasii Regnskab) regnedes lige med 1 Mk. Skaansk, udgjör dette fölgelig ligesaamange Mk. skaansk. Lægges hertil de udestaaende Fordringer, udkommer visselig ikke saa langt fra 100,000 Mk., især naar man regner den, som man seer, endnu ikke opgivne Fordring paa den danske Krone af 49,000 Mk. skaansk, som den pavelige Dom havde tilkjendt Erkebiskopen i Erstatning, men som rigtignok nu maatte ansees for at være afgjort. Endvidere see vi at han havde laant Kong Haakon i Norge, vistnok i landsforræ-dersk Hensigt til Bestridelse af Krigsomkostninger mod Danmark, maaskee i 1294 eller 1300, 2,700 Mk. Sölv eller 9,000 à 10,000 Mk. Penninge, som heller ikke vare tilbagebetalte, og som man lader til at have villet fordre tilbage

af Efterfölgeren Kong Magnus, til hvem han her urigtigt kaldes *patruus* istedenfor *avus*. Man ansaa Fordringen for sikker, da der ved denne som de övrige sikkre Fordringer i Margen er tilföiet „*bonum*".

Men endog om man ei regner de udestaaende Fordringer, og heller ikke Lösörets Verdi, bliver alene en Sum af henved 8,000 Gylden i rede Penge paa de Tider noget særdeles meget. En Gylden eller Sol. Gr. T. regnedes omtrent lige med 3 Sh. Sterling, 8,000 Gylden svarer saaledes til 24,000 Sh. Sterl. eller 1,200 Pund Sterl.; men denne Sum svarer igjen efter de nuværende Pengeværdier mindst til 12,000 Pund eller 108,000 Rigsdaler, en ikke ringe Sum at have liggende contant. Af den versificerede Biographie maa man slutte at hele Efterladenskabet erklæredes for pavelig Eiendom, siden Erkebiskopen döde uden at have gjort Testamente. Og det er saaledes paa det pavelige Kammers Vegne, at Notitserne have været tilföiede ved hver enkelt Fordring om, hvorvidt den var god, eller hvor de angjeldende Personer vare at söge. Om nu ogsaa Fordringerne have været anhængiggjorte, om f. Ex. Kong Magnus virkelig sögtes til Betaling af hans Morfader Kong Haakons Gjeld, lader sig ikke oplyse. Sandsynligt er det ikke, da der vel ellers maatte have været ymtet derom i de endnu opbevarede Regnskabsböger fra de pavelige Nuncier, der i 1327 og 1333 sendtes til Sverrig og Norge. Det er altsaa at formode, at Kammeret har nöiet sig med det allerede erhvervede rige Udbytte, og at Jens Grand i alle Fald ei efter sin Död længer var Nogen til Uleilighed.

OM SPROGET PAA SHETLANDSÖERNE.

AF ARTHUR LAURENSON.

DEN oldnordiske Dialect, nu sædvanlig kaldt Norse, der taltes paa Shetlandsöerne indtil og noget efter deres Pantsættelse til den scotske Krone, vedblev med gradvise Forandringer at være den herskende der ligetil i det 18de Aarhundrede, da den aldeles uddöde. Forandringen i Overhöiheden over Öerne bidrog i alle Maader baade middelbart og umiddelbart til en Modificering af deres gamle Maal, til dets mere og mere om sig gribende Forvanskning og dets endelige Fortrængelse af de nye Herrers Sprog. Thi hvorvel de scandinaviske Tiders gamle Rettigheder og Sædvaner meer end et Aarhundrede igjennem ikke alene taaltes, men udtrykkelig bekræftedes af Lovgivningen [1], var dog den herskende Classe scotsk og alle offentlige og officielle Forhandlinger foretoges i dette Sprog. Den stadige Indvandring af forarmede og rovgjerrige Eventyrere fra Scotland, som medbragte deres eget Maal, Sæder, Skikke og religieuse Vedtægter, bidrog ligeledes i höi Grad til at fortrænge det oldnordiske Element. Og da saa i Tidens Löb det hele Land med faa og ubetydelige Undtagelser var faldet i Hænderne paa den begunstigede Race; da de Indfödtes gamle Odelsrettigheder, tiltrods for deres gjentagne höitidelige Bekræftelse fra det scotske Parlaments og den höieste lovlige Autoritets Side [2], paa en uretfærdig og tyrannisk Maade vare undertrykte; da de lovlige

[1] Af Tractaten af 8de Septbr. 1468 (det originale Pantebrev fra Norge) var det en Følge, at de danske eller norske Love og Vedtægter skulde forblive i Kraft, indtil Öerne atter indlöstes.

[2] En scotsk Parlamentsact af 6te Decbr. 1567 bekræftede Tractaten af 1468. Bemyndigelsen for Lord-Cantsleren og Lord Justice Clerc af 1587 beklæder dem med Myndighed til at holde Hoved-

Besiddere, hvis Adkomst stöttede sig paa Arveretten, den gamle fra Scandinavien medbragte Odelsret og Vedtægt, vare drevne fra Eiendommen eller tvungne til med ödelæggende Opoffrelser at underlægge Lehnsherrer Grundstykker, som deres Forfædre ikke engang indrömmede de norske Konger Lehnshöihed over; da Retsbetjente og Geistlige udelukkende talte den herskende Races Sprog; da, sige vi, maatte Öernes gamle Modersmaal nödvendigviis blive et Underordnelsens Mærke og rask ile sin Oplösning imöde.

Med alt dette fandtes der endnu i det attende Aarhundrede gamle Folk, der kunde tale det gamle Maal. I de fjernest liggende Öer i Gruppen holdt det sig længst. Unst, den nordligste Ö, var, ligesom den var den förste, der optog Scandinaverne, ogsaa en af dem, der senest glemte deres Maal[1]; ligetil Slutningen af det nævnte Aarhundrede kunde Levninger af Oldnordisk endnu spores der. Paa Foula, den vestligste, af den hele Gruppe mest isolerede Ö, holdt det sig næsten lige til vore Dage. For ikke fulde hundrede Aar siden blev Fadervor der nedskrevet efter Dictat af en gammel Kone[2], födt paa denne Klippeö „fjernt

thingene, de saakaldte *Lawtings*, til at ansætte Fogeder (Fouds) under sig og til at skifte Lov og Ret „*secundum leges et consuetudinem patriæ Orcaden. et Zetlandiæ*". „Odelsrettighederne paa Orkney give ifölge de for Örkenöerne og Zetland særegne Vedtægter den samme Berettigelse som Forlehninger", Stair's Institutions, Book II tit. iii sec. 11.

[1] „Beboerne af dette Öland ere alle Protestanter; de tale i Almindelighed det engelske Sprog, og mange iblandt dem bevare det gamle danske Sprog, især paa de mere nordlige Öer. Der ere adskillige, som tale Engelsk, Norse og Hollandsk; det sidste Sprog have de tilegnet sig ved Omgang med Hollænderne, som aarlig fiske ved disse Öer." Martin's Brief Description of the Isles of Orkney and Schetland, 2d Edition, London 1716.

[2] Appendix A.

ude i det barske Hav". Omtrent paa samme Tid kunde man ligeledes endnu i Udkanter af Landet höre Fragmenter af gamle Viser og Ballader, kun halvt forstaaede af selve de gamle Koner, der sang dem. Nu ere de aldeles forsvundne og med dem de sidste directe Spor af hiint gamle Maal (af den senere Tids Bönder kaldet the „*Norn tung*"[1]), der af dem betragtedes med en særegen Ærefrygt som Levningen af et hemmelighedsfuldt Sprog, i hvilket Seere og mægtige Troldmænd i gamle Dage havde nedlagt deres dybeste Hemmeligheder, og i hvilket Udtrykkene i sig selv besad en skjebnesvanger, hemmelighedsfuld Kraft.

Men ihvorvel det Oldnordiske saaledes er aldeles forsvundet som Folkets Modersmaal betragtet, har det dog lige til den Dag idag efterladt talrige Spor i Folkesproget. Den Dialect, der nu tales paa Shetland, er forskjellig fra alle scotske. Den ligner derimod noget den, der tales paa Orkney og Caithness, hvilket ogsaa var at vente, da disse sidste ligeledes bleve undertvungne og coloniserede af Nordboerne. Men ihvorvel mange, længere syd paa ubekjendte, Ord ere fælles for Shetland, Orkney og Caithness, er der dog en stærkt fremtrædende Forskjel imellem det förstes og de tvende sidstes Sprog. Langs hele Östkysten af England og Scotland bærer Folkesproget slaaende Vidnesbyrd om de Danskes Indfald[2], og det desto mere, jo nordligere man gaaer. Men naar man endog i disse Districter kan spore det nordiske Præg, hvor langt mere fremtrædende maa det da ikke være i Sproget paa Shetland?, der for ikke længer end tre til fire hundrede Aar tilbage udgjorde en integrerende Deel af Danmark-Norge, hvis Handel ligetil Begyndelsen af indeværende Aarhundrede hovedsagelig dreves paa hine Lande og Hamborg og hvor, for ikke meer end tredive Aar tilbage, danske

[1] „*Norræn túnga*".

[2] „Fra Humber nordpaa bærer hele Scotland over Folkesproget endnu et eget oldnordisk Præg". Carlyle's „Hero-Worship".

Penge curserede ligesaa godt som engelske. Det stadige Samkvem med Holland flere Aarhundreder igjennem maa ligeledes tages i Betragtning ved Bedömmelsen af Sprogets Forandringer. En Mængde Mennesker af den laveste Classe i Lerwick tale nutildags flydende Hollandsk, og for halvtredsindstyve Aar tilbage var Kjendskabet til dette Sprog endnu langt mere udbredt iblandt alle Classer paa Öerne. Under saadanne Omstændigheder er det intet Under, at vi finde Almuesproget farvet af Fastlands-Udtryk og Talemaader og at dets grammatiske Bygning ofte viser en nöiere Tilslutning til Teutonisk og Scandinavisk, end til den Angelsachsiske Green af det store germaniske Sprog.

STEDSNAVNE.

Enhver beboet Localitet, om den end kun bestaaer af et enkelt Huus, kaldes „*a town*".[1] og har sit eget Navn. Alle disse Stedsnavne ere, med faa nyere Undtagelser, af oldnordisk Herkomst. Af henved tusinde Navne, som jeg har samlet og ordnet, finder jeg, at der er 71, som ende paa *setter* (oldn. *setr*), 105 paa *ster* (Sammendragning af *setter*), 29 paa *sta* (Sammentrækning af samme), 115 paa *garth* (oldn. *garðr*), 60 paa *house* (oldn. *hús*, og nutildags udtalt saaledes, og ikke som det engelske Ord *house*), 55 paa *land* (oldn. *land*), 59 paa *ness* (oldn. *nes*), 24 paa *burgh* (oldn. *borg*), 44 paa *wick* (oldn. *vik*), 23 paa *firth* (oldn. *fjörðr*), 32 paa *dale* (oldn. *dalr*), 15 paa *ting* (oldn. *þing*), 28 paa *houll*, 42 paa *field*, 21 paa *brake*, 29 paa *pund*, 11 paa *wall*, 19 paa *voe*, 16 paa *toft* eller *thoft*, 16 paa *lee* eller *lea*, 11 paa *gardie*, 10 paa *gord*, 9 paa *hammer*, 10 paa *quoy*: ialt 854; de övrige uclassificerede ere for en stor Deel enestaaende Benævnelser.

[1] Denne Brug er ogsaa almindelig i Scotland. „Scotterne bruge endnu Ordet *town* i dets omfattende sachsiske Betydning af en Plads, Beboelse". Scott's Old Mortality.

Navne af en mere almindelig Betydning, som *setter*, *garth* eller *house*, ere de hyppigste. Med et adskillende Fortillæg betegne de Stedet som en vis Persons Bolig: som *Olla-garth*, *Vola-setter*; eller som tilhörende en særlig Localitet: *Easter-house*, *Dal-setter*. Steder, der endes paa *houll*, have en höi Beliggenhed, de paa *dale* ligge i Dale, paa *burgh* i Nærheden af en *burgh* (udtal *brogh*) eller et rundt Taarn, paa *wick* nærved en aaben Bugt, paa *voe* nærved en Arm af Havet, paa *ness* paa et Næs og paa *ting* i Districter, hvor de gamle Lovthing holdtes. Navnene paa de nuværende Kirkesogne vise, at disse Districter oprindelig bleve oprettede med Hensyn til Afholdelsen af deslige Thing: *Aiths-ting*, *Del-ting*, *Ness-ting*, *Lunnas-ting*, *Sands-ting*. Til bestemte Tider afholdtes Omgangsthing paa disse Steder, saa at man gik ud fra og vendte tilbage til Overfogdens District (*þingavöllr*) *Ting-wall*, een Gang om Aaret [1].

PERSONNAVNE.

Den ældste og almindeligste Maade var (som Tilfældet altid er hos primitive Nationer) at betegne en Mand enten efter hans Faders Döbenavn[2] eller efter hans eget Opholdssted. Det er först i en forholdsviis seen Tid, at Familienavne ere blevne indförte. I shetlandske Retsacter fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede finde vi Folk betegnede ved deres Fornavne og Opholdssted s. f. Ex. *William a Quoyis*, *Magnus in Dafirthe*[3]. Og lige indtil den Tid, ja

[1] Paa Öen Man „kaldes den höieste Domstol *Tinwald*. Retten sattes paa en Höi midt paa Öen og under aaben Himmel". Gibson's Camden.

[2] „*fore-name*" som det somme Tider kaldes paa Öerne. I Dean Gule's „Translation of Deduction of Orkney Counts" (skreven 1554) finde vi denne Benævnelse brugt om et foran stillet Tillæg til Navnet „*quhilk afterward wes callit be for-name Turff-Einar*". Appendix Nr. II (Side 419), Barry's History of Orkney.

[3] „*1 July 1603. The quhilk dai compeirs Magnus in*

længe efter, forandredes Familienavnene med hver Generation, saa at f. Ex. *John Thomas-son's* Sön kaldtes *Magnus John's-son*, dennes Börn igjen *Magnuson* eller *Manson* — Pigebörnene med Ordet „Datter" föiet til Faderens Navn. En anden Skik gjorde imidlertid Sagen endnu mere indviklet. Det var ofte Tilfældet, at den ene Sön beholdt Faderens Efternavn, imens den andens Efternavn dannedes af Faderens Fornavn, saa at f. Ex. *Magnus Peterson's* anden Sön kaldtes *Robert Peterson*, hvorimod hans ældre Broder benævntes *Eric Magnuson* og Datteren *Margaret Peter's-daughter*. Den næste Generation kaldtes da efter Behag *Magnuson* eller *Peterson* eller *Ericson* eller *Robertson* og saaledes fremdeles, indtil det tilsidst aldeles ikke var til at hitte Rede i. Denne Skik har holdt sig lige til den Dag idag, saa at mange endnu levende Personer findes benævnte i Overeensstemmelse med samme. Den vil imidlertid om ikke ret lang Tid tabe sig som en Fölge af det nylig med Hensyn til Registreringen af Födslerne indförte System, der fordrer en nöiagtig Navnebetegnelse. En stor Deel af Navnene paa Shetland ende nutildags paa *son*.

OM NOGLE DIALECTEGENHEDER.

De engelske Lyd af *th* findes ikke i Shetlandsk. Det blöde *th* udtales som *d*, det haarde som *t*, saa at f. Ex. Ordene „thinkest thou that?" af Shetlænderne udtales „*tinkst du dat?*", og det personlige Stedord bliver eenslydende med dets höitydske Synonym. Denne Skjelnen imellem en haard og en blöd Lyd af *th*, der fandt Sted i Oldnordisk, hvor hver af dem betegnedes ved et særeget Bogstav, træffes endnu den Dag idag paa Shetland i Scandinavernes directe Efterkommeres Udtale. Et lidet Antal

Dafirthe, *and alledgit that he had guid rycht and titil to ane brotheris pairt of land* etc." „*16 July 1602. The quhilk day Ossie Scot and James in Swartraseter.*"

Fællesnavne og mange Stedsnavne have et *i* eller *y* efter Begyndelsesconsonanten, f. Ex.: *gio*, en Vig (haardt *g*); *Fyele*, *Byosto*, Navne paa „towns"[1]. Dette er en i Engelsk ukjendt Lyd. I nogle Tilfælde forandres *w* til *v*, en Forandring, der ligeledes forekommer i Folkesproget paa Nordostkysten af Scotland. Den i Engelsk ubekjendte Lyd af fransk *u* og tydsk *ö* og *ü*, er en af de allerhyppigste i Shetlandsk, og Gutturaler forekomme ligeledes ofte, ligesom i Tydsk og Lavland-Scotsk. Det engelske *oo* (som i *moon*, *spoon*) forvandles ialmindelighed til det franske eller tydske *ö* eller *u*, og det engelske *k* til et gutturalt *ch*. Det fortjener derhos at bemærkes, at der iblandt det til Fiskeri, Söfart, Veirligets Forandringer, Agerbrug og ialmindelighed til det daglige Livs Sysler hörende Ordforraad findes et större Antal reent oldnordiske Ord, der bestandig have været og endnu ere i stadigt Brug, end iblandt de andre Kredse vedrörende Udtryk. Saaledes er f. Ex. det gængse Udtryk for Fiskeri paa Dybet „*Haaf*-fishing", for Foraaret „the *Vor*", for et Baadeskuur „the *noost*", reent oldnordiske Ord, der have bevaret deres oprindelige Betydning og Lyd[2].

DEN ANDEN PERSONS STEDORD.

Men den Eiendommelighed, der hovedsagelig adskiller denne Dialect fra andre, selv fra dens Naboer i det nordlige Scotland, er den gjennemgaaende Brug af det personlige Stedord i Enkelttallet (*du*, samme Lyd som det tydske *du*). Dette Stedord bruges altid i Tiltalen med samme Begrændsning som i Tydsk. Det bruges saaledes i Tiltale til

1. Slægtninge og Venner, til Börn af deres Forældre og i den laveste Classe til Forældre af deres Börn; i de

[1] „Towns" i Ordets shetlandske eller scotske Betydning.

[2] Et Exempel paa Dialecten i sammenhængende Tale findes i Appendix B.

höiere Classer derimod tiltale Forældre deres Börn med Stedordet i Enkelttallet, disse hine i Fleertallet.

2. Tjenestefolk og Undergivne.

3. Undergivne af deres Overmænd, selv naar de ere hinanden ubekjendte. Dette betragtes af Landalmuen som Hverdagsbrug til Adskillelse fra det fornemmere Fleertal. Almuesmanden anseer det for venligt og nedladende af en Fornemmere, naar denne siger Du til ham.

4. Börn af Voxne i alle Samfundsclasser.

5. I fortrolig Tale bruges det paa en kjælende eller spögefuld Maade. En sarcastisk Virkning gjör det, naar det bruges med overlagt Hu til en Person, med hvem den Talende ikke staaer paa nogen god Fod, og navnlig bliver det blandt de lavere Classer ofte benyttet paa en spottende Maade.

Fleertalsformen (*you*, eller almindeligere *ye*) bruges

1. i Tiltale til alle Ældre, Fornemmere og bedre Stillede.

2. i Tiltale til Fremmede af samme Stand som den Talende. En Bonde fra een Kant af Landet tiltaler een fra en anden Egn med „*you*". Brugen af Enkelttalsstedordet vilde i sligt et Tilfælde undertiden stöde som en upassende Fortrolighed.

3. I Bebreidelser bruges det som den höitideligste og strengeste Taleform. Naar en Fader sætter sit Barn irette, forandrer han ofte Stedordets Tal for at give Irettesættelsen större Eftertryk, og denne Forandring betragtes i og for sig som en Tilretteviisning.

Som med andre Dialecter er det ogsaa her Tilfældet, at hver Generation nærmer sig mere og mere til Landets herskende Talesprog. For et halvhundrede Aar tilbage var Forskjellen langt skarpere end nu. Den centraliserende Regjeringsmethodes Omsiggriben, Transport- og Handelsforbindelsernes voxende Hurtighed og det som en Fölge deraf

stedse hyppigere og hyppigere Samkvem med andre Dele af Riget, den stigende Udvikling af Godtkjöbsudgave-Systemet i den engelske Literatur og Opdragelsesvæsenets Forbedring — Alt forbereder Provindsdialecternes Opgaaen i Landets dannede Talesprog. Om nogle faa Generationer vil den shetlandske Dialect regnes til de Gjenstande, der „engang have existeret."

APPENDIX A.

Fadervor i en oldnordisk Dialect talt paa Öen Foula, Shetland, omtrent 1770. Taget af Low's Reise i 1774 (Haandskrift). (Barry, History of the Orkney Islands, 2 ed. by Headrick, Lond. 1808, pag. 487.)

Fy vor o er i Chimeri. Halagt vara nam det. La konungdum din cumma. La vill din vera guerde i vrildin sindacri Chimeri. Gav vus dagh u dagloght brau. Forgive sindorwasa sin vi forgiva gem ao sinda gainst wus. Lia wus ski o vera tempa, but delivra wus fro adlu idlu, for do i ir konungdum, u puri, u glori. Amen.

APPENDIX B.

Parabelen om den forlorne Sön i shetlandsk Dialect, Luc. 15, 11—32.

V. 11. An he sed, A sertan man hæd twa suns:

12. An da yungest o dem sed til his fæder, Fæder gie me da pairt o da guds it faas t' me. An he pairted his leevin atween dem.

13. An no mony days æfter, da yungest sun gaderd aa tægeder, an took da gæt til a far cyuntry, an spent aa dere in bad leevin.

14. An whin he hæd spent aa, der kam a grit fæmin in dat laand, an he begüd ta be in want.

15. An he güd an feed wi a man o dat kyuntry, an he pat him oot ta keep swine.

16. An he wid fain hæ filt his belly wi da brucks da swine iit, an næ man gæ oucht til him.

17. An whin he kam til himsel he sed, Hoo mony feed servints o me fæders hæ bred enoch an ta spare, an I faant wi hungr.

18. I 'll rise an gæng ta me fæder an 'll sæ til him, Fæder I hæ sinnd agenst heevn, an dee.

19. An im næ mair wirdy ta be caad dy sun; mak me as ane o dy feed servints.

20. An he rase an kam til his fæder. Bit whin he wiz yit a gril wy aff, his fæder saa him, an ran, an fell upun his neck an kæst him.

21. An da sun sed til 'im, Fæder I hæ sinnd agenst heevn, an in dy sicht, an im næ mair wirdy ta be caad dy sun.

22. Bit da fæder sed til his servints, Bring furt da best clæs an pit dem upun him; and pit a ring on his haand, an shün on his feet.

23. An bring here da fatted caaf, an kell 'im; an lat wiz æt an be mirrie:

24. Fur dis my sun wiz dæd an is leevin agæn; he wiz lost an is fun. An dey begüd t' be mirrie.

25. Noo da aaldest sun wiz i' da feeld: an as he wiz comin hame til da hoos, he hærd müsic an dancin.

26. An he caad ane o da servints, an axd what dis wiz.

27. An he sed til 'im, Dy bridder is kum; and dee fæder hæs kellt da fatted caaf, becaas he hæs gotten him back safe an soond.

28. An he wiz tirn, an wid na gæng in: sæ kam his fæder oot an entræted him.

29. An he anserin, sed til his fæder, Noo dis mony years dü I serve dee, nædder brook I dy commaands at ony time, an yit never gæ du me a kid, it I micht mak mirrie wi my freends.

30. Bit as süne as dis dy sun wiz cum, it hæs devoored dy leevin wi hüres, du hæs kellt fur him da fatted caaf.

31. An he sed til 'im, Sun, du 's ever wi me, an aa it I hæ is dine,

32. It wiz richt dat we shüd mak mirrie an be glæd: for dis dy bridder wiz dead an is leevin agæn; an wiz lost an is fun.

Anm. Da denne Sprogpröve er saagodtsom en ordret Gjengivelse af den authoriserede engelske Oversættelse, maa man naturligviis ikke staae i den Tro, at den giver os et correct Billede af Idiomet og Constructionen. Den giver dog ialfald saa correct en Forestilling om Retskrivningen og Udtalen, som muligt, hvor Talen er om en Dialect, der ikke skrives, og i hvilken derfor Ordenes Stavning og Vocalernes Betegnelse nödvendigviis aldeles maa overlades til den Skrivendes Godtbefindende.

Vocallydene ere:

aa	som	engelsk	*a* i *law*,
a	—	—	*a* i *bad*,
ee	—	—	langt *e*,
e	—	—	kort *e*,
i	—	—	*i* i *pit*,
o	—	—	*o* i *morning*,
u	—	—	*u* i *sun*,
æ	—	fransk	*e* i *être*,
ü	—	tydsk	*ü* eller fransk *eu* i *peur*.

Den fortjente Sproggransker, Prinds Louis Lucien Bonaparte yttrer, i et nylig modtaget Brev til vort Selskabs Secretair, sin Beklagelse over, at der paa Orknöerne og Shetlandöerne nu (1860) ikke er mere tilbage i Talesproget af det tidligere der brugte oldnordiske Tungemaal. „Jeg fik imidlertid", forklarer han, „paa Unst og Foula den Under-

retning af gamle Folk, at „NORN" endnu ved Aaret 1780 talles der af nogen Deel af Beboerne (*une quelque douzaine de personnes*), især paa Unst, og jeg har selv talt med to Oldinge, som meget godt erindrede, at de havde hört dette Sprog tale."

OM SPROGET PÅ HJALTLANDSØERNE

AF K. J. LYNGBY.

Efter opfordring af oldskriftselskabets secretair tilföjer jeg nogle bemærkninger til foregående afhandling, først om Hjaltlandsøernes gamle (nordiske) sprog, og derpå om deres ny (skotske) mål.

1. De vidnesbyrd om det nordiske sprogs tidligere bevarelse og senere fortrængelse på Orkenøerne og Hjaltlandsøerne, som jeg har samlet, ere følgende. I Ben's beskrivelse af Orkenøerne, 1529, anfører han, at deres indbyggere tale et eget sprog, og som exempel på det anfører han, at istedetfor „guid day, guidman" sige de *goand da boundæ* (= góðan dag, bóndi!)[1]. Derimod siger Mackaile

[1] Descriptio insularum Orchadiarum, per me Jo. Ben, ibidem colentem, in anno 1529. Efter håndskrift i advocaternes bibliothek i Edinburgh er den indført i Barry, history of the Orkney islands, 2 edition by Headrick, London 1808, 4to., s. 437-451. Efter at Ben har talt om de enkelte sogne på „Pomonia" og sidst om Rendal, taler han om „Pomonia" i almindelighed; de ovenfor anførte ord komme så i følgende forbindelse: „Hic mos insularum etiam: Vafri sunt et subtilissimi: Utuntur idiomate proprio, veluti cum dicimus Guid day Guidman, illi dicunt goand da boundæ, etc." (Barry s. 447). Det særegne sprog henføres altså til øboerne i almindelighed. Men Munch har i Annaler for nordisk oldkyndighed 1852, s. 81, anført dette sted på en urigtig måde, når han siger: „Det ældre norske eller norrøne Sprog (*Norse*) synes at have holdt sig længer i Rennadal end andensteds, thi Forfatteren af Beskrivelsen af 1529 siger om Beboerne af dette Sogn: „Utuntur idiomate proprio", o. s. v. Efter Munchs ord måtte man tro, at det nor-

i mitten eller slutningen af 17de århundred, at, omendskönt det var meget rimeligt, at beboerne af Orkenøerne i gammel tid blot havde talt „Noords, or rude Danish", så var der nu alene tre eller fire sogne, især på Mainland, hvor dette sprog blev talt, og det især, når de vare i deres egne huse, men alle talte skotsk (the Scots language), således som andre almuefolk talte det[1]. J. Wallace, en præst på Orkenøerne, siger i An account of the islands of Orkney, London 1700[2], at alle på Orkenøerne tale engelsk, efter den skotske måde (English, after the Scots way); blot nogle af almuen tale imellem sig selv et sprog, som de kalde „Norns"[3]; han anfører fadervor på dette sprog, men han synes dog ikke, at sproget rigtig ligner dansk eller norsk (the Danish or Norwegian language), og tror derfor, at det snarere er piktisk — Pikterne ere ifølge ham af tysk oprindelse —; det er imidlertid meget tydeligt, at sproget er nordisk. J. Brand siger i A brief description of Orkney, Zetland, Pightland-

diske sprog 1529 kun holdt sig i Rendal, men var uddød andensteds på øerne; men Ben taler på dette sted slet ikke om Rendal. Det vilde ogsaa være höjst påfaldende, om det gamle sprog skulde være uddød så hurtig. Barry har derimod forstået Ben rigtig, når han siger, at vi finde det gamle sprog omtalt „as the language generally spoken in the sixteenth century". (s. 230).

[1] A short relation of the most considerable things in Orknay, by Mr. Mathew Mackaile, apothecary at Aberdeen; s. 453 hos Barry.

[2] S. 68.

[3] Skal måske være *Norn* (= Norrœna); dog kan det også være at *Norns* er et af navneordet *Norrœna* afledet tillægsord. At Orkenøernes beboere kalde det, der skriver sig fra „den norske tidsalder" *norn*, siger Munch, Norsk folkekalender for 1853 s. 17. På Hjaltlandsøerne kaldes, efter meddelelse af A. Laurenson, i den nærværende dialekt det gamle sprog enten „*Norn*" eller „*Norse*"; den mere almindelige benævnelse er „the Norn"; „Norn" og „Norse" blive brugte uden forskel både som navneord og tillægsord, f. ex. „They spoke the Norn in old times"; „That is a Norse word".

Firth and Caithness, Edinb. 1701 [1], at Orkenøernes beboere i almindelighed tale engelsk, enkelte af øerne havde dog deres særegne ord og udtryk; der var ligeledes nogle, som talte „Norse", som han kalder det, især på Mainland, således som der i sognet Hara var nogle få nulevende, som ikke kunde tale andet; „Irish", det vil vel sige gaelisk, kunde ingen på Orkenøerne tale, skönt den største del i Caithness kunde, heller ikke kunde nogen i Caithness tale „Norse", skönt somme på Orkenøerne endnu kunde göre det. I den korte skildring af Orkenøerne, som står foran i Murdoch Mackenzie's „Orcades: or a geographic and hydrographic survey of the Orkney and Lewis islands, in eight maps", London 1750, bemærkes det [2], at de bevarede en smule af det gamle sprog, som man kaldte „Noren"; for 30-40 år siden var det det almindelige i to sogne på Mainland, men siden den tid var det formedelst fattigskolerne [3] blevet udslettet i den grad, at det ikke blev forstået af nogen uden gamle folk [4]. Efter hvad der fortælles hos Barry [5] hørte 1756 eller 1757 en indfødt, som på en rejse fra Kirkwall til Birsa logerede en hel nat i et hus i Harra, til sin overraskelse to gamle mænd i en time eller længere tale sammen i et ubekendt

[1] S. 17. Brand besøgte Orken- og Hjaltlandsøerne år 1700.

[2] S. 2, spalte 1. [3] by the Means of Charity-Schools.

[4] I bogen: The general grievances and oppression of the isles of Orknay and Shetland, Edinb. 1750 (af James Mackenzie?, optrykt Edinb. 1836) siges (s. 12 i udgaven af 1836), at det gamle sprog — der tales om begge øgruppers beboere — først var kommet af brug i den daværende tidsalder formedelst de engelske skoler, der vare oprettede af selskabet for at fremme kristelig kundskab; heller ikke var det endnu gået ganske af brug, da gamle folk endnu havde beholdt det. Nogle følgende ytringer om, at det var i almindelig brug imellem dem den dag idag, må ifølge exemplerne forstås om nordiske ord bevarede i den skotske tale.

[5] S. 230.

sprog, som han ved forespørgsel erfarede var „the Norse language". Hvad Hjaltlandsøernes beboere angår, bemærker Brand i hans för nævnte Description of Orkney, Zetland o. s. v., 1701[1], at engelsk er det almindelige sprog iblandt dem, dog tale mange af almuen „Norse or corrupt Danish", især de, der leve på de mere nordlige øer, ja det er så almindeligt på somme steder, at det er det første sprog, börnene tale; adskillige tale ligeledes godt hollandsk, selv tjenestefolk, skönt de aldrig have været ude af landet, på grund af de mange hollandske skibe, som besøge havnene; der er dem, som have noget af alle tre sprog, engelsk, hollandsk (Dutch) og norsk (Norse); skönt det norske ikke var aldeles uddød paa Orkenøerne, var der på Hjaltlandsøerne dog langt mere af det, som mange brugte almindelig; „i nogle ord er.. deres udtale" (af engelsk) „forskellig fra vor", de sagde således *tree* for *three*; „de have også nogle norske ord (Norish words), som de bruge almindelig, som vi ikke forstode, inden de bleve forklarede", altså nordiske ord, som anvendtes i engelsk (skotsk) tale; Brand nævner som exempler *air* a sand bank, *oyse* an inlet of the sea, *voe* a creek or bay. Det første er oldnordisk *eyrr*[2], det andet formodentlig *óss*, det tredje *vágr*. 1774 besøgte Low Hjaltlandsøerne; der var — såvidt jeg kan skönne, er talen om øen Foula — dengang kun få, der kunde tale det gamle sprog; der var kun lidet mere tilbage end navnene på nogle få genstande (det vil sige nordiske navne, anvendte i den skotske tale) og to eller tre gamle sange (two or three remnants of songs), som en gammel mand kunde fremsige, skönt usikkert[3]; kort för Lows rejse

[1] S. 69, 70.

[2] Ordet *øyr* har ifølge Aasens norske ordbog i Ørkedalen betydningen banke af sand eller sten i en elv, sandbanke; den almindelige betydning er ellers i Norge græsslette ved en elvemunding.

[3] Hibbert (Coare), A description of the Shetland islands, Edinb. 1822, 4to., s. 587.

havde man endnu på øerne brugt sange (*visecks*) til at ledsage dansen; de toge hverandre i hænderne og dansede en runddans, mens én af dem sang en norrøn vise (a Norn viseck)[1]; sagtens var der på den tid, da Low besøgte øerne, også andre steder end Foula, hvor nogle kunde tale det gamle mål, det var således vistnok tilfældet med Coningsburgh[2].

Hvad vi vide om det gamle sprog på Hjaltlandsøerne i den nærmeste tid, för det uddøde, indskrænker sig — når man undtager det, der kan sluttes fra de ord, som i det nuværende sprog ere opbevarede fra det gamle sprog — til det, som Low optegnede i året 1774, næmlig: 1) fadervor i det gamle sprog på Foula; det er meddelt her foran s. 198; 2) nogle enkelte ord af det samme sprog, de findes hos Barry s. 488 og 489; 3) et kvæde om Hildina (Hilde), meddelt hos Barry s. 489-495; efter Barry er det atter meddelt af Munch i Samlinger til det norske folks sprog og historie, VI bind (1839), s. 120-126; Munch har i anmærkninger givet bidrag til fortolkningen af kvædet; det var ønskeligt, man kunde få en ny afskrift af kvædet, som det findes i Lows håndskrift, da derved måske nogle af vanskelighederne kunde fjærnes. Om der findes mere om sproget i Lows håndskrift, véd jeg ej.

Jeg anfører her de ord i Hjaltlandsmålet, som Barry meddeler efter Low. Første og anden række ere altså tagne fra Barry[3] (Low), i tredje række stiller jeg det til-

[1] Hibbert s. 563.

[2] Coningsburgheren havde ord for at sige til den fremmede, der havde søgt husly hos ham om natten, når dagen gryede om morgenen: *Myrkin i livra; lurein i liunga; timin i guestin i geungna*; Hibbert s. 259 (efter Low); sammenlign Munch i AnO 1857 s. 375 anm.[1].

[3] S. 488. 489. Jeg forandrer dog de store begyndelsesbogstaver til små, men rører ikke retskrivningen i de Hjaltlandske ord.

svarende oldnordiske ord ved siden; i fjerde række stiller jeg det tilsvarende danske.

Foula	*Fugla* eller *Uttrie*[1]		
an island	*hion*	hólmr?	holm?
bread	*coust*	kost(r)	kost el. brød
oat bread	*corka coust*		
barley bread	*boga coust*[2]		
the sea	*sheny*	sæ(r)inn?	søen?
a fish	*fisk*	fisk(r)	fisk
a haddock	*hoifsan*[3]		
a cod	*grongi, grodningar*	grunnungr	
a ling	*longo*		lange
a herring	*sildin*	sildin	silden
a rock	*berg, berrie*	berg, bjarg	bjærg
a boat	*bodin,*	bát(r)inn,	båden
	knorin	knörrinn	
a sail	*seigle*	segl	sejl
a mast	*mostin*		masten
a coat	*quot*		
a shoe	*scugin*	skó(r)inn	skoen
a stocking	*sockin*	sokk(r)inn	sokken el. strömpen
a cap	*ugan*	húfan	huen
sea mall or mew	*whit fuglin*	(hvíti fuglinn)[4]	hvidfuglen d. e. mågen
the eagle	*ednin*	örninn	örnen

[1] Se Munch, AnO 1857 s. 353.

[2] Første led er *bygg*, byg.

[3] Sandsynlig = norsk *hysa*, kuller, med tilföjet kendeord; mindre sandsynlig = isl. *upsi-nn*, norsk „*ufs*, en slags stor sej" (Aasen).

[4] „...slägtet Larus. Ett gemensamt namn för detta slägte i Stockholms skärgård, är *Hvitfogel*", Sundevall, Öfvers. af K. Svenska Vet.-Akad. Förh. 1856 s. 154.

a trencher or plate	*bergesken*		
a spoon	*sponin*	spónninn	
a ladle	*heosa*		
a horse	*hessin*	hest(r)inn	hesten
a mare	*russa*	hryssa	
a cow	*kurin*	kýrin	koen
a sheep	*fie*, *sedvite*		
a ewe	*oron*	ærin	
a pot	*posney*.		

Det hjaltlandske ord står her flere gange med det bestemte kendeord, hvor Low eller Barry urigtig har givet det engelske det ubestemte kendeord. I hankönsordene synes *r* som mærke for nævneformens ental udslettet[1], derimod findes det i hunkönsordene *kurin* og *oron*; i det sidste ord er vist det andet *o* urigtig skrevet eller læst for *a* (= *æ*) eller *e*; dersom det første *o* i dette ord er rigtigt, da er det kommet ind fra genstandsformen *á*; muligt var det dog, at håndskriftet havde *aran* i betydningen *æræn*. Med hensyn til de andre navne på får, da er *fie* enten oldnordisk *fær*[2], hvor *r* da er udstødt ligesom i *fy* = faðir, eller det er *fè*; det andet navn *sedvite* synes at svare til *söyevetel*, der efter Aasen bruges i Indre-Sogn i Norge om et årsgammelt får; første led deri er norsk *söy(ð)a*, hunkön af oldnordisk *sauðr*; det sidste led er beslægtet med *vetr*, vinter[3]; imidlertid volder *d* i *sed-* nogen vanskelighed, da

[1] Sml. også *cullingin* = konungrinn v. 3 i kvædet. Ordfortegnelsen er dog ikke til at stole på, da Low kan have spurgt: hvad kalder man.....? og fået navnet i genstandsformen; fiskenavnet *longo* synes således gf.; *grodningar* kunde derimod være nf. et., men er dog måske fl.

[2] Snorra-Edda, den Arna-Magnæanske udgave II s. 18.

[3] Sml. også hos Aasen *vetel*, en årsgammel væder; *vetle* 1) en

sproget på Hjaltlandsøerne synes at have fjærnet *ð*; brød hedder således i fadervor *brau*. *Hion* med betydningen en ø synes underligt; sagtens er det en form af *hólmr*, men måske urigtig læst for *hom* med udstødt *l*; det er dog ikke umuligt at *m* kunde være gået over til *n*, således hedder *som* (*sem*) både i det orkenøiske og det hjaltlandske fadervor *sin*; sammenlign også *Lamon* = *Lambhólmr*, en af Orkenøerne[1]. Lighed med sproget på Førøerne[2] spores i *scugin*, skoen, på Førøerne *skógvurin*[3]; på samme måde forholder det sig med *ugan* (= *húfan*); man sammenligne førøisk *klúgva* = oldn. *kljúfa*; *h* er vistnok med urette udeladt i *ugan*.

Jeg går nu over til det af Low optegnede fadervor, der er meddelt hos Barry. *Fy* må læses *fæj* eller *faj*; mulig er selvlyden lang; *ð* er gået over til *j*; på førøisk udtales ligeledes *faðir* som *fæjir*[4]; *r* er udstødt; *fy* findes ligeledes i kvædet v. 8; *r* kommer frem i den bestemte form, *fyrin* kvædet v. 16, *feyrin* v. 26. *o*, længere nede *ao*, er en besynderlig form for det henvisende stedord; førøisk har *i* (*ið*?). *vara* må læses *væræ*. *nam* = nafn, nam(n); intetkönsord efter nordisk vis. *la* = lát, lad. *La*

årsgammel hest, også udtalt *vetelé*; 2) en årsgammel björn; med den sidste betydning jævnfører Aasen *vetrliði*, et af björnens navne i Skáldskaparmál (Snorra-Edda, d. AM. udg. I, 590).

[1] Munch, AnO 1852 s. 49, 53, 103.

[2] Jeg foretrækker at skrive *Førøer* for *Færøer*; i øernes eget mål hedde de *Føroyjar* (*Føroiar*, AnO 1846 s. 361[18]) og disse øer skelne nöje mellem *ø* og *æ*, som på Island allerede i 13de århundred begyndte at smelte sammen. Navnet kommer af *fara* (*far-*, aflyd *fór-*, omlyd *fær-* eller *før-*); sml. Säve, AnO 1852 s. 165, anm. under siden.

[3] Hammershaimb, AnO 1854 s. 272, § 24, sml. s. 254, § 12.

[4] Hammershaimb, AnO 1846 s. 363.

vill din vera guerde betyder: lad din vilje være (d. e. blive) gjort; *i vrildin* er = í veröldinni; det næste, *sindacri*, er vistnok 4 ord, der ved urigtig opfattelse ere skrevne sammen i ét, nemlig *sin da er i* (Chimeri), som det er (sker) i (Himlen); den engelske bibeloversættelse har nemlig „as *it is* in heaven" (Matth. 6, 10); *sin* for sem forekommer senere. *gav* må læses *gæv* = oldn. gef. *vus*; de andre gange står der *wus*; *vus* eller *wus* er dannet af *oss* ved at anvende den til selvlyden svarende halvselvlyd som forslag; lignende former for *oss* forekomme både i danske[1] og i svenske[2] sprogarter. I ordene *u dagloght brau* er *u* kommet til at stå for *ut* = várt, fordi en anden tandlyd, nemlig *d*, begynder det næste ord. *sindorwasa* må være = syndir vára(r); to ord ere altså skrevne sammen i ét; *s* i *wasa* kan næppe være rigtigt; *r* kan ej gå over til *s*. *gem* betyder *dem*, en forunderlig overgang. *gainst* = engelsk against. *Lia wus ski o vera tempa* betyder: led os ikke at være (blive) fristede; *lia* er = leið med udstødt *ð*; *ski* er = ekki, men det er tvivlsomt, om det er læst rigtig; kvædet har *iki* v. 31, *eke* v. 27; det sidste ord kommer af engelsk tempt. *but delivra wus* = engelsk „but deliver us" (Matth. 6,13); de næste ord *fro adlu idlu* ere derimod ganske nordiske = frá öllu illu. De sidste ord ere *for do i ir konungdum, u puri, u glori;* da *ir* må betyde *er*, synes det at *do i* må være ét ord = din, men da *din* forekommer to gange ovenfor, skulde man vænte det samme her; i ordene *u puri u glori* er *u* = ok; navneordene ere engelske (power, glory); det *-i*, som er föjet til det første, er enten kendeord eller en afledningsendelse = latinsk -ia.

Til sammenligning meddeler jeg den oversættelse af

[1] AnO 1854 s. 221.

[2] Dalsk woss, skånsk vos, ifølge Strömborg, Svensk språklära (1852), § 118, s. 135.

fadervor på Orkenøernes mål, som findes hos J. Wallace, An account of the islands of Orkney, London 1700, s. 68[1].

Fa vor i ir i chimrie. Helleur ir i nam thite, gilla cosdum thite cumma, veya thine mota vara gort o yurn sinna gort i chimrie, ga vus da on da dalight brow vora, firgive vus sinna vora sin vee firgive sindara mutha vus, lyv vus ye i tumtation, min delivera vus fro olt ilt. Amen *eller* on sa metcth vera.

Her have vi *i* som henvisende stedord = førøisk *i. helleur* er saglens en trykfejl for *helleut*[2]. *ir i*; man skulde vænte ét ord med betydningen *være!*; at forklare *ir i* som *er æ*, er altid, er vel for dristigt. *gilla* er et besynderligt ord; en sammenstilling af *gid* (*giv*) og *lad* er det eneste, der vil falde mig ind. *veya* er = vill (vilji); *l* er udstødt foran *j*. *mota vara* betyder *mátti vera*. *o yurn* = á jörðinni. *sinna*; begyndelsen, *sin*, betyder, som man ser af det følgende, *som*; men da *sinna* næppe kan være = *sin* alene, må det vel indeslutte noget mere. *vus* svarer til den hjaltlandske form. *da on da* svarer til den engelske bibeloversættelses „day by day" (Luc. 11, 3); dog véd jeg ikke, hvad *on* er, måske engelsk and. *mutha* = móti. *lyv vus ye* må læses *lèj vòs èj* eller *èjje* = leið oss eigi; *v* i *lyv* er urigtig trukket ind til dette ord fra det følgende ords begyndelseslyd; man ser, at udtalen, når det læses rigtig, kommer ganske nær til den islandske, førøiske og norske; *ei* har bevaret sin gamle udtale. *tumtation* = engelsk temptation. *min* = dansk men (af

[1] Jeg foretager nogle uvæsentlige forandringer med interpunctionen og brugen af store bogstaver. — Det orkenøiske fadervor er ellers trykt efter Wallace flere gange: Northern antiquities (oversættelsen af Mallet's Introduction à l'hist. de Danm.) I (1770) s. XLVII; Barry s. 487; desuden findes der et dårligt aftryk i Adelungs Mithridat II (1809) s. 304, 305.

[2] Det er allerede ytret i Northern antiquities I, XLVII.

meðan); Førøerne have også *men*[1]. *on* er enten = engelsk and eller = oldn. enda, med mindre *on* her og ovenfor i *da on da* skulde være trykfejl for *ou* af *ok*, og, førøisk *o*(*g*). *sa meteth vera* = svá mætti þat vera, når det oversættes ordret; sammenligne vi det med *mota* (= mátti) ovenfor, finde vi spor til en forestillende måde.

I begge målene, i Orkenøernes og Hjaltlands, genkende vi den oldnordiske „tvelyd" *au* (ǫu) i *brau, brow*. Begge målene stemme med Førøerne i at fjærne det oprindelige *ð* i efterlyden; foruden af ordet *brau*, *brow* = brauð kan man se det af *ro* = ráð i det hjaltlandske kvæde v. 1, *ro* = ráða sammesteds v. 8, *gre* = grið v. 32[2]; på Orkenøerne er det så gammelt, at det allerede fandt sted i 16de århundred, som man ser af de hos Ben (1529) anførte ord: *goan*(*d*) *da boundæ*, hvor *goan*(*d*)[3] er = góðan. På Hjaltland var *þ* i forlyden blevet til *d* i *din* (þinn), *det* (þitt); altså var vel også overgangen af *þ* i forlyden til *t* indtrådt, ligesom den har fundet sted paa Førøerne og Nordens fastland. I det orkenøiske fadervor skrives derimod *thite*, *thine*; engelsk indflydelse kunde dog gærne have gjort sig gældende hos den, der nedskrev det; på den anden side må det også erindres, at det orkenøiske fadervor er over

[1] AnO 1846 s. 360.

[2] *ð* er i kvædet blevet til *d* i *spirde* (urigtig opløst i to ord *spir de*) v. 1, *gerde* v. 29, der ganske stemmer med førøisk *spurdi* (spurgte) og *gjördi* (gjorde), Hammershaimb, AnO 1854 s. 263, 264; *th* findes et par gange i kvædet: *vath* (= við?) v. 11; *i muthi* v. 10 er = í móti, så at *th* der skulde komme af *t*, men det er næppe rigtig skrevet; ligesålidt som *mutha* = móti (imod) i det orkenøiske fadervor; i v. 7 i kvædet ser det ud, som om *ð* er blevet til *ss*: *klapasse* = klappaði, men det er vist en urigtig opfattelse af *j*-lyden, der sagtens her har afløst *ð*.

[3] Ben skriver *goand*, men *d* er vist med urette fremkaldt af *d* i begyndelsen af næste ord.

et halvt århundrede ældre end det hjaltlandske. Når på Hjaltland oldn. *bátrinn* skrives *bodin*, kunde det tyde på en lignende overgang *t* - *d* i efterlyden som den, der har fundet sted i Skåne; dog tör man næppe stole på Lows nedskrivning af et enkelt ord. Hvad forholdsformerne angår, da kunde man af en sammenligning mellem *fro olt ilt* i det orkenøiske fadervor og *fro adlu idlu* i det hjaltlandske blive tilböjelig til at slutte, at hensynsformen, i det mindste i entallet, var falden bort på orkenøisk, men bevaret på hjaltlandsk; på Hjaltland synes derimod *r* som mærke for nævneformens ental i den stærke böjning i almindelighed at være faldet ud[1], altså i det tilfælde i det mindste nævne- og genstandsformen at være sammensmeltede, medens *-ur* er beholdt på Førøerne den dag idag.

2. Hjaltlands gamle norrøne mål er gået til grunde; et nyt sprog er trådt i dets sted, skönt mange enkelte ord ere bevarede fra det gamle sprog; sprogsammenligningen viser tydelig nok, at dette sprog er det l a v l a n d - s k o t s k e[2]. For det lavland-skotskes vedkommende har jeg brugt det, som findes derom i A. J. Ellis, Essentials of phonetics, London 1848, s. 171—177, hvor et lille stykke er trykt i dette sprog med en meget nöjagtig lydbetegnelse; naturligvis må der være forskelligheder indenfor det lavland-skotskes eget område, om deres störrelse kan jeg ingen forestilling have, men det hos Ellis meddelte stykke har de væsentlige grundtræk tilfælles med den her meddelte prøve på ny-hjaltlandsk[3]. Ellis' lydbetegnelse omskriver jeg med dansk lydbetegnelse; dog sætter jeg *ü* for *y*; stavelsemålet betegner jeg med ord. Også det ny-hjaltlandske skriver jeg

[1] Se ovenfor s. 207.

[2] Det höjland-skotske tilhører som bekendt ikke den gotiske sprogklasse, men er et keltisk mål.

[3] En sprogprøve på den nyere hjaltlandske sprogart findes desuden hos Hibbert, a description of the Shetland islands, s. 512.

med dansk lydbetegnelse, så godt det lader sig göre; tegnet *ü* beholder jeg, hvad enten lyden nu er *y*, *ø* eller *ö*. For engelsk *u* i *but* beholdes tegnet *u*.

Uagtet det lavland-skotske (the Lowland Scotch) ligesåvel som det engelske skriftsprog nedstammer fra det oldengelske eller såkaldte angel-saksiske[1], har dog lydenes historiske udvikling der (og mulig tillige i det northumbriske) taget en anden gang end i det engelske. Det engelske sænkede af de lange selvlyd i oldengelsk *á* til *o* (*home*), det sænkede fremdeles *ó* til *u* (skrevet *oo*: *stool*); det spaltede *ú* i *ou* (*out*). Det lavland-skotske gik en anden vej; det omdannede *á* til *æ*(*e*?), *ó* til *ü* (*ø*, *ö*?) og beholdt *ú*. Forholdet mellem det engelske og det ny-hjaltlandske i disse lydforhold overses af følgende tavle.

	oldeng.		eng.		hjaltl.
á — o — *æ*	hám	—	home	—	*hæm*
ó — oo — *ü*	dó	—	do	—	*dü*
ú — ou — *u*	út	—	out	—	*ut*.

Jeg skal nu oplyse hver lydovergang for sig med exempler af den her meddelte prøve. Først altså exempler på overgangen af oldeng. á (sædvanlig = oldn. *ei*) til engelsk *o* og ny-hjaltlandsk *æ* (*e*?)

oldeng.	eng.	hjaltl.	
á	o	*æ*(*e*?)	
svá	so	*sæ*	(så)
tvá[2]	(two)	*twæ* (twa)	(to)
má, máre	more	*mær* (mair)	(mere)
hám	home	*hæm* (hame)	(hjem)
cláð	clothes	*clæs*	(klæder)
arás	arose	*ræs* (rase)	(rejste sig).

[1] Det oldengelske spaltede sig i to afdelinger, den nordlige og den sydlige; lavland-skotsk nedstammer fra den nordlige. Forholdet imellem det nordlige og sydlige oldengelsk er meget klart fremstillet af E. Jessen, Tidskr. f. philol. I 352.

[2] ikke i hank., men i hunk. og intetk.

Hos Ellis finder jeg *bæþ* (lang selvlyd) = eng. both (både); om udviklingen af oldeng. *á* til skotsk *æ*, skrevet *ai*, *a*, se E. Jessen, Tidskr. f. philol. I s. 225. Vi have altså her et lydforhold, der ej er særegent for Hjaltland.

Exempler på overgangen af oldeng. *ó* (= oldn. *ó*) til engelsk *u* (sædvanlig skrevet *oo*) og ny-hjaltlandsk *ü*.

oldeng.	eng.	hjaltl.	
ó	oo	*ü*	
dó	do	*dü*	(gör, 1 pers.
scós, scón[1]	shoes	*shün*	(sko, fl.)
hóran	(whores)	*hürs* (hüres)	
sóna	soon	*sün* (süne)	(snart)[2];

i v. 12. står *guds* = eng. goods; det måtte måske heller skrives *güds*. Jeg véd ikke, om *ü* skal læses *y*, *ø* eller *ö*. Denne overgang er ikke særegen for Hjaltland; i sprogprøven hos Ellis forekommer *fül* (kort selvlyd = dansk *y* i *nyt*) = eng. *fool*, oldn. *fól*, en tåbe. Det synes som man på gammel skotsk har villet betegne denne lyd med *ui*; således står der *guid day* i de ovenfor[3] anførte ord af Bens beskrivelse af Orkenøerne. Når St. St. Blicher et sted[4] mener at finde lighed imellem nörrejysk *gue* (*gụ'*), og skotsk *gued*, da har skrivemåden vistnok skuffet ham i höjeste grad; den, der har skrevet det skotske ord *gued*, har vist ment *güd* (*gød*, *göd?*) og brugt *ue* som tegn for *ü*.

Oldeng. *ú* (= oldn. *ú*) = engelsk *ou* = ny-hjaltlandsk *u* (med engelsk betegnelse *oo*).

oldeng.	eng.	hjaltl.	
ú	ou	*u* (langt)	
hú	how	*hu* (hoo)	(hvor, quam)
nú	now	*nu* (noo)	(nu)

[1] Formerne *scós* og *scón* har jeg hentet fra Ettmüller, Lexicon Anglosaxonicum (1851) s. XLIII.

[2] *took*, v. 13, afviger.

[3] S. 201.

[4] Saml. digte, 2den del, 1836, s. 283.

oldeng.	eng.	hjaltl.	
þú	thou	*du*	(du)
út	out	*ut* (oot)	(ud)
hús	house	*hus* (hoos)	(hus);

ligeledes hedder af det engelske sprogs romanske bestanddele *devour* her „*devoor*". Heller ikke dette punct i lydlæren er særegent for Hjaltland; hos Ellis finder jeg *ut*, *hu* (begge med langt *u* = dansk *u* i *huse*); da Rask rejste hjem fra Island over Leith, lagde han mærke til at man der sagde *hus* ligesom vi, og ikke *house*[1].

Overgangen fra engelsk *u* i *but* eller i *put* til *i* (*bit*, *pit*, ligeledes *bridder*[2]) finder jeg derimod ikke i sprogprøven hos Ellis; han har *but*. Overgangen til *i* indtræder dog ikke overalt, hvor selvlyden i *but* eller i *put* findes på engelsk, engelsk *son* er f. ex. her skrevet *sun*. Mulig vil det falde lettere at bestemme overgangen fra *u* (med lyd som i *but*) til *i* ved hjælp af skotsk end ved hjælp af engelsk; f. ex. *wiz* (var) her er = skotsk *wuz* hos Ellis (hvor *u* lyder som i engelsk *but*).

Medlyd. Mangelen af lydene *þ* og *ð* har Hjaltlandsmålet ikke tilfælles med almindeligt lavland-skotsk; hos Ellis finder jeg f. ex. *deþ* (med langt *e* som i dansk *lede*)[3]. Sammenhængen hermed må være den, at Hjaltlandsøernes gamle mål havde tilintetgjort lydene *þ* og *ð*; da nu det skotske trængte ind, kunde man ej udtale disse lyd, men satte så *t* og *d* i stedet; i sprogprøven her hedder det således *furt* = eng. forth, *bridder* = brother[4]. At man på Hjaltland ej kunde sige *th*, har allerede Brand bemærket (s. 70); han udtrykker det kun noget ubehændig således,

[1] N. M. Petersen i Rasks levnet s. 32 (i 1ste bind af Rasks saml. afhandl.)

[2] = brother, hvor *o* lyder som *u* i *but*.

[3] død, no., eng. death.

[4] Derimod *wi* = eng. with (forholdsord).

at man udelod *h*; som exempler nævner han, at man sagde „*tree*" for *three* og „*tou* eller *tu*" for *thou*; det sidste exempel må nok imidlertid have *d*.

nd i efterlyden bliver til *n*: *an* (= and), *fun* (= eng. found). Dette er ikke særegent for Hjaltland; i prøven hos Ellis finder jeg *an* for and, ligeledes *blen* (kort, lukket *e*, = *blin* med åbent *i*) = eng. blind. Til denne overgang hører det egentlig også, når nutidens tillægsform ender på *n*, da oldengelsk har *nde* (= oldnordisk *ndi*); engelsk har *-ing*; således her *leevin* (det vil vel sige *liven*) v. 24 = eng. living; *anserin* v. 29. Ellis har *lopen* (langt lukket *o*, lukket *e*) som navneord = engelsk leaping.

Engelsk *ll* falder bort i udlyden: *å* = all, *fås* = falls, *cåd* = called; ligeledes hos Ellis *fu* (kort, skarp *u* som i dansk *bud*) = full.

Den bløde eller mouillerede *k*-lyd (= islandsk *k* i *kenna*), som her findes i „*cyuntry*"[1], betegnet ved *cy* = *kj*, finder jeg også hos Ellis i *kjöst* (eller måske *kjøst*, kastede, eng. cast); måske den findes foran alle bløde selvlyd.

Lyden tysk *ch* findes her i *sicht*, *micht*, *richt*, *oucht* (= eng. sight, might, right, aught); dette er almindelig skotsk; hos Ellis finder jeg *necht* (lukket *e*, = *nicht* med åbent *i*) for engelsk *night* (nat); fremdeles finder jeg her *enoch* (= oldeng. genóh, eng. enough) og hos Ellis *hich* (kort, skarp *i* som i dansk bidt) = eng. high. I engelsk var udviklingsgangen af ord som *night* den, at lyden *gh* (som i dansk *sager*) gik over til *j*; *night* blev således til *nèjt*. Mulig har skotsk to *ch*-lyd, ligesom tysk (*sache*, *ich*).

[1] = eng. country.

HERREGÅRDEN PLOVSTRUP VED RIBE.

Af O. Nielsen.

Danmarks berömteste vandløb er Kongeåen, der fra först af er udløbet af Vamdrup og Søgårds søer, 2 mil vest for Kolding; först efter foreningen med Vejen å bliver den af nogen betydenhed, men er dog ikke bredere end de almindelige åer i Jylland. Mærkelig er den brede dal med sine höje skrænter, hvorigjennem den flyder, der begynder strax vesten for Skodborghus og ender ved Jernved. I gamle dage har åen været meget bredere, omtrent 3 gange så bred som nu og har været sejlbar. Byen Skibelunds navn i Malt sogn, hvortil der har gået en vig, tyder også herpå og man har her for mange år siden fundet et skibsanker. Egnen her omkring har også været stærkt befolket, hvorom de mange gravhöje på begge sider afgive vidnesbyrd, og tæt ved dens nordre bred er det, man har gjort de 3 fund af levninger af lig fra bronzealderen i egekister, de förste i Nörrejylland, nemlig 1823 i Folding, foråret 1861 i Tobøl, Fövling sogn, og samme sommer i Haftrup, Vamdrup sogn. Syd for åen i Skrave sogn er landsbyen Kjøbenhoved med sine store gravhöje „Lokhyw". Navnet må udentvivl afledes af kjøbing, og den fordybning, der tæt østen for fører ned til åen, må engang have været fuld af vand, og altså dannet en havn. Hvis åen ikke havde været betydelig, hvorledes kunde den da have dannet en så betydelig grændse og givet Sønderjylland navn af „for sønden å?"

Var åen nu sejlbar, så er det sandsynligt, at dens kyster vare udsatte for vikingers hærjninger, hvorfor man har sikret sig ved anlæggelse af faste borge. Den østligste er Skodborg, fra omtrent Frederik den Andens Tid kaldet

Skodborghus,[1] hvis betydelige voldsted endnu er til, omgivet af to grene af åen, der heraf har sit andet, nu mindre almindelige navn, Skodborgå. Det er i anledning af Lyrskovsslaget, at den nævnes og, om dette end ikke har stået her i nærheden, så har åen dog båret dette navn dengang. Den islandske skjald Thjodolf, der levede under Magnus den Gode, synger nemlig:[2]

Minn vá sigr fyrir sunnan
snjallr Heiðabý spjalli
(nær frá ek skarpa skæru
Skotborgará) gotna.

Min snilde konge vandt sejr
sønden for Hedeby
nærved de skarpe skjær
i Skodborgåen.

Arnor skjald, dennes samtidige, gjorde ogsaa et digt om Lyrskovsslaget, hvori det hedder:[3]

Skjöldungr lèzt við skíra valdit
Skotborgará Vinda sorgum.

Skjoldung voldte Vender sorger
ved den klare Skodborgå.

Da den altså i det 11te hundredår bar dette navn, må borgen altså også have været til dengang.

En mil vest herfor er Sønderskov, en gammel herregård, der nævnes förste gang 1448[4] og $^1/_2$ mil længere

[1] Således i et kongeligt skjøde af 22de Marts 1580 (Jydske registre i gehejmeark. III 70).

[2] Fornm. sögur VI 64. [3] Fornm. sögur VI 68. [4] Grönlunds afskrifter i gehejmeark. nr. 254.

vesterpå er Nielsbygård, der var til 1392[1]. Dog ligge disse, vel at mærke, ikke lige ved Kongeåen, men deres grave dannes af mindre vandløb. Derimod lå Plovstrup, en mil vestligere, i Kongeåen.

Plovstrup er nu en anselig og velhavende by; navnet tyder på, at den er anlagt af en mand ved navn Plov og den har et minde om denne sin anlægger eller i det mindste vel om en af hans slægt, nemlig en betydelig kæmpehöj, der fører navnet Plovshöj. Herved sættes byens alder tilbage til hedenskabets tid. I næsten alle byer, vil man, når man går et par hundredår tilbage, finde 1 gård, der er större end de andre — tager man gamle skjøder og jordebøger for sig, vil man finde vidnesbyrd nok herom —, hvilket særskue forklares ved, at hövdingen har taget det störste stykke land i besiddelse. Her i Plovstrup er endnu en gård betydelig större end de andre og det er på dens mark, at Plovshöj findes. I dens enge ved Kongeåen findes nogle små ujevnheder og her viser man stedet, hvor gården för har stået, omgiven med volde og grave. Her må de gamle Plover have boet og ligeså Erik Emunes morder Sorteplov, hvilket vi her skulle vise, dog först efter nogle undersøgelser om stedet, hvor nævnte konge mistede livet.

Hos de nyere forfattere hersker stor uenighed om stedet; t. e. Helvig: den danske kirkes hist. för ref. I 339 har Urnehoved ting, Molbech: hist. årbøger I 38 Urnehoved ting, Kønigsfeldt: geneal. hist. tabeller, 2den udg. 17 et ting ved Ribe, Traps beskrivelse af Danmark II 941 Hvidding ting osv. Vore ældre historikere derimod holde enstemmig på Hvidding, t. e. Hvitfeld s. 102, Holberg I s. 218, Langebek SRD I 61 not., Suhms Danmarks hist. V 514.

Af kilderne have kun 2 Urnehoved ting[2], nemlig genea-

[1] Samlingen „Nörre Jylland" nr. 65 i gehejmeark.

[2] jfr J. N. Schmidt, Urnehoved Egnen, AT 1849-1851 p. 47 flg.

gien i Script. I 22 og Svend Ågesen, Script. I 61: „in Urnensi placito". De øvrige, der udtrykkelig nævne stedet, ere: Corn. Hamsfort: series regum, Script. I 39: „in comitiis Hvedingensibus" og samme angivelse i sammes cronologia, Script. I 273; chron. Roskild. Script. I 385, nævner et ting nærved Ribe, „placitum juxta Ripam", Saxo (Müllers udg.) 665 beretter, at kongen var i Ribe og da der kom nogle bønder til ham, der vare i en hæftig strid, stævnede han ting; Petrus Olai, Script. II 217, synes at mene Ribe by, men hans ord kunne vel også forstås som et ting ved Ribe, Thomas Gheysmer, Script. II 370, har ligefrem „i Ribe"; Rimkrøniken v. 3803: „Jeg slogs i Ribe og lagdes i jord". Altså, alle kilder med undtagelse af to nævne Ribe eller dens omegn som kongens dødssted og det er altså sikkert nok. Fejltagelsen kan let være opkommen ved, at man har vidst, at kongen blev dræbt på et ting i Sønderjylland og i god tro har sat Urnehoved, som det bekjendteste tingsted. At kongen er begraven i Ribe domkirke, tyder også på hans død her i nærheden og, da talen overalt er om et ting med bønder, må det have været på et herredsting og ikke Ribe byting. Ifølge Hamsfort, Script. I 273 vilde kongen pålægge bønderne en plovskat og stævnede derpå ting, da de vare meget forbittrede herover. Under tinget kom ifølge Petrus Olai, Script. II 217 en herremand „quidam nobilis" ved navn Plov, der hadede kongen, til og fik sold for krigstjeneste udbetalt. Derpå kom en bonde og beklagede sig over Plov, der så gik hen til kongen, der intet anede, gjennemborede ham med et spyd og råbte, at han havde dræbt kongen, med den opfordring til folket at bære sig ligeså ad med hans fölge, der straks derpå flygtede, undtagen Erik Lam. Samme beretning har Thomas Gheysmer Script. II 370 og Saxo, hvilke sidste dog ikke nævne den anledning til tinget, som Hamsfort omtaler.

Hvitfeld Bispekrønike i fol. s. 18, beretter, „at rygte går", at biskop Notel i Ribe havde tilægget Plov at dræbe

kongen, men da dette ikke findes i ældre kilder[1], og vi andensteds fra have udførligere beretninger, må man udentvivl fralægge dette rygte nogen betydning. Knytlingasaga har en så levende og udførlig fremstilling, at den gjör indtryk af at være meget pålidelig. Den fortæller således, hvorledes Plov först gik til en præst, hvem han tvang til at berette sig, hvorledes han kom til tinget med et langskaftet spyd i hånden, hvis od han vendte nedad; andre våben havde han ikke. Han forlangte at få kongen i tale og, da han kom nær, hævede han spydsodden og gjennemborede kongen med så vældig kraft, at denne faldt forover ved stødet. Gjerningen skete så hurtigt, at ingen ret vidste, hvem der havde udøvet den; da derpå Erik Lam sprang op og drog sit sværd, råbte Plov: „vær ikke så rasende, Erik Lam, stik dit sværd i skeden, fedt flesk faldt nu i din kjedel, hvis du forstår at søbe det". I trængselen slap Plov bort[2]. „Han levede endnu længe efter og var en anseet mand".

Samme saga fortæller, at Erik Emune havde ladet Plovs fader dræbe og det for ingen större brøde, end at han talte imod ham på et ting. Plov tog sig dette nær, men havde dog intet andet valg, end at tåle i stilhed. Han var i sin unge alder, da hans fader blev dræbt og kong Erik bødede ham ikke derfor. Nu var det, da kongen engang var sydpå i Jylland, og holdt ting med bønderne, at drabet foregik.

Kæmpevisen[3] fortæller, at det var Plovs broder Karl,

[1] Den ældste er den latinske digter Joh. Laur. Amerinus i sin Series episcop. Rip. 1591, udg. påny 1704 af P. Terpager. Han tilföjer også: „sed famæ nil credo vagæ". Sml. Grams noter til Meursius s. 263.

[2] Når bønderne, som Hamsfort fortæller, vare vrede på kongen, kan det også let forklares, at Plov undkom.

[3] Sv. Grundtvigs udgave III 6-9.

som kongen lod dræbe på et ting og, da Plov fik dette at vide, red han straks derhen og dræbte kongen og alle hans mænd.

Af de forskjellige beretninger fremlyser det, at Plov har boet nærved det sted, hvor tinget holdtes, men der gives ingen underretning om hans hjemstavn, undtagen i Knytlingasaga[1]: „Sorteplov hed en mægtig mand i Jylland; han var fra den egn i Jylland, som hedder Plovsyssel i Ribe bispedömme" (hann var ættaðr af Jótlandi, þar sem heitir Plógsýsla, þat er í Rípa biskupsríki). Nu er det aldeles vist, at der aldrig har været et Plovsyssel, og fejlen kan let forklares ved, at sagaens islandske forfatter har vidst, at stedets navn hed omtrent som manden. I Ribes omegn have vi kun et eneste saadant stedsnavn, nemlig Plovstrup og i hele stiftet kun et til, nemlig Plovslund i Grene sogn, over 10 mil fra Ribe og som aldrig vides at have været herresæde. Det kan altså ikke være nogen urigtig slutning, når vi antage, at Plov har boet i Plovstrup, såmeget mere, som det er ganske almindeligt, både her og i tilgrændsende sogne, at höre, at Sorteplov var herfra. Nærmere omstændigheder kjender sagnet dog ikke. Er det nu bevist, at han boede i Plovstrup, så må han have været af en gammel familie, der flere hundredår har boet her, ti den Plov, der har givet byen navn, han, der ligger i gravhöjen, og Sorteplov, der boede i Plovstrup, ere naturligvis af samme slægt.

Nu høre vi ikke mere om Plov inden i borgerkrigen 1147-57. Her stod han naturligvis på Knuds side imod Erik Emunes sön Svend. Friserne, der også vare på Knuds side, bleve angrebne af Svends tropper og trak sig tilbage

[1] kap 103. Et vidnesbyrd mere om Plovs hjemstavn i denne egn, har den sidste tid bragt for lyset. I Traps stat. top. beskrivelse af Slesvig s. 87 berettes, at Spandetgård i Hvidding herred „efter sagnet skal have tilhørt kong Erik Emuns morder Sorteplog".

til en fæstning i Ejderen, hvor de tilsidst imod løfte om lejde måtte overgive sig 1150 eller 1151; iblandt dem var Sorteplov, og Svend holdt mærkværdig nok sit løfte[1]; dog kan det nok være, at det var den höjhjærtede Valdemar, der her har indvirket på kongen. Senere lod Svend Plov dræbe ved Ingvar Kvese (Ýngvarr kveisa)[2]. Om samme drab have vi en færøisk vise (optegnet af Schrøter: Ny kgl. saml. 8 nr. 24[3]), hvor navnet Ingvar er blevet til Ingeman.

Plov og Ingeman hvide,
Over allen skov,
de drukke mjød i Ribe,
hvi rider han så, den danske Plov.

De drukke mjød og talte gammen
en nat i Ribe tilsammen.

De drukke mjød med megen tale:
„jeg føler mig meget ilde.

Det ser jeg på min runestav,
at jeg bliver vejen på denne dag,

Det ser jeg på mine runer bedst,
at jeg bliver vejen på egen hest.

O, hvor får jeg så fuldtro svend,
som mig kan følge fra Ribe hjem?"

[1] Saxo 691. [2] Knytlingasaga kap. 108.
[3] Da retskrivningen i håndskriftet er så besynderlig, foretrækkes her at give en, såvidt muligt, tro oversættelse. Sml. S. Grundtvig Danm. gl. folkeviser III 6.

„Her stander jeg, dig en fuldtro svend,
at følge dig fra Ribe hjem."

„Ikke tör jeg stole på dig,
jeg frygter for, du sviger mig".

„Svige ham Kristus hin stærke,
der anden mand sviger i værke.

Svige ham Kristus den raske[1]
der anden mand sviger i råd.

Svige ham Krist og Marie Fru,
der sviger en anden og svigter sin tro".

Plov han red og Ingeman rand,
han tjente ham som en utro mand.

„Hvorledes skal dette sæde,
jeg føler så megen hede"?

„Du løse op din brynjes bånd,
at østenvinden kan på dig ånde.

Du lade din brynje flagre løs,
ti så kan vinden køle dit bryst".

Plov kasted sin brynje over hviden hals,
og Ingeman hug, han var så falsk.

Derpå, vedbliver visen, ilte Ingeman glad hen til kongen og fortalte sin bedrift, men til tak blev han lagt på stejle, hvilken efterretning er falsk, da Ingvar eller Ingeman

[1] „Kristus hin braaji" (hinn bráði).

faldt på Gradehede[1]. Visen nævner også Ribe og det som et sted nærved Plovs hjem.

Om Plov har efterladt sig efterkommere[2], om hans slægt er vedbleven at bo på Plovstrup, derom haves ingen efterretninger. Plovstrup nævnes ikke för 1492[3], da væbneren Henrik Sten ejede den. I dette år afsagde kong Hans en dom, hvorved han tilkjendte Ribe domkapittel noget gods i Åstrup, som Henrik Stens farfader Niels Lavsen af Nielsby havde pantsat til kapitlet 1426. Henrik Sten nævnes også som ejer af Sønderskov 1483[4], 1498, 1503 og 1505. Han var kannik i Ribe domkapittel og havde det lille præbenda januæ, der bestod af en gård i Plovstrup og en gård i Ribe[5].

Hans sön Kristjern Sten var præst i det nærliggende Fövling 1513[6]. Han arvede kanonikatet efter faderen og overlod det 1555 til en anden. 1557 fik han påmindelse af kapitlet om at forbedre den gård i Ribe, som han havde haft i forlening af dette og at udlægge „den gård og gårds ejendom i Plovstrup, som hans sal. Fader og han selv efter ham har haft i forlening af forn. kapittel og nu er ødelagt og ejendommen bruges til hans arvestavn og gods i samme by[7]"
Han har altså også ejet Plovstrup. Han er død för 1561

Efter hans død er Plovstrup tilfalden Otto Galskøt, broder til Peder G. til Sønderskov og sön af Thomas G. Han fik 1574 en gård i Plovstrup og et bol ved Foldingbro af kongen imod at føre opsyn med, at ingen øksne, heste eller kvæg ufortoldede dreves over den å, der løber mellem Kolding og Skodborg[8].

[1] Knytl. kap. 118. [2] I det 14de hundredår nævnes en Plogh prest, der ejede gods i Hvidding, 1327 en Tycho Plyg, også herfra egnen; i sidste halvdel af det 15de hundredår var Hr. Per Plou Soorte præst i Ribe, 1531 var en Hr. Per Plow prior i Helligånds kloster i Kjøbenhavn. [3] Grönlunds afskrifter Nr. 396. [4] Endrupholms arkiv. [5] Ny kirkehist. saml. I 416. [6] Endrupholms arkiv. [7] Grönlunds afskrifter 600. Ny kirkehist. saml. I 416. [8] Jydske registre I 212 i gehejmearkivet.

1579 ejedes gården af Kristen Vind, befalingsmand på Kjøbenhavn slot, der på egne, moders og søskendes vegne berettede, „hvorledes deres hovedgård Plovstrup nogen tid siden er bleven afbrændt og alle hvis breve, som hans moder, han og hans søskende havde, ere der sammesteds blevne brændte og omkomne, så de nu intet have deres gods med at forsvare", hvorfor de fik kgl. brev 30te juli [1] til evig tid altid at nyde, bruge og beholde alt det gods, som de i rolig hævd og besiddelse have haft indtil denne dag.

Gården blev vel opbygget igjen, men blev nu bortfestet til bønder, hvilket den idetmindste var 1586 [2]. Dog havde den senere adelige beboere, nemlig Jesper Lunou, der 1619 til vitterlighed underskrev et skjøde [3]. Fra nu af nævnes den ikke mere og er rimeligvis ødelagt i en af krigene i det 17de hundredår, der anrettede så mange ødelæggelser på de jydske borge.

TILLÆG TIL „BIDRAG TIL KUNDSKAB OM DEN ÆLDRE JERNALDER I DANMARK" (S. 26-61),

VED V. BOYE.

Det synes, at Formen af det i Flemlöse Mose fundne Sværdfæste, der er beskrevet S. 51 og afbildet paa tab. I, fig. I, ikke har været ganske ualmindelig heri Norden i den ældre Jernalder; foruden dette og det i Ringerige fundne (S. 51, 1ste Anmærkning [1]) kan der paavises fire lignende Sværdfæster, der hidröre fra Danmark:

[1] Jydske registre. [2] Danske samlinger i gehejmearkivet nr. 395: „Plovstrup tilforne fru Marine Henrik Vinds og bor der nu bønder udi". 1583 tilhørte den jomfru Barbara og Berete Vind. (smstds.) [3] Endrupholms arkiv.

1. Et fortrinligt bevaret, damasceret[1] og tveægget Jernsværd, hvis Klinge er 31 Tom. lang og $2^1/_4$ Tom. bred. Paa dets Grebspids er befæstet et 5 Tom. langt Haandtag, aldeles af samme Form og tildeels med samme Prydelser som Fæstet paa Sværdet fra Flemlöse Mose. Haandfanget bestaaer af 4 cylinderformede Træstykker, der ere beklædte med Sölvblik; de 2 Plader, hvorimellem det er anbragt, bestaae af 2 ovale Træstykker, ligeledes beklædte med Sölvblik, og ere prydede med vandrette Striber. Sværdknappen mangler[2].

Det er fundet i Nydam Mose ved Vester-Sottrup[3] i Sundeved.

2. Et lignende, $4^3/_4$ Tom. langt Sværdfæste er fundet i Thorsbjerg Mose ved Sönder-Brarup i Angel. Det bestaaer ligeledes af Træstykker, beklædte med Sölvblik; men Haandfanget er prydet med 5 fremstaaende Ringe, og ved begge Ender af det er der indslaaet 2 Rækker. Prydelser af Form som Halvcirkler. Den ene Plade mangler[4].

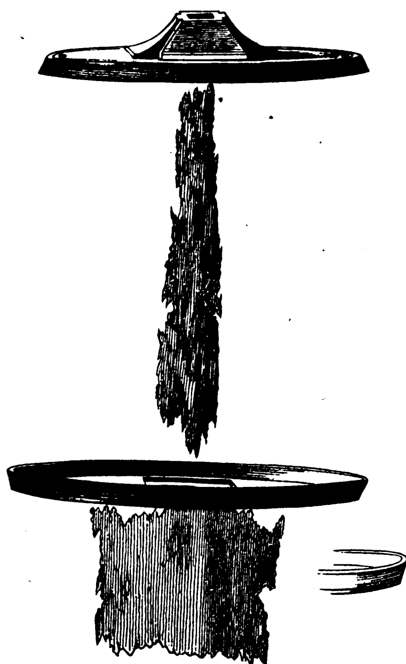
3. Flere cylinderformede, hule Sölvringe, der öiensynligt have dannet Beklædninger af lignende Sværdfæster, ere fundne i samme Mose som det foregaaende Nr. De fleste af dem ere rigt prydede, blandt andet ogsaa med det uden nogen fyldestgjörende Grund saakaldte „Thors Hammerstegn"[5].

De ovenbeskrevne Sværdfæster opbevares i den Kongelige Samling af nordiske Oldsager i Flensborg.

[1] Det maa bemærkes, at alle Sværdene fra Flemlöse og Skjödstrup Mose ere damascerede.

[3] S. 36 er det urigtigt kaldt Sattrup (see Stedsnavne i Sönderjylland eller Slesvig, S. 63, Kbhvn. 1858.)

[2], [4] og [5] af en velvillig Meddelelse af Adjunct Engelhardt.

4. Hosstaaende Afbildning fremstiller de tilbageblevne Broncebeslag af et Sværdfæste, som maa have haft stor Lighed med de ovenbeskrevne. Det överste Beslag er en $1\frac{1}{2}$ Tom. lang, huul Sværdknap, som paa Midten er gjennemboret med et fiirkantet Hul, hvorigjennem Sværdets Grebspids har gaaet. Den hviler paa en baadformet Plade, der er huul og paa Midten har et fiirkantet Hul; ved hver Ende er der et lille rundt Hul til en Nitnagle. Den nederste, lignende Plade er $2\frac{3}{4}$ Tom. lang.

Disse Beslag, der opbevares i det Kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn, ere fundne i Dallerup Sö, Veile Amt, sammen med flere damascerede Jernsværd og andre Gjenstande, der tilhöre den ældre Jernalder.

Lignende Sværdfæster ere ogsaa fundne i England, Tydskland og Frankrig; et saadant, der er afbildet i Smith's: Collectanea Antiqua, II, Pl. XXXVIII, er fundet sammen med nogle andre Gjenstande og brændte Been i en Gravhöi ved Coombe i Kent.

Den S. 44 afbildede Skjoldbule er forfærdiget af Bronce.

HRUNGNERSMYTHEN,

MED ALMINDELIGE BEMÆRKNINGER OM DEN OLDNORDISKE POESIE, VED BENEDICT GRÖNDAL.

GOETHE siger etsteds til Eckermann, at han aldrig vilde have kunnet opnaae sin Fuldkommenhed som Digter, dersom han skulde have erfaret alt det, som han digtede om; tvertimod var denne hans Fuldkommenhed fremkommen ved en Anticipation af Livet. Enhver ægte og virkelig Digter anticiperer saaledes Livet: hvad andre opleve practisk, det oplever han ideelt, men netop derfor kan han opleve alt, thi i Ideens Rige er der ikke Tale om Rum eller Tid. Formedelst denne Anticipation af Livet vinder Digteren den egentlige Popularitet, idet alle og enhver kunne gjenfinde sig selv i dette eller hint af Digterens Værker og anvende det paa det, som man selv har erfaret og oplevet. Men denne Anticipation bestaaer ikke alene deri, at Digteren sætter sig ind i Menneskelivets forskjellige Tilstande; den bestaaer ogsaa deri, at han digter almindeligt, det er: at hans Standpunct og Fremstilling er fælles for alle, forstaaelig for alle; at han altsaa ikke gaaer ud fra og bygger sine Digte og disses Indklædning paa temporaire eller locale Specialiteter, thi da forstaaes han ikke uden af en snevrere Kreds. Digteren iler ikke forud for sin Tid i samme Betydning som physiske eller abstract-philosophiske Genier, som Roger Bacon eller Aristoteles; men Livet har til alle Tider, saa langt tilbage idetmindste som vi kjende, involveret de samme Forhold og den samme Mangfoldighed som den Dag i Dag, kun under andre Betingelser og i andre Former — vi bör ikke lade os blænde eller forvirre af den Tro, at Livsforholdene nu ere blevne uendelig mangfoldigere

og mere forviklede end de vare i Fortiden, fordi man nu har Jernbaner og Telegrapher, eller fordi der existere Revolvere og Lommetyve. Esaias, David og Shakespeare have saaledes anticiperet Livet i dets Almindelighed: de gjelde for enhver Tid og for ethvert Folk, netop fordi deres Ideer og altsaa ogsaa deres Digtningsform vare begrundede i det Almindelige og ikke i noget Specielt, der gjaldt for eet Folk og ikke for et andet, eller for een Tid og ikke for en anden Tid. De romerske og græske Digtere, og enkelte iblandt de nyere, for Exempel Camoens, digtede fra et specielt Standpunct: det er Mythologien, den locale (rumbegrændsede) og temporaire (forbigaaende) Tilstand af deres Tids Cultur og Verdensanskuelse, som de gik ud fra og byggede deres Værker paa; for at forstaae dem, maa man forlade sin Tid og sig selv og leve sig ind i en anden Tid og andre Anskuelsesmaader. Men anvendte de græske og romerske Digtere Mythologien, saa gjelder dette i en endnu langt höiere Grad om de oldnordiske Digtere.

Vi gjöre Forskjel, og ikke uden Grund, imellem de eddiske Digte og Skjaldedigtningen, skjöndt deres Sprogforhold er det samme og skjöndt begge stötte sig til samme Hovedretning i Form og Tanke. Den ældre Edda er digtet i den oldnordiske Poesies simpleste Form, „fornyrðalag", med endeel Variationer. Denne Digtningsform er den frieste af alle; i Harbarðsljóð gaaer det endog over til en Mellemting imellem Riim og Prosa. Skjöndt den ældre Eddas Digte ikke ere uden Omskrivninger (kenníngar), saa ere disse dog simple og lette at forstaae, og dette er en af de Grunde, hvorfor man har paastaaet, at disse Digte vare holdte i en meget ædlere Stil end Skjaldedigtene, som man har kaldt „kunstlede", „Kunstpoesie", smaglöse o. s. v., netop fordi de ere mindre tilgængelige end hine. Skjaldene derimod digtede i kunstigere Riim end „fornyrðalag", skjöndt de ogsaa anvendte dette; men denne Rimets större Mangfoldighed og Afvexling förte netop med sig Digtningens

större Dunkelhed, större Utilgængelighed; Skjaldene ikke alene anvendte Mythologien saaledes at den blev en integrerende Deel af Sproget, men de slyngede og kastede Ordene omkring i Verset, saa at man maa sanke dem sammen og ordne dem, naar man vil forstaae Digtningen. Men at fordömme dem af disse Grunde, er aldeles urigtigt — man bör ikke strax forkaste en Ting, fordi man ikke forstaaer sig paa den i förste Öieblik.

Ligesom Musikeren ikke frembringer Tonerne ved Hjelp af nogen anden Luft end den, vi allesammen indaande, og ligesom Maleren ikke anvender andre Farver end dem, der ere tilstede i de organiske eller anorganiske Legemer; ligesom Kunstværkernes uendelige Forskjellighed og Skjönhed frembringes ved disse simple Midler, som vi alle have Adgang til i Naturen: saaledes er det Regelen hos alle Digtere blandt alle Folk, at benytte det samme Sprog, som vi tale hver Dag; det er de samme Ord, som de og vi anvende til Tankens Indklædning, thi hvorledes vilde vi ellers kunne forstaae dem? Kun de oldnordiske Digtere gjöre Undtagelse herfra, idet de netop ikke digtede i det gængse Sprog, men tog Halvdelen af deres Ordforraad af en anden Fond, der med Rette kunde kaldes en poetisk Skat, der aldrig, saavidt os bekjendt, brugtes i daglig Tale. At det ikke kunde have været Talesprog, lader sig allerede formode af den uhyre Mængde Ord, der havdes over een og samme Gjenstand; vi kunne til Exempel anföre de tresindstyve usammensatte Benævnelser paa Ilden, henved halvtredsindstyve paa Kvinden. Disse Ord forekomme aldrig i de Samtaler, der ere opbevarede i Sagaerne, og deres Oprindelse og Hjem ligger langt fjernere og længere tilbage end nogen historisk Fortælling naaer; hen til Östen föres vi næsten altid ved at tænke over dette Digtersprog, hvoraf en Mængde Udtryk kun forklares ved Hjelp af österlandske Sprogidiomer, saaledes som man ogsaa kan see af Bopps sammenlignende Grammatik, omendskjöndt Orientalisterne, naar de ellers

iagttage det oldnordiske Sprog, for det meste indskrænke sig til dettes prosaiske Udtryk. Men vi see ogsaa af flere Ord, hvor uberegnelige Sprogenes Veie ere, hvorledes de före Forskeren bag Lyset og lede ham til urigtige Deductioner. „Fengari" anföres i Eddaen (S. E. I 472) iblandt Benævnelser paa Maanen; dette Ord forekommer ikke andetsteds i den nordiske Oldliteratur, og det forklares meget uheldigt i den store arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda som „fangstbefordrende" *capturam indulgens* (Lex. mythol. pag. 507, not. *), altsaa afledet af selve det oldnordiske Sprog, af „fá" (fengit), „fengr" Fangst; men et saadant Ord troer jeg man aldrig vilde have dannet i denne Betydning, det maatte dannes af Præsens og altsaa hedde „fáari", den Bringende, der ikke existerer i Sproget. Men dette Ord er af en fremmed Oprindelse; Maanens Navn „Phingari" forekommer hos Byron i the Giaour: „*by pale Phingaris trembling light*", med den Anmærkning, at Phingari er Maanen; og hos Nygrækerne kaldes den φεγγάριον; hos de græske Classikere forekommer dette Ord ikke, men det kan have existeret alligevel i Sproget, eller en lignende Form, og det er ikke umuligt, at Væringer havde bragt det fra Constantinopel eller Grækenland til Norden. Paa Græsk er φέγγος Lys, Glands.[1] — Et andet Ord, som kun forekommer een Gang, i Fortegnelsen over Slange- eller Drage-Navne, er „gargan", der intetsteds er blevet forklaret; men mig forekommer at det forholder sig dermed ligesom med „dalginna", et andet Navn paa Slangen, der afledes deels

[1] Plin. hist. nat. XXXVI 22: *lapis duritiâ marmoris, candidus atque translucens .... ex argumento phengites appellatus.* Sml. Sueton. Domitian. c. 14, hvor der siges, at Væggene bleve indlagte med denne Steen: *parietes phengite lapide distinxit, e cuius splendore per imagines quidquid a tergo fieret provideret.* Ogsaa brugtes tynde Plader af denne Steen til Vinduer (Marieglas).

af *dalr* Dal og *ginna* Troldkvinde, men bedre af moesogoth. *dalg* Grube, og *iddia* „ivit", den som kryber i Dalen (see Lexicon poët. under *dalginna*); *gar* er et afghanisk Ord for Fjeld (russisk *gora*, persisk *giri*, sanskrit *ghiri*[1]); Gargarus er et Navn paa asiatiske Bjerge (Homer); thi med Verbet „garga", garrire, skrige, kunde Ormen neppe forbindes, da dette Ord ikke bruges om dens Lyd. Sviin hedder paa wogulisk *boros*; *börgr* er det oldnordiske Digterord for Galten. — At alle have forstaaet dette Digtersprog, saaledes som nogle antage, er slet ikke Tilfældet; havde alle forstaaet det, saa vilde ogsaa alle have kunnet anvende det i daglig Tale, og man vilde visselig have anvendt det. Det oldnordiske Digtersprog ligger i Troen, og omendskjöndt denne var i alt Væsentligt eens hos alle Nordboerne, saa vare dog ikke alle ligegodt bekjendte med Gudesagnene. Digterne kjendte dem og de alene kunde anvende dem.

Omskrivningerne i den oldnordiske Poesie er den Anstödssteen, som saa mange opholde sig over; de ere det evige Thema, som ligger til Grund for disse Klager over at der faaes saa lidet udaf Digtningen, naar man först har forstaaet den. Naar de græske og de romerske Digtere anvende Gudenavne og mythiske Allusioner, da er alting godt og man finder det ganske i sin Orden; man sætter sig med Fornöielse ind i *deres* Tid og Opfattelsesmaade og er villig til at anerkjende deres Skjönhed og Herlighed, og det er ogsaa rigtigt, thi det ere skjönne og herlige Digte. Men den nordiske Skjaldedigtning dömmer man fra *sit eget* Standpunct; man gider ikke tænke sig selv ind i Kongernes Sted, som begeistredes af Skjaldens Kvad, og mange kunne det

[1] Klaproth, Asia polyglotta. Sml. Humboldt, Asie centrale I 134 om Silken: En chinois *see*, et dans les anciens dialects *ser*; en coréen *sir*; en mandschou *sirghe;* en mongol *sirkek*; en russe *chelk*; en anglais *silk*. Toujours le même mot diversement altéré et voyageant vers l'occident.

ikke, fordi de ikke leve i Digtningens Aand, om de end forstaae Ordene. Saa griber man til den Udvei, som alle gribe til, der ikke forstaae sig paa noget, som de dog absolut maa sige noget om: det er Dadelen, thi det er altid lettere at dadle end at rose, især naar det, der bedömmes, ikke kan eftersees. Da siger man at Skjalden anvendte Omskrivningerne deels af Smaglöshed, deels af Mangel paa Ideer; at han brugte dem og de indskudte Mellemsætninger som Fyldekalk — istedenfor at de hörte til Digtningens Væsen og vare fuldkommen i Skjaldens Magt; man kunde anföre mange saadanne indskudte Mellemsætninger hos de romerske Digtere, hvor man finder dem fuldkommen i sin Orden. Thi hvem kan paastaae at Skjalden manglede Ideer eller trykkedes af Rimet, og hvem kan bevise det? Da Kong Harald Sigurdsson kvad denne Vise:

Fram gaungu vèr
í fylkíngu
brynjulausir
und blár eggjar;
hjálmar skína,
hefk-at ek mína,
nú liggr skrúð várt
á skipum niðri,

saa sagde han strax efter, at det var en daarlig digtet Vise og at han vilde digte en anden bedre; hvorpaa han digtede en med dróttkvæðalag, som rigtignok er mere forviklet eller „kunstig", hvis man vil kalde det saaledes, men Kong Harald mente det slet ikke fra Poesiens Standpunkt; Visen indeholder paa en Maade „æðru-orð", Tegn til Frygt, idet der klages over at de vare vaabenlöse og skulde gaae saaledes imod en væbnet Overmagt — *dette* var det som Harald fölte, og saa kvad han en heroisk Vise, for at opflamme og styrke sit Mod. Det eneste Standpunkt, hvorfra man bör bedömme Skjalden, er hans egen Tid.

En Omskrivning bestaaer deri, at et Begreb ikke nævnes ved sit eget Navn, men fremstilles ved Hjelp af andre Begreber. Saaledes kaldes Guldet „Havets Sol", „Jætters

Ord", „Dragens Leie". Forekommer Begrebet selv udtrykt i Benævnelsen, saa er det ingen Omskrivning: „Taarers Dug", „Gravens Leie" o. s. v. ere ingen Omskrivninger; men det kan være, at eet og samme Ord gjentages i Omskrivningen uden at ophæve den, som: „unnr unnar dags" (Kvinde), her staaer „unnr" to Gange, men i forskjellig Betydning; „unnr" er Datter af Ran, altsaa baade Bölgens Gudinde og Bölgen selv; „dagr unnar" er Bölgens Dag, men Dagen er Lys og Glands; Bölgens Lys er Guld; og da „unnr" er Bölgens Gudinde, saa er hun ogsaa Gudinde i Almindelighed, men Guldets Gudinde er Kvinden. Enhver Personification eller overhovedet enhver enkelt Formdannelse for et Begreb gaaer ud paa at abstrahere det saa meget som muligt fra Omverdenen, at fremstille det i dets Enkelthed. Omskrivningerne derimod gaae ud paa det Modsatte, paa Relationen, at bringe Begrebet i et mere eller mindre sammensat Forhold til Omverdenen. Men netop herved kommer der Bevægelse og Liv i Fremstillingen saavelsom i Forestillingen; de blive maleriske og farverige, men de faae ogsaa en proteisk Natur, og det er ikke uden Vanskelighed at holde dem fast i deres vexlende Farvespil. Unægtelig forudsætter et paa Omskrivninger rigt Digt en mere levende og smidigere Phantasie og en större Modtagelighed hos den Nydende end det Digt, hvor Begreberne kun fremstilles simple, i deres Nögenhed; men det er ogsaa öiensynligt, at for tilfulde at forstaae denne Billedernes Bevægelse, maa man fuldkommen leve sig ind i Digterens Form og Tanke — det er ikke nok at forstaae Sproget alene, da kommer man til at staae udenfor Ideen, og den vil da kun vise sig som et mat Billede af en Plante, hvor Duften mangler, fordi det indre Liv, som frembringer Duften, ikke er tilstede. Man vilde ikke have fuldkommen Uret, naar man betegnede Forskjellen imellem de græsk-romerske og de oldnordiske Classikere saaledes, at de förste indskrænke, de sidste ud-

vide Forestillingerne. Goethes Ord: „in der Beschränkung zeigt sich erst der Meister" ere ikke anvendelige overalt.

Omendskjöndt Omskrivningerne ere pragtfulde og glimrende, saa er der dog noget Hemmelighedsfuldt ved dem; de ere det poetiske Trylleslör, som Digteren slynger om Ideen — der er saadan en Fortryllelse over hele denne Poesie, at man bliver selv fortryllet og veed hverken op eller ned — de ere Drager med eventyrlige Farver og Former, der ligge udenfor Skjönhedens Trylleslot, og naar man har overvundet dem, saa blive de selv til Skjönheden, til den egentlige poetiske Idee. Det er meget let at sige, at naar man har reduceret Omskrivningen til en saadan Tilstand, at den kan opfattes som et enkelt Begreb, saa bliver den prosaisk, saa har man saa lidet: det er ligesom Goethe siger om den pragtfulde, flagrende Sommerfugl, som man har forfulgt og fanget: „da hab' ich sie, ein dunkles Grau — so geht es dir, Zergliedrer deiner Freuden", men dette strækker sig videre end til de oldnordiske Digte, man kan reducere al Poesie paa denne Maade, det er Begyndelsen til Travesteringen og Parodien. Ideen skal ikke afslöres, men skimtes igjennem Digtningens Slör; saaledes ansaae ogsaa Middelalderens Sangere det for upassende at nævne den Elskede ved hendes rette Navn (Wilh. Grimm, Die deutsche Heldensage p. 59). Det er sandt nok, at vi i mange Tilfælde ikke kunne gjöre os Rede for den nordiske Digtekunst uden ved at ordne Ordene i en prosaisk Fölge — det samme er Tilfældet med Horats — det er: man maa befrie dem fra Ordslyngningen, denne Skjaldenes Ret til at kaste Ordene hist og her omkring indenfor Grændserne af et halvt Vers (men ikke gjerne længere hen), men Omskrivningen taber sig ikke i ringeste Maade ved en slig Ordning. Istedenfor at være smaglöse, brede og dunkle, indeholde Omskrivningerne tvertimod en mægtig Tankerigdom, en uendelig Fylde af mangfoldige Ideer, der med en underfuld Kunst ere sammenvævede til et Hele og frembringe da en heel anden Idee

— det er et Kaleidoskop, men med en organiserende og levendegjörende Tryllekraft; det er Skjalden, som ryster dette Kaleidoskop og forsyner det med det rige Indhold, og netop her viser han sin Overlegenhed, sine Tankers Flugt og sin Kraft til at tæmme dem og holde dem indenfor bestemte Grændser. Der er fuldkommen Grund til at beundre ham, men lavt at bebreide ham, da han dog i Omskrivningernes og Ordslyngningens Labyrinth aldrig foer vild eller tabte sit Maal af Sigte. Vistnok vil denne Billedrigdom ikke tiltale vor Tid, ifölge dens Retning, da en eras (men rigtignok kun forbigaaende) Materialisme og den dermed fölgende Stupiditet vender sig bort fra det Ideelle saa meget som muligt og altsaa ogsaa stræber efter at udelukke al den Pragt og Billedrigdom, som Poesien har at raade over, skjöndt man hele Tiden skriger og skraaler om „Inderlighed", som man hverken har eller kan forstaae. Derfor er det en stor Tröst og et uberegneligt Gode, at have Nöglen til Oldtidens tause, pragtfulde Sale og kunne træde derind. Oldtidens Digtere fölte tilfulde Digtekunstens aandelige Pragt og Fylde, og de gjorde ganske rigtig i at benytte sig af den og anvende den i det rigeligste Maal. Vore Skjalde manglede ikke usammensatte Ord for at udtrykke Begreberne med; de vare rigere derpaa end noget andet Folk i Verden nogensinde har været — tresindstyve og fiirsindstyve enkelte (usammensatte) Benævnelser over een og samme Gjenstand — det skulde man dog antage vilde være tilstrækkeligt til at bringe Afvexling i Fremstillingen. Men de bleve ikke staaende ved den formelle Benævnelse alene, et Navn var dem ikke nok: de fölte instinctmæssig, at der skal være Liv i Poesien, denne samme organiske Bevægelse og Strömning, som den aldrig hvilende Stofvexel fremkalder i enhver Organisme; Poesien skal ikke være stillestaaende, thi saa er den död. Men de enkelte Benævnelser ere stillestaaende; derfor omgik Digterne Begrebet ved Hjelp af Omskrivningen, uden dog at tabe det og uden

at det table noget; de skjulte det under en fortryllende Lysglands, opfordrede dertil og understöttede deri af Sprogets uendelige Rigdom, Böielighed og Sammensætningsevne. Vi see den samme Tendents hos andre Digtere, som jeg senere hen skal beröre; men hvor tarvelig er ikke deres Fremstilling i Sammenligning med den Yppighed og uendelige Rigdom, som findes hos Nordens Skjalde! Det er ligesom Sproget skulde være givet dem til Erstatning for det, som de manglede i Sydens Pragt, som Naturen udfolder og Kunsten udvikler; men denne Erstatning var ogsaa rigelig. Ingen Praxiteles, ingen Apelles forbausede Norden med fortryllende Idealer; men latterligt vilde det være, dersom nogen paastod at Nordboerne havde manglet Öie for Kvinden og Evne til at fremstille hendes Skjönhed! Hun har ikke alene de henved halvtredsindstyve usammensatte Benævnelser, hendes Omskrivninger ere ikke alene uendelige, uendelige ligesom Sprogets Aand, men hun har ogsaa henved eet hundrede og tredive beskrivende Tillægsord (Epitheta), hvoraf de fleste ere ligesaa plastiske som de ere glimrende; hun blev opkaldt efter det Ædleste som findes i Tilværelsens Rige — hun kaldes efter Guldet og Vinen; hvad unaturligt er der deri, naar hun var disse Tings Bærer og Giver? Hun kaldes efter Solen, „den lysende Gud" (skínanda goð); efter Havet, Evighedens Billede — Skjönhedens Gudinde var ogsaa, ifölge den græske Religion, opstegen af Havet; Evigheden er Skjönhedens Moder. Ja, naar jeg nævner „Kvinden", saa tænker jeg egentlig ikke paa noget; min Tanke er formlös og jeg finder ingen Hvile for den i en saadan Abstraction, man behöver ikke at være nogen cras Materialist for det; hvorfor maa man ikke være Menneske og underkaste hende de samme Forhold som dem, man selv lever i, lade hende være omgivet af Omverdenen og paavirket af Omverdenen? Hvorfor har man ikke Ret til at smykke det Ædleste med det Ædleste? Eller skal man adoptere Hieronymus' Sætning: „amor est oblivio formae",

og reducere Kvindens Begreb til et ustadigt, flygtende Taagebillede? Nei, saa abstracte eller abstraherende vare Nordboerne dog ikke, Gud skee Lov. De gik endnu videre, thi i Kraft af Omskrivningens Udvidelsesevne kaldte de hende „sól gullbúa stóla", Dragehjemmets Sol, Guldets Sol, thi Guldet er Dragens Vei, dens Leie, Bolig eller Hjem; herved faaer Begrebet en mangfoldig og vexlende Farveglands, men det er ligesom et Speil; aander man paa Speilet, saa forsvinder Billedet: oversætter man denne Poesie, saa forsvinder dens Skjönhed, og det er rigtignok beklageligt, men vi kunne ikke gjöre for det. Saadanne digteriske Udtryk have aldrig staaet nogen digterisk Aand i Veien, hvad enten den var producerende eller reciperende; tvertimod have de altid potenseret Aanderne til at blive delagtige i Idealernes Hjem. Nordboerne vare ingen Malere eller Billedhuggere, men hvad de manglede i andre Kunster, det erstattede de igjen ved Ordet; de havde det i deres Magt og malede saaledes med det, at vi nyde endnu de rige Farver i usvækket og evig Glands fra det stövede, uindbydende Pergament.

Den omskrivende Skjaldedigtning er et aldeles enestaaende Phænomen i Poesiens vidstrakte, vexlende Rige. Fjernt fra den sydlige Sol, hvor en mildere Himmel fremkaldte Idealernes Frembringere ligesom mægtige Palmer og hvor et herligt Clima bevarede Kunstværkerne i den frie Luft, erstattede Nordboerne sig disse ved at bringe alt, enhver Begivenhed, ethvert Livsforhold ind under Poesiens altomfattende Herredömme. Alene af denne Grund burde man skjenke denne Digtning en særdeles Opmærksomhed, omendskjöndt den ifölge dens Natur og formedelst Sprogets, ved Tidens Fremskridt fremtvungne Forandringer, for de skandinaviske Riger er bleven uden nogen *umiddelbar* Betydning for den nyere Poesies Udvikling; thi havde Oehlenschlæger fordybet sig i den nordiske Skjaldepoesie, og begeistret af dens intensive Kraft og Vælde villet gjengive

den med alle dens Egenheder, saa vilde ingen have forstaaet ham og han vilde være blevet aldeles miskjendt; men formedelst Forfædrenes Trang til at udtrykke alt i Digt, saa ligge Digtene til Grund for Sagaerne og de övrige prosaiske Skrifter, hvoraf Oehlenschlæger öste, og saaledes er Prosaen det forsonende Medium, som formilder og udjevner Fortidens Kraft og gjör den tilgjængelig for Eftertiden; det forholder sig her ligesom ved Sollyset: vi kunne heller ikke taale at see i det uden igjennem et farvet Glas. En saadan inspireret og improviseret Poetiseren forekommer ikke noget andetsteds i Historien. Man sammenligne kun de nordiske Digtere — og de vare alle Improvisatorer — med de romerske Keiseres beklagelige Poetasteri, som Suetonius anförer, ofte halv Græsk og halv Latin, ligesom ogsaa Ausonius digtede paa denne Maade[1], eller med Keiser Hadrians Versemageri, hvoriblandt det væmmelige „*animula vagula blandula*" er alle bekjendt[2]. I de græske og romerske Sagaer finde vi adskillige heroiske Træk af döende Helte; vi kjende Epaminondas, vi kjende Livius' Fortælling om Hasdrubals Banemand, som döde leende under de frygteligste Pinsler; men vi finde ingen Helt, som kvad sin Svanesang i Dödens Stund, ligesom Ragnar Lodbrok, Örvar-Odd, Asbjörn prude, Hjalmar hin hugumstore, Gunnlög Ormstunge, Gisle Sursson og flere; og det er endog ligegyldigt, om dette er et historisk Factum eller ikke; de græske og romerske Forfattere fortælle nok saa mange mythiske og utrolige Ting, men at fortælle noget saadant, det

[1] F. Ex., Ausonii XIIte Epistel til Paulus, der begynder saaledes: „*Ἑλλαδικῆς μετέχων μούσης* Latiaeque Camoenae, *ἀξίῳ Αὐσόνιος* sermone alludo bilingui".

[2] Spartianus, Hadrians Biograph, tilföier: *tales autem, nec multo meliores, fecit et Graecos*; större Lykke have de derimod gjort hos den ellers smagfulde Cantù, der, hvis jeg husker ret, finder dem „zarte".

faldt dem aldrig ind; de erkjendte Poesiens Magt og Guddommelighed, men de faldt ikke paa at den poetiske Opfattelse af Livet kunde have en saa mægtig Indflydelse paa den fribaarne Helt, at den lod ham glemme Legemets Kval ved at forlade Jorden og træde i Valhal med Sang:

Glaðr skal ek öl með Ásum
í öndvegi drekka;
lífs eru liðnar stundir,
læjandi skal ek dayja[1]. (Ragnar Loðbrók).

Det var ikke nok for dem at de toge Blodhevn over sine Fjender, men de kronede Hevnen med Sang, saaledes som Skallagrim kvad, efter at han havde hevnet sig paa Kong Harald Haarfager:

Nú er hersis hefnd
við hilmi efnd,
gengr úlfr ok örn
of ýnglíngs börn;
flugu höggvin hræ
Hallvarðs á sæ,
grár slítr ari
undir Snarfara[2].

[1] Saaledes skriver jeg dette Ord her, da dette er den ældste Form ifölge Konrad Gislasons „fire og fyrretyve Pröver"; betyder „dayja" (deyja, dö) at komme i Lyset („fara í ljós annat")? Sml. de hindostanske Ord *dêva*, Gud, af Roden *div* lyse; djaus = deus (Zeus), *dai* = dey = divus; dagr (Dag), (*daga* dages), dagja, efter Udtalen daja, dayja, deyja; med en Vending af Vocalen döja = dö; cfr dögg (*ros*) [dagg] c. Dagdraaber; paa denne Maade föres vi til *duga* c. döggva, forfriske, styrke; — „*dugir* med dvergum" i Hrafnagaldr Óð. = lysnes? — (De hindostanske Ord ere efter „Köppen, Der Buddhismus" I 3). Jeg er her ikke dristigere end Jacob Grimm, naar han siger: „dachte der Römer unter Hermin und Hermiones an Hercules". Deutsche Mythol. (p. 338).

[2] Saaledes læser jeg istedenfor: „grár slítr undir ari Snarfara", thi Versets övrige Bygning antyder dette Riim; det samme fölte

Dette Vers er rigtignok oversat af N. M. Petersen i „Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude", men det kan ikke oversættes i et moderne Sprog; vil man beholde noget af dets Kraft og Simpelhed, saa maa man benytte et antikt Sprog:

Perfusa volvunt corpora sanguine
undae, cruenti vultures ingruunt;
nobis peractum nunc superbo
supplicium meritum tyranno.

Man mærker ikke den ringeste Paavirkning eller Indflydelse paa den oldnordiske Poesie i det Hele taget fra andre Steder; selv Volsunge og Gjukunge Kvadene, hvis Stof siges at være af sydlig Oprindelse, ere digtede i en saa

Gunnar Pálsson, idet han foreslog at læse „grön slítr ara", som vistnok var det Rigtigste, thi „grön", plur. „granar" *labia*, forekommer i Höfuðlausn om Ravnens Næb. Samme Haardhed i Assonantsen (Dissonants) have vi i „brustu brandar — við blár randir" (i Höfuðlausn), hvilket Konrad Gislason ogsaa har bemærket i sin oldnordiske Formlære; men læser man: „brustu brandar — við *brún* randar", saa er det i Orden. Jeg skal ved denne Leilighed beröre det vanskelige Sted i Egils Saga: „lèt ek af emblu aski eld valbasta kastat", hvor „emblu askr" forklares ved „Haand", ɔ: jeg svang Sværd i Haand (G. Magnaeus' Forklaring „Skib" passer aldeles ikke) — Knuden forekommer mig at ligge i „af"; læser man „at", saa er den Gaade löst; thi da er emblu askr = Mand; Askr hed den förste Mand, Embla den förste Kvinde; Askr Emblu da det samme som om vi sagde „Evas Adam" = Mand. Da oversætter man ikke: jeg svang Sværd i Haand, men: jeg slog med Sværdet til Manden (min Modstander), og det er et naturligt Udtryk. Denne Omskrivning (hvis man kan kalde det saaledes) af Manden lider rigtignok af Overflödighed (*ofkent, ofhlaðil*), men der ere flere Exempler paa en lignende Superfluitet i Udtrykket, som uden Tvivl ogsaa forekommer i ale Sprog.

nordisk Aand, saa inderlig optagne i og assimilerede med den nordiske Tænkemaade og Nordens Liv, at man ikke skulde troe andet, end at de Begivenheder, de fremstille, virkelig vare foregaaede i Norden (jeg regner Tydskland slet ikke med til Norden, ligesom disse Digte aldeles ikke höre Tydskland til, uden forsaavidt Stoffet er fælles), ligesom ogsaa deres Sprog er ligesom Guld i Sammenligning med det uanseelige og upoetiske Sprog i Niebelungenlied og de övrige tydske Digte af lignende Beskaffenhed, der heller ikke kunne maale sig med det höitydske Digtersprog. Vi mærke ikke den ringeste Indflydelse igjennem Germanien fra Romernes Beröring med dens Folkeslag, ingen Tilnærmelse til de sydlige Folks Tænkemaade; thi naar vi finde Analogier i denne Henseende, saa ere de begrundede i en fælles Natur for alle Digtere; jeg har för viist et Exempel paa, hvorledes et Ord paa en uberegnelig Maade kan være blevet optaget i Sproget eller rettere sagt, hvorledes det kan have forvildet sig derind; mange Ords Vandringer lade sig ikke forfölge ad den philologiske Vei, og den graphiske Kunst bevarer dem ikke allesammen. — Christendommen var det eneste, der havde Indflydelse paa Skjaldene; dog ikke paa den Maade, at de skulde have optaget fremmede Former; tvertimod droge de de christelige Ideer ind under den gamle Gudelære og digtede deres christelige Sange paa hedensk Grundlag — der er ligesom en klar og kold Himmelglands over disse Digte; de bevarede den gamle Aand igjennem Digterens poetiske Selvstændighed. Naar saaledes Eilif Gudrunarson siger om Christus, at han er „ramr setbergs banda", stærk (at kæmpe) imod Jætterne, saa kan man neppe betvivle, at han har tænkt paa Thor, denne Nordens kjæreste og mægtigste Guddom; og han lader Christus sidde ved Urdas — Viisdommens Kilde i Syden; men disse hedenske Billeder ere meget klarere og höiere end den Poesie, der er fremkaldt af theologiske Dogmer. Naar Finn Magnusen siger at „Skjalden har villet give sin Digtning et populairt Sving",

saa er dette vel sandt; men jeg er dog ogsaa overbeviist om, at Digteren anvender disse Billeder i Fölelsen af og Begeistringen for den höie og herlige Hedendom; Jætterne ere Symbolet for det Ondes Magter; Urdas Brönd er den Hellighed og Reenhed, som kun kan tænkes i Lysets Rige.

Denne Digternes Isolation var ingen villig og bevidst Modstand ligeoverfor noget Fremmed, men den var en kraftig og bestemt Selvstændighed, ligefrem avlet af Folkets Liv og Tænkemaade, understöttet af den livligste og smidigste Phantasie og det rigeste og böieligste Sprog. Vistnok vide vi, hvor höit Digtekunsten stod i Anseelse, hvor meget Digterne havde at sige; men der turde dog være Spörgsmaal, om Nordboerne vare sig sin Digtergave fuldkommen bevidste; Poesien fremstilles under mange Benævnelser og billedrige Omskrivninger, men derved blev det ogsaa staaende — overeensstemmende med vore Forfædres Aandsretning i det Hele taget, thi de indlode sig aldrig i philosophiske Speculationer. Kun etsteds forekommer Ordet „skáldligr", digterisk; Hallfred Vandraadskjald havde digtet et Kvad om Kong Olaf, men denne vilde ikke höre paa ham; Hallfred havde ogsaa en afgjort Forkjærlighed for Hedenskabet og digtede flere Gange Lovsange om Guderne, efter at han var bleven christen; da truede Hallfred med at han vilde glemme al den christne Lære, som Kongen havde ladet prædike for ham, og sagde at ikke vare de Lærdomme (ɔ: Dogmerne) mere poetiske end den gamle Tro, som han för havde haft. — Da Poesien blev kaldet „Mjöd" og „Viin" — den benævnedes efter Aser, Jætter og Dverge, ligesom den omfatter alt det Værende — saa skulde man antage at der existerede en eller anden Fortælling om at en Digter fremstod ved at faae denne Digterviin at drikke, ligesom Odin, men det er ikke Tilfældet; derimod have vi en Fortælling, som fremstiller paa en anden Maade Digtergavens Meddelelse; der fortælles at en Mand hed Hallbjörn, og vogtede Faar i Nærheden af den berömte Thorleif Jarleskjalds Gravhöi. Hallbjörn pleiede

at ligge paa Höien, og havde stor Lyst til at gjöre et Mindekvad om Thorleif, men da han ikke selv var Digter, saa kunde han ikke faae en Vise sammensat, men kun tre Ord: „hèr liggr skáld" (her ligger en Digter). Da faldt han engang i Sövn paa Höien, som sædvanligt i Tanken om at ville kvæde om Thorleif. Han drömte da, at denne kom til ham, tog i hans Tunge og trak i den, og gav ham saaledes Digtergaven, idet han sagde at saaledes skulde han kvæde:

Hèr liggr skáld þat er skálda
skörúngr var mestr at flestu,
naddveiti frá ek nýtan
níð Hákoni smíða;
áðr gat engr nè síðan
annarra svá manna,
frægt hefir orðit þat fyrðum,
fèrán lokit hánum.

Det er en Vise, kun med en eneste Omskrivning (naddveitir = Mand), simpel og smuk; Digteren sigter til det Berömmeligste i Thorleif Jarleskjalds Liv, da han kvad Nid over Hakon Jarl, og bedövede ham ved Poesiens dæmoniske Magt. Saadanne Digtere, der have den Magt, at de ved Hjelp af Digtekunsten bringe Forhexelse over andre (enten Mennesker eller andre Gjenstande), kaldes „kraptaskáld"; og skjöndt man hos andre Fortidens Folk mærker noget til den Tro, at Digterne skulde være i Besiddelse af saadan en Gave, der stod i umiddelbart Slægtskab til Poesiens guddommelige Oprindelse (t. Ex. Orpheus), saa har denne Tro intetsteds udviklet sig i den Grad som her i Norden; paa Island har den vedligeholdt sig indtil den seneste Tid — og virkelig kan man vistnok antage denne Magt, men paa den Maade at den Paagjeldende, som Visen gaaer udover, bringes ud af Concepterne og altereres, hvilket kan være ganske naturligt. Saaledes var det Tilfældet

med den i Island berömte Digter Hallgrim Pètursson. I Bygden, hvor han var Præst, gik en Ræv omkring og gjorde stor Skade paa Faarene, uden at man havde været i Stand til at fange den, da dens Opholdssted ikke var bekjendt. Da Hallgrim engang prædikede, saae han igjennem et Vindue paa Kirken Ræven; han standsede i Talen og kvad denne Vise:

þú sem bítur bóndans fè,
bölvuð í þèr augun sè,
stattu nú sem stofnað trè
stirð og dauð á jörðunne[1],

hvorved Ræven strax döde og stivnede, men Hallgrim mistede Digtergaven paa Grund af „Vanhelligelse af Kirken", og fik den ikke igjen, förend han lovede at digte om Christi Passion. Det er nu rigtignok ikke rimeligt at Ræven er blevet bragt ud af Concepterne ved denne Vise; men Digteren kan gjerne have kvædet den og mistet Digtergaven; men dette Tab er begrundet i hans egen Fölelse og Anger, og ganske naturligt.

Det vilde være aldeles urigtigt, hvis man paa Grund af Omskrivningerne, den billedrige Pragt og Sprogets Forvikling nægtede Skjaldedigtningen Inderlighed eller Höihed og kun betragtede den som en formel Kunstpoesie. Poesiens Höihed er identisk med dens Inderlighed; naar Digteren trænger tilbunds i det Begreb, han vil fremstille, saa er hans Digtning inderlig. Men man lader sig saa ofte före bag Lyset, naar Digteren anvender heroiske og prægtige Udtryk, skjöndt han var fuldkommen berettiget dertil. Det er

[1] Min Fader har oversat den paa Græsk saaledes:

Ὦ μάλα δυστήνων ὄϊας δάκνουσα νομήων
αἰνότατης Κηρός σοί σκότος ὄσσε λάβοι.
Στᾶσα χαμαὶ ἐρέρεισο, πεπηγυῖ', ἠΰτε δένδρον
χαλκότυπον, κρατερῷ γυῖα δαμεῖσα μόρῳ.

rigtignok sandt, at vi i mange Tilfælde gribes stærkere af simple, ukunstlede Udtryk, end af en billedrig Fremstilling, men det er ingen modtagelig Aand, der lader sig forvirre deraf, eller ogsaa det er da Ukyndighed i Sproget, der staaer i Veien. Naar saaledes Sigurd Fofnersbane siger til Gripir:

fljótt myndir þú mína æfi,
fríðri segja ef þú mættir þat;

eller naar Asbjörn prude sagde i sin Dödsstund:

Svá bregzt hverjum hjarta ok megin,
á bana dægri sem heill bilar,

saa er dette inderlige Ord, uforlignelig inderlige, uden nogensomhelst Kunst og uden nogetsomhelst Billede — men vi finde ogsaa den samme Inderlighed under et billedligt Udtryk:

„harmsfullum ræð ek halli
hugstrandar";

her er en Omskrivning, „hallr hugstrandar" er „Tankelandets Steen", ɔ: Hjertet: „jeg bærer et sorgfuldt Hjerte". De anförte Exempler ere tagne af de faa Steder, hvor der udtrykkes vemodige Fölelser; thi Nordboernes stridbare Liv förte det med sig, at saadanne Suk kom sjelden til Udbrud; vore Forfædre gave sig ikke Tid til Klager og Graad, og naar de besang Kvinden, saa maatte Kjærlighedens Blidhed og Længselens Vemod vige for den straalende Pragt, som Begeistringen for Skjönheden tvinger Digteren til at anvende i Poesien — vi maa heller aldrig glemme, at Sprogets Rigdom og Glands var et uimodstaaeligt Vehikel dertil. Af denne saaledes understöttede Begeistring kan man forklare sig den uhyre Mængde Ord, som öinsynlig ere dannede af Digterne selv og som Sprogets Aand raaber paa at

man skal danne; der ere Ord, som man aldrig för har hört eller truffet paa, men som forklare sig selv; de ere Bærere af nye Ideer. Men Sprogets Grændse er endnu ikke ved saadanne sammensatte Ord, der i og for sig selv have en Betydning; der dannes ogsaa andre Ord, der tagne for sig ere uden Betydning, men erholde denne först ved at træde i Forhold til et andet Ord; saaledes kaldes Manden „saldeilandi sólar", Gud kaldes „salkonúngr sólar" — saldeilandi og salkonúngr have ingen fornuftig Betydning, skjöndt man tydelig nok kan skjelne deres etymologiske Sammensætning; thi for sig betyde de „Saluddeleren" og „Salkongen", men det er ikke den poetiske Mening; for at faae denne ud, maa man oplöse dem i: „deilandi sólar sals" og „konúngr sals sólar"; „sól sals" (eller „salar") eller Salens Sol = Skjoldet, fordi Skjoldene hængtes paa Salenes Vægge; Skjoldets Uddeler eller Giver er Manden; men „salr sólar" er Solens Sal = Himlen; Himlens Konge er Gud. Saadanne Udtryk forekomme i Mængde.

Guld og Kamp begeistrede Nordboerne til Sang. Næst efter Kamp og Vaaben havde Guldet de fleste Benævnelser; de kæmpede jo ogsaa ligesaa meget for det som for Kvinden; de vare gjerrige og röveriske, men de hævede deres Gjerrighed og Röveri til Skjönhed ved Hjelp af Poesien, og overalt spiller dette ædle Metal en Hovedrolle. Dog fortjener det at bemærkes, at medens Skjaldene beskrev Guldet i utallige Omskrivninger, saa har det kun et eneste usammensat Navn, nemlig „gull" (goll, gyll); de andre usammensatte Benævnelser deraf ere deels usikkre, deels kunne de betyde Rigdomme overhovedet (som „seimr, býsnir, vell" o. s. v.). Det kaldes Havets (Bölgers, Floders, Vandenes) Glands, Sol og Ild; Dragens (Ormens) Bolig og Vei; Armens og Haandens Ild og Skin, Sne og Steen; Vaabnenes Ild og Sol; og mange andre Benævnelser har det, som ere begrundede i Religionen og de mythiske Fortællinger: Frodes Meel, Niflungernes Skat o. s. v. Men ikke mindst poetisk er den

Benævnelse af Guldet, at kalde det Jætternes Tale, Sang eller Latter (Stemme overhovedet); uvilkaarlig föres Digterens Tanke ind i Naturens hemmelige Værksteder, og seer det funklende Element dannes i Bjergenes Indre; deraf har det den overmaade smukke Benævnelse: „glóródd hellis gauta", Jætternes glimrende Stemme; det er netop Omskrivningen, der frembringer Poesien. Med fuldkommen Ret kan man anvende en nyere Æsthetikers Ord om Esaias paa den nordiske Skjald: „Die Innerlichkeit der Empfindung, die Erregung der Seele treibt ihn von Bild zu Bild."

Humboldt bemærker etsteds i Kosmos, at Fortidens Digtere kun fremstillede Naturen som en Ramme eller Omgivelse for de menneskelige Handlinger, og dette gjelder ogsaa om Nordens gamle Digtere, thi skjöndt den ældre Eddas kosmogoniske Digte gaae ud paa Naturen, saa ere de dog alt andet end Naturbeskrivelser. Men der behöves ikke noget dybtgaaende Studium af den oldnordiske Poesie for at see, at Nordboerne ikke manglede Öie for Naturen. Her indtager Havet den förste Plads, det bevægelige Element, hvorpaa de færdedes saa meget, og da det var Skuepladsen for deres Kampe, saa er det naturligt at det fremstilles saaledes, altid i Forbindelse med Kamp og Ledingsfærd. Aldrig har nogen Classiker beskrevet en Seilads saaledes som de nordiske Skjalde. Naar Gisl Illugason besynger Kong Magnus den Barfodedes Seilads fra Skotland, eller Arnor Jarleskjald kvæder om Magnus den Gode, saa veed jeg ikke, hvad jeg skal mest beundre, Digtningens luende Billedpragt eller dens Naturlighed. De hos de gamle Grækere og ældre Philologer berömte homeriske Vers:

βέβρυχεν μέγα κῦμα ποτὶ ῥόον, ἀμφὶ δέ τ᾽ ἄκραι
ἠϊόνες βοόωσιν, ἐρευγομένης ἁλὸς ἔξω,

de falde igjennem ved Siden af dette Vers af Gisl:

Braut dýrr dreki hrygg í hverri
und Dana skelfi hafs glymbrúði:

„Den dyre Drage sönderbröd Ryggen i enhver Havets klingende Mö"; naar Skibet hæves op og sænker sig ned paa Bölgens Ryg, saa sönderbryder det den — jeg hörer virkelig Skibets knagende Fald og den klövede Voves Brusen — det er en stærk, næsten barbarisk Poesie, men det er det rene Malm, det er Fortidens Guld. Arnor siger om Magnus den Gode:

Ljótu varp á lyptíng utan
löðri, bifðist gullít rauða,
fastliga hneigði furu geysta
fýris ángr ok reiðar stýri;
stirðum hèlt fyrir Stafángr norðan
stálum, bifðust fyrir álar,
uppi glóðu elmars typpi
eldi glík í Dana veldi;

„Det lede Skum kastedes op paa Bagstavnen, det röde Guld zittrede; Fyrrens Sorg (Vinden) böiede voldsomt Roret og den ilende Snekke; (Kongen) styrede de stærke Stævn nord for Stavanger, Bölgerne bævede for Stævnet, Skibets Toppe (paa Masterne) funklede i det danske Rige som Ild" — ak, hvor usselt bliver dog alt dette i en Oversættelse! — Et andet Billede, men som meget sjelden forekommer, er det, naar Digteren betragter Naturen *udenfor* Begivenheden selv; han staaer paa Skibets Dæk og seer de solbestraalede Fjelde skinne i Östen:

austr sè ek fjöll af flausta
ferli, geisla merluð;

saadanne Linier virke som Solstraaler.

I mange Henseender var Nordboernes Religion langt mere ideel end Grækernes, og dette har en umiddelbar Indflydelse paa Poesien. Hos Homer lee Guderne oftere; de nordiske Guder loe kun eengang, da de lagde Lænke paa

Fenrisulven, da loe alle Guder undtagen Tyr: „han mistede sin Haand". Men ikke desto mindre var det en evig Ungdom og en evig Glæde, som dannede Grundlaget for Gudernes Existens, det see vi overalt af Eddaen: i Sökkvabeks Sal drikke Odin og Saga alle Dage glade af gyldne Kar; og skjöndt de idelig laae i Kamp mod Jætterne, saa var det nödvendigt for at bevare deres Kraft; Arbeidet styrker jo Livet, og denne Kamp var Asernes Arbeide. Först ved Baldurs Död indtræder en Standsning i deres Glæde, thi ligesom Baldur er Lysets Gud,[1] saaledes er han ogsaa Glædens Gud, den aandelige rolige Glæde, som giver Livet den egentlige Kraft; Lyset og Glæden er Kraften og Livet; Mörket og Sorgen er Svagheden og Döden. — Der forekomme overmaade faa Antydninger til terrestriske Locali-

[1] See N. M. Petersen, Nord. Mythol. p. 277, 262. Den berömte Forfatter siger Side 279: „Det er overmaade uheldigt, at Udtrykket i den yngre Edda: at engi má halldask ell. hallask dómr hans, kan forklares paa to lige modsatte Maader. Kan man antage, at de Gamle have tænkt paa Lysstraalernes lige Gang eller Brydning?" Men det er öiensynligt, at der maa læses „halldask;" det vilde aldrig have faldet nogen ind at bemærke om en Guds Dom at den var ufeilbar, thi dette maa antages som givet; kun Baldurs Domme vare ikke ufeilbare, og denne Undtagelse fra alt andet foranlediger Bemærkningen. Enten man nu forklarer Baldurs Væsen som physisk (Lys) eller aandeligt (Glæde), saa er der ingen Grund til at nære nogen Tvivl om, hvad denne Bemærkning i Eddaen skal betyde, naar man ellers indlader sig paa at forklare Mytherne; der menes Foranderligheden og Ustadigheden; ved Jordens Bevægelse foraarsages Lysets idelige Afvexling; Glæden er ligesaa ustadig; der er intet Lys uden Skygge, ingen Glæde uden sin sörgelige Modvægt; hvad Lyset varmer og vækker til Kraft og Liv, det kan det ikke vedligeholde udover den bestemte Aldersgrændse; alt Levende födes til at dö; i Livet er Glæde, men den vexler uopholdelig med Sorgen, og den jordiske Glæde ender dog engang med Döden. — Læsemaaden „hallask" afgiver derimod ingen Mening.

teter, der skulde være det andet Livs Boliger eller Indgangen dertil, ligesom hos Grækerne Tænarus eller Olympen. [1] Der siges i Valasangen, at Nastrands Dör vender mod Nord, men kun fordi man har forestillet sig Fordömmelsens rædselsfulde Bolig paa den mörke og kolde Verdenskant; der siges ikke, hvor Nastrand laae, men dens Sal var fjernt fra Solen:

sal veit ek standa Náströndu á,
sólu fjarri norðr horfa dyrr;

Navnet Náströnd betyder ogsaa Dödningernes Land (Ligstrand). — Urdas Brönd, Viisdommens Kilde, laae under Verdenstræets *sydlige* Rod, det vil sige i Lysets Hjem; det er kun en ideel Bestemmelse. Naar Guldet benævnes efter Rhinen, saa kan dette Navn betragtes paa to Maader. Guldet hedder Rhinens Malm, Rhinens röde Metal (málmr Rínar, rauðmálmr Rínar); det hedder ogsaa Rhinens Ild, Glands, Lue, Skin, Sol o. s. v. I det förstnævnte Tilfælde, nemlig naar det kaldes Rhinens Malm eller Metal, er det uden Tvivl den virkelige Rhin der menes, og Benævnelsen har da en historisk Grund [2]. Kaldes det derimod Rhinens

[1] Den homeriske Olymp er altid det virkelige thessaliske Bjerg; senere gjorde man den til en ideel Forestilling, og det nytter ikke noget at paastaae, at dette vär den ældste Folketro; det samme gjelder om „Fortunatae insulae", Atlas o. m. s., det er altsammen begrundet i Virkeligheden.

[2] Jeg finder ingen Anledning til at gjöre Volsunger og Niflunger til ideelle Forestillinger, jeg antager dem for historiske Personer. Det er da en besynderlig Mani til at idealisere alt, naar man forklarer Sigurd Fofnersbane som Solen og Brynhild som den kolde, frosne Jord, der beseires (opvarmes og frugtbargjöres) af Solen. I Consequens hermed maatte man da behandle alle de homeriske Helte paa lignende Maade; men det gjör man ikke; hvorfor gjör

Ild eller Glands o. s. v., saa er det ikke den virkelige Rhin, men hvilkensomhelst Flod eller Vand, der menes, eftersom man ifölge den oldnordiske Poesies Regler har Ret til at substituere en hvilkensomhelst Flod for Havet eller ethvert Vand, naar man kun sætter dette Begreb i Forbindelse med et andet rigtig valgt Begreb, for at danne Guldets Benævnelse. Saaledes höre vi ogsaa, at Æger, Havguden, boede i Hlèsey (Læsö), der fik Navn efter ham, thi Hlèr er et af Ægers (Havets) Navne[1]; men omendskjöndt der saaledes forekommer et Punct, der existerer i Virkelighedens Rige, saa svinges det strax ind i den ideelle Verden, paa samme Maade som Lithauernes Tro om Stjerneskudet: Spindersken, „werpeja"[2] „begynder at spinde paa Himlen det nyfödte Barns Livstraad, og denne Traad ender i en Stjerne. Naar nu Menneskets Död indtræder, da brister Traaden og Stjernen falder blegnende til Jorden".[3] Ideen om Skjæbnens Traad spiller en Hovedrolle hos de græske og latinske Digtere, men hverken med denne poetiske Opfattelse af et Naturphænomen, eller med den samme Pragt, som vi finde i Helgakviða Hundíngsbana I:

man det ikke? Hvorfor vil man lade en historisk Virkelighed existere overalt undtagen i Norden? Kun der skal der vrimle af Skyggebilleder.

[1] Eddaen sætter dette Ord i Slægtskab med *hlýr* (varm), og giver den löierlige Derivation „hèr er sjór kallaðr Hlèr, því at hann hlýr allra minnst" (her kaldes Söen Hler, fordi den varmer mindst af alt) accurat et Sidestykke til „lucus a non lucendo" — „Sed cui non post Varronem sit venia?"

[2] Sml. werfen, Wurf; altsaa paa Tydsk „Sternwurf" (istedenfor Sternschnuppe, et stygt Ord); oldn. verpa, varp; altsaa stjörnuvarp (istedenfor isl. stjörnuhrap ɔ: Stjernefald = Stjerneskud); Forestillingen udtrykkes lige rigtigt paa begge Maader.

[3] Jacob Grimm, Deutsche Mythologie, cit. af Humboldt, Kosmos I 394.

þær um greiddu ok und mána sal
gulliun síma [1] miðjan festu,

„de (Nornerne) viklede op den gyldne Traad og fæstede den midt under Maanens Sal (Himlen)," der ligefrem minder om Lithauerfolkets Forestilling om Betydningen af Stjerneskudet, som ofte viser sig paa Himlen som en lang, lysende Guldtraad. — Saaledes er ogsaa Forestillingen om Yggdrasils Ask, Verdenstræet, ligefrem begrundet i en Naturbetragtning, i en virkelig existerende Gjenstand, men den svinger sig strax ind i det aandelige, det ideelle; den berömte, poetiske Antonio Vieira kalder ogsaa den ægyptiske Örkens Eneboere „Himmeltræer"; en storartet og isoleret Planteorganisme hæver Aanden fra det Jordiske og gjör den mere contemplativ uden dog at tilstede at Naturen glemmes eller tilsidesættes; den fremkalder Anelser om noget Höiere — det er den skjulte, aldrig hvilende Livskraft, Stoffernes evige Vexel, som dog ikke forstyrrer dens Stilhed og höitidelige Ro; det er Naturens Hellighed, som gjör sig gjeldende, og fra Naturen til Troen er der en kort Vei.

Saadanne Forestillinger som om Skjæbnens Traad ere hos de nordiske Digtere aldeles uafhængige af den samme Tanke hos de sydlige Nationer; ellers var der uden Tvivl blevet opbevaret et eller andet, som kunde lade os ane en Communication, der havde kunnet bevirke en saadan Udvexling af Ideer imellem Folkene. Men det forekommer

[1] I Möbius' Udgave af Sæmundar-Edda er „síma" forandret til „símu" (plural. neutr.), hvilket baade er unödvendigt og desuden mindre poetisk end hint. „At greiða" bruges ligesaavel om at vikle op en enkelt Traad som at oplöse flere Traade (f. Ex. Haaret; nu bruges baade „kambr" og „greiða" om en Redekam; at kæmme er baade „kemba" og „greiða"). De romerske Digtere bruge vistnok altid „stamina," Pluralen, formodentlig fordi Metrum altid fordrer det, hvor dette Ord forekommer.

mig ikke ganske rigtigt at lade disse fælles Ideer for Digtere af forskjellige og adskilte Folkeslag være begrundede i en Naturlov, som en Forfatter har udtrykt sig; tvertimod ere de foranledigede derved, at lignende Gjenstande findes og lignende Begivenheder tildrage sig i alle Lande, og den naturlige Fölge heraf er da, at Begrebernes Fremstillinger ogsaa blive lignende. Saaledes er det begrundet i Gavmildheden hos tvende Hövdinger af forskjellige Folk og paa forskjellig Tid, naar tvende Digtere, der hver for sig sang om disse Hövdinger, udtrykke sig paa en lignende Maade;

„largior imbre
sueuerat innumeras hominum ditare catervas",

siger Claudian; den samme Tanke udtrykker Egil Skallagrimsson saaledes i sit Digt om Arinbjörn:

þat alþjóð hve hann urþjóð
at undri gefst, auði gnægir.

Naar den latinske Digter siger „spumas salis aere ruere" saa siger den nordiske „skera salt húfi", „skera sund súðum" o. s. v. — Saaledes bruges ogsaa saeculum (saecla) af Lucretius i samme Betydning som öld, aldir for Menneskeslægt og levende Væsner (saecla ferarum, Lucr. V. 980); naar vore Forfædre udtrykte Evigheden ved „aldr": um aldr, um aldrdaga, saa sagde Grækeren „δι' αἰῶνος." „At sæfa" er at dysse i Sövn, i udvidet Betydning „at dysse i Dödens Sövn", at dræbe; samme Tanke er hos Plautus, om end i Spög: „culcitam gladium facere". Naturtilstande overföres almindelig paa Aanden; saaledes er Betydningen i Ordene: „heilög vötn hlóa" (Grimnm.) aandelig; „hlóa" er det at være varm, men det siger man ogsaa om Aanden; det græske *ἰαίνω* er ogsaa i Grunden Udtryk for en Naturtil-

stand, men naar det bruges om Ansigtets Opklaren (renidere), saa har det en aandelig Betydning:

— ἡ δ' ἐγέλασσεν
χείλεσιν, οὐδὲ μέτωπον ἐπ' ὀφρύσι κυανέῃσιν
ἰάνθη.

Men man kunde ogsaa maaskee ansee „hlóa" for beslægtet med „hlæja" (lee), saa vilde Billedet være mere forstaaeligt; man siger jo at Jord og Hav smile, naar Solen skinner; Smiil og Latter, Glæde og Glands, Lys og Varme, det er alt sammen een Slægt; ogsaa kan man kalde Bölgeslaget Havets Latter, skjöndt dette Udtryk vistnok, og forunderligt nok, ikke forekommer hos Skjaldene; derimod bruges „hlæja" saaledes i: „hlæja hlíðir við Hallsteini" (i Landnáma), om de venlige, solbeskinnede Bjergsider. Grækerne overförte Latterens og Smilets Begreb mere almindelig paa livlöse Gjenstande, paa Huse eller Boliger (hos Hesiod); paa Jorden (χθὼν ἐγέλασσε, Hom.), naar den blændende Vaabenglands lynede; uforlignelig smukt er Aeschylus' Udtryk om Havet, der drages ind under dette Begreb:

ὦ δῖος αἰθὴρ καὶ ταχύπτεροι πνοαὶ
ποταμῶν τε πηγαὶ, ποντίων τε κυμάτων
ἀνήριθμον γέλασμα — (Prometh. 8:—90);

ἀνήριθμος er baade utallig og umaalelig; det betegner baade Bölgernes utallige Mængde og Havets Uendelighed; dette Havets ἀνήριθμον γέλασμα er γέλως ἄσβεστος hos de homeriske Guder.

Jeg har ikke anstillet disse Sammenligninger for at söge Ideernes Forplantelse fra Mund til Mund; men for at vise deres uafhængige Oprindelse af lignende Grunde. Jeg sammenligner Classikere med Classikere, og jeg nægter derfor ikke de senere Folkedigtes Betydning; men da man

sjelden eller aldrig kan bevise, at en Digter har kjendt en anden Digter, fordi der hos begge findes den samme Tanke, (med mindre der skulde findes *hele* overeensstemmende Digtninger, da maatte man vel antage en Efterligning), saa afgiver det ikke mere Interesse i denne Henseende end det andet, uanseet at de nordiske Skjaldes Fremstilling var mere fuldendt og uddannet end nogen „Folkedigtning" — thi Skjaldene vare ingen Folkedigtere, de vare fribaarne Helte og færdedes med Konger, men ikke med Folkeclassen, der heller ikke forstod dem — og kun de störste og mest dannede Classikere kunne sættes ved Siden af dem. Den mægtige og skjulte Viisdommens Kilde i Österland udsendte disse to, rigtignok ikke med den samme Hastighed rindende Strömme henimod Vesten: den nordiske og den helleniske (de latinske Digtere ere kun at betragte som disses Epigoner) [1]; og det iöinefaldende Slægtskab, om end ikke saa meget i sproglig Henseende som i Tankens Retning og Fremstillingsmaaden i det Hele taget, som finder Sted imellem disse to Strömme, der ere adskilte fra hinanden saavel ved Rummet, ved en saagodtsom fuldstændig Mangel paa Samfærsel, som ved Tiden, idet den nordiske Poesie udviklede sig först senere, inden den kunde maale sig med sin Frænde i Syden — dette maa opfordre til en Sammenligning som den ovenfor antydede. Ogsaa finde vi Begrebsfremstillinger, der ere fælles for Grækenland og Österland, men som Norden ikke har, til Exempel det at kalde Solen „guldhaandet", saaledes som den fremstilles i Rigveda; det er Grækernes „ῥοδοδάκτυλος ἠώς". Men skjöndt vi nu antage denne fælles Kilde, saa erholdt enhver af disse to Retninger en fuldstændig begrændset Selvstændighed for sig; et Beviis paa en overordentlig Aandens Kraft og Begavelse. Alt udenlandsk

[1] Napoleon skal have sagt om Homer, at det var en Mand fra Heltenes Old, som havde vidst hvad et Slag var, men at Virgil var en Skolemester, der aldrig havde lugtet Krudt.

gjorde de til deres eget, til deres rette Eiendom, som ingen kunde fravriste dem; de rövede ligesaa meget Skjönheden fra Idealernes Regioner som Guldet fra de jordiske Riger; de bare sig ikke ad, som man gjör nutildags ved at sætte Ære i at spække sit Modersmaal med saa mange fremmede Ord som muligt,[1] skjöndt det er rigt nok og behöver intet fremmed Laan; vi behöve ikke andet end at henvise til de Forfattere, som skrive om fremmede Lande, Herodot, Xenophon, Diogenes Laërtius og mange andre; vi see Nordboerne i Udlandet, deels i Rusland, deels i de romerske Riger, og de vare stedse ægte Nordboer; Harald Haardraade kvæder sine nordiske Skjemtviser om den fremmede Mö:

„þó lætr gerðr í Görðum
gollhríngs við mèr skolla;"

Sigurd Jorsalafars Digtere afficeredes ikke det ringeste af Syden, de digtede om hans Tog i en reen nordisk Aand; selv i den senere romantiske Literatur med al dens yppige Phantasie droges de fremmede Elementer ind under Sprogets vældige Vinger og bleve ægte nordiske.

Det er en fælles Naturlov for Poesien at anvende Om-

[1] Grunden hertil ligger deri, at de, som skrive, ere uden selvstændig og fri Tænkning; naar et fremmed Begreb forekommer, skal det strax *oversættes* fra den fremmede Form, istedenfor at det skal fremstilles i Kraft af Modersmaalets egen Aand og overeensstemmende med Nationens Tænkemaade. Saaledes er f. E. Ordet „Phænomen", det er af nogle *oversat* ved „Fremtoning", der er et smaglöst Nonsens, som ingen forstaaer uden at forstaae „Phænomenet", og desuden lige saa godt af fremmed Rod som det andet. „Phænomen" maa udtrykkes paa forskjellig Maade efter Omstændighederne, det betyder Syn, Ting, det maa omskrives eller undgaaes, hvis man ikke vil have det. Atter andre slaae over i det modsatte ved at opskrue Modersmaalet og fjerne det saaledes fra alt andet, at det bliver ikke bedre, men tvertimod endnu værre.

skrivninger; thi skjöndt dette ikke nogetsteds erholdt den Udvikling som i Norden, saa see vi dog Tendensen dertil mere eller mindre hos alle Digtere. Hesten kaldes „hófgullinn"; en tilsvarende Omskrivning have vi i „cornipes"[1], og den samme Maade at anvende Adjectivet som Substantiv; (*ἐνυάλιος* og gradivus derimod ere ikke Omskrivninger). Paa samme Maade som Nordboerne vendte Sydens Digtere op og ned paa Land og Hav: Virgil kalder Havet „arva Neptunia", der svarer til den oldnordiske Benævnelse „grund Ægis", „land Ránar", „Ránheimr" o. s. v., derimod mangle Sydboerne den Benævnelsesmaade, at kalde Havet efter berömte Vikinger eller Sökonger[2]; disse og lignende Om-

[1] eller „sonipes"; hófgullinn kan ogsaa afledes af „gella" gjalde, klinge, lyde, og det er naturligere end at aflede det af „gullinn" gylden, ɔ: Gyldenhov, Guldhov — beslaaet med Hestesko af Guld (ligesom Sigurd Jorsalafar lod gjöre, da han red ind i Miklagaard).

[2] Saaledes kaldes Havet „rein Rökkva" i denne Vise:

Ræsir glæsir hvítum rítum,
Rökkva dökkva hreina reina,

hvor Ordenen er: ræsir glæsir dökkva hreina Rökkva reina hvítum rítum ɔ: Kongen pryder de mörke Skibe med hvide Skjolde. Der er ingen Tautologie og ingen Kunstpoesie, men kun et stærkt Riim; *Rökkvi* er Vikingsnavn; *rein Rökkva* er Vikingens Land, ɔ: Havet; *hreinn Rökkva reinar* er Havets Rensdyr eller Ög ɔ: Skibet, dets Epithetum er *dökkr* mörk; *rít* er Skjold. Men dette er dog nylig blevet aldeles urigtigt oversat, uagtet man baade har Lexicon poëticum og Eddaens latinske Commentar, hvor Ordenen bestemt er udhævet; man har da taget *rökkvi* for Skib, *hreinn* ogsaa for Skib, hvorved Tautologien fremkommer, uagtet disse Ord slet ikke have denne Betydning. Naar man fölger en saadan Fremgangsmaade, saa falder det ikke vanskeligt at gjöre den oldnordiske Poesie saa upoetisk og latterlig, at den maa overalt falde igjennem, og de, der ikke forstaae Sproget, troe naturligviis, hvad der saaledes foredrages af lærde Mænd, som have et vidtberömt Navn.

skrivninger ere for os for det meste mindre interessante af den Grund, at vi ikke mere kjende noget til de paagjeldende Personer; men at det i og for sig selv kan være poetisk, det see vi af Benævnelser af samme Art, hvor Sagnet ikke er gaaet tabt, til Exempel naar Guldet kaldes „Rolf Krakes Sæd" — thi Rolf Krake saaede Guldet paa Veien over Fyrissletten (deraf hedder det ogsaa Fyrissletlens Frö), det var dengang han sagde: „svinböiet har jeg nu den störste blandt Svierne", da Kong Adils böiede sig for at tage Guldringen Sviagris. — Af de fælles Religionsforestillinger fremgaaer ogsaa Ligheden i de digteriske Udtryk; saaledes er Hel, Dödningerigets Herskerinde, analog med Hades; hverken Hel eller Hades ere oprindelig det samme som Döden, men dog fik de senere denne Betydning baade hos Nordboerne og Grækerne: Döden paa Havet (det at drukne) kaldes *ἀΐδης πόντιος* (Aesch. Agam.). Da Nornernes Begreb ogsaa svarer til *Μοῖραι* og Parcae, saa tager jeg Anledning heraf til at gjöre en Bemærkning til N. M. Petersens Ord i Nord. Mythol. pag. 135: „de udgaae fra Söen under Yggdrasils Ask, fra Vandet (Sö er den rette Læsemaade, ikke Sal)"; sml. pag. 141 „et Sted i de orphiske Sange forklare nogle saa, at Moirerne sidde ved den himmelske Sö med de hvide Vande, det er et paafaldende Sammenstöd, hvis Fortolkningen er sand". (Stedet citeres ikke). — Men man kan ikke læse „Sö" (sæ) istedenfor „Sal", (þrjár úr þeim sæ, er und þolli stendr); man kan ikke anvende Udtrykket „stendr" om Söen, og det bruges heller aldrig saaledes, thi Söen *er* eller *ligger*, men *staaer* ikke. Ogsaa vilde der da ikke have staaet *sær*, men *vatn*, ligesom Grækeren bruger ikke *πόντος*, men *λίμνη* (der *egentlig* betyder stillestaaende Vand, Indsö, omendskjöndt Homer bruger det i Betydning af Hav); det Sted i de orpheiske Hymner, der her formodentlig sigtes til, opfordrer ligefrem til at bibeholde Læsemaaden „sal"; det lyder saaledes:

Μοῖραι ἀπειρέσιαι, Νυκτὸς φίλα τέκνα μελαίνης,
κλῦτέ μου εὐχομένου, πολυώνυμοι, αἵτ' ἐπὶ λίμνης
οὐρανίας (ἵνα λευκὸν ὕδωρ νυχίας ὑπὸ θερμῆς
ῥήγνυται ἐν σκιερῷ λιπαροῦ μυχῷ εὐλίθου ἄντρου)
ναίουσαι, πεπόιησθε βροτῶν ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν.

Og om Eumeniderne siges der i en anden Hymne:

νυκτέριαι, μύχιαι, ὑπό κεύθεσιν οἰκί' ἔχουσαι
ἄντρῳ ἐν ἠερόεντι, παρὰ Στυγὸς ἱερὸν ὕδωρ.

Skjæbnens og Hævnens Gudinder boe altsaa *ved* en Sö, i en „Sal" (*ἄντρον*); „salr" betyder ikke alene „Sal" eller Palads, men enhver Bolig; Bjerghulen kaldes „salr fjalla" — (hátt stígr höllum fæti Hallmundr í sal fjalla, i Grett.); og dette Ords Betydning udvides eller nuanceres paa forskjellige Maader, saaledes at f. Ex. Skjoldet hedder „salr" (salr Svegðis, Odins Sal; þrúnginsalr, den hvælvede Sal o. s. v.). Naar der i den yngre Edda siges om Nornerne, at de beboe Urdas Brönd (byggja Urðar brunn), saa kan man ikke lægge den Betydning deri, at de boe *i* Brönden, men *ved* den. Nornerne havde intet tilfælles med Nympher eller Havets Guddomme.

Jeg skal endnu tilföie en Bemærkning, der dog burde have staaet för; den angaaer det Sted i Divina Commedia, hvor Beatrice siger til Dante: „alza la barba" (Purgat. XXXI 68), som har givet Fortolkerne nok at bestille, medens det ligefrem oplyses af oldnordiske Digterudtryk. Man vil absolut have at „barba" skal sigte til Dantes fremrykkede Alder[1] — saaledes gaaer det, naar man lægger Vægt paa alt indtil Overdrivelse — medens det kun er

[1] Hvad Dantes ældre Fortolkere sige herom, er mig ikke bekjendt; men i Portirellis Udgave staaer den Anmærkning: ... ch' ella mi dava a capire, ch' io non era un giovettino simila al nuovo angellino, ma un uomo già fatto. — Philalethes: „in dem

pars pro toto istedenfor „Ansigt"; Stedet betyder simpelt hen „löft Hovedet i Veiret", „see op"; aldeles i samme Aand som den nordiske Anvendelse af „skegg" (barba): „at höggva börðum í gras", hugge (med) Skæg i Græs ɔ: bide i Græsset, falde; ogsaa sagde de: „höggva skeggi niðr", „drepa niðr skeggi", „sækja fram skeggi"; et lignende Udtryk forekommer hos Silius Italicus: „propexis in pectora barbis verrere humum" (Punic. XIII 310).

Naar Skjalden foredrog sit Digt, saa kaldes det „at flytja kvæði" (drápu, flokk etc.); dette Udtryk betegner kun Foredraget, efter at Skjalden havde i Forveien forfattet Digtet og fæstet det i Hukommelsen, thi saadanne Digte bleve ikke improviserede. Egil digtede Höfuðlausn om Natten; Dagen efter foredrog han det for Kong Erik Blodöxe; saaledes var ogsaa Arnor Jarleskjald færdig med sine Digte om Kongerne Harald og Magnus, og det længe för han foredrog dem, thi da han engang tjærede sit Skib, blev han pludselig hentet for at foredrage Digtene, thi nu havde Kongerne Tid til at höre ham.[1] — Vi see ikke al-

Ausdrucke „Bart" . . . lag ein Vorwurf für Dante, das er, ein Mann von reifen Jahren, so leichtsinnig gewesen sei;" Streckfuss finder Udtrykket löierligt, upoetisk; Molbech fölger de ovenfor citerede Forklaringer.

[1] Arnor gik tjæret som han var ind i Hallen; „gjör Plads for Kongeskjalden" (gefit rúm skáldi konúnganna), sagde han til Hirdmændene. Hvem skal nu först faae at höre sit Digt, spurgte Kong Harald, som altid vilde være den förste. Den yngste, sagde Arnor, thi utaalmodig er ung Mands Hu; og saa kvad han til Kong Magnus den berömte Hrynhenda, hvoraf jeg för anförte et Vers. Harald var meget vred over al den Roes, som Arnor ödslede paa Magnus, og da dette Sted forekom:

haukr rèttr ertú, Hörða drottinn,
hverr gramr er þèr stórum verri,
meiri verði þinn enn þeira
þrifnuðr allr uns himininn rifnar,

tid, om Skjalden har foredraget Digtet ved Sang, saaledes som det udtrykkelig siges om Egil Skallagrimsson, eller om han har foredraget det ved Declamation; vi see kun, at Rimet spiller en Hovedrolle her som andetsteds, thi uden Musik kan Mennesket ikke være, om det er nok saa barbarisk. Rimene ere her som overalt enten rhythmiske alene eller baade rhythmiske og assonerende — Assonans kalder jeg det, naar der er en heel eller halv Harmonie i en Linie, som:

hristust björg ok *brustu* (halv)
brann upphiminn *manna* (heel).

Der ere to Hovedarter af Riim, nemlig 1, det assonanslöse Fornyrðalag med den deraf fremgaaede Variation „ljóðaháttr", og 2, Dróttkveðit med den deraf dannede „hrynhenda", hvor der er en Forlængelse af to Stavelser i hver Verslinie; i denne sidstnævnte Hovedart er det altid Regelen, at hver anden Linie (man begynder med den förste i Visen) har en halv, og hver anden en heel Assonans, saaledes:

Dröfn skylr stál þar er *stafni*
straum*fylgin* þvær *bylgja*.

(en Hög er du [blandt Helte], du Hördernes Drot; enhver Konge staaer meget tilbage for dig; gid din Lykke [Berömmelse] maae overgaae deres, indtil Himlen revner), da holdt Harald sig ikke længer, men sagde at han skulde tage sig i Agt for at dadle andre Konger, medens han ophöiede denne. Efter dette Digt kvad Arnor det andet Digt om Harald; det kaldtes Blágagladrápa; og da det var færdigt, sagde Harald: „Gode ere begge Digtene, men fuldtvel seer jeg Forskjellen imellem dem; det Digt, du har kvædet om mig, vil snart glemmes; men det andet Digt vil bevares saalænge Norden staaer" — det blev til Sandhed; af Hrynhenda er betydeligt tilovers, det kunne mange udenad; det andet Digt er glemt.

Imellem disse to Hovedarter af Riim staaer det som alene er rhythmisk, uden Assonanser, men iövrigt som dróttkveðit; saaledes er Krákumál:

Hjuggu vèr með hjörvi,
hitt var ei fyrir laungu etc.

Ogsaa, men sjeldnere, forekomme congruerende Enderiim af to eller flere Verslinier, saaledes som i Höfuðlausn. De mange Riim, som findes i Snorre Sturlasons, Rögnvald Jarls og Lopt den Riges Metrik'er (háttalykill), ere vilkaarlig dannede af disse Digtere selv og forekomme ellers aldrig, paa nogle yderst faa Undtagelser nær.

Med Hensyn til Assonansen tillode Digterne sig adskillige Friheder, idet de undertiden udelode den i et Metrum, hvor den ellers skulde være, og det er aldeles urigtigt at paastaae, at de overholdt den saa nöiagtig, at man ved dens Hjelp med Sikkerhed skulde kunne restaurere et mangelfuldt eller corrumperet Vers. Man kunde anföre en Mængde Exempler paa saadanne Afvigelser; saaledes siger Hallfred:

Samr var árr um æfi
oddflagðs hinn er þat sagði,
lofða gramr at[1] lifði
læstyggs sonar Tryggva;
vera kveðr öld or eli
Ólaf kominn stála,
menn geta málin sönnu,
mjök er verr ek var ferri.

Dette skal nu öiensynlig være dróttkveðit; men den förste

[1] I Udgaven af Fornmanna Sögur (III 7) staaer „at lofða gramr", der er mindre rigtigt, ogsaa med Hensyn til Riimstaverne.

og den femte Verslinie have ikke den halve Assonans, som de ifölge Versets övrige Bygning skulde have; ogsaa maatte der læses „Áleif" for „Ólaf", da der her skal være en heel Assonans. Undertiden anvendes der en heel Assonans, hvor der skal være en halv:

móðr svall Meila *bróður*
mána vegr und hánum (Haustlaung),

eller en halv, hvor der skal være en heel:

áðr varð egg at rjóða
ótrauðr Hemíngs *bróðir* (Haldor den ukristne);

jeg anförer Steder, hvor man maa antage Ordene rigtig gjengivne; i mange Tilfælde ophæves dette tilsyneladende Brud paa Regelen, naar man anvender en ældre eller en sideordnet Form, som:

gunnvargs himintörgu:

læser man:

gunnvargs himintargu,

saa er det rigtigt; ligeledes maatte man læse:

glamma a-fyrir skammu,

istedenfor:

glamma a-fyrir skömmu;

og:

sunnr at Urðar brunni,

for:

suðr at Urðar brunni

(thi „bruði" kan man vel ikke læse); ogsaa enten:

uðr nýkomin suðan,

eller:

unnr nýkomin sunnan,

istedenfor:

uðr nýkomin sunnan.

Det er en Selvfölge, at Assonanserne i dette Riim tage sig bedst ud og gjöre det mægtigste Indtryk, naar den förste staaer paa den förste Stavelse i Verslinien, saaledes som i flere af de anförte Exempler forekommer; i hrynhenda derimod tage de sig bedst ud, naar den förste ligger paa tredie Stavelse:

Skýfðusk randir blóðgar bröndum,
bleikir fèllu menn at velli,
hlífarlauss var gramr með gæfu,
gyltar súngu hjalta túngur,

hvor Assonansen lyder mindre fuldt i den tredie Linie formedelst det længere Mellemrum. (I metrisk Henseende begynder Eystein Asgrimssons Lilja mindre heldigt:

Almáttigr guð allra stètta,
yfirbjóðandi engla og þjóða,

hvor man formelig maa fremtvinge Assonansen ved at lægge en urigtig Betoning paa Ordene). At man dog ikke gjorde denne Betoningens (Assonansens) Stilling til en Regel, see vi næsten overalt; men med Hensyn til Betoningen selv tillod Skjalden sig ogsaa Friheder, (et Exempel have vi strax i de ovenfor citerede Linier af Eystein, skjöndt han ikke hörer til de egentlige Skjalde), der dog som oftest kunne salveres ved Sprogets frie Quantitetsforhold; i Regelen ligger Betoningen paa den förste Stavelse i ethvert Ord; men Skjaldene lagde den oftere endog paa Endelserne:

döglíngr drottins englum;

her er Assonansen ogsaa ubehagelig, men fuldtlydende i:

hildíngs hæfði mildi;

en tvungen Assonans er ogsaa her:

fleygjendr at gram rendu,

men:

fleygjendr alinleygjar;

saaledes ogsaa fuld i:

allvaldr två snjalla;

men ikke i:

allvaldr einkar mildum.

Ved sammensatte Ord derimod, hvor begge Dele have lige Rang, falder Betoningen ligemeget paa hver af dem og tilsteder altsaa Assonans for begge:

þíngmót Hèðins snótar;
unnviggs konúngr sunnan —

det vil sige, naar den ene Deel ikke fuldstændig overdöver den anden med sin Klang, som:

brynþíng fetilstínga;

ogsaa kan et haardt Bogstav svække Assonansen i et sammensat Ord, som:

eykvæn Hèðins þeyjar.

I saadanne Tilfælde tvinger Digteren Ordene til Assonans; saaledes ogsaa i:

grams vör bláum hjörvi;
skýbjóðs skelfibríðar;

hvor man maa lægge en unaturlig Betoning paa „hjörvi", hvis man vil udhæve Assonansen (hjör-vi, istedenfor at den rigtige Betoning er „hjörv-i")[1]; r og v eller f maa i Grunden altid fölges ad, som i:

hvarf inn hildardjarfi.

Det samme er Tilfældet med det andet Exempel; man kan der endog, ifölge den paaviste Unöiagtighed i denne Henseende hos Digterne, her antage et dobbelt Assonansforhold, nemlig enten et regelmæssigt eller et uregelmæssigt; i begge Tilfælde bliver Assonansen dog tvungen paa Grund af Consonanternes Paavirkning. Naar jeg finder, at ogsaa de classiske Digtere begaae lignende Feil (thi saaledes maa man vel kalde det[2]), saa har jeg ingen tilstrækkelig Grund til at antage de nordiske Skjalde for aldeles ufeilbare og söge Undskyldning for dem i urigtige Skrive- eller Læsemaader; men den oldnordiske Quantitet er rigtignok ligesaa fri og

[1] I det oldnordiske Sprog deles et Ord altid ogsaa saaledes, at den fraskilte Deel begynder med en Vocal, med mindre en Sammensætning skulde bevirke det modsatte, f. Ex. horf-inn, ikke hor-finn; men derimod al-máttugr, ikke alm-áttugr.

[2] Som Exempler kan man anföre:

fluviorum rex Eridanus, Virg. Georg. I. 482 (fluvius er tribrachys); ἔστι δέ τις προπάροιθε πόλιος αἰπεῖα κολώνη, Il. II, 811, som man ikke kan scandere uden at udelade en Stavelse (προπάροιθ'), foran en Medlyd.

ubunden som den græske. En stærk Trang til og Stræben efter at frembringe musicalsk Virkning bemærker man i de store Skjaldedigtes hele Anlæg, især naar det var en „stefjadrápa"; da begynder den med en Række Indlednings-vers, et Forspil; derpaa kommer det egentlige Digt, der med bestemte Mellemrum udstyredes med Verslinier i samme Metrum, men af et almindeligt Indhold i en anden Tone end Digtet selv; disse Verslinier kaldes „stef", og de kunne enten være et Refrain, stedse de samme, i hvilket Tilfælde de maa danne en afsluttet Sætning, eller ogsaa de ere et mindre Digt indeni Hoveddigtet, som man maa læse uafhængigt deraf, i sin egen Sammenhæng, ligesom i Geisli, som Einar Skulason digtede om Kong Olaf den Hellige. [1]

Riimstaverne (Alliteration) ere egne for den oldnordiske Digtning, og de bibeholdes endnu strengt i alle islandske Digte. De ere intet Riim, og det er derfor urigtigt at kalde dem „Bogstavriim", eller, som Tydskerne: „Stabreim"; de ere meget mere at betragte som Rimets Columner, (stafr, Stav betyder ogsaa en Stötte). Ligesom alt Riim, saavel den ældre Poesies Assonansriim som de nu brugelige Ende-riim og al Rhythme virker deels hæmmende, idet Digteren ikke maa blive sin Idee utro, men skal dog alligevel blive Rimet og Rhythmen tro, deels udviklende, idet derved fremkaldes nye Ideer, nye Tankeforbindelser: saaledes danne ogsaa Riimstaverne et af Poesiens Hovedfundamenter, thi de virke paa samme Maade, deels forbindrende, deels udviklende. Af disse Modsætninger, denne Strid og Kamp fremgaaer Poesien; dens Elementer blive deres egen Modsætning og stride med hverandre indbyrdes. Det er ikke let at give nogen Regel for, hvor Riimstaverne skulle sættes; det föler Digteren instinctmæssig paa samme Maade som han föler

[1] Min Faders Afhandling om „Rekstefja" i Scripta historica Islandorum Vol. III pag. 224 og flg. indeholder Oplysninger om Drapaernes Bygning, hvorfor jeg henviser dertil.

Ordenes Betoning; her kan man ikke anvende Regler om Arsis og Thesis eller Cæsur, men der ere i ethvert Vers visse Tyngdepuncter, og der maa Riimstaverne altid kunne staae; det förste af disse Tyngdepuncter er Versliniens Begyndelse, i Overeensstemmelse med at Betoningen ligger i Regelen paa Ordets förste Stavelse; det andet er i Midten af Linien, det tredie er paa den næstsidste eller sidste Stavelse. Hver to Verslinier sammenholdes ved tre Riimstaver, hvoraf to staae i den förste, een i den anden Linie; denne sidste maa altid begynde med Riimstaven, eller ogsaa foran den sættes et eller flere Ord uden Betoning, som Forslag, saasom:

Vestr fór ek um ver munstrandar mar,
en ek Viðris ber svá er mitt of far;

her staaer Riimstaven i förste og sidste Stavelse i förste og tredie Verslinie; Ordene „en ek" og „svá er" ere tonlöse Forslag. I dette Riim, der er i Grunden et harmonisk rimet Fornyrðalag, og hvor Riimstavernes Stilling altsaa fölger samme Regler, kan man ogsaa lade sig nöie med en eneste Riimstav istedenfor to:

drú ek eik á flot hlóð ek mærðar hlut
við ísa brot, minnis knarrar skut.

Dog forekomme der adskillige Exempler paa at Digterne ikke altid lade Riimstaverne blive saa vægtige som de burde være, og da maa man antage, at de ikke staae paa det rigtige Sted, saasom:

víðiss velti-reiðar;
ekkils úti-blökkum;
síðan sýnt nam eyðast;

i alle disse Tilfælde staaer Riimstaven vistnok ikke med Rette

paa tredie Stavelse eller i det andet Ord — ikke fordi den ikke kunde staae paa det andet Ord, men fordi den næstforegaaende Stavelse eller det förste Ords anden Stavelse er uden Betoning, og den anden Riimstav derfor ikke kommer til at fremtræde med fuld Kraft; thi i dette samme Vers, förste Linie, staaer Riimstaven rigtig paa tredie Ord, netop fordi den næstforegaaende Stavelse er stærkt betonet:

Hvast skaut, hlífar brustu, síðan sýnt nam eyðast
hildíngr úr lyptíngu sóknstrángr drekinn lángi.

Hvor et saadant Tilfælde forekommer i dróttkvæðalag, som jeg her tager Hensyn til, nemlig at den anden Stavelse er uden Betoning, burde Riimstaverne staae paa förste Ord og sidste Ord, der altid maa indeholde mindst to Stavelser. Ogsaa forekomme der Tilfælde, hvor Digteren sætter to Rimstaver, hvor der kun skulde staae een, f. Ex.

her mart, hjörva snyrtir
hvårr lèzt grams í hamri.

Sk, st og sp betragtes hver for sig som en stærk Lyd, og kunne ikke forbindes med et enkelt s:

stígr varð stála sveigi
strángr;

heller ikke med hverandre:

stètt hríngs stöfnum veitti
stikka våpn ok skikkjur,

hvor sk er uden Betydning, skjöndt det altid lyder haardt at anbringe saadanne Bogstaver i Nærheden af hine, der

minde saameget derom. j og undertiden v betragtes som Vocaler paa Grund af den ældre Udtale og Skrivemaade:

ók at ísarnleiki
jarðar sunr;

der skulde egentlig skrives „iarðar" ɔ: earðar, jörð = eörð, engelsk *earth*.

At Riimstaverne maa fremavle Ideer, der staae i en nærmere eller fjernere Forbindelse med Hovedideen, falder af sig selv; men dette har ofte en Forvirring i Tankeforbindelsen til Fölge, samt adskillige Sammenstillinger af Tankebilleder, som öiensynlig ere foranledigede ved Riimstaverne, der deels have bundet Digteren, deels bragt ham paa Tanker, som han uden dem aldrig vilde have faldet paa. Naar der saaledes staaer i Völuspá:

gap var ginnúnga
en gras ekki,

saa er det ikke heldigt at sætte en speciel Naturudvikling imod det almindelige Intet (eller Chaos, hvis man vil heller); Ordet „gras" er sat for Riimstavens Skyld; naturligere vilde det have været, dersom ginnúngagap havde Betydning af Hav, saaledes som en Deel af det nordlige Atlanterhav senere blev kaldet med dette Navn (ginnúngr er ogsaa Benævnelse paa en Fisk); og da maatte der heller have staaet „grund" istedenfor „gras"; men at der tænkes paa Chaos, og ikke paa Havet (som jo ogsaa er en særegen Deel af Jordkloden), viser Digtets hele Aand. Jeg vilde kunne anföre flere saadanne Exempler; nu vil jeg anföre et andet, hvor selv grundlærde Fortolkere ere blevne forvirrede, ene og alene formedelst Riimstaverne; der siges i Völuspá (det er ligegyldigt om det er senere tilföiet eller ikke, derpaa kommer det her ikke an):

Urð hètu eina, skáru á skíði
aðra Verðandi, Skuld hina þriðju;

Da siger N. M. Petersen (Nord. Mythol. pag. 135): „Udtrykket: de skare paa Ski eller Brædt, er her kommet akavet ind, for Riimstavernes Skyld; det er indlysende, at naar de, hvilket gaaer lige forud, havde hele deres Opmærksomhed henvendt paa Yggdrasill, kunde de ikke sidde og udskære Runer". Men det er jo ikke sagt at Nornerne udskære Runer; Subjectet i „skáru" er ikke Urðr og Verðandi, men der underforstaaes „menn" eller Pluralen af en Benævnelse paa Manden (firðar, ýtar, skatnar o. s. v.), altsaa: „menn skáru Skuld á skíði, hina þriðju" (norn); en saadan Brug af Verbum uden Subject forekommer oftere, f. Ex.

setbergs kveða sitja;
hvatt kveða hræra grotta;

det er en reen græsk og latinsk Sprogbrug (φασί, dicunt, tradunt).

I nöie Forbindelse med Riimstaverne staaer den Art af Fornyrðalag, hvor en Mængde Begreber marchere frem Slag i Slag, sammenföiede og fremkaldte ved Riimstaverne, ofte med en fjern og sögt Tankeforbindelse, men ogsaa ofte udmærket smukt; saaledes sang Jættekvinderne om Kong Frode, medens de malede ham Guld:

siti hann at auði, vaki hann at vilja,
sofi hann á dúni, þá er vel malit;

(sidde han i Rigdom, sove han paa Duun, vaage han i Glæde, da er vel malet); ogsaa den deilige Beskrivelse af Sværdet i Helgakviða Hjörvarðssonar, hvor der dog, öiensynlig formedelst Riimstaverne, er en Sammenblanding af aandelige og physiske Ideer, som helst maatte undgaaes:

Hríngr er í hjalti, liggr með eggju
hugr er í miðju, ormr dreyrfáðr,
ógn er í oddi en á valböstu
þeim er eiga getr; verpr naðr hala;

(Ring er i Hjaltet, Mod er i Midten, Rædsel er i Odden (til) den som (Sværdet) til Eie faaer; langs med Eggen ligger Orm blodfarvet, men paa Stikpladen stötter Slangen Hale). „Valböst" er ellers et Ord af usikker Betydning.

Endvidere höre herhen de formelle Opregnelser af adskillige Ting, saasom Dvergene i Völuspá, Runestedet i Sigrdrífumál og det förste Vers i Odins Ravnesang. Dvergenavnene ere for os uden Betydning, da vi ikke vide noget om dem eller endog om de nogensinde have haft noget at betyde. I det classiske Sted i Sigrdrífumál gjöre Riimstaverne en mægtig Virkning, og i alle lignende Steder; det er Digterganggerens Hovslag, naar den farer igjennem Ideens Trylleland:

Á skildi kvað ristnar
þeim er stendr fyr skínanda goði,
á eyra Árvakrs
ok á Alsvinns hófi,
á því hveli er snýst undir
reið Rögnis,
á Sleipnis tönnum
ok á sleða fjötrum;

á bjarnar hrammi
ok á Braga túngu,
á úlfs klóm
ok á arnar nefi,
á blóðgum vængjum
ok á brúar sporði,
á lausnar lófa
ok á líknar spori;

á gleri ok á gulli
ok á gumna heillum,
í víni ok virtri
ok vilisessi,
á Gúngnis oddi
ok á Grana brjósti,
á nornar nagli
ok á nefi uglu;

allar váru af skafnar
þær er váru á ristnar,
ok hverfðar við inn helga mjöð
ok sendar á víða vega;
þær' ro með Ásum,
þær' ro með Álfum,
sumar með vísum Vönum,
sumar hafa menskir menn.

„De vare ristede paa Skjoldet, der staaer for den skinnende Gud, paa Aarvaags Öre og paa Alsvinns Hov, paa Hjulet, som ruller under Rögners Vogn, paa Sleipners Tömmer og paa Slædens Fjeddre, paa Björnens Lab og paa Brages Tunge, paa Ulvens Klöer og paa Örnens Næb, paa blodige Vinger og paa Broens Ende, paa Forlösnings Haand og paa Lægedoms Spor, paa Glas og paa Guld og paa Mænds Skytsmidler, paa Viin og paa Urt og paa Viles Hjerte[1], paa Gungners Od og paa Granes Bryst, paa Norners Negl og paa Uglens Næb; alle bleve de af skrabede, de som vare paa ristede, og mængede med den hellige Mjöd og sendte paa vide Veie, de ere hos Aser, de ere hos Alfer, somme hos de vise Vaner, somme have de menneskelige Mænd". (N. M. Petersens Oversættelse i Nord. Myth. p. 213). Ingen Poesie kan opvise et Sidestykke til dette Sted; frem af Mimers Hoved rykke Verdensideerne ligesom Hærfylkinger med flyvende Faner og klingende Spil; det er Poesiens Ideer og Digterströmmens Færd igjennem Livet; de Runer ere overalt og Digteren maa ogsaa vide alt, han maa være indviet i Tilværelsens Heelhed og dens Hemmeligheder; men de ere urolige og vanskelige at fastholde, de ere ligesom Straaleglands paa Bölge: „alle bleve de af skrabede, de som vare paa ristede". — Saadant et Sted som det förste Vers i Odins Ravnesang er meget mere vilkaarligt og der staae Ordene öiensynlig for Riimstavernes Skyld, skjöndt man har villet lægge en dyb Betydning deri; naar der siges: „Allföðr orkar", saa oversættes det rigtig ved „Alfader virker", og det skal da betegne Odins Virksomhed; men hermed er ingenting sagt, thi alle Aserne ere jo virkende, og Digteren

[1] *vilisess* maa staae enten for *sess vilja*, Villiens Bolig ɔ: Hjertet, eller, hvad der synes at stemme bedre med Contexten, for „Vennesæde" ɔ: vildarsess (som vildarmaðr); „Viles Hjerte" er derfor ikke rigtigt. Man bemærke ogsaa Svingningen fra det egentlige Metrum til „ljóðaháttr", som ellers er ikke ualmindelig.

har vel neppe haft Begreb om Scholastikernes *actus purus*; Versets övrige Udtryk forekomme mig ligesaa vilkaarlige, sammensatte alene for at frembringe den smældende Virkning som er uadskillelig fra saadanne Vers, men den bör ikke være uden det dybere Indhold. — De femten Omskrivninger paa Guldet, som opregnes i det gamle Bjarkemaal, tage sig ypperlig ud formedelst Riimstaverne, og skjöndt de allesammen ikke betyde andet end Guld og atter Guld, saa er der ikke den ringeste Tautologie, thi enhver Omskrivning er et eget Sagn; og den som ikke erkjender Sandheden af disse Ord, han er ikke modtagelig for nogen Poesie; men han vil erklære det for Smaglöshed, fordi han ikke forstaaer det.

Medens de oldnordiske Digtere saaledes befandt sig imellem disse forskjellige Elementer, Rhythmen, Riimstaverne og Assonanserne, og saaledes havde saa meget at tage vare, saa mange Retninger at see hen til, saa understöttedes de paa den anden Side af Mythernes uendelige Afvexling, der fremböd en umaalelig Tumleplads for deres livlige Phantasie; men i Anvendelsen og Behandlingen af Mytherne vare de incommensurable, vilkaarlige, og Fortolkerne begribe dem kun ved Hjelp af Vilkaarlighed. Sproget er Formen; det kunne vi see og fastholde, men den Mand er endnu ikke födt, der har kunnet fastholde Mythen, denne proteiske Drage, der slynger sig igjennem alle Lande under alle mulige Former, trodsende baade Tiden og Rummet. Men det er dog en lidet tiltalende Historie, naar Fortolkerne bestræbe sig af al Magt for at bevise, at *alt* det vi give Navn af Mythe, eller alt som ikke er constateret ved historiske Data, er blot Folkenes ideelle Forestillinger, altsaa i Grunden subjective; men disse Mythographer, hvor genialt end mange af dem skrive, saa ere de dog selv de mest forvirrede af alle og frembringe intet andet end utallige Sammenstillinger fra alle Kanter, som ikke före til noget; man kan ligesaa lidt bevise den mythiske Persons eller Begivenheds Ikkevirkelighed,

som man kan nöiagtig vise, hvor Historien begynder. Thi naar, som Jacob Grimm siger, naar Mythen ligger til Grund for ethvert Sagn, saa maa Sagnet ligge til Grund for enhver Historie; „alt hvad vi gjör, er Historie", siger Lamartine; men saa er jo Mythen og Sagnet ogsaa Historie. Ethvert Folk er pligtigt at frede om sin Fortids Helte og bevare deres Minde; men naar nu Fortiden ingen Helte har? Fölger man hine Fortolkere consequent, saa vil Historien aldrig begynde, og der vil ingen Historie være: thi efter som Tiden gaaer fremad, saa vil den uafladelig föie nye og nye Personer og Begivenheder til Fortiden og ved at træde langt nok tilbage, ville de tilsidst blive til Myther; Fortolkerne selv ville da engang blive mythiske, ideelle Begreber; man vil fordybe sig i skarpsindige Grandskninger over disse Væseners Betydning, og de ville — si quid modo corporis umbra est — være meget indignerede over at blive behandlede paa samme Maade som de selv behandlede Ragnar Lodbrok og Sigurd Fofnersbane. Intet er lettere end at give en saadan ideel Fortolkning af alle Oldtidens Digte og Sagn; man leger med dem ligesom med et chinesisk Tavl; men man betænker ikke, at Fortidens Digtere aldrig digtede saaledes, som vi nu gjör, ved en subjectiv og selvopfindende Phantasie; de digtede altid om noget Virkeligt, enten det var en overleveret Fortælling eller en oplevet Begivenhed; man opdriver sammenlignende Analogier fra alle Kanter med en uhyre Lærdom, men Beviser seer man aldrig noget til. Dersom man ikke kan bevise Odysseus' eller Örvar-Odds historiske Existens, saa kan man endnu mindre bevise, at de aldrig have været til; det hjelper ikke meget at tye til den Udflugt, at Navnene ere ikke Egennavne, men Betegnelser for ideelle Begreber eller Naturphænomener; vi maa dog antage at Demosthenes og Alexander den Store have virkelig existeret, om end deres Navne kunne oversættes. Med Hensyn til de mythiske Personer (jeg taler her overalt

om de romantiske Helte og om Sagnhistorien[1]), saa vil Vægtskaalen vistnok ikke staae lige, den maa hælde mere til dem, som troe paa deres virkelige Existens; det er en simpel Fornuftsætning, at det er langt rimeligere at saadanne berömte Personer engang have existeret i Fortiden, der ikke alene udsmykkede og omgave dem efterhaanden som Fortællingen om deres Bedrifter gik igjennem Slægterne fra Mund til Mund med den for Mythen og Sagnet egne eventyrlige Farveglands, men Fortiden troede endog saa fast paa deres virkelige Existens, at den vilde ikke miste dem; den lod dem deels glæde sig ved en overmenneskelig Alder, som Odysseus[2] og Örvar-Odd, deels lod den dem födes igjen (hvad der kaldtes „endrborinn") som Helge og Svava, hvilket minder om Hinduernes og Pythagoras' Sjælevandring[3] (Metempsychose), thi leve skulde de. Naar man, som saa ofte er Tilfældet, taler om at Fortidens Folk forestillede sig og opfattede Naturens og Aandens Forhold *ubevidst*, saa er det det samme som at ophæve eller neutralisere Forestillingen; thi en Forestilling uden Tanke hos den Opfattende er en Umulighed; men denne den Opfattendes Tanke er netop hans Selvbevidsthed, og det er altsaa urigtigt at tale om ubevidste Forestillinger. Her mener jeg ikke „barnlige"

[1] Hvis nogen skulde finde det anstödeligt at Sagn og Mythe saaledes blandes sammen hos mig, saa bemærker jeg at dette er almindelig Tilfældet; man har ikke bragt denne Inddeling videre end til Navneforskjellen, tiltrods for de mange Ord som man omtaler den med; det er en idelig Forvirring.

[2] Da Odysseus og Helena stedse beholdt deres Ungdomsskjönhed, efter saa mange Aars Omflakken og Ulykker, saa kalder jeg det en overmenneskelig Alder.

[3] Man behöver endog ikke at forstaae det saaledes; Fortiden kunde jo overföre et berömt Navn paa en anden Helt, ligesom naar vi f. E. sige, at Napoleon den 1ste er Nutidens Cæsar o. s. v., men Fortiden var mere ligefrem, mere radical end vi.

Forestillinger; fuldvoxne Mennesker paa hvilketsomhelst det laveste Trin af Dannelse have aldrig barnlige Forestillinger; men disse ere ganske anderledes, hvis der ellers existerer nogen Forestilling hos dem; men jeg mener de aandelige, af Tilværelsesforholdene *deducerede* Forestillinger, altsaa ikke en ligefrem og umiddelbar (primair) Skuen af en Gjenstand, men en deraf udledet phantaseret, höiere Forestilling, der vedvarer efter at Gjenstanden er forsvunden i Tidens Ström, lægger Betydning i dens Existens og bevarer dens Virkelighed. Forestillingen kan saaledes være mere eller mindre klar; men det er ubeviisligt og ubeviist, at de Gamle saaledes ubevidst have personificeret dybtliggende og vanskelig begribelige Sandheder overalt, der hvor Fortolkerne forsikkre os om at det forholder sig saaledes; omendskjöndt dette især finder Anvendelse ved de religiöse Myther, saa kan det ogsaa udtales her, da man ogsaa vil faae Naturphænomener ud af Heltesagnene; jeg har för i en Note erindret om Sigurd og Brynhild, og jeg erindrer om dem igjen med Beklagelse over at man ved Hjelp af Analogier troer at have Sandheden i eet væk imellem Hænderne: Apollo, Perseus, Bellerophon og Sigurd Fofnersbane ere alle Drageriddere, altsaa Mörkets Overvindere, thi Dragerne ere Mörkets Magter, altsaa Mörket selv; men det som overvinder Mörket, det er Lyset; saaledes ere disse Helte blevne til Lysstraaler. Ak, saa er hele Fortiden Lögn og Bedrag! Mythernes Fortolkere bestræbe sig altsaa for at vise os Fortiden saaledes, og hvor meget dens Digtere lode sig bedrage; naar denne Ophævelse af Virkeligheden faaer Overhaand, da vil al Poesie forsvinde, thi hvem vil have Lögnen? Poesiens Tilintetgjörelse er altsaa hine Fortolkeres Opgave; men jeg vil ikke fölge dem. Det er Naturens aldrig lyvende Stemme, der taler igjennem Snorres Ord, naar han henförer mythiske Sagn til historisk Virkelighed, om han end ikke altid har truffet det rigtige; dette er fælles for alle Folk og ingen Barnagtighed hos Historieskriverne; naar Herodot

og Diodor fortælle at Geterne offrede til Pythagoras' Slave Zamolxis og ansaae ham for Saturnus, saa fortælle de et virkeligt Factum; vi have jo ogsaa flere Exempler fra den nyere Tid, om at vilde Folk vilde offre til de Reisende fra vore civiliserede Lande og ansaae dem for höiere Væsener; eller hvis man synes Pythagoras for mythisk — hans Navn kan jo deriveres af πυνθάνομαι ligesom Pythia, og ἀγορεύω — saa kan vi gaae længere nedad i Tiden, vi vide historisk, hvorledes Virgilius blev til Troldmand og at det var ham som man sagde at han havde bragt Pausilipfjeldet til at revne, det var Publius Virgilius Maro og ingen anden; hvis Æneiden og den romerske Historie ikke var, saa vilde han være en fuldkommen Mythe; vi vide at Petrarcha havde Udsigt til det samme, da der blev indgivet et Andragende til Pave Innocentius den VIte om, at han maatte blive erklæret for Troldmand og excommuniceres, fordi han gav sig af med Virgil; jeg vil nu gaae den modsatte Vei og före mig hen til Fortiden igjen: i Gautreks Saga [1] fortælles der om en Klippe, der gik lodret ned i Havet; Medlemmerne af en vis Æt forkortede altid deres Liv ved at kaste sig ned af denne Klippe, som deraf fik Navnet „ætternisstapi"; hvor gammel Gautreks Saga er, eller hvorledes den er gaaet igjennem Folkemunde og bleven bragt her til Norden — eller om den er virkelig nordisk, det veed jeg ikke og jeg bryder mig ikke om at undersöge det; jeg kan ligesaagodt springe over alle de Aarhundreder, thi jeg finder rigtig den samme Historie hos Plinius, der fortæller om Hyperboreerne, at deres Oldinge, trætte af Livet, pleiede at kaste sig ned af en Klippe og drukne sig [2]; Hyperboreerne vare et virkeligt

[1] Trykt i Fornaldar Sögur Norðrlanda, udg. af C. C. Rafn.

[2] Pone eos montes (Rhipaeos) ultraque Aquilonem gens felix, si credimus, quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo, fabulosis celebrata miraculis. Semel in anno solstitio oriuntur iis soles brumâque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu

Folk og ingen meteorologisk Mythe saaledes som Humboldt siger[1], man skjelner det tydeligt af Plinius' og andre ældre Skribenters Fremstilling af dem, men som alle fjerne og utilgængelige Gjenstande omgaves de med Phantasiens Trylleslör, og var man engang kommen til dem, saa skubbede man Ideen længere og længere hen, ligesom man idelig ogsaa gjorde ved Æthioper og Kimmerier, som Diodor siger at de ere det samme som Cimbrer[2]; ja denne Skubben af Ideen er endog bleven overfört paa Islænderne, som af Horrebow beskrives som et saligt og lykkeligt Folk, saa at det er underligt at de ikke dyrke ham som Apollo. — Det er Virkelighed ovenpaa Virkelighed, thi alle Folk forlange den, og uden den existerer der ingen Phantasie; „ætternisstapi" og dette „suicide" Folk har virkelig existeret; i Re-

noxio carens. Domus iis nemora lucique, et deorum cultus viritim gregatimque, discordia ignota et aegritudo omnis. Mors non nisi satietate vitae, epulatis delibutisque senibus luxu e quâdam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturae beatissimum. Plin. Hist. nat. IV. c. 12. Hermed kan man sammenligne Virgils frygtelige Beskrivelse af Hyperboreerne (Georg. III 349-383): Viin maatte de have, men det var saa frossent, at de huggede det i Stykker med Öxer; Hjortene stode i Sneen, saa at kun det överste af Hornene ragede op over den, og Menneskene drak glade det gjærede Stof af Bægere om Natten ved store Baal — „Talis Hyperboreo septem subjecta trioni gens effrena virûm Rhipaeo tunditur Euro!" Cfr Ammian. Marc. XV c. 9 og 12. Lucan. Pharsal. I 454 seqq. og Tacitus samt forskjellige latinske Forf. om Gallerne, der vare *nordiske* Folk (f. Ex. Justinus XXIV. 4 o. s. v.).

[1] Asie centrale I 392. 403. Cfr Kosmos II 421. De Rhipæiske Bjerge behöve slet ikke at være en opdigtet Naturforestilling, fordi man kan aflede Navnet af *ῥιπή*, *ῥίπτω*; Himmelbjerget i Jylland er heller ingen ideel Forestilling.

[2] *Κιμμερίους τούτους εἶναι ... βραχὺ τοῦ χρόνου τὴν λέξιν φθείραντος ἐν τῇ τῶν καλουμένων Κίμβρων προσηγορίᾳ.* Lib. V. 32.

volutionens Raseri lode Franskmændene en Skjöge repræsentere „Fornuften" — de bleve retrograde, de gik Aartusinder tilbage i Tiden og gjorde ligesom Oldtidens Folk. — Og for at redde sig selv og have et desto friere Spillerum, opstille Fortolkerne den Hovedsætning, at Mytherne og de gamle Digte have ingen Forfatter, men at det er „Folkeaanden", der har lavet dem ved stedse at tilföie nye og nye Dele, ratione ruentis acervi; hele Folkemasser have altsaa opfört disse Feepaladser ligesom Babels Taarn og nu fremstaaer der en Mængde Halvguder for at ödelægge Taarnet, men det staaer alligevel[1]. Men det er jo ogsaa langt lettere at rive ned end at bygge op, lettere at oplöse end at sammenföie, lettere at ödelægge end at vedligeholde,; man opdager stedse andre Mythен og andre Sagn; hele Folkeaanden er deelagtig i dem, fordi den eier dem, men Virkeligheden og ikke „Folkeaanden" er deres Forfatter. Sammenligningerne ere interessante, men det ligger i Sagens Natur at de ikke kunne före til andet end at dette og dette ligner hinanden; men det er en Labyrinth, som ingen endnu har fundet udaf

[1] Hvor stærk og vedholdende denne almindelige Trang var til at tilegne en vis Forfatter Oldtidens Digte, see vi jo af Homers Navn; der er ingen Beviser fremkomne for at Homer ikke har existeret, eller at man skal absolut udlede dette Navn af ὁμοῦ og ἄρω; sproglige Inconsequenser og deslige kan enhver Forfatter begaae selv i et langt mindre Værk. Den ældre Eddas Digte, der slet ikke ere saa gamle, at man har Ret til at slaae om sig med denne ældgamle Ælde, have kun deelt Skjæbne med Sagaerne: disse ere ogsaa af unavngivne Forfattere, men hvem har beviist at de vare forfattede af „Folkeaanden"? Digtenes simplere Sprog beviser ikke deres Alderdom, thi det er Stoffet, der bestemmer Sproget. Man maa med fuld Föie antage at de kosmogoniske og philosophiske Digtninger og Myther ere forfattede af enkelte begavede Mænd, men som ifölge deres Tids Dannelsestrin ikke skjelnede imellem deres dybe, *selvbevidste* Indblik i Tilværelsen og den frie Phantasie.

— me vestigia terrent omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum. De forklarende Mythologer bevise netop Umuligheden af deres Arbeides Opfyldelse eller Fuldendelse ved deres Svingninger frem og tilbage, ved denne uophörlige Palpitation, som overalt hersker i deres Undersögelser; de ere ligesom Fluer der flagre omkring et Lys, og de glemme det vise Ord: at den som seer Herren, han skal dö — „de vises sten i knappen sittar på alfaders spira, och menskohänder bryta den ej lös". Denne „Bevisförelse" igjennem Analogier og Sammenligninger kan nok gjöre Lykke i en vis Tid, men den er kun at betragte som en Anskuelse, der gjelder, indtil den bliver aflöst af en anden Anskuelse, saaledes som det er Tilfældet med philologiske og philosophiske Systemer og overalt hvor Empirien ikke griber ind med sin Staalklo; saaledes gaaer det ogsaa med Sproget og dets Oprindelse, som de dybsindigste Tænkere have sögt at forklare og have dog aldrig sagt noget, som yder noget Hvilepunct eller Tilfredsstillelse for Aanden — det er Troen alene der yder denne Hvile — irrequietum est cor nostrum, donec requiescat in te, sagde Augustinus, og det var ikke nok for Aristoteles at troe at der var en Gud som alle Tings Urprincip, men det maatte være fast og ubevægeligt, *ἀκίνητος οὐσία*, netop til at yde den rigtige Hvile for Aanden; saaledes see vi altid de stærkeste Aander söge hen til den principielle Virkelighed, thi uden en saadan kunne de ikke bestaae; med Hensyn til Sprogets Oprindelse er man endnu ikke kommen længere end för, da Herder sagde, at Sproget var nödvendigt for den menneskelige Natur og tilhörte den isærdeleshed, at det var af den fremavlet paa en baade naturlig og med det samme aandelig fri Maade (i „Über den Ursprung der Sprachen"); etsteds siger Wilh. Humboldt, at Sproget er Tankernes dannende eller formende Organ, men dermed er heller ikke meget sagt og endog ikke om man ved „Sprog" forstaaer ethvert sandseligt Udtryk for Tanken, idet man kan kalde Figurerne Malerens

Sprog og Musiken Componistens Sprog; men det er vist, at Maleren tænker sit Maleri ligesaa lidt med Ord som Componisten tænker sine Compositioner med Ord; den förste tænker med Öiet og den sidste med Öret; der ere ogsaa unævnelige Tanker, som intet Sprog magter; det bekjendte Udtryk af Goethe, der dog först er udtalt af Plato[1]: „Denken ist stummes Sprechen", gjelder altsaa egentlig strengt taget kun for Videnskabsmanden og Digteren: men paa et andet Sted siger Wilh. Humboldt dog at han ikke veed noget andet Raad end at ansee Sproget for en guddommelig Gave, ligesom Plato mange Aarhundreder i Forveien havde antaget[2], og det er det eneste der kan afgive noget Hvilepunct. Der ere mange offentlige Mysterier, som vi hver eneste Dag have for vore Öine, som Physikerne bilde sig ind at forstaae, men som de dog aldrig have forklaret uden ved æquivoce Udtryk; ingen har sagt os, hvorfor og hvorledes Lysstraalerne gaae igjennem Glasset; naar Brostenene og Dörlaasene slides af den bestandige Gnidning, saa maa der være nogen legemlige Dele, der lösnes fra dem og forlade dem, men vi see dem ikke:

sed quae corpora decedant in tempore quoque,
invida praeclusit speciem natura videndi,

siger Atomlærens herlige Digter, hvoraf jeg har laant denne

[1] I Sophistes: *διάνοια μὲν καὶ λόγος ταὐτον, πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὑτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος.* Disse Ord ere i Grunden langt skjönnere end Goethes Udtryk. Jeg anförer Fortidens Tænkere med Forsæt fremfor alle andre, thi i dem er der noget Hold, og de ere Fundamentet for vor Viden.

[2] Plato in Cratyl.: *οἶμαι μὲν ἐγὼ τὸν ἀληθέστατον λόγον περὶ τούτων εἶναι, μείζω τινὰ δύναμιν εἶναι ἢ ἀνθρωπείαν τὴν θεμένην τὰ πρῶτα τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασιν, ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι αὐτα ὀρθῶς ἔχειν.* Der er ingen Udflugter.

Idee. Det hjelper ikke at nægte Tingenes Existens, fordi vi ikke see dem. Naar man ophæver sine Myther og sine Sagn, saa ophæver man sin Fortid; ophæver man sin Fortid, saa ödelægger man sig selv.

Yderst træffende siger N. M. Petersen: „mit Kaleidoskop har noget Trylleri ved sig, det jeg vil have frem, det kommer frem" — det er Fortolkernes Vilkaarlighed; de kunne ofte ikke forklare Mytherne uden ved Vilkaarlighed, de blive selv til Digtere og deres Forklaringer ere nye Eddaer.

Medens de heroiske Myther, Sagnet, som jeg hidtil har omtalt, saaledes maa have et historisk Factum til Grund, saa bör man ikke paastaae dette med Hensyn til de religiöse Myther, skjöndt det ogsaa kan være Tilfældet; der er ogsaa nok af Vanskeligheder, thi idet Folkene af den indre Nödvendighed forlange noget at troe paa og tilbede, saa svinger Aanden fra den ene Side til den anden imellem det sandselige og det usandselige, imellem Naturen og Aanden, og Religionslærdommene sammenvæves til ofte uforstaaelige Billeder af subjective Ideer og virkelige, enten physiske eller historiske, Begivenheder, hvis Betydning kan være ligesaa uvis og tilfældig som deres Forklaringer ofte ere tvungne og Vilkaarlige. I flere Tilfælde forklare Religionsmytherne sig selv, saasom Thors Væsen, i dettes Almindelighed; men naar Enkelthederne komme, saa vanskeliggjöres Forklaringen, og i det Hele taget synes mig at Fortolkerne altfor meget glemme, hvad der dog strax i Begyndelsen bör stilles som en Hovedsætning, at en phantastisk Vilkaarlighed spiller en Hovedrolle i Religionerne ved Siden af den Nödvendighedens Stemme, som fremkalder Guddommen. Derfor er Mythologien saa uberegnelig, at vi, maaskee i de fleste Tilfælde, ikke kunne afgjöre, hvad der er tilfældigt og hvad der er nödvendigt eller virkelig tænkt saaledes. Thi naar Virkeligheden engang har afgivet Udgangspunctet eller Grundvolden for den mythiske Bygning, saa kommer

Phantasien til med sit uberegnelige og ustadige Farvespil, og saa flygtig er den, at man næsten aldrig kan sige, hvor den er og hvor den ikke er. Naar man saaledes forklarer Sif, Thors Hustru, som et Bjerg, saa er det muligt at man har tænkt saaledes i Fortiden, men *sandsynligt* er det ikke, thi foruden at man neppe er berettiget til at antage en slig detailleret Tankegang, saa staaer det i Strid med Mythologien selv, thi ifölge hin Forklaring maatte Sifs Haar (haddr Sifjar) være Græsset, men ifölge Gudelæren er det Guldet; naar man endvidere forklarer Mythen om Frey og Gerda (i Skírnisför) om Jordens Frugtbargjörelse ved Foraaret eller paa lignende physiske Maader, saa er det en tvungen Forklaring, det kan dog vel ingen nægte; thi saaledes kan man forklare Mandens Kjærlighed til Kvinden; der er ingen, der kan bevise, at det ikke er en reen Kjærlighedshistorie, dette Digt — det er ingen Opdigtelse, saasandt som nogen Mand har elsket, förend det Digt blev til. Alligevel er det symbolske i flere Tilfælde saa stærkt fremtrædende, at de ældre Forfattere selv fandt sig foranledigede til at fortolke et eller andet, saasom Strandbreddens Tilbliven (da Thor drak af Hornet i Udgaard); Aarsagen hvorfor Havet er salt o. s. v., dette stöde vi ogsaa paa hos andre Folks Forfattere (f. E. Palaephatus). At der ere mange reent phantastiske og forsaavidt betydningslöse Billeder i Gudemytherne, kan ingen nægte, thi hvem vil vise Betydningen af at Thor aad en heel Oxe eller at Thjalfe raadede Hrungner til at sætte Skjold under Fod? Man vil ligesaa lidet forklare det, som man vil kunne faae Grækernes Forestilling om Melkeveiens Oprindelse til at harmonere med den astronomiske Sandhed.

Saaledes er Hrungnersmythen bygget paa tre givne Udgangspuncter: Odin, Thor og Jætteforestillingen; den Tanke at Odin kunde falde paa at besöge Jætterne falder af sig selv; derpaa spinder Phantasien sin Guldtraad og lader Odin indgaae Vædderidt med Hrungner — et Navn maatte

Jætten have, thi uden Individualisering er Fortællingen umulig — ja vist, Jætten er Overmod, Dumhed, Ubesindighed, Frækhed, alt dette tilsammen, men hvad skal man saa tænke om Odin, der nedlader sig til at ride omkaps med Jætten? Skal man hjelpe paa ham ved at sige, at den Viseste kan feile, semel insanivimus omnes? Det er Phantasie, ligesaa vel som Mökkurkalf; Thor maatte seire, det er naturligt[1]; men den nordiske, groteske Humor maatte ogsaa give ham lidt af sin Saft, derfor lod den ham bære Stenen i Panden efter den Kamp; det er altsammen Phantasie, man maa nyde Mythen saaledes som den fortælles, og det er ikke naturligt at overföre den paa detaillerede geognostiske eller andre physiske Phænomener, med Undtagelse af den almindelige Forestilling at Thor var Tordenens Gud, og Lynet fölger ham. Jeg har ovenfor bemærket, at Mytherne som oftest ere begrundede i en Naturanskuelse; her er det ikke Tilfældet; det, som man

[1] Hammeren Mjölner er egentlig det, som giver Thor Seieren; med List maatte han hente den fra Thrym, thi han havde ikke Jættestyrke; han kalder Hammeren, men ikke sig selv, Hrungners Bane (i Ægisdrekka); den traf alt hvad den kastedes til, den knuste alt og den vendte altid af sig selv tilbage til sin Eier. Derfor var Thor mægtig nok til at kunne knuse Jættinden Hyrrokkin (eller Hyrrokin), som Guderne maatte hente fra Jötunheim for at skyde Balders Skib Hringhorne ud i Söen, da de selv vare blevne saa kraftlöse af Sorg og Glædens Tab; men *Hammeren*, svungen af Thor, vilde have knust hende, hvis Guderne ikke havde gaaet i Forbön for hende. Hyrrokkin betyder ikke „Ild", som Viborg siger, thi saa er det „en fad Benævnelse af Ilden", som han udtrykker sig, men det betyder den ildrygende, hvis det er af hyrr (Ild) og rjúka (rokinn); men det kan ogsaa afledes af hyrr og hrökkva (hrokkinn, med Udeladelse af Aspiraten: rokkinn): den ildhaarede, flammicoma; hrokkið hár er kruset Haar, den poetiske Tanke bliver den samme.

med Sikkerhed kan overföre paa Naturen, kommer först senere i Fortællingen. Snorres Fortælling lyder i ordret Oversættelse saaledes:

. . . Saaledes som Brage fortalte Æger, at Thor var dragen til Österland for at banke Trolde; men Odin red paa Sleipner til Jötunheim, og kom til den Jætte, som hed Hrungner; da spörger Hrungner, hvad det er for en Mand, han der med Guldhjelmen, som rider (gjennem) Luft og Hav, og siger at han har en udmærket god Hest. Odin sagde, at han vilde vædde sit Hoved, at ingen saa god Hest vilde findes i Jötunheim. Hrungner siger at den Hest er god, men han sagde at han havde en, som tog meget længere Spring end denne der; den Hest hedder Guldfaxe. Hrungner blev vred og springer op paa sin Hest og sætter efter Odin, og vil lade ham undgjelde det Praleri. Odin jog saa stærkt afsted, at der var (altid) et Bjerg imellem dem, men Hrungner var betagen af saa voldsomt Jætteraseri, at han mærkede ikke för end han var kommen indenfor Asgaards Mure. Og da han kom til Hallens Dör, indböde Aserne ham til Gilde; han gik ind i Hallen og forlangte Drik; da bleve de Skaaler tagne frem, som Thor pleiede at drikke af, og Hrungner tömte hver af dem i eet Drag. Men da han begyndte at blive drukken, lod han det ikke mangle paa store Ord; han truede med at löfte Valhal op og bringe den til Jötunheim, men sænke Asgaard ned og dræbe alle Guder, med Undtagelse af Freyja og Sif, dem vil han före hjem med sig. Da gik Freyja hen og skænkede for ham, men han sagde at han vilde drikke op alt Asernes Öl. Men da Aserne bleve kjede af hans Praleri, nævnte de Thor; da kom Thor ind i Hallen og svang Hammeren og var meget vred; han spörger, hvis Skyld det er at hundvise Jætter drikke derinde, eller hvem der gav Hrungner Fredslöfte for at opholde sig i Valhal, eller hvorfor Freyja skal skænke for ham ligesom ved Asers Gilde. Da svarer Hrungner, og ikke saae han med venligt Blik til Thor, at

Odin havde indbudet ham til Gilde, og at han var i Odins Fred. Da sagde Thor, at den Indbydelse skal komme Hrungner dyrt at staae, förend han kommer ud. Hrungner siger, at det er Asa-Thor til liden Hæder at dræbe ham vaabenlös; hint er mere Manddomspröve, hvis han (Thor) vil vove at kæmpe med ham paa Grændserne ved Grjotunagaard, „og var det en stor Uforsigtighed", siger han, „at jeg lod mit Skjold og Hen (Slibesteen) blive hjemme; men hvis jeg havde her mine Vaaben, da havde vi kunnet pröve Holmgangen her strax, men i andet Fald skal du hedde en Nidding, hvis du dræber mig her vaabenlös". Thor vil for ingen Priis undlade at komme til Holmgangen, da han engang var bleven udfordret, thi det har ingen vovet at byde ham för. Derefter drog Hrungner bort og jog i fuld Galop, indtil han kom til Jötunheim, og blev denne hans Reise meget berömt blandt Jætterne, saavelsom ogsaa det at han skulde möde Thor. Det tyktes Jætterne af stor Vigtighed, hvem der vilde seire; de ventede sig ondt af Thor, hvis Hrungner skulde falde, thi han var den stærkeste af dem. Da gjorde Jætterne en Mand af Leer paa Grjotunagaard, og han var ni Mile höi og tre i Breden under Haand; men intet Hjerte fik de saa stort at det passede til ham, indtil de toge Hjertet af en Mær, og var det ikke roligt, da Thor kom. Hrungner havde det Hjerte, som er berömt, af haard Steen og pigget [1], med tre Spidser [2] saaledes som siden er gjort den Indskrift (Runetegn), som kaldes Hrungners Hjerte; af Steen var og hans Hoved; Skjoldet var ogsaa af Steen, stort og tykt, og Skjoldet havde han foran sig, da han stod paa Grjotunagaard og ventede Thor, men en Hen havde han til Vaaben (Spyd) og svang den over Skulderen og var ikke deilig [3]. Ved hans anden Side stod Leerjætten,

[1] *tindótt*, aculeatum. [2] eller Hjörner, ikke Kanter. [3] Jeg oversætter „dæligr" saaledes med Villie, thi det er det samme Ord.

der kaldes Mökkurkalf, og han var meget ræd; saa siger man at han meg, da han saae Thor. Thor drog til Holmgangen, og med ham Thjalfe; da löb Thjalfe derhen, hvor Hrungner stod og sagde til ham: du staaer uvarligen, Jætte, Skjoldet har du foran dig, men Thor har seet dig og farer neden under Jorden, og vil han anfalde dig neden fra. Da skjöd Hrungner Skjoldet under sine Födder og stod paa det, men svang Henen med begge Hænder. Derefter saae han Lyn og hörte stærke Tordendrön; han saae da Thor i Asamod, han foer med voldsom Fart og svang Hammeren og kastede den en lang Vei til Hrungner. Hrungner svang Henen med begge Hænder, kaster imod; den möder Hammeren i Flugten og brast itu [1]; det ene Stykke faldt ned til Jorden, og ere deraf opstaaede alle Henbjerge [2]; den anden Deel traf Thors Hoved, saa at han faldt [3] paa Jord, men Hammeren Mjölner traf Hrungner midt i Hovedet og knuste Hovedet i smaa Smuler, saa at han faldt hen over Thor, saaledes at hans Fod laae tvers over Thors Hals. Men Thjalfe kæmpede med Mökkurkalf, som faldt med liden Hæder. Da gik Thjalfe til Thor og vilde tage Foden af ham, men kunde ikke röre den af Stedet. Da kom alle Aserne til, da de hörte at Thor var falden, og vilde löfte Foden af ham, men mægtede ikke at rokke den. Da kom Magne til, Sön af Thor og Jernsaxe; han var da tre Nætter [4] gammel; han kastede Hrungners Fod af Thor og sagde: „Det var slemt, Fader, at jeg kom saa silde; jeg troer jeg

[1] I denne Oversættelse ere de samme Tider (tempora) som i Grundtexten overalt iagttagne.

[2] I Island er „Heinaberg" til som Stedsnavn; Slibestenen kaldes ogsaa „hein"; en meget smaakornet Art Slibesteen kaldet „þursaberg".

[3] „hann fèll fram á jörð" troer jeg at maatte betyde: han faldt næsegruus til Jorden.

[4] Saaledes ifölge en Variant; ifölge Texten „tre Vintre".

vilde have slaaet denne Jætte ihjel med min Næve, hvis jeg havde truffet ham". Da stod Thor op og hilsede vel paa sin Sön, og sagde at han vilde blive en stor Kæmpe, „og vil jeg", sagde han, „give dig Hesten Guldfaxe", som Hrungner havde eiet. Da talede Odin og sagde, at Thor gjorde Uret i at give den gode Hest til en Jættindes Sön, men ikke til sin Fader. Da kom der en Spaakvinde, som hed Groa, Örvandil den fröknes Kone; hun galede Galder over Thor, indtil Henen lösnedes; men da Thor fölte det og troede at der var Haab om at Henen vilde kunne borttages, da vilde han lönne Groa for den Lægedom og gjöre hende glad; (han) sagde hende de Tidender, at han havde vadet nordenfra over Elivog og havde baaret Örvandil paa Ryggen i en Kurv fra Jötunheim, og det (sagde han) til Jertegn (Beviis), at en af Örvandils Tæer havde stukket ud af Kurven og den var frossen, saa at Thor brækkede den af og kastede den op paa Himlen, og gjorde deraf den Stjerne, som hedder Örvandils Taa. Thor sagde at det ikke vilde vare længe, inden Örvandil kom hjem. Men Groa blev saa glad, at hun huskede ikke (længer) nogen Galder, og blev Henen ikke lösere, og staaer endnu i Thors Hoved.

Denne Thors Kamp med Hrungner er ogsaa fremstillet poetisk af den berömte norske Skjald Thjodolf fra Hvin i det sydlige Norge, Kong Harald Haarfagers Skjald og Ven. Digtet, der förer Navn af „Haustlaung", maaskee fordi det blev forfattet om Efteraaret (Hösten; — „laung" kunde da sigte til de lange Aftener), er et Takkedigt for et Skjold, som en Hövding ved Navn Thorleif havde foræret Thjodolf; paa Skjoldet vare Thors Bedrifter, og deriblandt denne Kamp, afbildede, som Skjalden siger:

görla lít ek á Geitis
garði þeir of farðir,

(disse Bedrifter skuer jeg klart paa Skjoldet); af dette Digt haves der to Brudstykker, hvoraf det ene handler om Yduns

Forsvinden og Thjasses Drab; det andet beskriver Thors og Hrungners Kamp; om mere af Hrungnersmythen har været omhandlet der, kan ikke afgjöres; dog begynder Brudstykket temmelig abrupt, men det er meget muligt at der dog ikke har staaet mere herom, end vi have, og at Digteren kun beskriver et Feldt i Skjoldet.

Jeg tilföier nu her dette Brudstykke af Haustlaung med den prosaiske Orden af Ordene[1], hvori jeg fölger min Faders Skoleprogram for Reykjavik Skole for 1851, hvor Digtet findes trykt tilligemed en Ordsamling; hvorimod jeg ikke har benyttet Skule Thorlacius' Observationer, hvor dette Digt ogsaa findes, men Textens Læsemaader ere meget mangelfulde. Endvidere tilföier jeg en ordret dansk Oversættelse, der

[1] Det er en Selvfölge, at jeg ikke kan tage Notice af Gisle Brynjulfssons Ord i „Bemærkninger til Haavard Isfirdings Saga", naar han modsætter sig Versenes prosaiske „Omskrivning", thi en saadan er uomgængelig nödvendig og af alle vedtagen; dette gjelder dog helst for dem, der ikke tale Islandsk; jeg for min Deel behöver ikke denne Omsætning af Ordene. Heller ikke er det sandt, hvad G. Brynjulfsson lader forstaae, at min Fader (Sveinbjörn Egilsson) har fundet paa denne „Omskrivning"; den er foretagen, og det ifölge Oldskrift-Selskabets Önske, i Lighed med saadanne prosaiske „Omskrivninger", som vare vedtagne længe förend min Faders Virksomhed begyndte; Br. maatte da kjende den latinske Oversættelse af Njáls-Saga, Foliantudgaven af Norges Konge-Sagaer og flere ældre Værker, hvor dette findes; at Hr. Brynjulfsson iövrigt ikke overalt er ganske heldig i at dömme om, hvad der er „sproglig rigtigt" eller „sproglig urigtigt", sees blandt andet af hans Anmærkning til Ordet *sárka* (i Mythol. Ant. p. 188), som B. vil skrive „sarka", for at henföre det til „Sörkvir"; men „sárka" er sproglig rigtigt; det gjör slet ikke noget til Sagen, om Bogstavet er haardt eller blödt; saaledes kommer „sálga" af sál, „málga" af mál (i *ámálga* og *ómálga*); *hálka* af *háll* o. s. v., og hvad skulde „sarka" betyde, naar det ikke var kommet af „sár"?

vil blive ligesaa smaglös som alle slige Gjengivelser nödvendig maa blive.

1. Eðr of sèr, er jötna
ótti lèt of sóttan
hellis brör á hyrjar
haug Grjótuna baugi;
ók at ísarnleiki
Jarðar sunr, en dundi,
móðr svall Meila bróður,
mána vegr und hánum.

2. Knáttu öll, en Ullar
endilág firir mági
grund var grapi hrundin,
ginnjúnga ve hrinna;
þá er hófreginn hafrir
hógreiðar fram drógu,
seðr gekk Svölnis ekkja
sundr, at Hrúngnis fundi.

3. þyrmdit Baldrs of barmi,
berg, sólgnum þar dólgi,
hristust björg ok brustu,
brann upphiminn, manna;
mjök frá ek móti hrökkva
myrkhreins baka reinar,
þá er vígligan, vögna
varr, sinn bana þarri.

4. Brátt fló bjarga gæti,
bönd ollu því, randa
ímun fölr und iljar
íss, vildu svá dísir[1];

[1] Egentlig skulde man ingen Interpunction anvende, thi den bliver ofte urigtig, hvorledes man end sætter den. Parenthestegn kan

varð-at höggs frá hörðum
hraundrengr þaðan lengi
trjónu trölls of runa,
tíðr fjöllama, at bíða.

5. Fjörspillir lèt falla
fjálbrs ólágra gjálbra
bölverðúngar Belja
bólm á randar hólmi;
þar hnè grundar gilja
gramr firir skörpum hamri,
en bergdana bagði
brjótr við jormunþrjóti.

6. Ok harðbrotin herju
heimþínguðar víngnis
hvein í hjarna mæni
hein at Grundar sveini;
þar svá [1] eðr í Óðins

jeg ikke lide i Versene, thi de forstyrre Öiet saavelsem det hele Indtryk.

[1] Jeg har rigtignok undertiden sat Tegnet ^ over nogle Vocaler paa andre Steder; det bör kun anbringes over de A'er, der gaae over til o eller ó, f. Ex. vårum = vorum, men Acut kan ligesaagodt bruges. Det er urigtigt at anbringe ^ overalt istedenfor den sædvanlige Accent ('), saaledes som Grimm og hans Efterlignere gjöre; Sproget faaer derved baade et baroct Udseende, og det har desuden ellers aldrig været anvendt; det er nogle löierlige Figurer disse her: þå må sjå'håan skŷstôlpa ûti î o. s. v.! Maaskee det skal være forat gjöre den af flere af de yngre Philologer misforstaaede og saa begjerligen opfattede Forskjel imellem det oldnordiske og det nuværende islandske Sprog endnu mere iöinefaldende; en Forskjel, som man med Undtagelse af enkelte Former og nye Udviklinger af Sprogets egen Fond maa aldeles benægte; men ved

ólaus burar hausi,
stála vikr of stokkinn
stóð Eindriða blóði,

7. áðr or hneigi-hlíðum
hárs ölgefjon sára
reiðitýrs it rauða
ryðs heyli böl göli;
görla lít ek á Geitis
garði þeir of farðir,
baugs þá ek bifom fáða
bifkleif at Þorleifi.

1. (Þat) of sèr eðr, er ótti jötna lèt of sóttan (á) baugi hyrjar brör hellis á Grjótuna haug; sunr Jarðar ók at ísarnleiki, en vegr mána dundi und hánum, móðr svall bróður Meila.

2. Öll ve ginnjúnga knáttu hrinna, en endilág grund var hrundin grapi firir mági Ullar, þá er hafrir drógu hógreiðar hófreginn fram at fundi Hrúngnis; ekkja Svölnis gekk sundr seðr.

3. Of barmi Baldrs þyrmdit þar sólgnum dólgi manna; björg bristust ok berg brustu; upphiminn brann. Ek frá varr vögna myrk-baka reinar hreins hrökkva mjök móti, þá er (hann) þarri sinn vígligan bana.

4. Fölr íss randa fló brátt und iljar (á) gæti bjarga; bönd ollu því, ímundísir vildu svá. Hraundrengr, tíðr fjöllama, varð-at lengi þaðan at bíða höggs frá hörðum of runa trjónu trölls.

5. Fjörspillir bölverðúngar Belja lèt hólm fjálbrs ólágra gjálbra falla á hólmi randar. Gramr grundar gilja hnè þar

orthographiske Opfindelser kan man rigtignok forandre ethvert Sprogs Udseende saaledes, at det bliver neppe kjendeligt.

firir skörpum hamri, en brjótr bergdana bagði við jormunþrjóti.

6. Ok harðbrotin hein heimþínguðar herju víngnis hvein at sveini Grundar, í mæni hjarna, svá vikr stála, of stokkinn blóði Eindriða, stóð þar, eðr ólaus í hausi burar Óðins,

7. áðr ölgefjon reiðitýrs heylisára göli it· rauða böl ryðs or hneigihlíðum hárs. Ek lít görla þeir of farðir á garði Geitis; ek þá bifom fáða bifkleif baugs at Þorleifi.

1. Endvidere skues (der[1]), hvorledes Jætternes Skræk[2] paa Flammers Hjul mödte Bjerghulens Uhyre[3] paa Grjotuna-Höi. Jordens Sön[2] agede til Jernlegen[4], og under ham drönede Maanens Vei[5]; af Vrede svulmede Meiles Broder[2].

[1] ɔ: paa Skjoldet. — [2] Thor. — [3] Jætten (Hrungner). — [4] Kampen. — [5] Himlen.

2. Falkenes Opholdssteder[1] gjentonede overalt; for (medelst) Ulls Svoger[2] var den hele Jord slagen med Uveir, da Bukke droge den magelige Stævnkerres Gud[2] frem til Hrungners Möde; Svölners Viv[3] revnede.

[1] Himlen. — [2] Thor. — [3] Jorden.

3. Balders Broder[1] skaanede der ikke Menneskenes graadige Fjende[2]; Klipper skjalv og Bjerge brast; Himlen stod i Lue. Jeg hörte, at Hövdingen for de [Hvaler, som beboe Rensdyrenes mörke Lande[3], skjalv, da han skuede sin stridbare Bane(mand).

[1] Thor. — [2] Jætten. — [3] fra [== Jætterne.

4. Kredsenes blege Is[1] flöi snarligen under Bjergfyrstens Fodsaaler; det voldte Guderne, saaledes vilde Kampens Möer[2]. Den mordlystne Bjergdreng[3] behövede ikke længe at vente paa Slaget fra Snabeltroldens[4] Svinger.[5]

[1] Skjoldet. — [2] Valkyrierne. — [3] Jætten. — [4] Hammeren Mjölner. — [5] Thor.

5. Beles ondskabsfulde Skares[1] Ödelægger[2] lod de höit gjenlydende Bjerges Björn[3] falde paa Kredsens Holm.[4] Klöftjordens[5] Fyrste[6] segnede der for den skarpe Hammer, men Bjergdanernes[7] Ödelægger[8] modstod den uhyre Fjende.

[1] Jætterne. — [2] Thor. — [3] Jætten. — [4] Skjoldet. — [5] Bjergene. [6] Jætten. — [7] Jætternes. — [8] Thor.

6. Og den haardbrudte, den Jættevalkyriens[1] Bolig Besögendes[2] Hen hvinede mod Jordens Sön i Hovedets Tag[3], saa at Staalets Pimpesteen[4], besprængt med Endrides[5] Blod, stod i Hovedet paa Odins Sön,

[1] Jættekvindens. — [2] Jættens. — [3] Issen. — [4] Henen. — [5] Thors.

7. förend Öllets Gudinde[1], (som eiede) de hule Saars Uddeler[2], goel Rustens röde Meen[3] fra Haarets bevægelige Land[4]. Disse Bedrifter skuer jeg tydelig paa Geiters Muur[5]; jeg modtog af Thorleif Kredsens ustadige Land[6], prydet med Farver.

[1] Kvinden (ɔ: Groa). — [2] Kæmpen (ɔ: Örvandil). — [3] Henen. — [4] Hovedet. — [5] og [6] Skjoldet.

I de fölgende, til Viserne svarende Anmærkninger skal jeg nu blandt andet fremhæve alle de i dette Brudstykke forekommende Omskrivninger.

1. „Ótti jötna" kaldes Thor formedelst hans idelige Kampe med Jætterne, og af denne Grund kan man kalde ham med alle de Benævnelser, som udtrykke noget lignende (dólgr jötna, bani jötna o. s v.). — „baugr hyrjar" er Ildens Kreds (baugr = Kreds, Ring; hyrr = Ild); her betegner det de flammende Hjul paa Thors Vogn. — „brör hellis" er öiensynlig Navnet for Jætten, men „brör" er uvist; det antages at betegne en Hankat, eller ogsaa at staae for „blör", „blær", Vædder[1]. I Forbindelse med et Bjerg o. s. v. benævnes Jætterne med et hvilketsomhelst Dyrenavn, sml. 3die Vers. — „ísarnleikr" er én af eet sammensat Ord bestaaende Omskrivning for Kamp overhovedet, ligesom „járnleikr", „járna leikr"; „ísarn" er Jern, deraf brugt i Betydning af Vaaben (Vaabenleg); nu bruges *ísarn* om det jernholdige Stof, som sætter sig paa Overfladen af stillestaaende Vand (Myrejern). — Meili var en Sön af Odin, ligesom Thor.

2. „Ginnjúnga ve" har jeg oversat ved Falkenes Opholdssteder (ɔ: det Sted hvor Falkene bevæge sig), fordi jeg vilde undgaae at fortolke det som „Gudernes Boliger", som det ogsaa kan betyde; men „ginnúngr" (eller ginniungr) betyder ogsaa Falken. — „hrinna", rimeligviis beslægtet med eller en anden Form for „hrína", hyle, skrige, bröle; en anden Læsemaade er „brinna", som vilde bedre passe, paa Grund af det aspirerede Ord „hrundin", i 3die Linie; men saa vilde man stöde paa en Gjentagelse heraf i næstfölgende Vers (brann upphiminn), hvilket rigtignok ikke gjör meget til Sagen, thi Ordene: „ginnjúnga ve hrinna" (*præs.*) be-

[1] Saaledes antager Möbius „valmar" i Grottasangen for at være = *varmar*, da l'et kan vexles med r; men det Udtryk er mindre antikt end at tage det for „valmær" (vocat.), saaledes som min Fader har gjort. R foran L assimileres med dette sidste, f. Ex. i *falligr* for *farligr*, *felli* for *ferli*, hvilket finder Sted nu som för.

tegne det samme som „mána vegr dynr" i 1ste Vers. — „endilág grund" er Jorden i sin hele Udstrækning, etymologisk med Bibegreb af dens neden under værende Stilling, fra Thors Standpunct i Luften; den var „hrundin grapi", overdænget med Tordenveirets Hagelbyge; „hrundin" er af „hrinda", men „hruninn" af „hrynja"; „grap", stærkt Hagelveir? (maaskee beslægtet med *greypr*) er vist det samme Ord som det nu brugelige „krap", men som betegner af Vand oplöste Ismasser eller ogsaa en halvfrossen Regnbyge. „hófreginn hógreiðar" er en fiirdobbelt Omskrivning for Thor; „hófreginn" for „húfreginn", af *húfr* og *reginn*; *húfr* er Skibets nederste Deel ved Stævnet nærmest ved Kjölen, deraf er Talemaaden „at eiga (mikið) í húfi" (galt skrevet „hófi" i den nyeste Tid, skjöndt dette Ord saaledes skrevet et Par Gange forekommer, men den almindelige Talebrug er *húfi*, ligesom Udgaverne af Oldskrifterne ellers overalt gjengive det saaledes) = at have noget paa Risico' eller lignende; „reginn" er et Dvergenavn (Enkelttal af *regin*, Guder, forekommer ikke), deraf overfört paa Mænd i Omskrivninger, som *numen*; „hógreið" er af „reið" Slæde (rheda) og „hægr", ogsaa skrevet „högr", magelig (altsaa den Slæde, som man sidder godt i); men man maa ordne Omskrivningen saaledes: „reginn hófs hógreiðar"; da bliver „hófr (húfr) hógreiðar" den magelige Slædes Stævn = Slæden selv, hvilket vistnok er en tung Omskrivning. — „Svölnir" er Odin; hans „ekkja" er Jorden, Odins Hustru og Thors Moder; „ekkja" er egentlig Enke, i Poesie enhver Kvinde.

3. „Baldurs barmi" er Thor, thi Balder var ogsaa Odins Sön; „barmi" er Broder; *barmr* er baade Favn, som *baðmr* = *faðmr*, og Rand, med et lille Tankesving = Side; altsaa enten den som er Side om Side, sideordnet, eller den som hviler i den samme (Moderens) Favn, eller den som man omfavner. — „þyrmdit" staaer paa Grund af Rimet for „þyrmdi-at" = þyrmdi eigi. — „sólginn"

er graadig, her i Forbindelsen „sólginn dólgr manna" i almindelig Betydning, grusom; Ordet „berg" staaer her temmelig isoleret, dog ikke saa at det ikke kan forsvares i denne Digtart; man kunde vel antage et Ord „bergsólginn", men jeg veed ikke, hvorledes det skulde oversættes (montium avidus), og den Forestillings Betydning er ikke klar for mig, medens man med fuld Ret kan danne Ord som *vígsólginn*, *morðsólginn*, *dreyrsólginn*, *bráðsólginn*, gjerrig efter Kamp, Drab, Blod og Bytte; i det gamle Digtersprog forekommer ogsaa „brimsólginn" om Bölgen, „brændingsvulmende"?, men det er et af disse Ord, som bedre kunne tænkes og dannes end udtydes. — Her er en meget sammensat Omskrivning for Jætten: „varr vögna myrkbaka reinar hreins"; „varr" er Bevogter („verja" bevogte), altsaa ogsaa Forstander, Hövding; „vögn" (*femin.*) er Marsviin eller en Art Hvaler[1]; „rein" er en Deel Jord, og haves endnu i „Agerreen"

[1] Deraf er Jættenavnet „Vagnhöfði", en Jætte med Hvalfiskehoved, men vel ikke af „vagn", Vogn, som nogle have antaget, hvilket ogsaa ikke kan tydes saa ligefrem som det förste. (Viborg, Nord. Myth. pag. 156). Men Ordet „vögn" kan alligevel meget godt være beslægtet med „vagn"; Delphinen (*hnísa*) har (som flere Hvaler) en hvælvet Ryg; naar den svömmer i Vandets Overflade, saa synes det som om et sortblinkende Hjul rullede, men man seer kun et Segment deraf, afvexlende forsvindende; formedelst denne tilsyneladende faldende Bevægelse kaldes Dyret rimeligviis saaledes, af „hnjósa", snuble, og burde da skrives „hnýsa"; derfor kunde man altsaa danne denne Benævnelse „vögn" (Vognhval); en lignende Sammenligning skjuler sig i „arinkjöll" (eller -kjóll), som man nylig har givet den latterlige Betydning af „Arnestedets Kjole"; vore Forfædre havde ingen „Kjoler"; *kjöll* betyder Kjöl, Skib = carina; „Arnestedets Kjöl" eller Skib kaldes da Huset, thi de lave Huse i Norden med höie Tage kunne godt fremkalde Tanken om en Baad med Kjölen iveiret; men der kunde ogsaa menes ethvert receptaculum cavum.

(akurrein), deraf Jord eller Land i Almindelighed; „hreinn" er Rensdyr (Hannen), „rein hreins" Rensdyrets Land, Nordens Bjerge, hvor Rensdyrene boe; „myrkbak" er dunkel Ryg (*bak* = Ryg, Bagen); „myrk-bök (*plur.*) reinar hreins" de mörke Bjergrygge, disses Hvaler ere Jætterne, disses Hövding Hrungner. — „þarri" forklares (som Gisning) at være en forældet imperfecti Form af „sjá", þ for s, altsaa *þarri* for *sarri*, *særi*, *seri*, for „*sá*" ligesom *sleri*, *sleri* for *sló* o. s. v.

4. „Íss randa" er Navn for Skjoldet; Isen tænkes som en (skinnende) *Flade*; „rönd" er Skjoldes Rand eller yderste Omkreds, der var malet eller indlagt; den kaldtes „baugr"; *rönd* og *baugr* betyder ogsaa Skjold, hvilket da er at ansee som pars pro toto; „fölr", bleg, er det beskrivende Tillægsord for Skjoldet, fremkaldt ved Tanken om Isen, thi denne kan kaldes bleg ɔ: hvid eller hvidagtig, blank; det vilde maaskee ikke være aldeles urigtigt at forene „ímun" med „föli": *ímunfölr* („kampbleg"), men det er en mere uklar Idee end den anden Construction. — Hammeren Mjölner kaldes „tröll trjónu", Snabelens Trold, formedelst Hammerens coniske Form, eller ogsaa man kan betragte Skaftet som en Stamme og Hovedet som en dobbelt Snabel, en paa hver Side, der gaaer ud derfra; „runi" anvendes her med Svækkelse i Udtalen for „runni", for Assonansens Skyld, imod „trjónu"; „runni" er den som „rennir", „lætr renna" = kaster, *of* er Ordfyldning (*málfylling*), *ofruni* ligesom *ofbarmi* (i 2 Vers) = *runi* og *barmi*; „ofruni trölls trjónu" er Hammersvingeren Thor. — Jætten kaldes „tíðr fjöllama", lysten efter Mord; „tíðr" er den som skeer ofte, almindelig, men ogsaa begjerlig (*tíða* impers. önske: „alls mik fara tíðir"); „fjöllami" er Död, Drab, med Assimilation af r til l, sml. Anm. til 1. Vers not., af *fjör* Liv (besl. med *fýr* Ild) og *lami* den som *lamar*, bedöver (Döden er Livsbedöver).

5. „Fjörspillir" er ligt med „fjöllami", ɔ: Livspilderen

(*spilla* = spilde, ödelægge); „bölverðúng" er den skadelige, ondskabsfulde Flok, af *böl* Skade, og *verðúng* bevogtende Flok, om Kongernes Livgarde (*verja* og *verða* bevogte); her bruges det kun om Flok i Almindelighed, Beles Flok = Jætterne; „Beli" er den Jætte, som Freyr dræbte med et Hjortehorn, da han manglede sit Sværd; „fjörspillir bölverðúngar Belja" er altsaa Omskrivning for Thor, som Jætternes Banemand. — „bólmr" er Benævnelse paa Björnen, „fjálbr" eller *fjálfr* er Bjerg, „gjálbr" eller *gjálfr* er Drön, besl. med *gjalla* og *gella*, nu altid om Bölgernes Brusen og figurlig om stort Ordgyderi (orðagjálfr); „ólágr" er „ulav", ikke lav, altsaa=*hárr*, höi, ligesom „ósmár" ikke liden = stor; „fjálbr ólágra gjálbra" er de höie Dröns Bjerg, höit gjenlydende Bjerg (af Vinden og Tordenen f. Ex.); „bólmr fjálbrs" er Omskrivning for Jætten, ifölge Anm. til 1. og 3 Vers, Bjergets Björn (ligesom Bjergenes Kat og Hval); „ólágra gjálbra" (*genit. plur.*) er at ansee som substantivisk Beskrivelse (for *hátt gjálfrandi* eller *hátt drynjandi*). — „hólmr" er Holm, deraf en (begrændset) Flade; „hólmr randar" altsaa Kredsens Flade, ɔ: Skjoldet, sml. *rönd* i Anm. til 4 Vers; dette sigter til at Hrungner stod paa Skjoldet. — „grund gilja" er Omskrivning for Bjerg; *gil* er Klöft, Bjergklöft, dennes Land er Bjerget. — „bergdanir" er Omskrivning for Jætterne, ɔ: Bjergenes Daner; om „Danir" tænkes her som nomen appellativum = menn, eller som Egennavn, kan vistnok aldrig med Bestemthed afgjöres, men det sidste ligger dog nærmere, da det stemmer overeens med den oldnordiske Digtnings Aand og Regler at sætte Egennavne istedenfor Appellativer, og visselig forhöies eller potenseres Benævnelsen derved, og saaledes troer jeg at Digteren har tænkt sig det, thi det er en prosaisk Tænkemaade at sige „berg-*menn*"; saaledes tænker jeg ogsaa at „Saxar" i „bergsaxar" (ogsaa = Jætter) bör afledes af „Saxerne" som et eget Folk, men slet ikke anderledes; — „brjótr bergdana" er Omskrivning for Thor, = bani jötna

o. s. v. — „jormunþrjótr" er ingen Benævnelse for Jætten, men en ubestemt Anvendelse paa ham, ɔ: den uhyre Tölper eller saadant noget; *þrjótr* er et gjenstridigt og ledt Menneske, og af temmelig ubestemt Betydning; „jormun" (*jörmun*, *jormun*) siges at være et germanisk Ord „irmin" stor, uhyre; det er hos os et adverbialt Ord, alene brugeligt i Sammensætninger foran Substantiver og Adjectiver, som *ἐρι-*; foruden denne Sammensætning haves *jörmungrund*, *jörmungandr* og *jörmunrekr* (*nom. pr.*) *jormunr* er et af Odins Navne; *jormuni* er Hest og Oxe. Andre saaledes forstærkende Sammensætningsudtryk ere *megin-*[1], *fimbul-*, og *þrúð-*, hvoraf de to sidste kun bruges poetisk; det sidste anvendes hyppig med Hensyn til Thor, i „þrúðvaldr goða", „þrúðhamarr" ɔ: Mjölner, „þrúðvángar", Thors uhyre Rige, men dette sigter slet ikke til „den frugtbare Jord", som nogle have antaget; „þrúð-" betegner kun noget uhyre stort, ligesom *πελώριος*, der ogsaa bruges baade om levende og livlöse Ting og om Guder (*πελώριος Αἴας*; *λᾶας πελώριος* er Sisyphus' Steen; *πέλωρ* ɔ: Uhyre, kaldes Hefaistos, Il. XVIII 410.)

6. „harðbrotin" kaldes Henen enten fordi den selv er haard, eller fordi den blev brækket itu med Voldsomhed; — her er en stærk Omskrivning for Jætten, der kaldes „heimþínguðr herju víngnis"; „heimþínguðr" er den som besöger en hjemme eller i Hjemmet, af „heim", adverb. = hjem, eller af „heimr", subst. = Bolig (deraf Verden, som de skabte Væseners Bolig), eller ogsaa af Substantivet „heima", Hjem; dette falder alt sammen baade formedelst Betydningernes Overeensstemmelse og Sammensætningsforholdet (ɔ: Elision af s, hvis det er af *heimr*, da for „heimsþínguðr", eller a, hvis det er af *heima*, for „heima-

[1] *megin-* bruges i Prosa i enkelte Ord, for at udtrykke en Almindelighed ligeoverfor noget partielt: *meginland*, *meginríki*, *meginherr* o. s. v.

þínguðr"); „þínguðr", alene i Sammensætninger, participium agentis af *þinga*, tinge, holde Ting, deraf have Sammenkomst med, besöge (saaledes dannes flere Ord, som *magnaðr*, den styrkende, af *magna*, *giljaðr*, den glædende, forförende, af *gilja*; dette ere poetiske Udtryk); *herja* er den hærjende, ɔ: Valkyrie, tilsvarende Hunkjön til *heri* i *einheri*; „víngnir" er Jættenavn (ogsaa Navn for Odin og Thor); „herja víngnis" er Jættens Valkyrie, thi dette sidste Ord anvendes her i Almindelighed som Benævnelse for et kvindeligt Væsen; altsaa = Jættekvinde. — „Hjarni" er det samme Ord som Hjerne, men betyder *Hjerneskal*; Hjernen derimod er „heili"; „mænir" Tagets överste Kant, „mænir hjarna" altsaa Hjerneskallens överste Deel, Issen. — Denne Vises sidste Halvdeel kan ogsaa ordnes saaledes: „svá vikr stála, of stokkinn blóði, stóð þar eðr ólaus í hausi Eindriða, burar Óðins"; herved faaer man en Apposition (burar Óðins). — „vikr stála" er Omskrivning for Henen; „vikr" er Pimpesteen, der anvendes til Polering; dette er den nuværende Betydning af Ordet; men da man formedelst Norges geologiske Forhold har Grund til at antage, at der ikke findes Pimpesteen [1] (Landet er plutonisk, men ikke vulkansk), saa kunde man antage, at „vikr" *ikke* betyder noget Mineral, men er dannet af „víkja" ɔ: den som lader vige [2], ɔ: foröder; *víkja* er ogsaa = *vikna*, blive blöd (om Hjertet) vige for noget; „stála vikr" altsaa = Staalets Foröder, uden Forestilling om Steen i selve Ordet „vikr", men denne Forestilling fremkommer först ved de to Ord, stillede tilsammen.

7. „Ölgefjon" er nærmest ikke af „at gefa", give, skjöndt det vilde være en rigtig Benævnelse af Kvinden,

[1] Thjodolf fra Hvin kjendte ikke noget til Island.

[2] Skulde altsaa hedde *víkr* el. *víki*, saadanne Ord med dobbelt Endelse og dannede paa samme Maade ere f. Ex. *gauti* og *gautr* af *gauta; valdi* og *valdr* af *valda*.

at kalde hende Öllets Giverinde; men det er af „Gefjon", Gudindenavn („Gefjun dró frá Gylfa" etc.); saaledes kan Kvinden ogsaa kaldes Öllets „Gefn" (ölgefn), = Öllets Freyja, thi man kan sætte ethvert Gudindenavn i denne Forbindelse. Denne Kvinde (ölgefjon) er Groa, og hendes Mand Örvandil benævnes med det almindelige Udtryk for en Kriger: „reiðitýr heylisára", Huulsaarenes (dödelige Saars) Uddeler; *reiðitýr* er den uddelende Guddom; denne Sammensætning af *at reiða* er her ikke i Betydningen *svinge* (ligesom *reiða sverð*), men *at uddele*, give (ligesom *reiða fè*), thi Saarene kunne ikke „svinges", men uddeles kunne de; *týr* er Guden Tyr for hvilkensomhelst Guddom, ɔ: mandligt Væsen i ædel Betydning; saaledes *brandnjörðr*, *herbaldr*, *gunnfreyr* o. m. a. — „heylisár" maa tages saaledes som eet Ord, hvilket ogsaa passer bedre ifölge min Bemærkning om „vikr", skjöndt min Fader i Lex. poet. under „heyli" ogsaa foreslaaer „heyliböl", der afgiver en mindre heldig Tanke end hans næste Forslag: „heylisár" = *holsár* eller *holund*. — Her forekommer atter en Omskrivning for Henen: *böl ryðs*, Rustens Meen, thi Slibestenen borttager Rusten; den kaldes „rauðr", röd, ɔ: af Blodet, = *stokkinn blóði* i 6 Vers. — „hneigihlíð" er sammensat af *hneigja*, böie, lade *neie* (at neie er „at hneigja sik"), og „hlíð": det neiende, bevægelige Land [1]; „hneigihlíð" eller i Plural „hneigihlíðir hárs" er Haarets neiende, bevægelige Land (ɔ: Grundvold), overeensstemmende med den Tankeforbindelse, at ligne Haaret ved Græs, da man saa, for at fastholde Tropen, maa ligne Hovedet ved Jorden, hvorpaa Græsset voxer; saaledes kaldes det „skógr hjarna" og „viðr hjarna"; men i Grunden er den her anvendte Omskrivning noget ufuldstændig, thi Haaret maatte ogsaa

[1] Jeg har ovenfor talt om disse Ord, der i og for sig have ingen fornuftig Betydning, men erholde denne först ved Tilföielsen af eet eller flere andre Ord, der bestemme og befæste Ideen.

omskrives; havde der staaet „hneigihlíð svarðakrs", saa vilde det have været en fuldstændig Omskrivning; men saadanne Exempler som dette findes overalt. — „Geitir" er Vikingsnavn; „garðr Geitis" er Vikingens Muur, ɔ: Skjoldet; Lignelsen helst taget deraf, at Skjoldene opstilledes paa Vikingeskibene saaledes at de laae tagsteensviis (imbricatim) paa hverandre, saa at de dannede en Muur paa Skibets Ræling, hvad der kaldtes „skarat skjöldum". — „þeir of farðir" staaer for „þær ferðir", det sidste Ord for Assonansens Skyld holdt i Stammens uforandrede Vocal. — „bifkleif baugs" er en analog Omskrivning for Skjoldet med „hólmr randar" i 5te Vers, men med en udvidet Betydning af Jordens Idee; „bifkleif" er omtrent det samme som „hneigihlíð"; *bif* er Bevægelse, af *bifa* bevæge (*bifaz* bevæges, zittre), og denne Betydning ligger her til Grund; *bif* er ogsaa Farve (denne Betydning mangler i Lex. poet. under „bif", men findes under „fá"), som tydelig indsees af Udtrykket „bifum fáðr"; maaskee har man herved tænkt sig et sittrende, metallisk eller iriserende Farvespil, hvilken Idee synes at ligge i „Bifröst".

Idet jeg slutter disse Anmærkninger, der aldeles ikke skulde udtömme Texten, maa jeg bemærke, at man vilde tage meget feil, dersom man lagde dette Brudstykke til Grund for Bedömmelsen af Skjaldedigtningen overhovedet; det er tvertimod et af de mere forviklede Digte.

Hentydning til Hrungnersmythen forekommer hos Thjodolf selv i det samme Digts förste Brudstykke, hvor han beskriver Thjasses Drab, han kalder Skjoldet „Fjeldfinnens (ɔ: Jættens) Saalebro", fordi han stod paa Skjoldet; „Bro" (brú) er et Udtryk for Jord, Grundvold overhovedet, som man kan staae paa:

þats of fát á fjalla-
finns ilja-brú minni.

Andre Hentydninger findes desuden paa fölgende Steder:

1. I Hýmiskviða kaldes Jætten (þrymr) „spjalli Hrúngnis", Hrungners Ven:

þótti hárum
Hrúngnis spjalla
verðr Hlórriða
vel fullmikill.

2. I Harbarðsljóð mindes der ligefrem om Kampen imellem Thor og Hrungner, da Harbard staaer ved den ene Bred af Vandet og driller Thor; da kvæder Harbard:

Hèr mun ek standa
ok þín hèðan bíða,
fannt-attu mann inn harðara
at Hrúngni dauðan.

Da svarer Thor:

Hins viltu nú geta
er við Hrúngnir deildum,
sá inn stórúðgi jötunn,
er úr steini var höfuðit á;
þó lèt ek hann falla
ok fur hníga.

(Hint vil du nu erindre om, da jeg kæmpede med Hrungner, den storsindede Jætte med Steenhovedet; dog lod jeg ham falde og for mig segne).

3. I Ægisdrekka siger Thor til Loke, da denne skjændtes med alle Guderne:

Hendi inni hægri
drep ek þik Hrúngnis bana
svá at þèr brotnar beina hvat;

(med min höire Haand dræber jeg dig med Hrungners Bane, saa hvert dit Been skal brækkes). Her kaldes Hammeren Mjölner „Hrúngnis bani"; ligesaa i et andet Vers sammesteds:

Hrúngnis bani
mun þèr í hel koma
fyr nágrindr neðan;

(Hrungners Bane vil dig til Hel sende ned for Dödningers Dör).

4. Blandt de af Skjaldene anvendte Benævnelser paa Skjoldet anföres den: „ilja-blað Hrúngnis", der stemmer overeens med Fortællingen om at Hrungner stod paa Skjoldet; i Snorres Edda anföres fölgende Vers af Bragi (Skjald):

Vilit, Hrafnketill, heyra
hve hreingróit steini
þrúðar skal ek, ok þengil
þjófs iljablað leyfa:

„Hrafnketill, vilit (èr) heyra, hve ek skal leyfa þengil ok iljablað þjófs þrúðar, hreingróit steini"; „Rafnketil, vil I höre, hvorledes jeg priser Hövdingen og Thrudes Ransmands Saaleplade, prydet med Farver" (Sirater eller Malerier). Her kaldes Hrungner Thrudes Ransmand, fordi han rövede hende engang fra Asgaard.

5. I Kormaks Saga forekommer et Sted, hvor der tales om „stallr Hrúngnis fóta", der kan betyde Skjold, Hen eller hvilkensomhelst Steen; Verset synes at være corrumperet, saaledes som det staaer i Udgaven:

Hneit við Hrúngnis fóta
hallvitindum stalli,
inn kom ek ilmi at finna,
eingi sár of fengin.

6. Endelig forekommer der en Vise i den yngre Edda, hvor et Ord, tilsyneladende et appellativum, minder om Hrungner. Der fortælles, at Brage hin gamle agede igjennem en Skov en Aften silde; da tiltalte en Troldkvinde ham med Vers [1] og spurgte hvem der foer; hun kvad og sagde hvad hun kaldtes:

Tröll kalla mik, vilsinn völu,
túngl sjótrúngnis, vörð nafjarðar,
auðsug jötuns, hvelsvelg himins;
elsólar böl, hvat er tröll nema þat?

„Sjótrúngnir" skulde da være = *Hrúngnir sjótar* (altsaa *sjót* absol. for Mennesker, *þjóð*, hvilket neppe forekommer hos de ældre Digtere, skjöndt det er almindeligt hos de yngre); og *hrúngnir* = Ödelægger, (besl. med *hraung*? og *hrynja*, *hrinda* o. s. v.? den som nedstyrter noget med Bragen); tager man derimod, saaledes som der foreslaaes i Lex. poët., hele Verslinien som eet Ord, nemlig *túngl-sjót* = Maanens Sæde, Himlen, *túngl-sjót-rúngnir* = Himlens Forstyrrer, saa kan man ikke bibeholde Genitivformen, med mindre man forener *tröll* dermed; men „tröll túnglsjótrúngnis" kan neppe være en Benævnelse for Troldkvinde; det vilde være = *tröll trölla*, Troldenes Trold; dog forekomme lignende Udtryk, som: „hvat er þat flagð flagða" o. s. v., men her passer det ikke; man maatte altsaa læse „túngl-sjót-rúngni" (accusativ), men det er jo Benævnelse af et mandligt Trold, skjöndt den vel kan ansees som gjeldende for begge Kjön, da de övrige Benævnelser ere dels Hankjön, dels Intetkjön, men de udhæve dog ikke Personligheden saa bestemt som „rúngnir". Der er altsaa intet andet for end at tage Stedet som det foreligger og over-

[1] „Stefjaði á hann" staaer i Grundsproget udmærket smukt (carmine compellare svarer dog ikke godt dertil).

sætte det ved „Jættens Maane", i Betydning af Troldkvinde (ɔ: hans Lys), og man kunde maaskee antage, at Maanen er her netop nævnt, fordi den er Nattens Lys og staaer altsaa Jætternes Væsen nærmere; Solen var jo deres Fjende og de bleve til Steen, naar Dagen overraskede dem; men at „sjót-rúngnir" maa betyde Jætte, synes ikke at kunne betvivles, endskjöndt det ikke kan komme i Betragtning uden som blot erindrende om Hrungner, ligesom de övrige anförte Steder, der dog vise, at Oldtiden ansaae denne Thors Kamp for at være en af hans störste Bedrifter.

For at söge at böde noget paa Oversættelsen af den yngre Eddas Fortælling, tilföies en Paraphrase over Mythen, i Lighed med hvad N. M. Petersen har gjengivet paa samme Maade, baade over Valkyriernes Sang i Niáls Saga og de Digte, som forekomme i hans „Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude"; i denne min Afhandling har man Adgangen til alle mine Kilder og de fleste af de Steder, som have foranlediget og nuanceret mine Tanker.

THORS OG HRUNGNERS KAMP.

Odin bort fra Asgaard rider,
over Himlens Bue skrider
otteföddet Ganger god,
Guden flammed op dens Mod.
Mægtig flagred Mankens Lue,
Modet gnistred under Bryn,
og den stærke Bifrösts Bue
blussed af dens Öines Lyn.

Guden kneised gjæv og rolig,
gjeste vilde Jætters Bolig;
Hjelmen straaled, gjort af Guld,
gravet op af dybe Muld.

Som naar fremmed Flammeklode
farer over Himlens Blaa,
saa red Odin, ude stode
Asgaards Folk og saae derpaa.

Han red frem til Hrungners Sale,
Hallen stod i Jætters Dale
muret op af Marmorsteen,
mægtig skinned Ymers Been[1].
Riser sad ved Glædes Gilde,
glade ved den stærke Mjöd;
inde var der ikke stille,
Undersprog fra Munden löd.

Odin gik der ind i Salen;
alt blev stille, Drik og Talen
standsed brat, thi Flammer flöi
fra hans Hjelm i Stuen höi.
Hrungner selv ved Bordet bæved,
braged höit i gylden Stol;
stolt paa Herjans[1] Hoved svæved
Himlens Magt i Ægers Sol[2].

Hrungner sagde: „Siig, hvad nævne
Svende dig? hvad monne stævne
dig til os? og Brand og Baal
blusser fra dit Guld og Staal."
Odin kvad: „Mig Aser kalde
alles Fader og sin Drot;
om dig Rygtets Röster gjalde,
red jeg hid at see dit Slot."

[1] Omskrivning for *Steen*. [2] ɔ: Odins. [3] Omskrivning for *Guld*.

„Gak og drik af gyldne Skaaler,
Guders Fader, hvis du taaler",
saadan dröned Risens Röst,
runged Jord fra Vest til Öst.
Odin læned sig i Sæde,
sad ved Jætters faste Bord;
der var Lyst og der var Glæde,
der blev vexlet mangt et Ord.

Saa da ned til svale Vove
Solen randt bag Egeskove,
og forgyldte Grindens Vei[1],
Gudedrotten reiste sig.
Vældig svulmed Vinens Bölge[2],
Valafaders[3] Afskedsdrik;
ud af Hallen ham mon fölge
hele Skaren, da han gik.

Op paa Sleipner Odin springer,
og han mæled disse Ord:
„Örnen bære brede Vinger
baade over Hav og Jord;
kraftig Hvalen klöver Bölge,
kjæk er Svalen paa sin Vei:
dog kan ingen denne fölge,
den er rap og svigter ei".

Hrungner sagde, hed af Mjöden:
„her vi ikke frygte Döden;
om du kaldes Asers Drot,

[1] Omskrivning for *Havet*.

[2] Det maa være tilladt at bruge Udtrykket *Viin*, skjöndt det er hos Jætter; sml.: „við vín eitt vápngöfigr Óðinn æ lifir" (Grímnismál). [3] Odin.

ei med os du drive Spot.
Bedre er min gode Ganger,
Guld er Manken — Ordet staaer!
den, som Springet forrest fanger,
frem som Asers Herre gaaer"!

II.

Som naar et Tordenskrald med dumpe Brag
hen over Skyers mörke Bue runger,
naar Midnat bliver klar og höilys Dag
fremkaldt af Lynets hvasse Flammetunger,
mens Dragen ræd omspænder med et Slag
af skælbedække Hale sine Unger:
saa foer de to igjennem Himlens Sale —
det klang i Sky og löd i Bjerg og Dale.

Sig strækker Sleipner meer paa Stjerners Veie
end Svanens Hals fra duunbesatte Vinge,
og Skyer vige fra det kolde Leie,
mens gyldne Hove Luftens Bölger svinge;
Lysalferne med Nordlys-Faner neie,
og Flammers Brænding slaaer mod Hestens Bringe;
blandt Stjernebærens tause Millioner
den farer gjennem Rummets brede Zoner.

Paa den sad han, som för sit Öie lod
for Viisdoms Magt, som boer i Mimers Brönd,
og det var ham, som drak af Kvasers Blod
og gav os det [1], og Tankens Pragt saa skjön. —
Og Himlen skjalv, imedens Kampen stod
imellem ham og Mörkets lede Sön,
og Jættefyrstens bolde Gangerdrage
anstrengte sig, men blev dog langt tilbage.

[1] Kvasers Blod er Poesien.

Alt længe sad Alfader i sit Sæde
og fryded sig ved Gudedrikken söd,
og Svadilföres Barn [1] i Ganger-Glæde
Udödelighedsföden ogsaa nöd;
da hörtes det som Hærfylkinger rede,
og Hovslag gjennem Asgaards Bolværk löd,
en Hvirvelvind om Valhals Tinde sused,
og Skjoldetagets Ildgevandt sig krused.

Og det var Hrungner, Hestens Læber skummed,
ei stilled Jætten den med kraftig Haand,
den fnös og rased frem igjennem Rummet,
og havde Bidslet sprængt og Sadlens Baand;
som Slangehaler Benene sig krummed,
den spruded Ild, opfyldt af Trolddomsaand,
og Hrungner, i det Haab om Seir at vinde,
sig hvirvled over Asgaards Bolværks Tinde.

Da gik imod ham gode Guders Skare
(men Thor var ikke hjemme), gylden Skaal
de Risen böd, men Frygt i Barmen bare,
og blidt og venligt toned deres Maal.
Han monne dem paa Jætters Maade svare
med vældig Röst og takked med et Skraal,
som alle Guder bragte til at bæve,
og bort de önsked helst han maatte svæve.

III.

Saa sad de alle sammen
og drak den gode Mjöd,
det toned höit i Salen,
det klang i Guldpocalen,
hvor Vinen lued röd.

[1] ɔ: Sleipner, Odins Hest, Sön af Loke og Jættehesten Svadilföre.

Da toges frem de Skaaler
og fyldtes op til Rand,
som Thor mon ene tömme —
sig Hrungner monne römme,
det samme gjorde han.

Da gik til Jætten Freyja
og gav ham Vinen söd,
og drak ham til og skænked,
og Jættens Öine lænked
til sine Öines Glöd.

De Skaaler fyldtes atter,
dem Risen atter tog,
han drak og blev beskænket,
og Helligdommen krænked,
i Bord med Næven slog:

„Den Sal er styg og lille,
ei stor som Hallen min,
jeg den med Fingre tager
saa hver en Bjelke knager,
og slet er eders Viin."

„Og selv I ere dumme,
og Sleipners Fod er seen;
man löi om Eders Snille,
og Eders Harper spille
som Vind i raadden Green."

„Jeg Valhal op vil tage,
den före med mig hjem,
og Asgaards Bord og Bænke
jeg skal til Niflheim sænke,
den Sag er let og nem.'

„Og jeg skal eder, Guder,
med Næven give Slag,
saa flux I alle dale
til Nastrands Ormesale,
og det skal skee idag!"

„Og hjem jeg kun vil före
dig, Sif, og Freyja, dig,
og eder vil jeg love
at I skal begge sove
i Seng af Guld hos mig."

IV.

Da nævned' Thor de Guder blide:
i samme Öieblik han stod
paa Valhals Gulv [1], thi til at stride
han sjelden paa sig vente lod [2].
det sused under gyldne Skjolde [3],
da Mjölner han i Luften svang,
og fra hans Tordenbryst, det bolde,
hans vrede Stemme mægtig klang:

„Hvis Skyld er det, at her i Salen
en Jætte sidder, ond og fuul,
og drikker til han bliver galen,
og skraaler med den Röst saa huul?

[1] Thor kom altid, naar Guderne nævnede hans Navn; samme Ophævelse af rumlige Forhold finder meget almindeligt Sted i den nordiske Tankekreds; thi Jætter og Dverge havde samme Natur: naar nogen gav dem Liv eller ydede dem Hjelp, da lönnede de blandt andet dermed, at de gav Hjelperen Ret til at nævne deres Navn, naar han var stedt i Nöd, og saa vare de der tilstede.

[2] „Hann sjaldan sitr er hann slíkt of fregn".

[3] Valhal var „tækket med gyldne Skjolde", iflölge Eddaen.

Hvis Skyld er det, at Freyja skænker
for ham, som ved en Gude-Fest?
og hun med Ord og Blikke lænker
til os den uindbudne Gjest".

Da svared Hrungner, og hans Blikke
ei venligt stod til Jordens Sön [1]:
„Din Hammer vist jeg frygter ikke
og ei din Stemmes Tordendrön;
ved Gjestebud du svinger Mjölner,
og mig dit Öie varsler Död,
men jeg er fredet her af Fjölner, [2]
thi Aser mig til Gildet böd".

„Det Bud skal du af Hjertet angre,
för du af Valhal kommer ud" —
saa mæled Thor, og vredessvangre
fremlyned Blik fra Tordnens Gud;
og Salen Dödningglands oplyste
og rörte Guders Marv og Been,
i Lön de sittred, Hrungner gyste
og blev saa hvid som Marmorsteen.

Tilsidst han kom dog til at tale;
han drak, og kvad til Jordens Sön:
„Ei kan jeg noget dig befale,
til dig jeg har og ingen Bön;
det bliver dig til liden Hæder
at dræbe mig ved Glædens Lag,
imedens Guders Ord mig freder,
det er kun Skjændsel og Bedrag".

„Imedens vaabenlös jeg fryder
mig her som Gjest ved Vinen söd,

[1] *Thor* var en Sön af Odin og Jorden. [2] et af Odins Navne.

du vel kan true, men du skryder
saa tidt om Kamp og Jætters Död;
hvis du vil blive Hundes Föde,
hvis i din Barm et Hjerte slaaer,
da skal du mig til Holmgang möde
ved Midnat paa Grjotunagaard."

„Kun led og skjændig Nidding hæver
mod Gjesten Arm i Vennesal;
du föle vil, saa sandt jeg lever
om jeg dig siden frygte skal!
det ilde var, at jeg forglemte
mit gode Skjold og Slibesteen[1]!
Jeg troed ei jeg skulde skjemte[2]
mig her ved Jættefjendens[3] Been."

Da mæled Thor, og var forundret:
„Det Bud har ingen gjort mig fór,
din Dom har alt som Torden dundret,
alt staaer du ved Eljudners[4] Dör!
saa vist jeg til den Holmgang kommer
som jeg nu her i Valhal staaer,
lad see, om du til næste Sommer
dig bryster paa Grjotunagaard."

[1] Dette var Hrungners Vaaben.

[2] Skjemt = Fornöielse, Morskab. *At skjemte sig* er vistnok dristigt, men det hjemles af det gamle Sprog, ligesom dette Verbum ogsaa ligger i Substantivet *Skjemt*.

[3] Thor; han kaldes „dólgr jötna".

[4] Hels Sal; jeg veed rigtignok ikke om Jætterne kom derhen, men i al Fald maa man tage sig denne Frihed, da Hel ogsaa raadede over ni Verdener. Jeg haaber man vil lægge Mærke til Hrungners voxende Mod i Talen; saaledes har man ogsaa det Udtryk: „at tale sig vred".

V.

Saa glad blev nu Hrungner, i skyndsomste Iil
han sprængte fra Gudernes hellige Sal,
og foer gjennem Luften som hvinende Piil
til Risernes Hjem og sin grundfaste Hal.

Og glade blev Riserne, da de ham saae,
de troed de fik ham ei atter at see;
thi Hrungner alene de stolede paa,
og ham kun de fulgte i Vel og i Vee.

De feired hans Ankomst med Fest og med Leg,
og fryded sig til den berammede Dag,
da skulde dén Fuldmaane skue saa bleg
paa Holmgangens Rædsel og dundrende Slag.

Der stander en ensom og frygtelig Muur
hvor Natbjergets Isse til Skyerne naaer,
og der sidder Gribben alene paa Luur,
og den kalde Riserne Grjotunagaard.

Naar Midnattens Aander med Purpurets Glöd
bemale den nordiske Himmel som Blod,
saa dandser der Livet i Favntag med Död
og Ran spiller under ved Bjergmurens Fod.

Fra Evighed er den og evigen staaer,
og ingen kan sige, hvem bygged den Muur;
og ingen paa Jordkloden levende gaaer,
som ikke den frygter og veed dens Natur.

Der reiste de Riser en Kæmpe saa bold,
ei var han af Kjöd, og ei heller af Guld,
han drog ikke Aande, han kneisede kold,
de danned hans Lemmer af Leer og af Muld.

Ni Mile han maalte fra Isse til Fod,
hans Bringe var hvælvet og tre Mile bred,
han kneised i Sky som en Gran fra sin Rod,
forbi ham de Bjergriser undrende skred.

De fik intet Hjerte til Leertrolden stor,
som passed til Brystet, ei fjernt eller nær,
de sögte saa vide, saa vide de foer,
tilsidst de et Hjerte ham gav af en Mær.

Og det var ustadigt og banked i Barm,
som naar sig i Dödskrampen vaander en Orm,
den Jætte blev ræd, da hans Fod og hans Arm
fik Liv, og han skjalv som en Vidie i Storm.

Saa döbte ham Jætter og gave ham Navn:
„Du Mökkurkalf", sagde de, „Öinene stævn
mod Risernes Fjende, og vær os til Gavn,
og hjelp' os mod Aser til Seier og Hævn!"

Og saa var han færdig og saa kom den Dag,
der för var berammet til Holmgangens Leg,
sig Hrungner beredte til vældige Slag,
og han var saa höi og saa stærk som en Eg.

Hans Hjerte var skabt af den haardeste Steen,
og havde tre Horn, det var underligt Syn,
der boed ei Frygten, men Ondskab og Meen,
men ei var det prövet af Torden og Lyn.

Af Steen var hans Hoved, en Klippe saa svær,
hans Skjold var en Steen, baade vægtig og stor,
en Slibesteen hvidgraa og lang var hans Spær,
saaledes bevæbnet til Kampen han foer.

Han stillede sig hos den Leerjætte graa,
som nær ved en Bjergspidse stander et Træ,
han stirred i Luften og ventede saa,
og ei var han blid eller venlig at see.

Der stod han med Skjoldet for bjergfaste Bryst,
da kom til ham Thjalfe[1] i farende Hast
(han skulde med Thor til den rædsomme Dyst),
han mæled til Hrungner og haaned ham fast:

„Uvarligen stander du, Bjergrise bold,
jeg giver dig Raad, som en Ven er dig huld:
saaledes du ei skulde bære dit Skjold,
men staae heller paa det og læg det paa Muld".

„Thi Thor har dig skuet, hvorledes du staaer,
saaledes han ei at bekæmpe dig tör,
og nu under Jorden han hastigen gaaer,
og du er forloren, hvis ei du saa gjör".

Da skubbede Hrungner sit Skjold under Fod,
og dækkede Saalen med Steenpladen bred;
saaledes han ventede Kampen og stod
i Bjergrisetanker og kneisede vred.

Men Leerjætten rysted af Rædsel og Frygt,
og Hjertet af Mæren var slet ikke spagt,
der boed ei Modet, i Farerne trygt,
der boede Feighed, og det var saa svagt

VI.

Sig skjulte Solen dybest under Voven,
og i det Fjerne toned Havets Klang,

[1] Thors Svend.

og Midnatsmaanen svæved over Skoven,
fra Blad til Blad dens gyldne Straale sprang;
uroligt funkled Stjerners Lys fra oven,
hvert Glimt et Glimt af anden Glands fremtvang:
da steg et Mörke frem af Vestersale,
og skjulte Himmel, Hav og Jordens Dale.

Et Skrald saa rædsomt gjennembæved Norden,
et Lyn fra Horizonten flöi med Brag —
et andet Lyn, en anden rædsom Torden —
saa drog det over Himlen Slag i Slag.
Det var den bolde Sön af Har [1] og Jorden,
som foer i Hav af Flammer, klart som Dag,
hans Bryst opvarmed Asamodets Lue,
og under Karmen [2] dröned Maanens Bue [3].

Det vide Blaa, hvor Hræsvelgs Vinger suse [4],
det tændtes heelt, og stod i Lue röd,
som Muspells Sönners Flammetunger bruse [5],
saa flagred Gudens Haar i Lynets Glöd;
de Bölger sig med hvide Brænding kruse,
og alt gjentog med Rædselsstemme „Död"!
og Jorden skjalv, og bölged som et Klæde
for Vinden, og den revned höit og nede [6].

[1] *Har* er et af Odins Navne. [2] Thors Vogn. [3] Omskrivning for Himlen; disse to Linier ere næsten ordrette efter Digtet:

„ók at ísarnleiki móðr svall Meila bróður,
jarðr sunr, en dundi, mána vegr und hánum".

[4] *Hræsvelg* er en Jætte ved Verdens nordlige Kant; han har Örnevinger, og naar han bevæger dem, opstaaer Stormen.

[5] Naar Verden skal forgaae, da ride Muspells Sönner frem paa Himlen i Flammer og Ild.

Det hvined med en dump og sælsom Knagen,
da Thor igjennem Luften Mjölner svang,
fra modsat Side Hrungners Steen med Bragen,
af Jættens Haand udslynget, hastig sprang;
det skimtedes igjennem Flammedagen
at begge mödtes, Steen mod Hammer klang
i höien Luft, og Stenen brast, men Hamren
i Jættens Hoved sank, han faldt med Jamren.

I Stykker to blev Jættens Vaaben slynget,
det ene ned til Jord, og saa fremstod
hver Slibesteen, som tit har Eg forynget
og styrket Kamp og manet Staal til Blod;
den anden Deel, af Stödets Kraft nedtynget,
traf Guden selv, og som i Jættemod
den trængte gjennem Issens tykke Been,
og Thor faldt ned ved Slaget af den Steen.

I samme Öieblik paa Jorden begge,
den store Asa-Thor og Risen, laae,
den ene af de svære Jættelægge
i Faldet Gudens Hals neddumped paa; —
men Thjalfe monne Mökkurkalf da ægge
med Haan og Spot, men taus var Jætten graa,
sig værged ei, men faldt af Rædsel sammen,
og Muldet flöi som Avner hen i Flammen.

VII.

Til Asa- Thor gik Thjalfe, at tage bort den Fod,
men ei den kunde rokkes, den var som Eg paa Rod,
og alle Guder ginge bekymrede derhen,
men ikke meer end Thjalfe de kunde röre den.

[6] Thjodolf: „seðr gekk Svölnis ekkja sundr". — „hristust björg ok brustu, brann upphiminn".

Derhen tilsidst kom Magne, en Sön af Asa- Thor,
Jernsaxe var hans Moder, og han var stærk og stor,
skjöndt kun tre Nætter gammel, den bolde Ungersvend
i eet Tag monne slynge den Fod i Veiret hen.

Han mæled da saaledes: „En Sorg er det for mig,
at ikke för jeg iled, min Fader kjær, til dig,
thi med min ene Næve jeg havde Jætten slaaet,
og ei du vilde have den Fod paa Halsen faaet".

Men Thor stod op og sagde: „Vist er du Sön af Thor,
din Fader vil du ligne, og blive Kæmpe stor,
Guldfaxe jeg dig giver, den Jætteganger skjön,
sig passer stort for Store, tag den i Redningslön".

Da sagde Odin bister og ærgerlig i Sind:
„Hvi vil du Hesten give den Sön af Jættekvind?
Det sig dog bedre sömmer, at jeg, som er din Fa'er
paa Hrungners Ganger rider og den til Eie har".

Saa drog den stærke Gud til underskjönne Hal,
i Thrudvangs store Rige, man veed ei större Sal,
Bilskirner er dens Navn, den femhundred Gulve [1] har,
og fyrretyve til i dens Indre smeded var.

Derhen kom Tordenguden; men Jættens Vaaben stod
nedsænket i hans Hoved, som Egetræ paa Rod,
da gik der ind i Salen en Spaadomskvinde stor,
hun var Örvandils Hustru, og vilde hjelpe Thor.

Hun kvæded Tryllesange af Viisdom og af Kunst,
de Aander skjalv og bæved og boltred sig i Dunst,

[1] „fimmhundruð gólfa ok fjórum tugum, svå hygg ek Bilskirni með bugum" (Grímnm.). *gólf* er ikke ‚Etage", men Herberge, Værelse.

og da var Tordenguden saa rolig som et Lam,
og fandt sig i at Kvinde sang Viser over ham.

Tilsidst sig rörte Stenen i Hovedet paa Thor,
han fölte det, hans Glæde blev over Maade stor,
han vilde lönne Groa (det Navn den Kvinde bar),
han vilde hende glæde, som ogsaa billigt var.

Han sagde da til hende: „Jeg nylig har forsand
igjennem Havet baaret din vidtberömte Mand,
fra Jættelandet kom vi, det frös i Skov og Dal,
fra Norden blæste Vinden saa frygtelig og sval".

„Hans Födder bleve kolde, en Taa da frös til Iis —
det var din Ægtemage, du Spaadomskvinde viis —
jeg brækked den af Foden, og höit i Himlens Blaa
jeg slynged den, og gjorde en Stjerne af den Taa".

„Ei længe vil det vare, för du ham atter seer,
igjennem Havet bar jeg din bolde Hjertenskjær;
og ikke kan jeg bedre din Kunst belönne dig,
og aldrig nogen kvæded saa god en Sang for mig".

Saa mæled Thor, men Groa blev da saa himmelglad,
at hun sin Kunst forglemte, og alle sine Kvad;
ei meer den Steen i Panden sig rörte, den sad fast,
thi Trylleharpens Strenge i Glæden sönder brast.

I Tordengudens Hoved den Steen at sidde faaer
og aldrig vil den lösnes, saalænge Verden staaer;
men Stjernen evig tindrer, en Mindeflamme stor,
optændt paa Nordens Himmel af vældig Asa- Thor.

Fölgende Steder af Oldskrifterne kunne endnu tilföies, hvor Hrungners Navn forekommer, omendskjöndt de ikke yderligere oplyse Forestillingen om denne Jættes Væsen:

1. I et Digt af „Brage", hvor der handles om det samme Æmne, som beskrives i Hýmiskviða, nemlig da Thor var roet ud paa Fiskeri med Hymer, og trak Midgaardsormen op af Havet, men Ormen stirrede nedenfra paa „den, som havde knust Hrungners Hjerneskal":

„Ok borðróins barða
brautar hríngr enn ljóti
á haussprengi Hrúngnis
harðgeðr neðan starði". (SnE I 256).

2. I Grottasangen forekommer et Sted, hvor Thjasse siges at have været mægtigere end Hrungner;

„Harðr var Hrúngnir
ok hans faðir,
þó var þjazi
þeim öflgari. —

3. I Landnáma forekommer Navnet som Tilnavn: þorsteinn hrúngnir, en Sön af Molda-Gnup (ÍS I 271); da man ikke videre kjender til denne Thorstein, saa er det vanskeligt at afgjöre, hvad dette Tilnavn skulde betegne, enten en stor Styrke, eller en klodset (jætteagtig) Væxt.

OM DE REDUPLICEREDE DATIDER I OLDISLANDSK.

AF KONRAD GISLASON.

I sit berömte Værk „Vergleichende Grammatik", § 594, (2den Udg.), opstiller Bopp fölgende Theorie: „Die altnordischen reduplicirten Praeterita von Verben mit wurzelhaftem *a* (Grimm's erste Conj.) scheinen mir insoweit auf einer älteren Stufe zu stehen als die gothischen wie *hai-hald*, als letztere das *a* in der Wiederholungssylbe zu *i* geschwächt, und diesem ein *a* vorgeschoben haben, während erstere (die altnordischen) ganz nach sanskritischem Princip das *a* der Reduplicationssylbe unverändert und ohne Zusatz gelassen haben, dagegen am Stamme (wie die lat. Perfecta wie *tetigi*, *cecini*) das *a* zu *i* geschwächt und dieses mit dem *a* der Wiederholungssylbe, in Übereinstimmung mit einem skr. Lautgesetze, zu *ê* zusammengezogen haben. Nur auf diese Weise kann es, wie mir scheint, verstanden werden, wenn z. B. im Altnord. von der Wurzel *hald* halten (wovon das Praes. durch Umlaut *held* und das Part. pass. *haldinn* lautet) das Praet. *hêlt* (Tenuis für Media am Wort-Ende, wie im Mhd.,...), pl. *hêldum* kommt; also *hêlt* aus *hahilt*, für *hahalt*, als umgekehrter Fall des ahd. *hi-alt* aus *hihalt* für *hahalt*. So auch bei Wurzeln mit langem *â*, wofür das goth. *ê* zeigt...; z. B. von *grât* weinen und *blâs* blasen kommt *grêt*, *blês* als Zusammenziehung von *gra(gr)it*, *bla(bl)is*, im Gegensatze zum ahd. *blias*, (*blies*) aus *bliblas*."

Forfatterens Skarpsindighed er her bleven fört paa Vildspor ved Skrivemaaden *ê*. Til at godtgjöre Rigtigheden af denne min Paastand vil det være nok at anföre Fölgende.

Det er öiensynligt, at i Datiderne *jók* ögede, *jós* öste, *hljóp* löb, *bjó* boede, *hjó* hug(gede), *spjó*

spyede, tilhörer *j* Reduplications-Stavelsen, og er en Consonantisering af *i* svarende til goth. *ai* (for *i*), oldhöitydsk *i*. Oldnordisk harmonerer her med de Sprog af den goth. Stamme, i hvilke Reduplicationen er tydeligst udtalt, og denne Omstændighed vækker allerede en stærk Formodning om, at det samme ved nærmere Undersögelse vil vise sig at være Tilfældet med Hensyn til de andre reduplicerede Præterita (*hêlt*, *grêt*, *blês*, o. s. v.), trods de deri indeholdte Vocal-Elementers forskjellige graphiske Forklædninger (*ê*, *è*, *é*, *éé*, *ée*, *eé*, *ee*, o. s. v.). Denne Formodning bliver til Vished, naar man seer hen til den gamle Udtale[1] af hiint *ê* (i *hêlt* o. s. v.) og sammenholder den med den allerede i Oldbögerne hyppige Skrivemaade *ie* for *ê* (*è*, *é*, o. s. v.). Vil nogen her gjöre den Indvending, at *ie* er sjeldent[2] i de ældste Membraner, saa svares hertil, at Former, som etymologisk taget ere forholdsviis oprindelige, undertiden ere udelukkede af de ældste Skindböger, men vende derpaa tilbage, ligesom efter en Art Forviisning; saaledes frembyder det ældste Lag af islandske Haandskrifter Secundær-Formen *kom* (d. *kom*, vēnit), det andet Lag det primære *kvam*, det tredie igjen (det nu i Island eneherskende) *kom*.

Den gamle nordiske Udtale fremgaaer tydeligst af de gamle Digteres Riim, hvoriblandt fölgende höre hid:

gekk næst hugins drekku, Þórðr Sjáreksson[3].
gekk sjálfr á mik drekka, Stúfr[4].
gekk úlfr í ben drekka[5], SnE I 478.
gekk hrafn at þar drekka, Skáld-Hallr[6].

[1] Som denne foreligger i Rimene. [2] Jfr mine „Frumpartar" (Kh. 1846). Foruden de der (S. 39-40) anförte Exempler, finder jeg i dette Öieblik kun *iet* (æd, spiis), *liet* (lod); samt nogle Exempler paa *jer* (I, vos), goth. *jus*, lit. og send. *jūs*, o. s. v. [3] i Begyndelsen af det 11te Aarh. [4] i det 11te Aarh. [5] med Varianten *rekka*. [6] 13de Aarh.

gekk eldr of sjöt rekka, Nj. 204[1].
gekk hilmis lið rekkum, Sighvatr[2].
gekk með hilmis rekkum, Stjörnu-Odd.
gekk hilmis lið vekja[3], Háttal. hinn forni[4].
gekk fèkk vargr at drekka, Háttal. hinn forni.
fèkk sætt af því stillir rekka, Ólafr hvítaskáld[5].
stillir fèkk enn ekki, Hallar-Steinn[6].
sjór fèkk af stað ekki, SnE II 202.
engr enn Noreg fengi, Ólafsdrápa[7] 5.
Englands enn vær fengum, Sighvatr.
fengu gjöf drengir, Háttal. hinn forni.
ellifta styr fèllu, Sighvatr.
frá ek at fèlli
fyri fetils svelli, Egill[8] i Höfuðlausn.
Frètt hefik at fèll
fólks brustu svell, Einarr Skúlason[9].
svell áðr þorbjörg fèlli, Ormr svínfellingr[10].
svellendr enn þar fèllu, Oddr skáld[11].
Brján fèll ok hèlt velli, Nj. 279[12].

[1] i en Strophe, der tillægges Moðólfr Ketilsson. Den anförte Verslinie forekommer ogsaa hos Ólafr hvítaskáld (FmS IX 356). [2] † 1047. [3] eller *vekka*, eller *vekkja*, (vække). Læser man *vekja* (den oprindelige og sædvanlige Form), saa har man her een af de faa Arter unöiagtige Riim, der gjentagne Gange findes i Oldqvadene, den Art nl., som Harald Haardraade dadler hos Digteren Thjodolf (FmS VI 386). Læser man *vekka*, antager man en Assimilation, ligesom i Dansk, Tydsk o. s. v. Formen *vekkja* er ucorrect, men ikke umulig. [4] digtet paa Orknöerne ved Midten af det 12te Aarh. af Jarlen Rögnvaldr kali og en Islænder; jfr „Edda Snorra Sturlusonar", udg. af Sveinbjörn Egilsson, Reykjavík, 1848, S. 252. [5] † omtr. 1259. [6] 11te Aarh. [7] udg. af Sveinbjörn Egilsson, Videy 1832. [8] Egill Skallagrímsson i 10de Aarh. [9] 12te Aarh. [10] † 1241. [11] 11te Aarh. [12] hvor Strophen henföres til Aar 1014.

hèr fèllum þá velli, ÍS I 327[1].
fèll nè[2] *drótt at velli*, Háttal. hinn forni.
bleikir fèllu menn at velli, Ólafr hvítaskáld.

De anförte Riim (naturligviis lutter Heelriim) stemme alle[3] overeens med den nuværende islandske Udtale og vise klarlig, at *è* (= *é*) ikke er et „langt" *e*, men enten = *e* alene, eller = *e* + et foregaaende Element, der (paa Grund af sin Stilling) ingen Indflydelse har paa Rimet, og som i Fölge det ovenfor anförte ikke kan antages at være noget andet, end *j*. Naar vi nu i Skindbögerne finde Skrivemaader som *liek*, *liek*, *liék*, *lék*, *léék*, *léck*, *leék*, *leek*, *lęk*, legede, saa maa den oprindelige, ægte Form, Hovedformen, (den med *je*), antages at være tilstede. I Former som *lek* derimod kan *e* enten staae (som en Art Forkortelse, eller ved Skjödeslöshed, eller paa Grund af utydelig Opfatning af Lydforholdet) i Stedet for *je* (være phonetisk = *je*), eller ogsaa udtrykke sin egen Lyd (*e* uden *j*) simpelthen. I sidste Fald havde man i *lek* (legede), *let* (lod), *helt* (holdt), o. s. v., secundære, men forbigaaende, Former, af samme Art som *fekk* (der nu bruges i visse Egne for *fjekk*), samt *fengum*, der næsten eller ganske har fortrængt *fjengum*. [En secundær Form, men med *i* (ikke med *e*), har man ligeledes i det gamle *ging-*; f. Ex.:
hringskyrtur fram gingu, Hallfreðr[4].
fylking Haralds gingu, Þjóðólfr Árnason[5].
fylkingar at ginguz, Skáld-Hallr.
hildingar fram gingu, Einarr Skúlason.]

[1] hvor Strophen henföres til Harald Haardraades Regjeringstid.
[2] = *hnè*, *hneig*, segnede. [3] med Undtagelse af *gekk hilmis lið vekja* (jfr Side 328 Anm. 3). [4] Aar 1001. [5] 11te Aarh.

MANDSNAVNET „ÓLAFR"[1] I DETS ÆLDRE ISLANDSKE FORMER.

Af Konrad Gislason.

Den Sætning, at de gamle nordiske (norske og islandske) Digteres Riim ikke vare nöiagtige, maa tages cum grano salis. Naar man hos disse Formens Mænd stöder paa Riim, der afvige fra den almindelige Regel, maa man undersöge: om den tilsyneladende Uregelmæssighed ikke i Virkeligheden tilhörer en fra den sædvanlige forskjellig Riimart, en Forvanskning af Texten, en ældre Udtale, eller en mere eller mindre faststaaende Brug, udsprunget af lærde Digteres Reflexion; og i de allerfleste Tilfælde vil man blive nödt til at besvare det ene eller det andet af disse Spörgsmaal med et bestemt Ja.

Mandsnavnet „Ólafr" i sine islandske Former afgiver et Exempel paa denne tilsyneladende Unöiagtighed. Dog man venter at finde Áleifr, med eller uden Áláfr som sideordnet Form, samt med eller uden Udartning af Selvlyden á. Det nuværende Islandsk frembyder Ólafur. Opstille vi nu begge Endepunkter med alle mulige Mellemled, men see bort fra Udvidelsen af -r (for -ar) til -ur, saa faae vi: Áleifr, Áláfr, Álafr, Óleifr, Óláfr, Ólafr[1]. Og i Virkeligheden vise de gamle Riim i förste Stavelse baade á og ó, i anden baade ei og á.

Verslinier (vísu-orð), hvori de anförte Former træde frem igjennem Heelriim, ere:

1) med ei i anden Stavelse:

benkneif fyrir Óleifi, Hallfreðr[2].

[1] Dette er den i Oldskrift-Udgaverne herskende Form. [2] i Ólafsdrápa, digtet i de förste Aar af det 11te Aarh. FmS III 9.

fólkreifum Óleifi, samme[1].
hugreifr með Óleifi, Halldórr úkristni[2].
hugreifum Óleifi, Úlfr Uggason[3], Hallfreðr[4], Þórðr Kolbeinsson[5], Sighvatr Þórðarson[6].
vinreifr með Óleifi, Bjarni gullbrárskáld[7].
vígreifr fyrir Óleifi, samme[8].
vígreif(i)r með Óleifi, Þormóðr kolbrúnarskáld[9].
böðreifr með Óleifi, samme[10].
gunnreif(i)r með Óleifi, samme[11].
gunnreifum Óleifi, Sighvatr Þórðarson[12].
port greifar Óleifi, samme[13].
dreif mest at Óleifi, samme[14].
Þreifsk sókn með Óleifi, samme[15].
örnu reifir Óleifr, Óttarr svarti[16].
Óleifr funa kleifar, Jökull Bárðarson[17].

2) med á i anden Stavelse:
Óláfar frið gáfu, Sighvatr Þórðarson[18].

3) med á i förste Stavelse:
Ólafs í þeim málum, Bjarni gullbrárskáld[19].

[1] FmS II 321; see S. 331 Anm. 2. [2] i Begyndelsen af det 11te Aarh. Hkr I 344; FmS II 329, X 362; Fsk. 65; ÓT. 53 S. 59 og 67. [3] Slutn. af 10de Aarh. SnE I 250. [4] See Side 331 Note 2. FmS III 10. [5] förste Deel af det 11te Aarh. ÍS II 268. [6] Hkr II 283, Óh. 53 S. 172, FmS IV 375. Verset er digtet ved Aar 1020. [7] förste Deel af det 11te Aarh. Fsk. 87. [8] see næstforegaaende Anmærkning. Hkr II 370, Óh. 53 S. 219, FmS V 84. [9] Aar 1030. Fbr. 53 S. 110, Óh. 49 S. 72. [10] Aar 1030. Fbr. 53 S. 110; jfr Óh. 49 S. 72. [11] Aar 1030. Hkr II 346, Óh. 53 S. 207, Óh. 49 S. 69, FmS V 58. [12] förste Halvdeel af det 11te Aarh. Hkr II 51, Óh. 53 S. 39, FmS IV 98; Hkr II 366, Óh. 53 S. 217, FmS V 79. [13] Hkr II 15, Óh. 53 S. 21, FmS IV 52. [14] Hkr II 15, Óh. 53 S. 21, Óh. 49 S. 10, FmS IV 53, Fsk. 71. [15] Hkr II 352, Óh. 53 S. 210, FmS V 64. [16] för Aar 1022. SnE I 472. [17] Aar 1028. Hkr II 318, Óh. 53 S. 191, FmS V 29, Fsk. 88. [18] Aar 1044. Hkr III 21, Óh. 53 S. 239, FmS V 129 og VI 40. [19] förste Deel af det 11te Aarh. Hkr III 19, Óh. 53 S. 238, FmS V 127.

Ólafr hugat málum[1], Sighvatr Þórðarson[2].
Ólafr tekit málum, samme[3].
Ólaf of tók málum, samme[4].
Ólafs geri ek slíkt at málum, Arnórr jarlaskáld[5].
Ólafr ok friðmálum[6].
Ólafr ok klauf stálum, Hallar-Steinn[7].
Ólafr nè svik fálusk, Sighvatr Þórðarson[8].

I de otte næstforegaaende Verslinier kunde det synes tvivlsomt, om ikke Ó i Ólafr var den rigtige Skrivemaade, medens det andet Riim (viðrhending) var at opfatte som i Virkeligheden indeholdende ó (som Omlyd af á), saa meget mere som man f. Ex. finder Skrivemaaden

Olafr hvgat məlom[9], Óh. 53 S. 82;

men en saadan Antagelse vilde tillægge Omlydsbevægelsen á-ó en for höi Ælde og desuden intet betyde med Hensyn til de fölgende tolv Exempler:

Ólafr þrimu stála, Egill Skallagrímsson[10] Þórðr Særeksson[11].
Ólaf kominn stála, Hallfreðr[12].
Ólafr fyrir mèr stála, Ód.[13] 3.

[1] vistnok hugaðmálum (med t for ð, som saa ofte ellers) = hugaðsmálum. Ordfölgen bliver da: Ek lèt haldit rètt hugaðmálum við yðr, hinn ítri Ólafr konungr, er hittak ríkan Rögnvald. [2] Aar 1018. Hkr II 127, Óh. 53 S. 82, FmS IV 190. [3] Aar 1018. Hkr II 128, Óh. 53 S. 82, FmS IV 191. [4] i Slutn. af eller efter Aar 1028. Hkr II 305, Óh. 53 S. 183, FmS V 14. [5] Aar 1047. Hkr. III 49, FmS VI 91. [6] Aar 1067. Hkr III 177, FmS VI 437 og X 409. [7] Rekstefja 4 (ShI III 246; jfr FmS I 143, Hkr I 213). [8] förste Halvdeel af det 11te Aarh. Hkr II 7, Óh. 53 S. 18, FmS IV 43. [9] Om ə som Betegnelse for ó, jfr AnO 1858 S. 95. [10] Aar 927. Eg. 302. [11] förste Halvdeel af det 11te Aarh. Hkr II 272, Óh. 53 S. 165, FmS IV 363, Fsk. 82. [12] i Begyndelsen af det 11te Aarh. Hkr I 347, FmS III 7, Fsk. 67. [13] d. e. Ólafs drápa Tryggvasonar, udg. af Sveinbjörn Egilsson, Videy 1832.

Ó l a f í g n ý s t á l a, Geisli[1] 51.
Ó l a f r k o n u n g r m á l a, Sighvatr Þórðarson[2].
Ó l a f r s e m f e r e k m á l i, samme[3].
Ó l a f a t þ v í m á l i, samme[4].
Ó l a f s n á i g m á l i, samme[5].
Ó l a f r b ú i n n h á l a, samme[6].
s o n r Ó l a f s þ è r h á l a, Þjóðólfr Arnórsson[7].
Ó l a f r k o n u n g r h á l a, Steinn Herdísarson[8].
Ó l a f r o f g a l t d á l a, Rekstefja 8.

4) med ó i förste Stavelse:

Ó l a f r s k i p a s t ó l i, Rekstefja 2[9].
Ó l a f s b r a g a r s t ó l i, Geisli 64.
Ó l a f r u n d v e g s ó l a r, Rekstefja[10].
Ó l a f r b o r i n n s ó l u, Steinn Herdísarson[11].
Ó l a f s s k i p a s ó l a r, Einarr Skúlason[12].
Ó l a f r a f g r a m s ó l a r, Geisli[13].
Ó l a f i b r a g s ó l a r, Geisli 1.
Ó l a f s d r e k a b ó l i, Geisli 38.
Ó l a f r b r a g a r t ó l u m, Geisli 47[14].

[1] digtet af Einarr Skúlason i Midten af det 12te Aarh. [2] Aar 1018. Hkr II 123, Óh. 53 S. 80, FmS IV 185. [3] förste Halvdeel af det 11te Aarh. Hkr II 13, Óh. 53 S. 21; jfr FmS IV 51 (der har m á l u m). [4] Aar 1027. Hkr II 265, Óh. 53 S. 161, FmS IV 354. [5] imellem 1014 og 1028. FmS V 180. [6] förste Halvdeel af det 11te Aarh. (ikke tidligere end i 1027). Hkr II 261, Óh. 53 S. 159, FmS IV 349. [7] i det 11te Aarh., om en i 1046 stedfunden Begivenhed. Hkr III 78, FmS VI 181. [8] Verset har Hensyn til en Begivenhed i Aaret 1067. Hkr III 177, FmS VI 436. [9] jfr FmS I 100. [10] hvor det er en af Stæv-Linierne. Jfr FmS II 259, 312, 315, 329. [11] i et Stæv: FmS VI 428, 439, 441; Fsk. 149. [12] Forf. til Geisli (Ólafsdrápa). SnE I 424. [13] hvor det er en af Stæv-Linierne. [14] Ogsaa Halvrimet

Ó l a f s . . . . . . d á l a, Geisli 48,

forudsætter Forskjel paa Ó (i Ó l a f r) og á. (Halvrimede Verslinier som

I alle de ældste Digte (dem fra Slutningen af det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarh.), hvor den anden Stavelse af det her omhandlede Navn danner Heelriim, frembyder den Tvelyden ei, der endogsaa er bevaret i Haandskrifterne. Kun eengang, i et Qvad fra den anden Fjerdedeel af det 11te Aarh., findes á for ei (ligesom f. Ex. i Þorlákr ved Siden af Þorleikr). Som förste Stavelse bruges Vocalen Á heelt ned til Midten af det 12te Aarh., men forandret til det nyere Ó i Haandskrifterne, der dog ikke ganske have opgivet Á (see f. Ex.

Áleifr funa kleifar, Óh. 53 S. 191),

hvilket ogsaa er beholdt i Qvindenavnet Álöf, Áluf, (see f. Ex. Landnámabók, Heiðarvígasaga, Kristnisaga, Ólafs saga helga i Fornmanna Sögur, Göngubrólfssaga), for det i den nyere Tid eneherskende Ólöf, hvor Ó formodentlig tillige har en betydelig Ælde, ligesom i Mandsnavnet. Dette findes nemlig, som allerede anfört, med Ó hos Digterne Steinn Herdísarson[1] og Einarr Skúlason, og synes saaledes opkommet i anden Halvdeel af det 11te Aarh. I Begyndelsen afvexlede Ól- med Ál-, men fortrængte derpaa dette.

Strengt taget kan man af det Ovenstaaende kun udlede Tilværelsen af: Ál?fr, Ól?fr, ?leifr, ?láfr; imidlertid vil man neppe kunne afholde sig fra at antage: [1]Áleifr, [2]Óleifr, [3]Áláfr, [4]Óláfr, (i det mindste [1 3 4]). Hvad Formerne Álafr og Ólafr angaaer, saa forudsættes disse af Qvindenavnet Álöf (Áluf) + Ólöf (Óluf) — for saa vidt samme i anden Stavelse har ö (u), ikke ó (ú).

Ólafr of viðr elum,
hönd Ólafs vann heilan,
Ólafr réð svá jöfra,

oplyse intet Væsentligt, da de kun forudsætte, at den förste Selvlyd i ?l?fr er forskjellig fra e og ei, den anden fra ö.) [1] Om Hallarsteins Identitet med Steinn Herdísarson, see Sveinbjörn Egilsson Shl III „Excursus de poëta Hallarsteine", S. 224 fgg.

OM FINMARKENS POLITISK-COMMERCIELLE FORHOLD TIL DEN NORSKE STAT,

AF P. A. MUNCH.

Jfr ANTIQUITÉS RUSSES d'après les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves.

FINMARKEN regnedes i Oldtiden til Norge, ansaaes dog ikke som et egentligt Fylke eller en Provinds af Riget, men mere som et Skatland, i hvis indre Anliggender de norske Konger eller deres Befuldmægtigede ikke blandede sig, naar blot den Indtægt, som deraf tilfaldt Kronen, blev ubeskaaren. Ved flere Leiligheder tales endog om en egen Konge over Finnerne, ihvorvel det ei kan negtes, at en saadan Konges, eller slige Kongers Tilværelse bliver noget problematisk alene af den Omstændighed, at de til forskjellige Tider kaldes Mattull eller Möttull, hvorved de noget nær komme i samme Categorie, som Middelalderens bekjendte fabelagtige *Prest Johan.* Allerede samtidigt med Ragnar Lodbrok (c. 760) omtaler Saxo en *Matullus Finmarchiæ dux*; ifölge Fagrskinna blev Gunhild Kongemoder opfostret hos Möttull Finnekonge (c. 920); og i Beretningen om Thorer Hund (c. 1030) forekommer Möttull igjen. Navnet synes altsaa at have været ligesaa constant for de foregivne Konger i Finmarken, som Godmund for Kongen paa Glæsisvall. Om vi derfra skulle slutte til at ingen saadan Konge, eller overhoved ingen Finnekonge har været til, men at Sagnet derom blot er opstaaet blandt Nordmændene, bliver vanskeligt at afgjöre. Finnernes nomadiske Levemaade synes visselig ikke at kunne have begunstiget nogen formelig Kongemagt iblandt dem. Dog bör det ei lades ud af Betragtning, at de islandske Annaler fra en Tid, hvori man

maa tillægge dem ubetinget Troværdighed, nemlig ved 1313, lade en Finnekonge ved Navn Martin komme til Kong Haakon Magnussön den ældre. Eller skulde endog Navnet Martin være en Reminiscens af Möttull? Kan man nu paa Grund af denne Martin ikke vel benegte en Finnekonges Tilværelse, saa kan man dog neppe antage ham for at have været andet eller mere, end en Art af Forstander eller Hövding; om formelig Kongemagt kan der vist ei være Tale.

Ved „Finner" forstaaes i Sagaerne stedse det Folk, som Nordmændene endnu kalde Finner, Svenskerne Lapper, nemlig ikke Finlænderne, uagtet dog det nuværende Finland ogsaa da kaldtes saaledes, eller idetmindste den sydlige Deel, de egentlige Jemers (Hæmelaine) Hjem. Thi der skjelnes stedse mellem Kvæner (Kainulaine) og Finner (Hæmelaine). I „Hversu Noregr bygðist" og „Fundinn Noregr" kaldes de Lande, der laae öst for den botniske Bugt Kvænland og Finland. Af Egils Saga cap. 14 sees, at Kvænland paa Harald Haarfagres Tid antoges at ligge mellem Helsingland og Finland; ligeledes af cap. 17, at Thorolf, efterat være dragen fra Helgeland over Fjeldet, först kom til Kvænland, og derpaa, forenet med Kvænernes Konge Faravid, angreb Karelen; Kvænland maa saaledes have ligget mellem de norske Grændsefjelde og Karelen. Dette stemmer ogsaa med Ottars Beretning, hvor det heder at Grændsefjeldene beboes af Finner, men at östenfor eller paa den anden Side af Fjeldene ligger Svealand indtil det nordlige Norge, men derpaa Kvænland jevnsides med dette, og at Kvænerne undertiden herje paa Nordmændene over Fjeldet. Om Kainulaiset eller Kvænefolket minder endnu „Kajaneborg" i det nordlige Finland, og, som bekjendt, boe Kvæner nu ei alene lige op til Torneaa-Elven, men de ere i det sidste Par Aarhundreder i stor Mængde vandrede ind i norsk Finmarken. Af Egils Saga, og især Ottar, seer man, at Kvænerne i Slutningen af det 9de Aarhundrede boede meget længer mod Vest, end nu, eller at deres Land

allerede begyndte paa Nordvestsiden af den botniske Bugt, hvor Sverige ophörte, altsaa strax nordenfor Helsingeland. Finnerne derimod boede alene paa Grændsefjeldene.

Det er ikke afveien, nærmere at betragte de geographiske Forhold her, for at gjöre os de omtalte Nationers Udstrækning og Grændser tydeligere. Den skandinaviske Halvö's Fjelde ere ikke smalle, höie Fjeldkjeder, men flade, brede Bjergmasser, der temmelig pludselig hæve sig til sin Middelniveau lige ved den vestlige Kyst, beholde denne Höide i en Strækning af 3 à 4 Mile mod Öst (her menes i den nordlige Deel af Landet, i den sydlige er Plateauet bredere), og skraane derpaa sagtelig af lige ned til den botniske Bugt, dog saaledes, at en ubetydelig Afsats er at spore midtveis, omtrent paa det Strög, der vilde falde under en Linie, dragen parallel med den norske Grændse og den botniske Bugts Kyst, lige langt fra begge. Det er klart, at saadanne Höideforhold gjör de bekjendte Vegetationsbelter paa den östlige Skraaning overordentligt brede; saa at altsaa den vilde Fjeldnatur, Rensdyrmossens og Rensdyrenes egentlige Hjem, begynder strax ovenfor Vestkystens beboede Dale og Fjord-Egne, og vedbliver i en Brede af flere Mile ned paa den nuværende svenske Side, eller med andre Ord, vi have derved de svenske Lapmarkers Grændse omtrentlig betegnet. Bjergegnene, hvor Finnerne boede, ere saaledes Fjeldene paa den norske Side og Lapmarkerne, idetmindste disses övre Dele; Nordmændene beboede Dalene og Kystegnene paa den vestlige Side; östenfor derimod, langs den botniske Bugts Kyster eller i det nu saakaldte Vesterbotn, boede Kvænerne, der tillige beboede Norrbotn og Österbotn, altsaa overhoved Kysterne omkring den botniske Bugts Nordspidse. Store Skovstrækninger maa have adskilt Finnerne fra Kvænerne, og disse maa i Tidens Löb have været blevne fortrængte længer mod Nord af de mod Nord fremtrængende Svenske, der her i disse Egne blot kunne ansees som Colonister.

Man seer tydeligt, at Svenskerne paa Ottars Tider ikke kom i Berörelse med Finnerne [1]. Thi disses egentlige Hjem begyndte först i de Bjergegne, der ei længer dannede Grændsen mellem Norge og Sverrig, men mellem Norge og Kvænland. Vistnok antyder Ottar, at der ogsaa boede Finner paa de sydligere Fjelde, men naar man erindrer, hvad der berettes om Jæmteland og Herjedalen, eller de Dale, der ligge nærmest op mod Fjeldet paa Östsiden söndenfor de nuværende Lapmarker, at de vare et ubeboet Vildnis, der först opryddedes af Nordmænd paa Halfdan Svartes og Harald Haarfagres Tid, og hvad der fortælles om Jarnberjaland eller Dalarne, at det endnu paa Kong Sverrers Tid var et saagodtsom ukjendt Land, saa indseer man let, at de Svenske ikke paa nogen Kant kunne have stödt sammen med Finnerne. Det er derfor naturligt, at det af Nordboerne for det förste blot maatte være Nordmændene, der paastode og erhvervede Herredömmet over dem. Först efterat have bosat sig i Vesterbotn og Norrbotn og tildeels fortrængt Kvænerne derfra kom de Svenske i Berörelse med Finnerne, som de kalde Lapper, rimeligviis efter Kvænernes Benævnelse paa dem; Castrén har nemlig viist (Suomi, 1841, II S. 3-7), at Navnet rimeligviis bör udledes af det kvænske *loppu* (finsk *loap*) Ende, Slutning, saaledes at det egentlig betyder „de Yderstboende", men siden er gaaet over til at antage en Bibetydning af Raahed og Udannethed, der bringer Lapperne selv til alene at anvende Navnet paa de mest udannede af deres egen Nation. Imod Norden, hvor Störstedelen af Halvöen fremdeles er Bjergplatean kun med en smal Kystfod og enkelte Dale i det inderste af Fjordene, og hvor tillige den nordlige Beliggenhed foraarsagede, at det samme Klima og den samme Vegetation, der ellers tilhörte de höiere Egne, der naaede næsten lige ned til Havet, — her maatte Finnerne kunne have frit Spillerum

[1] Jeg bruger her stedse Benævnelsen „Finner" i Betydn. „Lapper".

lige til Kysten, ja endog ud paa Öerne, og saaledes faldt det af sig selv, at alt det egentlige Finmarken blev deres fornemste Hjem og egentlige Tumleplads. Naturen har her aldeles bestemt afgrændset denne, idet det hvide Hav svinger om mod Vesten og gaar dybt ind til Kandalaks. Den derved fremkommende store Halvö tilligemed den övrige Nordkyst indtil Malangerfjorden, og Fjeldegnene ovenfor, indtil de större Skoves Begyndelse paa den östlige og sydlige Side af Fjeldet dannede det gamle Finmarkens Grændse. Man maa antage at store Skove adskilte det mellem den botniske Bugt og det hvide Hav fra Kvænland og Karelen. Saavel det nuværende Finmarken og Störstedelen af Lapmarkerne, som den nu Rusland tilhörende, i det hvide Hav udstikkende Halvö, udgjorde Sagaernes FINMARKEN.[1] Og over alt dette Finmarken tilegnede Norge sig Souverainiteten.

Rimeligviis have ogsaa Kvænerne og Karelerne paa deres Side tilegnet sig en lignende Höihed over Finnerne, der i Grunden blot var baseret paa den Stærkeres Ret, eller ikke har bestaaet i andet, end ved enkelte Leiligheder at aftvinge dem Afgifter, eller ogsaa en bestemt Tribut for at undgaae Plyndring, samt at formene andre Nationer fra at handle med dem. Der vare dog flere Omstændigheder,

[1] Finmarkens Udstrækning findes saa fortrinligt angivet i Egils Saga cap. 14, at man ei kan önske sig den tydeligere beskrevet: Finmarken er meget vidstrakt; Havet omgiver den mod Vest, og store Fjorde gaae ind fra dette; ligesaa mod Nord og heelt öster om, men söndenfor er Norge, og indbefatter Finmarken omtrent alt det övre Land sydefter, men Hálogaland Kysten. Östenfor Naumudal er Jemteland, saa Helsingeland, saa Kvænland, saa Finland, saa Karelen, men ovenfor alle disse Lande ligger Finmarken, og ere der vidt og bredt Fjeldbygder oppe i denne, deels i Dalene deels langsmed Vandene. I Finmarken ere forfærdelig store Indsöer, og ved disse store Skovlande, men höie Fjelde ligge langsefter Finmarken, og disse kaldes Kjölerne.

som maatte bringe dem nærmere i Berörelse med Nordmændene, og gjöre dem mere afhængige af dem. Paa de vestlige Kystfjelde kan der ei have været nogen bred Afsondring mellem Finnernes og Nordmændenes Districter, som der maa antages at have været paa Östsiden, mellem Finnernes og Kvænernes. Nordmændene boede ved Kysterne og i de yderste Dele af Dalene; Finnerne streifede om paa Fjeldene ligetil Kysten, og deres Reenhjorder maatte da, som nu, oftere komme i Collision med Nordmændenes Agre og Kvæghjorder, thi det er notorisk, at Koen ei spiser det Græs, Renen har betraadt. Renerne maa i Regelen, heder det, en Gang om Sommeren drives til Kysten, for at bade sig i Sövandet og drikke Sövand, hvorved de blive Utöiet kvit; idetmindste ansees det for det bedste, naar saadant kan skee; og derfor drive endnu de svenske Fjeldlapper deres Hjorder om Sommeren til de norske Fjorde, ja der gives endnu flere Fjorde, hvis inderste Dele ere ubeboede af Nordmænd, og kun have finske (lappiske) Stedsnavne, f. Ex. Tysfjorden, Sagfjorden o. fl. I de ældre Tider, da Landet var mindre stærkt befolket af Nordmænd, maa dette i endnu höiere Grad have været Tilfældet. Denne aarlige Gjestning af talrige Reenhjorder er Nordmændene naturligviis yderst ubekvem, og ikke sjelden hænder det endnu, at en eller anden Nordmand fælder Rener af slige Hjorder, deels for at holde sig skadeslös, deels for at give sin Harme og sit Had mod Finnerne Luft. I de ældre Tider har rimeligviis en endnu haardere Behandling af Finnerne fundet Sted; til Söen maatte de nu engang, og det kunde blot skee paa den nordvestlige Side, da Veien til Östersöen var for lang og derhos for lidet skikket til Renernes Fremdriven. Det ligger derfor i Sagens Natur, at Finnerne kom i et stærkt Afhængighedsforhold til Nordmændene i Hálogaland, og ved en Tribut maatte tilkjöbe sig uforstyrret Græsningsret.

Fremdeles maa det bemærkes, at de dybt indgaaende Fjorde paa den norske Side afgave langt bedre Emporier

for Handelen med Finne-Varerne, end den östlige Kyst. Kvænerne vare deels ingen söfarende Nation, deels synes deres Kyster ei engang i de ældste Tider at have været synderligt befarede, deels havde Finnerne ingen Anledning til at besöge denne Kyst, medens derimod deres bestemte nomadiske Vandring altid en vis Tid af Aaret bragte dem til den norske Kyst, hvor der var Skibe, som strax kunde modtage deres Varer. Derved var det givet, at de maatte komme i fuldstændig Handels-Afhængighed af Nordmændene, hvilke paa deres Side baade havde Magt og Villie til at overholde Monopolet.

Det ligger ellers i Sagens Natur, at det fuldstændige Overherredömme over Finnerne i de ældre Tider neppe kunde udöves af Nordmændene uden i de Trakter, der laae Háloga-land nærmest, og hvis Indbyggere med Hensyn til Græs-gange og Handelspladse vare afhængige af dem. I det nord-östlige Finmarken (det nuværende) og paa den store i det hvide Hav udstikkende Halvö, hvor Befolkningen dog paa Ottars Tid var saagodtsom ingen, maatte Herredömmet stedse være meget prekært, og der gaves neppe noget Mid-del til at afholde de ligeoverfor boende Bjarmer og Kareler fra at handle og plyndre her, ligesom vel og de Kvæner, der paa Östsiden boede Finnerne nærmest, havde tilegnet sig et Slags Herredömme over de nærmeste blandt disse. Bjarmelandsfærdene, der tidligt synes at have været fore-tagne fra Norge, — thi de omtales som sædvanlige længe förend den sikkre norske Historie begynder — maae ellers have bidraget meget til at vedligeholde Nordmændenes Herre-dömme ogsaa over de nordöstligere Finner, og af de Pro-dukter, hvoraf Finnernes Skat ifölge Ottar bestod, seer man og at en Deel af de skatteydende Finner allerede paa den Tid maa have været Kystboere, thi der nævnes Fuglefjedre, Hvalfiskebeen og Touge af Hvalfiskehud (rimeligviis Hval-rossehud) samt af Sælhud. Alt dette er egentlige finmarkske Produkter.

Paa denne Maade maae altsaa Nordmændene tidligt have erhvervet eller tiltvunget sig en Ret til at skatlægge Finnerne, samt monopolisere deres Handel. I den Tid, da Norge endnu ikke var samlet under een Konge, men bestod af forskjellige uafhængige Fylker, kan det blot have været Hálogaland, der udövede denne Ret. Dette synes ogsaa at fremgaae af Ottars Ord, thi efterat have sagt, at hans Hjem var Hálogaland, og at dette Fylkes Indbyggere kun havde liden Agerdyrkning og faa tamme Huusdyr, lægger han til, at deres (ɔ: Hálogalændingernes) störste Herlighed bestaar i den Skat, Finnerne betale dem. Denne Skat, der efter hans Udsagn ydedes af Lapperne i Forhold til enhvers Formue, maa have været inddreven med en vis Orden, eller i alle Fald kan Inddrivelsen neppe have været overladt til enhver Nordmand for sig, men maa have været overdragen til Embedsmænd, der siden aflagde Regnskab for det indsamlede Forraad.

Sammenligne vi Ottars Beretning med Sagaernes Fortællinger om disse Anliggender efter Harald Haarfagres Tid, da finde vi dog den væsentlige Forskjel, at Skatten fra Finnerne i denne senere Periode omtales som tilhörende Kongen alene, og at idetmindste Handelen med Finnerne var kongeligt Monopol, medens Ottar derimod giver at forstaae, at Finneskatten kom Hálogalændingerne selv tilgode. Ottar, der aflagde sin Beretning for Kong Alfred i England, levede paa Harald Haarfagres Tid, og efterat denne havde underkastet sig Norge; det kunde saaledes antages at han skildrede Forholdene under Harald Haarfagre, der dog, som vi af Egils Saga vide, med en höi Grad af Jalousie overholdt sine finmarkske Regalier. Men Ottar kalder Alfred sin „hláford" ɔ: Herre, og har altsaa staaet i hans Tjeneste. Det er derfor ikke usandsynligt, at han kan være emigreret strax, da Harald Haarfagre, efterat være bleven Hálogalands Herre, indförte sine, for de mægtigere af Indbyggerne trykkende Indretninger, og at Ottar egentlig skildrer de

tidligere Forholde. Imidlertid maa det dog bemærkes, at det paa den anden Side neppe har været den hele Skat, som Kongen tilegnede sig, men blot en betydelig Deel deraf. Det synes heel rimeligt, at den ved visse Embedsmænd indsamlede Skat allerede i Hálogolands Uafhængighedstid deeltes mellem Hövdingerne efter visse Regler, omtrent saaledes som Krigsbytte deles, saa at Kongen fik en forholdsmæssig större Andeel forlods (f. Ex. en Femtedeel af det Hele, ligesom de spanske Konger i sin Tid af det americanske Bytte). Thi en Skat, der betaltes i den Maalestok, at den fornemste af de Skatteydende gav 15 Maardskind, 5 Reenshuder, et Björneskind, 10 Ambre Fjedr, en Kjortel af Björne- eller Odder-Skind og to 60 Alen lange Skibstoug — en saadan Skat maatte indbringe noget overordentligt. Antages det, at Finnernes Antal paa hiin Tid udgjorde 10,000, og det er det mindste man kan antage, da alene de norske Finners Antal nutildags er saa stort, saa maa dog idetmindste 1000 af disse have været skatteydende, og antager man, at der i Gjennemsnit kun er blevet betalt $^{1}/_{5}$ pro persona af ovennævnte Skat, altsaa 3000 Maardskind, 1000 Reenshuder, 200 Björneskind, 2000 Ambre Fjedre, 200 Skindkjortler og 400 Touge, da er dette dog mere, end man kan antage der gik i Kongens Kasse alene. Af Egils Saga cap. 17 sees, at Kvænernes Konge fik $^{1}/_{3}$ af Byttet i Striden mod Karelerne, og den norske Konge fik neppe saa meget, naar det, som man af Egils Saga cap. 15 kan see, ansaaes for en anstændig Foræring, at Thorolf skjenkede ham 3 Bæverskind. Paa Sigurd Jorsalafarers Tid indbragte, som man af hans Saga seer, den hele Kongeskat fra Finmarken kun en Værdi af 60 Mark, skjönt Kongen fordrede det dobbelte. Men allerede de 1000 Reenshuder maa have indbragt idetmindste 60 Mark, endsige Björneskindene og Tougene.

Det bliver saaledes endda ikke saa usandsynligt, at Harald Haarfagre ved at tilegne sig Finneskatten kun har

tilegnet sig en Rettighed, der allerede udövedes af de ældre hálogalandske Konger. Dette vinder i Sandsynlighed ved det Udsagn i Egils Saga, at den af sine Saar i Hafrsfjord-Slaget (altsaa 872 eller 873) döde Baards Fader Brynjolf og dennes Fader Björgolf længe havde været forlenede med Skatteoppebörselen af Finmarken (Egils S. cap. 7); og at Harald, efterat have erhvervet Hálogaland, hvilket ei skete förend ved 862, bekræftede Brynjolf i Embedet, og udvidede hans Forleninger. Sandsynligt er det, at Harald har tiltaget sig större Rettigheder, end de ældre hálogalandske Konger udövede. Og en saadan udvidet Rettighed var rimeligviis Monopolet, der fra den Tid af strengt blev overholdt.

Ved at sammenholde de forskjellige Beretninger i Sagaerne om Maaden, hvorpaa de kongelige Rettigheder over Finmarken udövedes, seer man, at det Hverv at inddrive Skat tilligemed at forhandle de finmarkske Varer forlenedes til en eller flere mægtige, i Hálogaland boende Mænd, der da afgave til Kongen et vist eengang for alle bestemt aarligt Minimum af hans Andeel, men beholdt det övrige for sig. Dette kaldtes at have Kongens Syssel eller Len (*konungs sýslu*) i Finmarken, eller kortere FINNFERD (Retten til at drage om paa Skatkrævning og Handel i Finmarken), ogsaa FINNFERD ok FINNKAUP. Hvervet udövedes ved deels, som man kan see af Egils Saga, at drage om i Finmarken selv, og holde Kjöbstevner med Finnerne, samt tillige at inddrive Skatterne, med det Gode eller med Magt efter Omstændighederne, deels ved at patrouillere om til Söes og holde fremmede Handlende borte, eller ved at feide mod de Kvæner, Kareler og andre, der östenfra tiltoge sig Rettigheder, der idetmindste fra norsk Side ei antoges at tilkomme dem. En saadan Sysselmand var derfor en saare mægtig Mand med betydelig Autoritet. Thorolf drog med 100 Mand, medens de tidligere Sysselmænd kun droge med 30 (Egils S. cap. 10); og Einar Fluga fortæller selv til Kong Harald Haardraade, at han har angrebet og dræbt Besætningen paa et

islandskt Skib, der havde drevet ulovlig Handel med Finnerne (Har. Haardr. S. cap. 104). Kun med den kongelige Sysselmands Tilladelse kunde slig Handel gaa for sig, og Tilladelsen gaves vel neppe uden imod betydelig Godtgjörelse.

Skatteindkrævningen fandt, som man seer, altid Sted om Vintren, rimeligviis fordi Communicationen da var saa meget lettere.

Den ældste, og saaatsige eneste, Lovbestemmelse, der haves om denne Materie, indeholdes i den ældre Frostethingslov XVIde Bogs 2det Capitel. Her siges der, hvilke Retterböder (ɔ: Retsforandringer eller Retsforbedringer) Kongerne Sigurd, Eystein og Olaf (c. 1115) gave Indbyggerne i Haalogaland. Her heder det blandt andet:

En klóvöru alla fyrir norðan Umeyjarsund, þar á konungr einn kaup á. En ef ármaðr kennir þat manni, at hann hafi þar vöru keypt, þá skal koma fyrir lýritar eiðr, ok sekr 3 mörkum við konung, ef hann hefir keypt, ok láta skinnin. En engi maðr skal rannsaka háleyskan mann nema sá einn lendr maðr eða ármaðr er sókn á, nema því at eins at maðr laupisk undan töku ok sókn, þá skal gjaldkyri æsta þann mann taks til heimilis síns, og engi eiga meiri sókn á því en svá.

Det er:

Al Klovare (Pelsværk) nordenfor Umö-Sund har ingen Lov til at kjöbe uden Kongen alene. Hvis Aarmanden (Kongens Gaardsfoged) sigter en Mand for at have kjöbt Varer der, da skal han værge sig med Lyritered (ɔ: selv tredie), og hvis han da ei kan bevise, at han ei har kjöbt, böde 3 Mark til Kongen og miste Skindene. Men ingen skal ransage nogen hálogalandsk Mand uden den Lendermand eller Aarmand alene, som har Sögsmaalet, uden saa er, at en Mand vil undlöbe Optagningen og Sögsmaalet, da skal Gjaldkyren (Byfogden) æske Caution af ham til at lade sig finde i sit Hjem, og ingen har da Ret til at anstille större Sögsmaal desangaaende, end saaledes.

Hvis dette ikke er en simpel Gjentagelse af en ældre Bestemmelse, da bestaar Lettelsen deri, at der ei længer er Dödsstraf for ulovlig Handel med Finnerne, hvilket tidligere synes at have fundet Sted, saa og, at ingen er berettiget til at visitere nogen Helgelænding uden Lehnshaveren selv. Den sidste Passus synes at angaa den til Bergen ankomne Helgelænder. Finnerne nævnes ikke udtrykkeligt, men derimod angives Umö-Sund som Monopolets sydligste Grændse. Umö-Sund er efter al Rimelighed Omsund mellem Omö, ogsaa kaldet Omnes-Ö, under 66° 45′ n. Br., nordenfor hvilken de dybere Fjorde, til hvis Bund Finnerne trængte frem, kunne siges at begynde, thi söndenfor ere Fjordenes Bund fjernere fra Grændsen og Fjeldet, f. Ex. Ranen, Vefsen og Bindalsfjorden.

De nærmere Omstændigheder ved den kongelige Rettigheds Udövelse sees bedst af fölgende korte historiske Fremstilling af vore Oldskrifters Beretninger om de Mænd, hvilke Rettigheden var given i Lehn.

Tidligere end den föromtalte Björgulf finde vi ingen kongelig Sysselmand omtalt. Han boede paa Torgar (nu Torge) paa en Ö nær ved Kysten (under 65° 23′), bekjendt af det underlige, af Naturen gjennemborede, Fjeld Torghatten. Han var Lendermand og en mægtig Mand, der paa den Tid, Egils Saga omtaler (c. 860) allerede var Enkemand og havde overladt alle sine Forretninger til Sönnen Brynjolf, der var gift med en Datter af den berömte Ketil Höing i Rafnista, om hvilken man har en fabelagtig Saga. Brynjolfs Sön hed Baard, længe efter hvis Födsel Farfaderen Björgolf paa sin gamle Alder med den smukke Hilderid fra Lekö havde de to Slegfredsönner Haarek og Rörek. Omtrent paa denne Tid maa det have været, at Kong Harald underkastede sig Hálogaland. Han kom omtrent ved 862 til Thröndelagen, der efter nogle Slag blev undertvunget, og nærmede sig Naumudal, da Kongerne i dette Fylke, Herlaug og Rollaug, table Modet og Haabet om at

kunne gjöre Modstand; Herlaug lod sig levende begrave i en Höi, og Rollaug antog Jarlsnavn og gav sig i Kongens Vold. Ved denne Leilighed, heder det i Egils Saga, erhvervede Harald Naumudal og Hálogaland. Det synes altsaa, som om hine Brödre, foruden over Naumudal, ogsaa herskede over Hálogaland. Den nordligste Deel maa dog have tilhört Jarlen Haakon Grjotgardssön, der ogsaa frivilligen underkastede sig Kongen. Men saameget er vist, at denne uden Sværdslag erhvervede Hálogaland, som derfor neppe kan være blevet haardt behandlet af ham.

Harald kaldte nogle Aar senere (866) de mægtigste Mænd paa Hálogaland, der ei för havde været hos ham, til sig i Throndhjem. Björgulf var da död, men Brynjolf indfandt sig med sin Sön Baard, blev venligen modtagen af Kongen, creeret til Lendermand og forlenet med större Forleninger end forhen, derhos gav Kongen ham „Finnferð, konungs sýslu á fjalli, ok Finnkaup" (Finnefærden, Kongens Syssel paa Fjeldet, og Monopolet med Finnerne). Baard ægtede Sigrid, en Datter af den rige Lendermand Sigurd af Sandnes paa Álöst (Alsten-Ö). Kort efter döde Brynjolf (867), Baard efterfulgte ham, blev af Kongen gjort til Lendermand og forlenet med alle de Forleninger, Faderen havde haft.

Baard deeltog i det bekjendte Slag i Hafrsfjorden, hvor Kong Harald underkastede sig Norge (872) men blev dödelig saaret, og döde efter nogen Tids Forlöb. Han skjenkede för sin Död al sin Eiendom, endog sin Kone, til sin troe Ven Thorolf Kveldulfssön fra Fjordene (i det vestlige Norge); Kongen bekræftede Gaven, udnævnte tillige Thorolf til Lendermand, og forlenede ham med Finnefærden paa samme Maade, som Baard havde haft den. Den dygtige Thorolf forstod at bringe langt mere ud af Finneskatten end sine Formænd. Han drog, fortælles der, förste Gang om i Finmarken med 90 Mand, istedenfor at hans Formænd kun havde haft 30, stundum færre. Han forjog Kylfingerne (Kolbjagerne), der vare komne östenfra, og dreve uberettiget

Handel, tildeels og Ran. Den Skat, han sendte Kongen, var meget större og bedre, end man för havde seet. Næste Vinter drog Thorolf til Finmarken med 100 Mand, og da han kom langt imod Öst, indfandt der sig Sendebud fra den kvænske Kong Faravid, for at bede ham om Hjelp mod Karelerne. Thorolf indfandt sig, dog imod særdeles fordeelagtige Betingelser, og hjalp ham at overvinde Fjenden, hvorved meget Bytte erhvervedes. Skatten bragte han nu selv til Kongen, der dog imidlertid havde fattet saadan Mistanke til ham paa Grund af de Beskyldninger, hvilke Björgulfs og Hilderides Sönner havde fremfört imod ham, at han afsatte ham fra Embedet og fratog ham Gaarden Torgar. Han mistænkte ham deels for at have underslaaet en Deel af Skatten, deels for at have efterstræbt hans Liv i et stort Gilde, han gjorde for ham. Thorolf flyttede nu til Gaarden Sandnes, som hans Kone havde arvet, men Embedet eller Lenet over Hálogaland og Finmarken, samt Gaarden Torgar, betroede Kongen til Hilderides Sönner.

Hilderides Sönner vare altsaa nu Indehavere af Syslen, men de udbragte ikke Skatten til noget synderligt, da de blot droge om med 30 Mand, dette agtede ikke Finnerne noget. Imidlertid understöttede Thorolf Faravid paany, og samlede rigt Bytte fra Karelerne; da Hilderides Sönner siden bragte Kongen Finneskatten, blev han ærgerlig over dens Ubetydelighed, men de undskyldte sig med, at Thorolf havde været dem iveien, Fölgen blev, at der udbröd aabenbart Fjendskab mellem Thorolf og Kongen, der omsider overfaldt og dræbte ham paa Sandnes. Til Gjengjeld bleve Hilderides Sönner dræbte af Ketil Höing den yngre, Thorolfs Frænde.

Thorolfs Enke, Sigrid, egtede efter hans Död, ifölge Kongens udtrykkelige Befaling, hans Ven og Morbroder, Eivind Lambe, Sön af den mægtige Kaare fra Berdla paa Bremangerland (en Ö i Nordfjord). Eivind fik med Sigrid Gaarden Sandnes og alt hvad Thorolf havde efterladt. Det

synes rimeligt, at Eivind efter Hilderides Sönners strax paafölgende Död ogsaa fik Torgar og Forleningen over Finmarken, eftersom vi senere — hvad der snart skal sees — finde Descendenter af ham i Besiddelse af Embedet. Muligt er det rigtignok ogsaa, at Grim, Baards og Sigrids Sön, en Tidlang kan have været i Besiddelse af Syslen.

Vi finde nu ingen Sysselmand over Finmarken udtrykkelig nævnt, förend Haarek af Thjottö, en Sönnesöns Sön af Eivind Lambe. Imidlertid ville vi i Korthed gjennemgaae de mellemliggende Slægtled i denne mærkelige Familie.

Eivinds og Sigrids Sön hed Finn, med Tilnavn hinn skjálgi (den skeelöiede); hvo veed om ikke Navnet Finn udtrykkeligen er valgt for at antyde Familiens Relation til Finmarken. Finn blev gift med Gunhild, en Datter af Kong Haralds Datter Ingeborg i hendes Egteskab med Halfdan Jarl; deres Börn vare Eivind, Njáll, Sigurd og Thora; Njáls Datter Astrid blev gift med den anseede svenske Mand Ragnvald Gamle, og blev ved ham Moder til Steinkell, Sveriges Konge. Men den mærkeligste af Finns Börn var Eivind, almindeligviis benævnt med Tilnavnet Skáldaspillir (den som spilder ɔ: gjör overflödige, alle andre Skalde). Han maa ansees for at have været den ypperste Skald i Norden paa sin Tid. Hans Kvad Hákonarmál om Kong Haakon den Gode († 961) har især gjort ham udödelig. Ogsaa har han digtet et mærkeligt Kvad om den berömte Haakon Jarl og alle hans Forfædre, hvoraf man kan see, at han ei döde förend henved 995. Han var en tro Ven af sin Frænde Kong Haakon den Gode, og synes ligeledes at have maattet staa sig godt med Haakon Jarl; derimod var der Uvenskab mellem ham og Erik Blodöxes Sönner, der herskede i Mellemtiden 961-976 mellem Haakon den Gode og Haakon Jarl. Hvis Eivinds Fader Finn, som rimeligt var, havde Forleningen over Finmarken, og succederedes af Eivind som ældste Sön, da er denne vist senere bleven afsat af Erik Blodöxes Sönner, thi vi finde ham under

disses Regjering i mislige Omstændigheder under et Uaar, saa at han maatte sælge en Erkjendtlighedsgave, Islænderne havde givet ham, fordi han havde digtet et Hædersdigt om dem (Snorre, Harald Graafelds S. cap. 18), og efterlod sin Sön Haarek kun lidet. Familie-Eiendommen paa Sandnes synes han at have tabt.

Haarek, Eivinds Sön, en klog og intriguant Mand, begyndte med at kjöbe sig en ikke meget stor Gaard paa den flade, frugtbare Ö Thjotta (nu Thjottö, 65° 52′ n. Br.) paa Sydsiden af Alsten. Paa Öen boede dengang ikke faa Bönder, men inden faa Aars Forlöb havde Haarek tilkjöbt sig den hele Ö, hvor han nu byggede en stor Hovedgaard. Da Kong Olaf Tryggvesön blev Konge i Norge og vilde indföre Christendommen, hed det först, at Haarek var hans Modstander. Men ved en tilsyneladende List, hvori dog Haarek efter alle Mærker maa have været en ikke uvillig Medvirker, fik Kongen ham i sin Magt, og behandlede ham meget forekommende, uden engang at tvinge ham til at lade sig döbe. Men kort Tid derefter lokkede Haarek en anden af de fornemste Hövdinger paa Haalogaland og Kongens farligste Modstander i et Bagbold, hvor Kongens Mænd toge ham tilfange, og da Kongen nu selv indfandt sig, blev han Gjest hos Haarek, som lod sig döbe, udnævntes til Lendermand, og fik store Forleninger. Blandt disse Forleninger var sikkert ogsaa Finnefærden. Thi i Olaf den Helliges Saga heder det om Haarek: „han var da (nemlig c. 1020) den mest anseede Mand i hele Haalogaland; han havde længe haft Finnefærd og Kongens Syssel i Finmarken, stundum alene, stundum tilligemed andre."

Haarek undlod i de förste fem Aar af Olaf den Helliges Regjering at vise ham nogen Hyldest. Men da Olaf nu selv indfandt sig med 5 Skibe og 360 Mand, gav han efter for Overmagten, gjorde et prægtigt Gilde for Kongen, og blev til Gjengjeld bekræftet i Lendermandsværdigheden samt sine Forleninger. Dog var han Kongen ikke god; dertil

bidrog ogsaa, at Kongen fratog ham Halvdelen af Syslen paa Hálogaland, og gav den til Aasmund Grankelssön, en Mand af ringere Æt. Der omtales imidlertid ei, at denne Syssel over den nordlige Halvdeel af Hálogaland var forbunden med Finnefærden. Haarek, gift med en Syster af de mægtige Arnesönner, sluttede sig til de misfornöiede Bönder, der gjorde Opstand mod Kong Olaf, og tilsagde den danske Kong Knut Troskab. Han var en af Anförerne i Slaget ved Stiklestad 1030, hvor Kong Olaf faldt (31te August). Siden, da Olafs Sön Magnus den Gode var bleven Konge, drog han til Throndhjem for at underkaste sig ham, men blev ved Landstigningen dræbt af Aasmund Grankelssön, der nu af Kong Magnus fik alle hans Embeder eller Forleninger, fölgelig ogsaa Finnefærden.

Aasmund Grankelsson havde altsaa nu (1036) Finnefærden, men kan neppe have beholdt den længe, da vi allerede under Harald Haardraade finde Haareks Sön Einar i Besiddelse deraf. Olaf den Helliges Saga cap. 140 underretter os om, at der ere vidtlöftige Beretninger om Aasmunds Affairer med Haareks Sönner. Vi maae beklage, at vi ei længer have disse Beretninger, der upaatvivlelig vilde have været af den höieste Interesse. De have rimeligviis meldt, hvorledes Aasmund enten er dræbt eller har maattet tilbagegive Syslen. Usandsynligt er det ikke, at Einar, Haareks Sön, har sluttet sig til Harald Haardraade, da denne fremstod som Magnus's Medbeiler, og at han derved har vundet hans kraftige Medvirkning.

Haareks Sönner vare Finn, og Einar med Tilnavnet Fluga. Finn blev, som man maa antage, Olaf den Hellige tro, og nævnes idetmindste blandt de faa, der ved hans Flugt fra Norge ledsagede ham til Sverige. Finns Sön hed Haakon, og dennes Datter Ulfhild var först gift med Kong Nikolaus af Danmark, siden med Kong Inge Hallsteinssön i Sverige, og tilsidst med Kong Sverker Kolssön i Sverige. Einar Fluga havde, som det heder i Harald Haardr. S.

cap. 104, Finnefærden ved Kong Harald Haardraades Forlening. Han var en mægtig, voldsom Hövding, der aldrig erlagde Böder for begangne Drab. Einar berettede Kongen en Juul, c. 1050, da han opholdt sig hos ham, en Begivenhed, han i det sidste Aar havde oplevet, hvilket viser disse Sysselmænds Myndighed. „Vi fandt", fortalte han, „en Islandsfarer, hvilken vi beskyldte for at have kjöbslaaet med Finnerne uden vor Tilladelse; Skibsfolkene paa Islandsfareren vilde fralægge sig Beskyldningen, men vi kunde mærke paa deres Ord, at de ei havde reen Sag, derfor angrebe vi dem, men de forsvarede sig baade tappert og længe, inden vi fik Bugt med dem." Sysselmanden havde altsaa Myndighed til at angribe og dræbe de uberettiget Handlende. Hvorledes Spasmageren Halle fra Island, der hörte Fortællingen, udgav sig for at være en Frænde af en af de Dræbte, og fik Einar truet til at betale en Bod af 3 Mk. Sölv, hörer ikke herhen. I Haralds Saga meddeles ogsaa en Beretning om Islænderen Odd Ufeigssön, der, fordreven af ugunstig Vind paa en Reise fra Island, kom til Finmarken, hvor han maatte tilbringe Vinteren, og hvor hans Folk mod hans Raad handlede med Finnerne. Paa Veien nordenfra om Vaaren blev han udenfor Thjotta opdaget af Einar, der strax seilede ud paa sit Langskib og indhentede ham, men uagtet al anvendt Flid, ikke kunde opdage noget Contrabande, fordi Odd med saamegen Snildhed havde gjemt det. Odd blev senere visiteret af Kong Harald selv, men ligeledes forgjeves, til Haralds store Ærgrelse.

Einar Fluga's Eftermand kjendes ikke, med mindre man kunde antage, at han har levet indtil efter Olaf Kyrres Död 1093, hvilket dog ei er sandsynligt. Kong Magnus Barfod, Olaf Kyrres Sön, overdrog Finnefærden for sin og sine Sönners Livstid til den anseede Hövding Sigurd Ranesön, der var gift med hans Halvsyster Skjaldvör og boede paa Steig (nu Stegen) paa Engelöen i den nordlige Deel af Hálogaland (67° 55′ n. Br.). Vilkaaret var, at

han hvert Aar skulde udrede til Kongen 60 Mark veiet Sölv, men selv beholde det Overskydende. Paa denne Tid idetmindste synes ei længer Hálogalændingerne selv at nyde noget godt af Skatten, men det meste gik vistnok i Sysselmandens Lomme. Sigurd Ranesön kom siden i Strid med Kong Sigurd Jorsalafare, Magnus' Sön, der groveligen havde fornærmet ham ved at vanære hans Syster, og siden paastod at Sigurd Ranesön havde bedraget ham i Regnskabet for Finneskatten. Det kom til et Slags Proces, hvorved Kongen paastod at Sigurd Ranesön var uberettiget til Lenet, da ingen Konge kunde bortgive Len paa længere end sin egen Livstid. Kongens lovkyndige Broder, Kong Eystein, understöttede Sigurd, der vistnok desuagtet tabte, men kun saaatsige ved et Magtsprog af Kong Sigurd; han forligede sig siden med ham, og beholdt Syslen.

Det er ikke usandsynligt, at Sigurd er bleven efterfulgt af sin Sön Nikolaus Skjaldvörsön, der dræbtes af Birkebenerne i Nidaros 1176. Imidlertid nævnes intet udtrykkeligt derom. Sex Aar efter, nemlig 1183, nævnes en vis Thorgils som Kong Sverrers Sysselmand i det nordligste Thinglag i Hálogaland (í nyrztu þinghá), samt tillige Indehaver af Finnefærden. Rimeligviis er han bleven ansat allerede i 1177, da Sverrer blev tagen til Konge paa Örething. Thorgils havde om Vintren været i Finmarken paa Skatkrævning og for at kjöbslaa, men da han var kommen tilbage og opholdt sig i Ɵgisfjorden (Ɵgsfjorden paa Sydsiden af Hindö), blev han overfalden og dræbt af den mægtige Vidkund Erlingssön af Bjarkö, der tog alt det samlede Gods og bragte det til sin Gaard Bjarkö, men blev selv Vaaren efter overfalden paa sin Reise sydefter af Kong Sverrers Mænd, og dræbt med de fleste af sine Mænd.

I Aaret 1219 udnævnte Kong Haakon Haakonssön Vegard Veradal og Andres Skjaldarband til Sysselmænd i det nordligste Thinglag i Hálogaland (Haak. H. S. cap. 47); man seer af det fölgende (cap. 72), at Finne-

færden fremdeles fulgte denne Syssel; at den var indbringende, sluttes allerede af Tillægget, at de fik Syslen, fordi de vare Kongens bedste Venner. Men Skule Jarls Intriguer bragte Andreas til at stræbe Vegard efter Livet. Engang i Aaret 1221, da Andres opholdt sig i Havn (Hardstad-Havnen nordöstligt paa Hindö), og Vegard paa en Nabogaard, kom denne ned til Havn for at invitere Andreas til at spise hos sig. Da denne tog imod Indbydelsen, sendte Vegard sine Svende op for at dække Bordet, og Andreas bad ham imidlertid gaae hen til det Huus eller Kammer, hvor Finneskatten opbevaredes, og tage den i Öiesyn. Da han, for bedre at kunne see ind gjennem Gluggen, for hvilken en Fjel var gleden ned, tog Staalhuen af sig, styrtede to af Andreas's Folk frem og dræbte ham. Kongen tog sig meget nær af dette. Han skaanede vel Andreas's Liv, men fratog ham Syslen og overgav den til Ivar Utvik, der forhen havde været Sysselmand i den vestre Deel af den smukke og rige Oslo-Syssel, men dog foretrak at gaae til Rigets Yderkant mod Norden, öiensynligt formedelst de store Indtægter. Skule Jarl gav dog, heder det, Andreas Skjaldarband en Syssel i sit Navn. Denne Syssel synes ogsaa at have været paa Hálogaland, thi vi finde ham siden ledsagende Ivar Utvik paa det sidste norske Tog til Bjarmeland 1222, paa hvilket Tog de samlede meget Bytte og mange Rigdomme i Pelsværk, hvoraf dog meget tabtes, da Ivars Skib forliste paa Tilbageveien i Straumneskinnar mellem Flagstadö (Vargfót) og Moskenesö i Lofoten, og kun Ivar selv anden reddedes. Ivar findes omtalt endnu i 1225.

Efter Ivar Utvik omtales ikke flere, med Finnefærden forlenede Sysselmænd. Omtrent paa denne Tid begyndte ogsaa Russernes og Karelernes Plyndringer, ja maaskee tidligere, hvis man kan slutte fra en lille Notits i den ældre Gulathingslov. Det hedder nemlig her i Cap. 315, om Antallet af de Skibe, hvert Fylke er pligtigt at udruste: „Há-

leygir 13 tvitugsessur ok eitt þrítugt skip í syðri hálfu, en 6 í nyrðri hálfu, þvíat þeir eigu varðhald austr"; Haalogalænderne have at udruste 13 tyvesædige og eet tredivesædigt Skib i den sydre Halvdeel, men sex i den nordre Halvdeel, thi de (ɔ: denne Halvdeels Beboere) have Vagthold öster". Dette „öster" kan *maaskee* sigte til Russer og Kareler, maaskee og kun til Kvænerne. Stedet, der findes i en Codex fra 1200 til 1250, maa altsaa være noget ældre end denne Tid; af enkelte Omstændigheder kunde man endog slutte at det var meget ældre.

Hvis dette „Vagthold öster" virkelig skulde sigte til de Angreb, hvorfor Finmarkens nordlige Kyster kunde være udsatte fra Folk, der boede mod Östen, kunde man antage at Fæstningen Vargöhuus eller etslags lignende Befæstning, allerede da var anlagt. Imidlertid er det vel rimeligere at sætte dens Anlæg senere.

Russernes og Karelernes Herjetog til Finmarken og Hálogaland, Bjarmernes Nedsættelse ved Malangerfjorden og Kvænernes Udvandring, der maa have fundet Sted temmelig tidligt, siden Kvænangerfjorden har faaet Navn efter dem, saavelsom Stridighederne med Rusland i Anledning af Finmarken, alt dette maa have bidraget til den Forvirring, Annalerne antyde, idet de berette, at der ei var kommet Skat fra Finmarken i mange Aar, da Kong Haakon Magnussön i Aaret 1310 overdrog Islænderen Gissur Galle det Hverv at indkræve Skatten. Det lykkedes ham ogsaa, i Forening med Valtyr Eyjulfssön, at udföre Hvervet, og Aaret efter at bringe Skatten til Kongen. At Finnekongen Martin i 1313 kom til Kong Haakon (forsaavidt vi kunne troe denne Beretning bogstaveligt) maa vel ogsaa staa i Forbindelse med Gissurs Tog; hvo veed ikke, om ei Vargöhuus netop paa denne Tid er blevet anlagt.

Man finder netop fra Aarene 1313 og 1315 kongelige Forordninger, der vise, at Kongen nu ligesom havde faaet

bedre Leilighed til at befatte sig med Hálogalands og Finnernes Anliggender. Der er saaledes en af Kong Haakon den 12te August 1313 i Bergen udstedt Forordning, der paabyder Thinghelligt i Fisketiden, og, mærkeligt nok, allerförst udtaler humanere Anskuelser af Forholdet til Finnerne, der nu, som man seer, ei længer betragtedes som skabte til at udsuges, men beskyttedes, medens der arbeidedes paa at christne dem. „I Betragtning af Finnernes Nöd" heder det, „hvilken vi have erfaret, og deres store Fattigdom, baade med Hensyn til Arbeidsfortjeneste og anden Næringsvei, have vi gjort den Lettelse af Miskundhed, at i 20 Aar fra den Dag de antage Christendommen skulle de, naar de forfalde i Mulkt til Kongen eller Erkebispen, ikke betale mere end $^1/_3$ af den i Lovbogen foreskrevne Mulkt; men efter disse 20 Aars Forlöb skulle de svare fuld Mulkt som andre Bumænd (norske Colonister), skjönt altid med behörig Skaansel. Vi advare ogsaa baade Kongens og Erkebispens Fogder, at de ikke paaföre Finnerne vrange Sögsmaal og skræmme dem saaledes, at de skulle give eller undgjelde efter deres Villie, naar de komme i Fjordene til dem; hvorsomhelst saadant bevises at være skeet, da byde vi Sysselmændene eller Lagmændene eller hvem som er nær, at see saaledes efter og gjöre baade os og Finnerne Ret, som de ville svare for Gud og os, og at det kan blive andre, der vove sligt, til Afskrækkelse". (NgL III 107, 108).

Den urolige, altid for Ufred udsatte, Tilstand paa Hálogaland skjönnes ogsaa at have fremkaldt to Forordninger, daterede Tunsberg den 27de og 28de September 1315. I den förste siger Kongen, at da hans Ombudsmand og Skatkræver Agmund Svade i Hálogalændernes Navn havde gjort Kongen Forestillinger angaaende de Krigs-Udbud, han havde lagt paa Provindsen, nemlig at de skulde have store Skibe til Landets Værn, et Langskib og et „Flöiskib", saa vilde han dog nu fritage dem derfra, saa at de

skulde slippe med blot at holde de fra gammel Tid sædvanlige mindre Skibe (14 og 6), eftersom Sysselmændene, Lagmanden og andre haandgangne Mænd fandt det bedst for Riget og Almuen; den paabudne Skibstold skulde derimod erlægges og Belöbene anvendes til Landværnsskibenes og Fartöiernes Forbedring; „de saaledes indsamlede Penge skulde Lagmanden Ivar og Agmund Svade forvare og aflægge Almuen Regnskab derfor". I den sidste klager Kongen over at Sysselmændene paa Hálogaland pleiede ofte uden Grund at opbyde Folk og Skibe een, to, tre eller flere Gange om Aaret, for derved at udpresse Lösningspenge af Indbyggerne; hvilket han nu under Straf af 8 Ertogers og 13 Marks Mulkt forböd. Disse Udbud, ligesom hine tildeels tilbagekaldte Bestemmelser om overordentlige Udrustninger vilde eller kunde vel ei have fundet Sted, hvis ikke Fjenders hyppige Anfald havde givet Anledning dertil.

Handelen med Finnerne antog nu ogsaa en anden Charakter, da den efterhaanden, som det synes, ophörte at drives ved de kongelige Ombudsmænd, men derimod blev et Monopol for Bergens Borgere. Naar dette tog sin Begyndelse, har været, om ei omtvistet, saa dog idetmindste ikke retteligen oplyst, da en betydelig Feiltagelse i denne Henseende længe fandt Sted. Den förste Forordning, man har derom, er Kong Haakon Magnussöns (den yngres) Retterbod af 18de Juni 1361. Dateringen udtrykkes saaledes: Fredag efter St. Botolfi Dag i vort 6te Regjeringsaar. Nu forvexlede man Kong Haakon Magnussön den yngre med Haakon Magnussön den ældre, der besteg Thronen 1299, og fik fölgelig ud, at Retterboden var af Aaret 1305. Derpaa grundede man nu flere indgribende Slutninger, saaledes heder det i Amtmand Hammers historiske Underretning om Finmarkens Handel: „fra den Tid (1305) kan man regne den finmarkske Söstrands og Öernes Bebyggelse af Nordmænd, thi da de Bergenske havde Handelen paa Finmarken, flyttede adskillige Borgere fra Bergen med

deres Familie og satte sig ned i Finmarken". At Retterboden er at tilskrive Haakon den yngre, og saaledes fra 1361, sees tilstrækkeligt af den Omstændighed, at den er forseglet af denne Kongens Canzler Peter Erikssön (jfr SnH V 622; GhM III 119); og Colonisationen ved Nordmænd staar altsaa ikke i mindste Maade i Forbindelse med denne Retterbod, da vi finde Bumænd (ɔ: norske Colonister) allerede omtalte i den ovennævnte Retterbod af 12te August 1313, ligesom der i Grændseskjellet mellem Norge og Rusland, der maa henföres til 1326 eller deromkring (NgL III 152) beraabes paa Udsagn af gamle Bumænd [1] og Finner, kvilket endog vidner om en i mere end een Generation stedfunden Bebyggelse. Ligeledes nævnes i en Variant i Intimationen til Kong Haakons Retterbod af 15de Mai 1311, der ifölge sin Natur blot kan angaae virkelige Nordmænd eller norske Undersaatter, „alle Mænd mellem Lindesnæs og Vargö," hvoraf der altsaa kan sees, at der boede Nordmænd lige til Vargö, men at dette ogsaa angives som det yderste af Nordmænd beboede Punkt (NgL III 90). Men tage vi Forordningen af 1361 for os, saa finde vi, at den virkelig synes at forudsætte en ældre Ret for Bergens Borgere til at befare de norske Skatlande, hvoriblandt Finmarken. Der staar (NgL III 181):

Vèr viljum at þèr vitir at innlenzkir kaupmenn í Björgvin kærðu fyrir oss ok ráði váru, at ymisir várir umboðsmenn hafa hindrat þeim í kaupferðum þeirra ok hafa lagt á þá nökkurar svá þyngslir, þær sem eigi váru áðr á lagðar í þeirra forellra daga. Nú sakar várra beztra manna bœnastaðar ok svá sakar þeirra hœvesku ok góðvilja er þeir gerðu oss nú af rèttum kærleika í várri þurft ok ríkisins nauðsyn; þá höfum vèr lofat þeim at sigla með sínum varning suðr

[1] Jfr Antiquités Russes II tab. XIV d, pag. 493-94. I et Vers i Ketil Hœngs Saga cap. 3 (FaS II 120) omtales Bumænd, *búkarlar*, men Verset selv er vel neppe ældre end 1300.

ok norðr í váru ríki ok til skattlanda várra með sínum varning, og frjálslega kaupa ok selja í öllum þeim stöðum, sem lögbók váttar ok várir forellrar hafa skipat ok siðvani fornr ok gamall rèttr segir til; því fyrirbjóðum vèr fullkomlega öllum mönnum ok einkanlega sýslumönnum várum ok þeirra umboðsmönnum ok várum, þessa vára skipan ok góðvilja at hindra eðr tálma fyrir áðrnefndum kuplyð í Björgvin, nema hverr etc.

D. e. „Vi ville at I skulle vide, at de indenlandske Kjöbmænd i Bergen klagede for os og vort Raad, at forskjellige af vore Ombudsmænd have hindret dem i deres Kjöbferder og paalagt dem nogle Tyngsler, som ei forhen, i vore Forfædres Dage, vare dem paalagte. Nu ifölge vore bedste Mænds Bön og paa Grund af den Höflighed og Godvilie, de nu have viist os af ret Kjærlighed i vor Nödtörft og Rigets Nöd, da have vi tilladt dem at seile med sine Varer syd og nord i vort Rige og til Skatlandene med sine Varer, og frit kjöbe og sælge paa alle de Steder, ligesom Loven vidner og vore Forfædre have anordnet, og gammel Ret tilsiger; thi forbyde vi fuldkommeligen alle Mænd, især vore Sysselmænd og deres og vore Ombudsmænd, at hindre eller indskrænke denne vor Anordning og Godvillie for ovennævnte Kjöbmænd i Bergen; i modsat Fald etc.

Om man nu end ikke, hvad jeg heller ikke antager rigtigt, bör sætte Ordene „sem lögbók váttar ok várir forellrar hafa skipat etc." i Forbindelse med „öllum þeim stöðum", hvorved den Mening vilde fremkomme, at Retten til at kjöbslaa i Skatlandene allerede var gammel, omhandlet i Lovbogen og tilstaaet af tidligere Konger; om nu end, hvad der vist er det rette, Udtrykkene „som Lovbogen etc. blot gaae paa Handels- Maaden, ei paa Stederne, saa synes det dog, som om den Indskrænkning, de kongelige Ombudsmænd havde paalagt Kjöbmændene, netop bestod i

at hindre dem fra at drive den Handel paa Skatlandene, der her bevilgedes dem. I Kong Haakon Magnussöns Forordning af 1302 (NgL III 134) og Kong Magnus Erikssöns af 1348, om Handel paa det nordlige Norge og Skatlandene, er det kun *udenlandske* Kjöbmænd, hvem Forbudet derimod gjelder og dette Forbud maa betragtes som en Ophævelse af den Ret, Kongen i 1343 gav Lybek, Hamburg, Wismar, Rostock, Stralsund og Greifswalde, samt alle hanseatiske Kjöbmænd i Almindelighed, at kjöbe og sælge, hvor de vilde i Landet, og opholde sig der, saalænge de vilde, med mindre ogsaa her Skatlandene, hvortil Finmarken regnedes, stiltiende ere undtagne. Imidlertid synes det dog af den Omstændighed, at Forordningen af 1361 blev vidimeret samme Aar, og at den er optagen i hanseatiske Copiböger, at man betragtede den som Hovedhjemmelen for den af hine Kjöbmænd udövede Ret. Rimeligviis staar Forordningen i Forbindelse med Kong Magnus's Forbehold af Skatlandene for sig selv, da han overgav Regjeringen til Sönnen Haakon (Annaler ved 1350). Ved *indenlandske Kjöbmænd* forstaaes her heller vistnok ikke alene de indfödte norske Kjöbmænd i Bergen, men især dem af tydsk Herkomst, som havde bosat sig der, modsat de udenlandske Kjöbmænd fra Tydskland og blotte Vintersiddere. Dette sees ved Sammenligning af Udtrykkene i denne Forordning med dem i den kun 3 Dage ældre Stadfæstelse og Udvidelse af Bergens Privilegier, der udtrykkelig omtaler „útlenzkir kaupmenn af sjóstöðum í þýzkalandi, þeir sem til komo staðarins eða hèr eru vetrsetar ok Henza brœðr"; ligeledes ved Anvendelsen af det plattydske Ord Coplüde (kuplyð) der var det sædvanlige Navn, hvormed de tydske Kjöbmænd betegnedes, endelig deraf at Forordningen indtoges i hanseatiske Copiböger som et vigtigt Actstykke, hvortil kommer, at de indenlandske Kjöbmænd i Bergen paa denne Tid neppe havde noget at betyde. Hálogalands og Finmarkens Afhængighed af Bergen maa allerede för Midten af det

14de Aarhundrede have været fuldkommen befæstet, da vi, trods det urimelige i geographisk Henseende, finde Hálogaland henlangt til Bergens Skatteoppebörselsdistrict (fèhirzla, *thesauraria*), see Biskop Haakons Breve af 1ste Juli og 3die November 1340 (SnH V 150, 152, 157). Det rimeligste havde været, at det hörte til Throndhjems District, men Aarsagen maa have været den, at allerede da den meste Handel med Hálogaland og Finmarken dreves fra og i Bergen. Efterhaanden maatte Forbindelsen knyttes stærkere. Kong Haakon Magnussön sögte ved Forordning af 3die Mai 1372 at indskrænke al Handel paa Kysten mellem Stad og Omsund (Viniarsund skal vist være Umiarsund, NgL III 190) til Kjöbstederne, og Kong Olaf sögte ligeledes ved sin bekjendte Forordning af 19de August 1384 at gjöre en lignende Indskrænkning for hele det nordlige Norge, nordenfor Stad, hvorved Fiskepladsen Vaagen erklæredes for Hálogalands og Finmarkens Emporium; men det lykkedes dog ei derved at emancipere disse Provindser fra Bergens Overherredömme. Forbudet mod de ikke Indfödte at drive Handel her vedblev og gjentoges i sin fulde Strenghed; Englænderne, især fra Lynn og Boston, forsögte at handle her med Magt, og tillod sig endog at plyndre og röve (see Huitfeld S. 760-761), hvorfor man ogsaa mödte dem med Magt og fratog dem Godset, hvorved, som det synes, flere bleve dræbte; dog bilagdes Striden ved en Overeenskomst mellem Erik af Pommern og Kong Henrik VI 1432, idet Erstatninger m. m. vedtoges, men Forbudet blev staaende ved Magt og anerkjendt fra engelsk Side. (Thorkelin, Analecta S. 126, 135; Huitfeld S. 760; Reedtz Repertoire de traités S. 45).

Ogsaa med Hensyn til Hansestæderne gjentoges Forbudet i 1425, uagtet Fredsslutningen i 1398 tilsagde dem alle af Norges forrige Konger bebrevede Friheder tilligemed de dermed forbundne gamle Sædvaner; imidlertid er det nok muligt, at Skatlandene ei heri have været indbegrebne. De

ansaaes nu for at höre til Kongens Fatabur (appanage), og deres Befarelse betragtedes derfor med stor Jalousie. At Fredsslutningen med Hanseaterne i 1435, der gjengav dem deres forrige Friheder, ogsaa gav dem Frihed til at handle med Hálogaland og Finmarken, hvilket enkelte have antaget, er neppe troligt i den Forstand, at de kunde udruste Skibe umiddelbart fra hanseatiske Havne til hine Egne. Men Hanseaterne vare nu selv de eneste indenlandske Kjöbmænd i Bergen, og udövede saaledes Monopolet i fuldeste Udstrækning; thi de nordlandske Bönder, som i egne Jægter udförte deres Producter, sögte saagodtsom udelukkende til Bergen, hvis Kjöbmænd holdt dem i stadig Gjeldsforbindelse. Imidlertid indskrænkedes Finmarkens Territorium ved Russernes og de Svenskes Omgreb, hvilket foranledigede de bekjendte Forviklinger, der omsider hidförte Kalmarkrigen og Tilværelsen af det saakaldte Fællesdistrict. Fiskerierne lokkede flere og flere norske Handelsmænd til at nedsætte sig paa Finmarkens Kyster, der i det 16de Aarhundrede opnaaede sin höieste Grad af Prosperitet, thi Hanseaternes Magt var nu brudt, og Monopolet til Bergensernes Fordeel kunde ikke overholdes strengt, saaat de i Finmarken selv bosatte Handelsmænd udförte Varer directe til Udlandet, og fremmede Skibe temmelig uhindret sögte Landets Kyster.

Men denne directe Udförsel tilintetgjordes ved et strengt Forbud 1562 til Fordeel for Bergenserne; dog vedblev endnu saavidt Concurrence, at Finmarkens Indbyggere endnu ei följe noget synderligt haardt Tryk, thi Tilladelse til at befare Finmarken tilstodes ofte undtagelsesviis enkelte indenlandske eller fremmede Individer, og ved Octroy af 16de December 1619 fik det islandsk-færöiske Handelscompagnie i Kjöbenhavn, Malmö og Helsingör ogsaa Tilladelse til at handle paa Nordland og Finmarken. Men i 1680 fik Bergenserne hele Finmarken i Forpagtning paa 6 Aar mod 200 Spdlr aarligt, og derved tilföiedes Provindsen saa voldsomme Stöd, at man, da de 6 Aar vare omme, maatte indskrænke

Bergensernes Rettigheder ved Anordning af 28de Juli 1686 og Octroy af 2den April 1687. Kort efter inddeeltes Finmarken i syv Handelsdistricter, og ethvert af disse bortforpagtedes fra 1ste Januar 1692 til enkelte Kjöbmænd i Bergen, mod visse Forpligtelser til at forsyne de respective Districter, Forpligtelser, der dog ei kunde overholdes eller bleve overholdte. I 1702 overdroges den finmarkske Handel til et bergensk Interessentskab for 12 Aar, efter hvis Ophör den frigaves for alle i Bergen og Throndhjem samt paa Rigets nordlige Sökyster boende Borgere. Men 14 Aar efter blev ved Octroy af 1729 Monopolet paa den finmarkske Handel overdraget 3 kjöbenhavnske Kjöbmænd i 12 Aar, og fra denne Tid af blev Handelen i Kjöbenhavnernes Hænder indtil 1789, da den aldeles frigaves. Det var paa höi Tid, thi Finmarken, der af Naturen har saa rige Hjelpekilder, var ved den planmæssige Udsuelse siden 1562 næsten ödelagt; velhavende Fiskerleier og Handelssteder, hvor der havde staaet Kirker og Huse i et Antal, der gav dem Udseende af smaa Byer, vare tilintetgjorte. Siden Handelens Frigivelse er den naturligste Forsyningsmaade for disse Egne, nemlig med *russiske* Kornvarer i russiske Skibe fra det hvide Hav, mere og mere blevet den sædvanlige, og i vore Dage er Handelen med Rusland saa at sige den vigtigste i Finmarken.[1]

[1] See videre om denne Materie „Hammer, Hist. Efterretn. om Finmarkens Handel", i Samlinger til det norske Folks Sprog og Hist. III S. 261 sqq.; „Bergs Ventilationer om den nordlandske Handel, sammest. V 590 sqq. og Krafts Topographisk-statistisk Beskrivelse over Norge, 6te Deel S. 595 sqq.

DOCUMENTER ANGAAENDE DEN BAIERSKE HERTUG JOHANS OG DEN DANSKE (POMMERSKE) PRINDSESSE KATHARINES GIFTERMAAL,

MEDDEELTE AF J. P. F. KÖNIGSFELDT.

Den gamle Kongestamme, der i halvfjerde hundrede Aar havde givet Danmark 20 Konger igjennem 9 Slægtled, var ved Overgangen fra det 14de til det 15de Aarhundrede uddöet paa Mandssiden i begge sine Linier med Hertug Henrik af Sönder-Jylland og Kong Valdemar Atterdag, der begge döde i Efteraaret 1375, og den Sidstes Datter (den Förstes Söskendebarn) Margrete var ene tilbage af den Kongeslægt, hvis Stifter man med Rette kaldte Kongefaderen, da han havde ikke mindre end 15 Sönner, af hvilke 5 — et ellers i Historien ukjendt Tilfælde — efter hverandre bestege den danske Throne. Svend Estridsöns Kongeslægt havde givet Danmark Konger som de tre store Valdemarer og deres usle Mellemled Erik Glipping og Christoffer II; den havde hævet den lille Stat til en saadan Magt, at selv den tydske Keiser havde afstaaet den en Deel af sit Rige, som de Danske havde erobret, og den havde hundrede Aar senere seet Riget aldeles oplöst, ja endog i nogle Aar udslettet af Staternes Tal og udstykket imellem dets smaa Naboer, de holstenske Grever; men den tredie Valdemar viste sig ligesaa stor i atter at samle det adsplittede Rige, som de to förste i at udvide det ved Erobringer, og hans endnu större Datter Margrete, med hvem Slægten aldeles uddöde, gav Danmark en om end mere tilsyneladende end virkelig Glands ved at forene Nordens tre Kroner paa sit — en Qvindes — Hoved. En mærkelig Kongeslægt baade i

Storhed og Usselhed, baade i Lykke og Ulykke[1]. I det Ægteskab, som 1363 var blevet sluttet mellem den tiaarige Margrete og den norske Konge Hakon Magnussön, födtes kun eet Barn, Folkungen Oluf, der i sit 17de Aar döde som Danmarks og Norges Konge 1387. De to Riger, som Margrete derpaa styrede, og hvortil hun snart föiede Sverrig, vare nu uden Thronfölger, og Dronningen fæstede derfor sine Öine paa den Prinds, der i Slægtskab stod hende nærmest, en Ætling af hendes ældre Söster, den meklenborgske Hertuginde Ingeborg, hvis Sön Albrecht tidligere havde gjort Margretes Sön Thronen stridig, men hvis Dattersön, den pommerske Prinds Erik, nu blev Gjenstand for Margretes ömme Moderkjærlighed og ved hendes ivrige Bestræbelser endnu som Barn taget til Konge i alle tre nordiske Riger, hvis Trillingkrone sattes paa hans Hoved i Calmar samtidig med Unionens Stiftelse 1397. Norden havde derefter i henved et hundrede Aar tre tydske Konger af forskjellige Fyrstehuse (i Sverrig dog afbrudt ved en indfödt Adelsmand Carl Knudsöns Regjering), af hvilke den Sidste blev Stamfader til det nye danske Kongehuus, som nu paa det femte hundrede Aar beklæder Thronen. Kong Erik af Pommern holdt i Slutningen af October 1406 Bryllup i Lund med den engelske Prindsesse Philippa, og kort efter — den 11te November — sluttedes sammesteds en Ægteskabscontract imellem hans Söster KATHARINE og den tydske Konge Ruprechts Sön JOHAN Hertug af Baiern, hvilket Fyrstepar blev Forældre til den fölgende nordiske Konge Christoffer, idet hans Morbroders barnlöse Ægteskab og ukloge Regjering banede Vei for denne sydtydske Prinds til Nordens Throner.

Johan, Hertug af Baiern og Pfaltzgreve ved Rhinen, Sön af en tydsk Konge og Fader til en dansk, norsk og

[1] Af Slægtens 20 Konger kom 9 af Dage paa en voldsom Maade og een döde berövet næsten hele sit Rige.

svensk Konge, hörte til det gamle berömte Wittelsbachske Huus, som siden Welferen Henrik Löves Domfældelse 1180 havde regjeret i Hertugdömmet Baiern, og som endnu den Dag idag beklæder dette Lands Throne. Ved Hertug Ludvig den Strænges to Sönner Rudolf og Ludvig deelte Huset sig 1294 i to Linier: den kurfyrstelige pfaltziske og den hertugelige (senere ogsaa kurfyrstelige) baierske. Den yngre af Brödrene er den bekjendte Keiser Ludvig af Baiern, der fra 1314 til sin Död 1347 var det tydske Riges Overhoved, og hvis Sön Markgrev Ludvig af Brandenborg var gift med Valdemar Atterdags ældre Söster Margrete; den ældre, Rudolf, var Oldefader til Hertug Johans Fader RUPRECHT, der ved Keiser Wenceslaus's Afsættelse 1400 af Kurfyrsterne blev valgt til tydsk Konge og döde i denne Værdighed den 18de Mai 1410. Johan var en af hans yngre Sönner af andet Ægteskab. Hvitfeldt fortæller (Danm. Krön. Qvart-Udg. 4de Bind S. 195 flg., Fol.-Udg. S. 634 flg.), at „Aar 1410 blev forhandlet ved Hr. Hademar Herre von Laber, Hr. Hans Truchses von Paldishem og Hr. Conrad von Nyenmark Landsskriver, at Kong Eriks Söster Jomfru Katharina skulde have Hertug Johan af Baiern, Pfaltzgreve, Keiser Ruberti Sön; Brylluppet skulde staae Vor Frue Dag Assumptionis förstkommende; Medgiften skulde være 40,000 Rhinske Gylden eller saa meget Guld og Sölv. — — Brylluppet stod til Ribe. — — Actum Lund." Man pleier derefter at ansætte Brylluppet til den 15de August 1410. Men Aarstallet er urigtigt; efterfölgende Documenter[1] vise nemlig,

[1] De to förste (det ene af 22de April 1406 og det andet af samme Aar uden Datum, indeholdende Fuldmagt for de tre Gesandter til at forhandle mellem Kong Ruprecht og Hertug Johan paa den ene Side og Dronning Margrete og Kong Erik paa den anden angaaende et Ægteskab imellem Sidstnævntes Söster Katharine og Hertug Johan), ligesom ogsaa det fjerde af 28de Juli 1407 angaaende Hertugens nærforestaaende Reise til Danmark, findes trykte i Mar-

at Ægteskabsforhandlingerne fandt Sted i Löbet af Aaret 1406, og at Brylluppet rimeligviis efter Bestemmelsen har staaet paa Riberhuus den 15de August 1407. Hvitfeldt beretter endvidere (S. 212), at „Aar 1412 til Sulzbach, Mandagen efter Pintsedag, haver Hertug Johan af Baiern, Pfaltzgreve, qvitteret Kong Erik for 40,000 Gylden, han fik til Medgift med hans Söster"; angaaende denne Medgifts Udbetaling give de sidst meddeelte Documenter nærmere Oplysning.

1. Epistola Ruperti regis Serenissimæ principi dominæ Margaretæ Dei gratia reginæ Sueciæ, Daniæ et Norvegiæ, dilectæ amitæ nostræ.

Rupertus Dei gratia Romanorum rex semper Augustus serenissimæ principi dominæ Margaretæ ejusdem gratia reginæ Sueciæ, Daniæ et Norvegiæ, dilectæ amitæ nostræ, desideratam salutem et optatam amicitiam oc omnia bona.

Nos ad dilectionem vestram deputamus nobilem Hadmarum dominum in Laber, Johannem Truchsesium de Baldersheim, equites, et Conradum Castener, nostrum scribam provinciæ Ambergensis, nostros consiliarios et dilectos fideles; quibus injunximus nostrum desiderium nostramque intentionem, de quibus optime informati sunt, vestræ dilectioni exponere, vos amicissime et instantissime rogantes, ut quidquid ante dicti consiliarii hocce tempore vobis dicturi sint, in eo plenam ipsis fidem tribuatis, quam nobis ipsis haberetis, in eoque benevolentiam vestram, favorem ac gratiam exhibeatis, prout hac in re specialem spem ac fiduciam in

tene et Durand, Veterum script. et monument. collectio, tom. IV, (Paris 1729) col. 133, 134, 189 (her medtagne for Fuldstændigheds Skyld); det tredie af 11te Novbr 1406, indeholdende Ægteskabscontracten, ligesom ogsaa det femte af 26de Juli 1410 og det sjette af 23de Mai 1412, indeholdende Qvitteringer for Medgiften, meddeles efter Originalerne i Geheimearchivet.

dilectione vestra collocavimus, quam omnipotens Deus longo adhuc temporis spatio in gaudio et benedictione conservare dignetur. Datum in castro nostro Heidelberg die vigesima secunda Aprilis, anno Domini millesimo quadringentesimo sexto, regni vero nostri anno sexto.

(In simili forma:

Serenissimo principi domino Erico Dei gratia regi Sueciæ, Daniæ et Norvegiæ, dilecto nostro fratri.

Reverendo Johanni episcopo Schlesvicensi, nostro dilecto principi pio ac fideli.

Reverendo Petro Episcopo in Kostbilt[1], nostro dilecto principi ac pio.

Reverendo episcopo Nicolao Strengnesiensi, nostro dilecto principi ac pio.

Nostro prædilecto Volmaro Jobsen equiti.)

2. Litteræ Ruperti regis et Johannis ducis Bavariæ de matrimonio cum Catharina sorore regis Sueciæ, Daniæ et Norvegiæ.

Nos Rupertus et nos Johannes Dei gratia comes palatinus Rheni et dux Bavariæ, celsissimi nostri dilecti domini et patris Romanorum regis filius, agnoscimus ac notum apertumque facimus præsentes litteras inspecturis, nos nobili Hadmaro domino in Laber, Johanni Truchsesio de Baldersheim, equitibus, et Conrado Castener, nostro scribæ provinciæ Ambergensis, nostris consiliariis ac dilectis fidelibus, plenariam et integram potestatem concessisse negotiandi, tractandi et concludendi circa desponsationem et matrimonium inter nos antedictum ducem Johannem ex una et illustrem virginem Catherinam, serenissimæ principis dominæ Margaritæ reginæ Sueciæ, Daniæ et Norvegiæ neptem et serenissimi principis domini Erici regis Sueciæ, Daniæ et Norvegiæ sororem, ex altera parte, uti et circa dotem, dotalitium et redotationem et circa omnia alia puncta, quæ ad talem desponsationem et

[1] Roskilde.

matrimonium spectant, et quidquid ad hæc necessarium, utile et accommodatum esse possit, quæque memorati nostri consiliarii negotiati fuerint, tractarint atque concluserint, hæc nos rex Rupertus et dux Johannes firmissime tenebimus et citra fraudem ac dolum adimplebimus juxta tenorem præsentium nostro sigillo munitarum, datarum in castro nostro Heidelbergæ anno Domini millesimo quadringentesimo sexto, regni vero nostri anno sexto.

Ad mandatum domini regis
Job Vener.

(Adjuncta est Instructio, secundum quam Dominus in Laber, Dominus Johannes Truchsesius et scriba provinciæ Ambergensis se dirigere debent et negotiari cum regina Daniæ.)

3. Desse naghescreuen deghedinge vnde artikele synt ghedeghedinget gheramet ghewisset vnde ghelouet hir to Lunden tuschen den eddelen hoghgheboren Heren vnde vürsten Heren Ruprecht Romeschen Koninghe vnde syneme sone Hertoch Johanne in Beyern vnde Palatz graue vppe deme Riin, vppe de enen zide, vnd deme Hoghgheborn eddelen vürsten Heren Erike to Denmarken, Sweden vnde Norweghen, der Wende vnde der Goten Koninghe vnde Hertich in Pomeren, vnde syner süster Juncfrouwe Katerinen vppe de anderen zide in aller mate alse hir naghescreuen steit in den Jaren vnses Hern Cristi XIIII^c vnde VI vppe Sünte Mertens daghe. Tom ersten male dat de Hoghgheborn vürste Koningh Erik vorbenomden Hertoch Johanne van Beyern des Romeschen Koninghes sone vorscreuene syne süster Juncfrouwe Katerinen ghegheuen heft to rechter ee. Item Her Hademar Here van Laber vnde Her Hannes truchsetzs van Paldersheym, ridder vnde Conradt Landscriuer to Ambergh hebben ghelouet, dat de vorbenomde Hertoch Johan Juncfrouwe Katerinen vorscreuen nemen vnde hebben scal to rechter echtschop. Item scal de vorbenomede Hertoch Johan komen to Ripen vnde byslapen de vorbenomede Juncfrouwe Katerinen aldar vp vnser leuen vrouwen daghe As-

sumpcionis neghst komende. Item scal Koningh Erik vorscreuen myt der vorbenomde syner süster gheuen veertech dusent Rynescher guldene edder och ander gholt edder sülwer na Rynescher güldene werde. Item dat de Romesche Koningh vnde Hertoch Johan syn sone vorbenomede Juncfrouwen Katerinen vorscreuen maken vnde doen alsulich liifghedink, vnde se dar also ane besorghen vnde bewaren to beholdende also langhe alse se leuet, alse de Here Romesche Koningh vnde Hertoch Johan syn Sone vor gode bekennen willen vnde alse Koningh Erik vorbenomet en to louet. Item weret Zake dat de vorscreuene Hertoch Johan vorstorwe edder aff ginge, dat ghot vorbede, er Juncfrouwe Katerine vorbenomet dat se denne ere lifghedink beholde also langhe alse se leuet, edder och also vele gholdes wedder krighe als myt er vtghegheuen wert, vnde dat se vnde ere vrünt den koor van den twen hebben welk erer se dar van leuest willen. Item wat Juncfrouwe Katerine vorbenomet myt sich inbringet van clenoten vnde so danen dingen, vnde wat er ghegheuen wert van Hertoch Johanne vnde van andern, dat se dat myt sich wedder wtbringe vnghehindert oft se lenk leuet wan Hertoch Johan vorscreuen. Item scal Hertoch Johan vorscreuen maken vnde doen Koningh Erike bewaringhe vppe dat liifghedink myt des Romeschen Koninghes vnde syneme eghen vnde eres beyde rades breuen vnde Ingheseghelen, also dat de vorscreuene Juncfrouwe Katerine dar ane vorwaret sy vnde als yt vore ghescreuen ys, er de vorbenomde Hertoch Johan de XL dusent guldene kricht, vnde wan Hertoch Johan vorscreuen Juncfrouwe Katerinen by slapen heft, vppe de tiit alse vorscreuen steit, vnde de bewaringhe vppe dat liifghedink gheschen ys dat eme denne vore weken dar na syn wiiff Katerina vorscreuen vnde de veertech dusent guldene to hws volghen, also vorschreuen steyt. Alle desse vorschreuene artikele vnde deghedinge heft Koningh Erik vorbenomet ghelowat Heren Hademar van Laber, Heren Hannesse vnde Conradt Landscriuer

vorbenomet van syner vnde syner süster Juncfrouwe Katerinen vorscreuven weghene vppe de enen zide, vnde de vorbenomede Here van Laber, Her Hans vnde Conradt hebben koningh Erik wedder louet, van des Romeschen Koninghes vnde synes sones Hertoch Johans vorscreuen weghene vppe de andern side alle desse vorscreuene stucke vnde artikele stede vnde vast to holdende in aller mate alse vorscreuen steit, in güden truwen sünder arch, vnde hebbet ere Inghesegh le to beiden ziden ghedrucket laten an dessen cedelken. Screuen imme Jare, daghe vnde stede, alse vorscreuen steit.

(Udenpaa: Then deythingen, som deythinget wardh i Lund mellem Konung Ruprecht oc hans sön wpa een sidhe oc Konung Erik oc hans suster vpa then annen sithe, tha hwn ther fæstes etc.)

4. Epistola Ruperti regis serenissimæ Principi dominæ Margaretæ Dei gratia reginæ Daniæ, Sueciæ et Norvegiæ, dilectæ nostræ amitæ.

Nos Rupertus etc. Serenissimæ principi dominæ Margaretæ reginæ Daniæ, Sueciæ et Norvegiæ salutem plurimam et amicissimam dicimus, cum devotissimo amore et strictissima necessitudine erga vos, serenissima princeps et dilecta amita. Cum illustris princeps noster dilectus filius dux Johannes mox Daniam petere debeat, ad nuptias cum filia vestra nepte sua conjuge consummandas, vestræ dilectioni notum facimus, quod nos illum nostrum filium cum talibus personis et in ea forma in qua consiliarii nostri a vobis secesserunt expediverimus, ipseque, adjuvante Deo, in festo sancti Petri ad vincula proxime venturo abhinc Heidelberga proficiscetur, et die Jovis sequenti Coloniam veniet, et sic ulterius Daniam perget: nosque quosdam nostrorum vasallorum ad illustrem nostrum dilectum consanguineum et principem ducem Wilhelmum Hollandiæ miseramus, ad constituendas naves suo suorumque auxilio ac instantia, quibus antedictus noster filius dux Johannes cum suo Comitatu versus Ripam velificare posset. Dicentibus itaque a dilectione

vestra nostris consiliariis, isti vasalli redierunt, et dixerunt qualiter dicti nostri consanguinei ducis Wilhelmi Hollandiæ sui incolæ maritimi, nautæ uti et alii mercatores, quibus mare in iis partibus notum est, asserant mare versus Ripam navigari non posse nisi naviculis; supramemoratoque nostro filio consuluerunt, ut Hamburgum tenderet, et illac ultra per mare versus Daniam navigaret, quodque pro majori securitate facere putat; et cum præcise sciri nequeat, ubi et in qualibus finibus sæpe dictus noster filius cum suo comitatu navigio in terras Daniæ feratur, hinc dilectionem vestram instantissime rogamus, ut vobis desuper notitiam fieri curetis, et exploretis, in quibusnam confinibus Daniæ toties memoratus meus filius cum suo comitatu adveniet, ad procurandos et ordinandos equos et currus, quibus ultra ad dilectionem vestram proficisceretur, prout dilectioni vestræ præsens Eberlinus noster famulus specialiter exponet. Datum Heidelbergæ anno domini millesimo quadringentesimo septimo, die decima octava mensis Julii, regni vero nostri anno septimo sub secreto.

Johannes Winheim.

5. Wir Johanns von gots gnaden Pfaltzgraue bey Rein vnd Hertzog in Beyern Bekennen offinlich mit diesem brieff, das vns der Durchluchtigiste fürste vnd herre herr Ericke von gottes gnaden der Reiche Denemarcke Sweden Norwegen, der wende vnd der Gotten kunig, vnd hertzog zu Pomeren vnser lieber Swager, betzalt hat zwentzig Tawsent Riinscher gulden wyder mittgiffte seiner lieben swester frauw Katherinen vnser lieben hauszfrauwen vnd gemaheln, dar sollen wir von stunden an mit Inlösen, an Steten Sloszen vnd dorfferen zu irem nutze vnd zerunge nach unserm tode zwey tawsent gulden leippgedinge, vnd die andern zwentzig Tawsent gulden die nachsten von der mitgifft, sol er vns betzaln zu sant marteins tag nechst komende vort vber ein Jare. Vnd ee die andern zwentzig Tawsent gulden vns

betzalt werden, So sollen wir hertzog Johanns vnserm lieben Swager kunig Ericke, vnd vnser lieben hauszfrauwn, frauwe Katherinen alsulche vorwarunge tun mit vnsern versiegelten brieuen, vnd guten mitloberen, nach des brieues auszwisunge, der zu Lunden, uff di vrey[1] gemacht wart, vnd were das sache, das wir des nicht delen, oder tun wolden, So sollen wir dem egen^ten kunig Ericke vnserm swager, seine zwentzig Tawsent gulden widdergeben vnbekommert, die er vns gegeben vnd betzalt hat als vorgeschriben ist. Ist es auch das wir die bewarunge tun, nach auszwisung auff die vreig[1] gemacht, So sol er vns die andern zwentzig Tawsent gulden vortan betzaln auff dietzeit als vorgeschriben ist, vnd wan vns die andern zwentzig Tawsent gulden betzalt sint, so sollen wir dem egen^ten vnserm lieben swager kunig Ericke seinen brieff widder antwurten, den wir haben, vnd sollen yme vollenkomen vorwarunge tun vor nachmanunge der virtzig Tawsent gulden vber all vnd als wir itzund vnsere gewisse botten, nach den obgen^ten zwentzig Tawsent gulden darauff dan dieser brieff sagt, gein Lubecke tun werden, Alsbalde denselben vnsern botten dieselben zwentzig Tawsent gulden daselbst zu Lubecke betzalt sint, oder anneme werden, so sol der eyd den unsz Burger und die gemeinde gemeinlich vnser Stad zum Nuwenmarckt, der egen^ten vnser lieben hauszfrauwen vnd gemaheln itzund van derselben zwentzig Tawsent gulden wegen getan hant krafft vnd macht haben vnd nicht ee. Vnd des zu orkund geben wir dem egen^ten vnserm lieben Swager kunig Ericke vnd vnser lieben hauszfrauwn frauw Katherinen diesen brieff versigelt mit vnserm anhangenden Ingesigel. Der geben ist zum Nuwenmarckt an samsztag nach sant Jacobs tag des heiligen zwolffbotten in dem Jare als man zalte nach Cristi geburte virtzehenhundert vnd darnach in dem zehenden Jare.

(Udenpaa: Hertogh Johannis van Beiern quite bref vpa XX^m rinsche gyllen the han fik meth myn Herris söster frw Catherine.)

[1] Ved Ægteskabshandelen; Vrei, Vreig: Frieri.

6. Wir Johanns von gots genaden Pfaltzgraue bey Rein vnd Hertzog in Beyrn, Bekennen vnd tun kunt mit dem offen brieff, daz vns der Durchlewchtigiste furste vnd Here Her Ericke der Reiche Denemarcken Sweden Norwegen der Wende vnd der Göthon Kunig, vnd Hertzog zu Pomern vnser lieber Her vnd Swager geriecht, betzalt, vnd wol gewert hat zweintzig Tawsent Rinisch guldein die vns noch bissher aussgestanden sein von der mittgifft seiner lieben swester frauw Katherinen von Pomern unser lieben Hawsfrawn und gemaheln, mit demselben gelte sollen wir Hertzog Johanns Inlösen an Steten Slossen vnd dörffern zu der egenant vnser hawsfrawn vnd gemaheln nutze und zerunge nach vnserm tode zweytawsent guldein leippdings douon zu habende zu den andern zweytawsent guldein die wir Ir dann vorauch für zweintzigtawsent guldein verweist vnd vermacht haben. Also daz sie fürbasser viertawsent guldein gelts leippdings nach vnserm tode verweist vnd habend sey, vnd wir Hertzog Johanns wollen auch derselben vnser lieben hawsfrawn vollekomen bewarunge tun der viertzig Tawsent guldein mitgifft, mit vnsern versigilten brieuen vnd guten mitlobern, ob daz anders nicht vollicklichen beschehen sey nach dez briefs aussweisung, der zu Lunden auf die vrey[1] gemacht wart, und wir sagen auch darauff für vns vnd alle vnser erben den egenant vnsern lieben Swager vnd sein erben der egenant viertziglawsent gulden mitgifft gentzlich queid ledig vnd loiss mit diesem vnserm brieff. Dartzu bekennen wir daz der hawpbrieff den vns der egenant vnser lieber Her vnd Swager Kung Erick vmb die vrey[1] geben hat, vnd der zu Lunden gemacht wart, vnd den der Edell Hadmar Her zu Laber, Hanns Druchsess Ritter vnd Conrad Lantschreiber vom Newenmarckt mit dem egenant vnserm lieben Hern vnd Swager versigelt haben gentzlich tod ab vnd kraftloiss sol sein, vnd demselben vnserm lieben

[1] See Anm. S. 374.

Hern und Swager Kung Erick vnd seinen erben fürbasser käinen schaden bringen sol in dheme weise ane geuerde. Mit Orkund dez briefs versigelt mit vnserm anhangendem Insigell, der geben ist zu Sultzbach am montag nach dem heiligen pfingstag in dem Jar als man zalt von Crists gepurt viertzehenhundert vnd in dem zwelften Jar.

(Udenpaa: Hertog Johans breff aff Beyern vm XX^M rinsche gyllen, som han kännis sik vpp haue boret aff konung Erik, oc at han tilbinder sik scule forwisse sin husfru myn Herris suster IIII^M rinsche gyldene rænte til lifgedink.)

Ægteskabscontracten blev altsaa sluttet d. 11te Novbr. 1406 og Brylluppet holdt den næste Sommer; i Juli 1410 var den förste Halvdeel af Medgiften betalt; angaaende Betalingen af Resten er Tidsangivelsen hos Hvitfeldt rigtig. Hertuginde Katharine döde den 4de Marts 1426[1]; hendes Ægtefælle overlevede hende i 17 Aar og döde den 13de Marts 1443[2]. Deres Ægteskab blev velsignet med flere Sönner og en Datter. Af Sönnerne naaede kun Kong Christoffer den voxne Alder; hans Födselstid er uvis[3]. Datteren Anna „var udi Fruerstuen hos Dronning Dorothea", hendes Svigerinde; hun döde et Aars Tid för Broderen, 1446, og ligger begravet i Sorö Kirke[4].

[1] Chron. Andr. Ratisbon. i Eccard Scr. rer. Germ. I. col. 2154, Geneal. chronologica Aug. Carol.-palat.-boicæ gentis (Martius).

[2] Geneal. chron. Aug. Car.-pal.-boicæ gentis l. c. og andre Stamtavler.

[3] I Stamtavlerne nævnes foruden ham Adolf, Frederik, Albert, Johan, Otto (döde som Börn). Christoffer siges i ovennævnte Geneal. chronol. at være födt den 26de April 1426; men da var hans Moder allerede död. Da Ægteskabet blev indgaaet 1407, kan han være födt 1408 og altsaa have været 30 Aar gammel, da han blev indkaldt til Norden.

[4] Hvitfeldt IV. S. 682 (Fol.-Udg. S. 840), jfr Monum. Sorana, i SrD IV 542, 554.

TRACTATEN I SPANDAU AF 22de APRIL 1340 IMELLEM JUNKER VALDEMAR CHRISTOFFERSÖN (KONG VALDEMAR ATTERDAG) OG DE HOLSTENSKE GREVER.

MEDDEELT EFTER ORIGINAL-DOCUMENTET I GEHEIMEARCHIVET AF J. P. F. KÖNIGSFELDT.

DENNE mærkelige Tractat, som de holstenske Grever Henrik den Jernhaarde og Claus sluttede Treugersdagen efter deres Fader Grev Geerts Drab med Valdemar Atterdag, og som skaffede denne Fyrste Danmarks Krone, har hidtil kun været bekjendt efter sit Indhold, som angives hos Hvitfeldt i Begyndelsen af Valdemars Historie (Qvart-Udg. IV, S. 422-25, Fol.-Udg. S. 469-71), og det endog i et væsentligt Punkt urigtigt. Hvitfeldt beretter nemlig, at Tractaten blev sluttet mellem de holstenske Grever samt Hertug Valdemar af Sönder-Jylland og Valdemar Atterdag, og fastsatte, at denne skulde ægte Hertugens Söster, der ogsaa, som bekjendt, blev hans Dronning endnu i Juni s. A.; hvorimod Tractaten kun blev sluttet med Greverne, og Valdemar ifölge den skulde ægte *deres* Söster. Den lyder saaledes:

Wje Woldemar von der gnade gods des hochgeborn fursten konig Cristoffers su^e^n von Tenemarken dem god gnedig si du^e^n kunt allen den di dissen brif sehen oder hörent leisen, dat wie willen vnde scullin stete vnd gantz holdin vlle die teiding die die herbar herre byschoph Swene von Arhusen, Hasse von Wedel vnd Gerke Wolf des edeln vorsten marcgreuen Lodewiges von Brandinbůrg vses liben swagers ratgeuen mit dem hochgeborn vorsten hertoge Albrecht von Sassen vnd mit den edeln mannen greuen Johan von Holtzen vnsem liben vettern vnde greuen Johan von der Hoyge twyschen vs vp ein side vnd greue Henrik vnd sinen

bruder van Holtzen die greuen Gerhardis erfnamen sin vp die andern side als hir na bescreuen ste^{i}t. To dem ersten mal schal vse lieue bule Juncherre Otte siner vencnisse los wesen, wenne disse sone vullen vorwisset ist als ok hir na bescreuen ste^{i}t so schal men en to Lubek antworden vsme lieuen swager marcgreuen Lodewige die vorbenomd is vs eft vsem boden wann wie efte sie et eschen, ok schulle wie greue Henrik sine bruder vnd greue Johan dar an bewarn dat Otte vse lieue bule, die vorbenomed is, vs in dem konigrike to Tenemarkin nicht hindern schal want anders nement danne wie dar konig van Gotis gnaden wesen schal. Vortmer schal greue Henrik vs sine suster geuen vnd die medegaue sal sin vier vnd twintich tusint mark lodiges siluers, die men af slan schal an den hundert tusent marken dar Fu^{e}ne vnd Jutlant vor steit, so blift Fu^{e}ne stande ein vnd viertich tusind mark lodiges siluers mit den o^{r}n di^{e} dar tů hörin, so blift Jutlant phandis stande vor vi^{e}f vnd drittich tusint lotige marg, sunder Alburch dat men vs Juncherren Woldemer antworden schal dar na binnen vier weken wann di^{e} sone vorwissit is, dat schal men vs antworden mit Wendeszusel vnd mit Himmerszusel vnd mit Dudeszusel[1] vnd mit Haneherde dat wie mit alme konigesme rechte heben schullen, des schulle wie greuen Henrik die vorbenomd is eluen hundert mark lodiges siluers geiuen von der ersten siluer beyde die van Jutlant comet de men afslan schal an der summen da Jutlant vor ste^{i}t. Ok schullin die hoblute hulden de slote von greuen Henrikes weigen inne hebben vs als irme rechten herren, wenne die huldinge geschen is so schullen we se weder wisen an greuen Henrik vnd an sine brudre tů eime phande als hir vor gescreuen ste^{i}t. Vortmer schal men losen Jutlant vor dat ander deyl, wenne dat vierde deyl der summe betalet is, so schal dat vierdeil los si^{e}n van dem lande mit den sloten de schal men vs antworden

[1] Thysyssel.

vnd wem wi^e et hebben willen, weme denne de slot geantwordet werden die schal vorwissen eft wie vse deidinge breken dat he sik helde an greue Henrik bet an die stunt dat we weder dan hebben, wer ok dat greue Henrik sine teydinge breke, so scholn de mit den andern sloten, de greuen Henrik pandis stan to Jutland, holden an vs bit an de stunde dar greue Henrik weder dan heft. Ok schullen die slote vp Ju^ethlande vs oppen si^en wans vs lust. Dat erste an der losinge sal sin Caluesŏ mit dem vierdeil des landis, Dat ander deil der losinge sal sin Horsenize mit dem vierdeil des landes, Dat dritte schal sin Coldinghe mit dem vierdeil des lăndis, Dat letste sal sin Rypen mit dem vierdeil des landes. Vortmer vnschulle we de mit nichte verdeidinghen de greue Gerharde gemordet hebben, vnde scholn ire vient wesen vnd alle der de se vordeidingen. Ok scholle we beholden alle suluerbeide de he beddet vp dem lande to Jutlant to der losinge dar schal greue Henrik vnd die sine wor sie moghen to helpen. Die vorbenomden bede sal vp boren vse scriuer mit twein de we dar tů setten vnd greu Henenrikis scriuer ok mit twein die he dar tů settet. De bede sal komen to der losinge des landes sunder dat de byschoph van Arhusen vse vorbenomde swager marcgreue Lodewig van Brandenborch hertoge Albrecht von Sassen vnde greue Jan van Holtzen vse vetter vs tu spreken tů vser koste. Wer ok dat, dat we dinstes bedorften van den holzsten herren, so scholen si vns tosamen dinen mit vier hundert man mit helmen, wer ok dat die holzsten herren dinstes bedorften van vs so schole we en weder helpen mit vier hunder mannen mit helmen, ok daz stet an vs eft wie in die kost geuen willen vnd weder nemen, wer ok dat vser eyn des andern hogher bedorfte, de schal en volgen mit aller macht. Wenne wie greuen Henrikes suster wi^es werden so schal ir lifgedinge si^en Rypen mit toln mit moln mit alle der frucht de dar binnen licht in der stat vnde mit der munte, als sie die vorgenante konig dem got gnedig si vse

vater gebat heft, Ok schullen dar tů horen die werderr, de bi vnses vater die vorbenomd is tiden dar tů gelegen hebben, ok sal tů vser vrowen lifgedinge die vier herde die ok bi vnses vater tyden dar tů geleghen hebben vnd half Wardeszusel mit der vischerie[1]. Ock en schal vser nein mit dem hertogen van Slesewig sonen eft vreden it en sie an beiden siden vse gemeyne wille noch mit sinen hulpern. Vort mer wem die slote beuolhen werden de schal hulden als he vorbescreuen ste'it, wer dat, dat men en der huldinge nicht lo'uen wolde, so schal he siner frunde viere setten den man wol loiuen mak, wer dat we vorwissen wolden in dutschen landen des selben glik sal greue Henrik vnd sine bruder wider dun. Vortmer dem byschof von Arhusen schal men nicht mer hindern au li°ue noch an gude vnde an sinem sti°chte, vnd de sine de gut in dem stichte hebben edder der buten. Vortmer vmme sinen schaden den hebben sie beydensiten gelaten tů vs vnd greuen Jan von Holtzsten vsen vettern wat wie heiten dun an beydensiten dat scholen se aldus holden wen we erst tosamen komen. Vort mer vmme vses vater seilgen diner de met em von erme gude vordreuen sin, dat schal stan vp vs vnd greuen Jan, wat we dar vmme spreken wenne we tosamen komen dat schal men also holden, ok schole wie greue Henrik vnd sine bru°der an dem lande to Err[2] nicht bewerren. Vort mer alle desse teydinge die hir vorbescreuen stan wer dat, dat wi de bettern konnen wenne we tosamen komen dat schal an dissen teydingen nicht hindern. Dat alle disse teidinge stede vnd vast bliuen, so hebbe wi Woldemer juncherre tů Tenemarken de vorbenomde, die edele vorste marcgreue Lodewig van Brandinburg vse liue swager vnde greue Gunther von Swartzbůrg en truwen globit vnde globen an dessem breue dem edeln vorsten hertogen Albrecht van Sassen greuen Jan von

[1] „Mit der vischerie" er hos Hvitfeldt gjort til „oc Viskherret".(!)

[2] Ærö.

Holtzsten vnde greuen Johan von der Hoyge mit den mannen di hir na bescreuen stan, die erbar herre byschoph Sweno von Arhusen her Heyne van Scharuerberge her Johan van Plesse ritdere Hasse von Wedel die elder vnd Gerke Wolf knechte Dat wie alle disse vorgescreuen deyding stede vnde gantz holden willen vnd se voltien in vier woken na dem paske tage. Disse brief is gegeuen tů Spandow vnd besegelt na godis bort dusent drehundert iar dar na in dem viertegesten jar des sunnabendes vor dem suntage so man singet quasi modo geniti[1].

(Original paa Pergament med 3 Segl: det förste er Valdemars, som i Omskriften kaldes domicellus; det andet (noget forstödt) Markgrev Ludvigs: en heel, mandlig Figur, som i den ene Haand holder en Fane, i den anden et Skjold med Örnen; begge Segl i guult Vox; det tredie Segl, lille, i rödt Vox, med Omskrift + S· G[2]IRIZ * LIG.., i Midten G[2]L.

Udenpaa: Super pace facta inter dominum Waldemarum et comites Holtsacie.)

Den heri indeholdte Bestemmelse, at den nye Konge skulde ægte en Datter af Danmarks Svöbe, „den kullede Greve", kom dog ikke til Udförelse; ved den personlige Sammenkomst, som i denne forelöbige Tractat er antydet, og som inden en Maaneds Forlöb fandt Sted i Lybek imellem Valdemar Atterdag, de holstenske Grever og Hertug Valdemar af Sönder-Jylland, sluttedes den 19de Maî s. A. en Tractat mellem Kongen og Sidstnævnte[3], ifölge hvilken Kong Valdemar paa lignende Betingelser skulde ægte *Hertugens* Söster HELVIG (et Söskendebarn til den holstenske Prindsesse), med hvem han allerede i Juni holdt Bryllup paa Sönderborg, og hvis sjette og yngste Barn var Nordens store Dronning Margrete.

[1] Hvitfeldt sætter Tractaten en Dag senere, nemlig selve Dominica Quasimodogeniti.

[2] Eller C?

[3] Trykt hos Suhm XIII, S. 775-79.

INDHOLD AF AARGANGEN 1860.

UDSIGT OVER TAVLERNE.

I Texten findes indsatte fölgende Afbildninger:

OLDSKRIFT-SELSKABETS HISTORISK-ARCHÆOLOGISKE TIDSSKRIFTER

„Annaler for nordisk Oldkyndighed", „Antiquarisk Tidsskrift" og „Mémoires des Antiquaires du Nord", som ere et fælles Meddelelsesorgan for islandske, norske, svenske og danske Historikere, Sprogforskere og Oldgranskere, fortsættes bestandig i Fremtiden i uafbrudt Aarfölge, saa at hvert Bind benævnes efter den Aargang eller de Aargange, det efter Forholdene udgjör. De to förstnævnte af disse Skrifter, som indeholde Meddelelser i de nordiske Sprog, ere bestemte til Oldtidsvenners Afbenyttelse i Almindelighed saavel i de nordiske Lande som i Udlandene; det tredie, hvis Indhold er affattet paa Fransk, Engelsk eller Tydsk, er nærmest bestemt for Udlandene.

Til de hidtil udgivne tredive Bind, fra de nævnte Skrifters förste Begyndelse til Aargangen 1860 iberegnet, har man bestemt at udgive en særskilt historisk-archæologisk Index, der nu udarbeides af J. P. F. Königsfeldt, og skal tjene som et Sagregister og en Veiledning til at gjöre sig bekjendt med, hvad der ansees hovedsaglig at

kunne i historisk og linguistisk, archæologisk og ethnographisk Retning være til Videnskabens Berigelse.

Med Aargangen 1861 paabegyndes et nyt Decennium og et nyt Aaremaal, der slutter sig umiddelbart til det foregaaende og fortsættes ganske efter samme Plan som det fuldförte.

Til yderligere Lettelse og for Eensformighed ved Citationer vedföies her til Medarbeidernes og Læsernes Underretning enkelte valgte

FORKORTELSER.

AM : codex Arna-Magnæanus.

AnO : Annaler for nordisk Oldkyndighed.

B : Bautil d. e. Alle Svea och Götha Rikens Runstenar utgifne af Joh. Göransson. Stockholm 1750. fol.

D : Sverikes Runurkunder utg. af Richard Dybeck. ib. 1860 og flg. fol.

Dbk : Svenska Runurkunder utg af Richard Dybeck. ib. 1855 og flg.

FmS : Fornmanna Sögur, útg. at tilhlutun hins K. N. Fornfræða-Fèlags.

FaS : Fornaldar Sögur Norðrlanda, útgefnar af C. C. Rafn.

GhM : Grönlands historiske Mindesmærker.

Hkr : Heimkríngla med Fortsættelse, ed. Schöning, Sk. Thorlacius, B. Thorlacius et E. C. Werlauff. fol.

ÍS : Íslendinga Sögur, udg. af det K. N. Oldskrift-Selskab 1843 og flg.

L : Runurkunder utgifne af J. G. Liljegreen. Stockholm 1853.

Mém : Mémoires des Antiquaires du Nord.

MGh : Monumenta Germaniæ historica, ed. G. H. Pertz.

MnO : Nordiske Oldsager i det Kongelige Museum i Kjöbenhavn, ordnede og forklarede af J. J. A. Worsaae, tegnede af Magnus Petersen. Forögct Udgave 1859.

NgL : Norges gamle Love indtil 1387, udgivne af R. Keyser og P. A. Munch. Christiania 1846 og flg. 4.

ShI : Scripta historica Islandorum, studio Sveinbjörnis Egilssonii.

SmL : Södermanna-Lagen, utgifven af Schlyter. Lund 1838.

SnE : Snorra Edda, editio Arna-Magnæana.

SnH : Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie. I-VI, Christiania 1833-1839. 4.

SrD : Scriptores rerum Danicarum medii ævi, ed. J. Langebek, Suhm, Engelstoft et Werlauff.

SrS : Scriptores rerum Svecicarum medii ævi, ed. E. M. Fant, E. G. Geijer et J. H. Schröder.

SæE : Edda Sæmundar hins fróða, editio Arna-Magnæana.

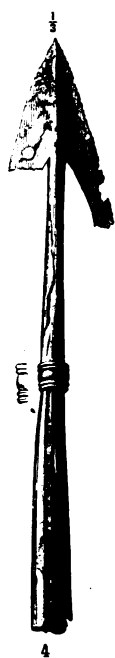
VgL : Vestgöta-Lagen, utg. af Collin och Schlyter. Stockholm 1827.

VmL : Vestmanna Lagen, utgifven af Schlyter. Lund 1841.

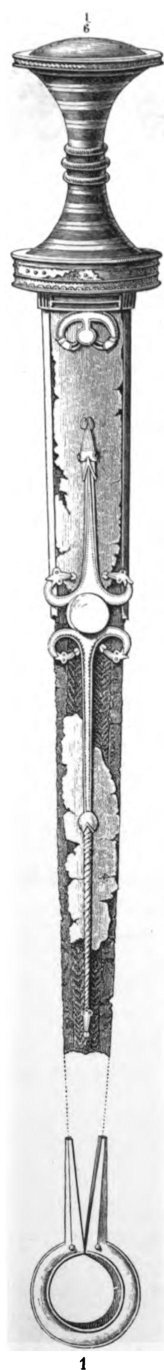
W : Olai Wormii Monumenta Danica. Hafniæ 1643. fol.

ÖgL : Östgöta-Lagen, udg. af Collin og Schlyter. Stockholm 1830.

I

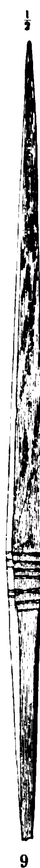

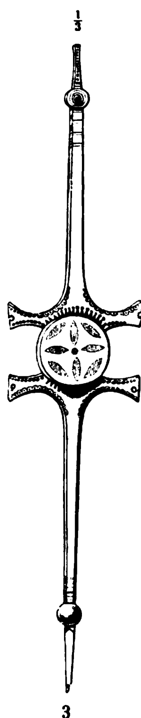

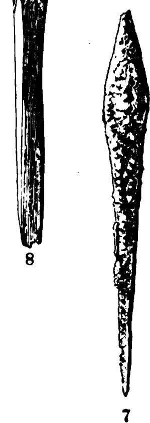

FLEMLÖSE-FUNDET.

1/2

11

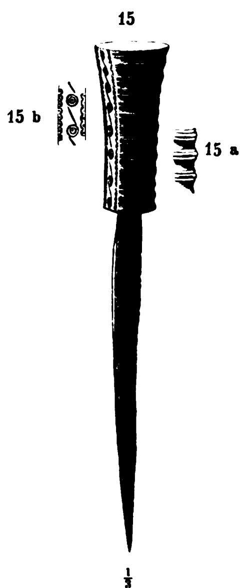
1/2

12

15

15 b

15 a

1/3

1/2

14

1/2

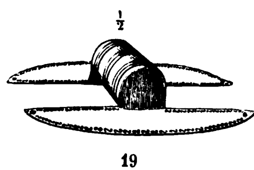

13

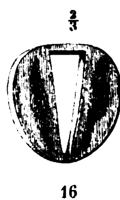
22

1/2

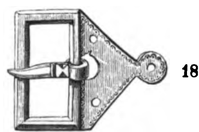

19

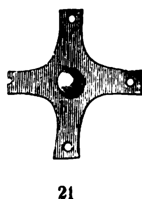
2/3

16

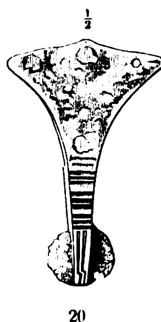

18

21

1/2

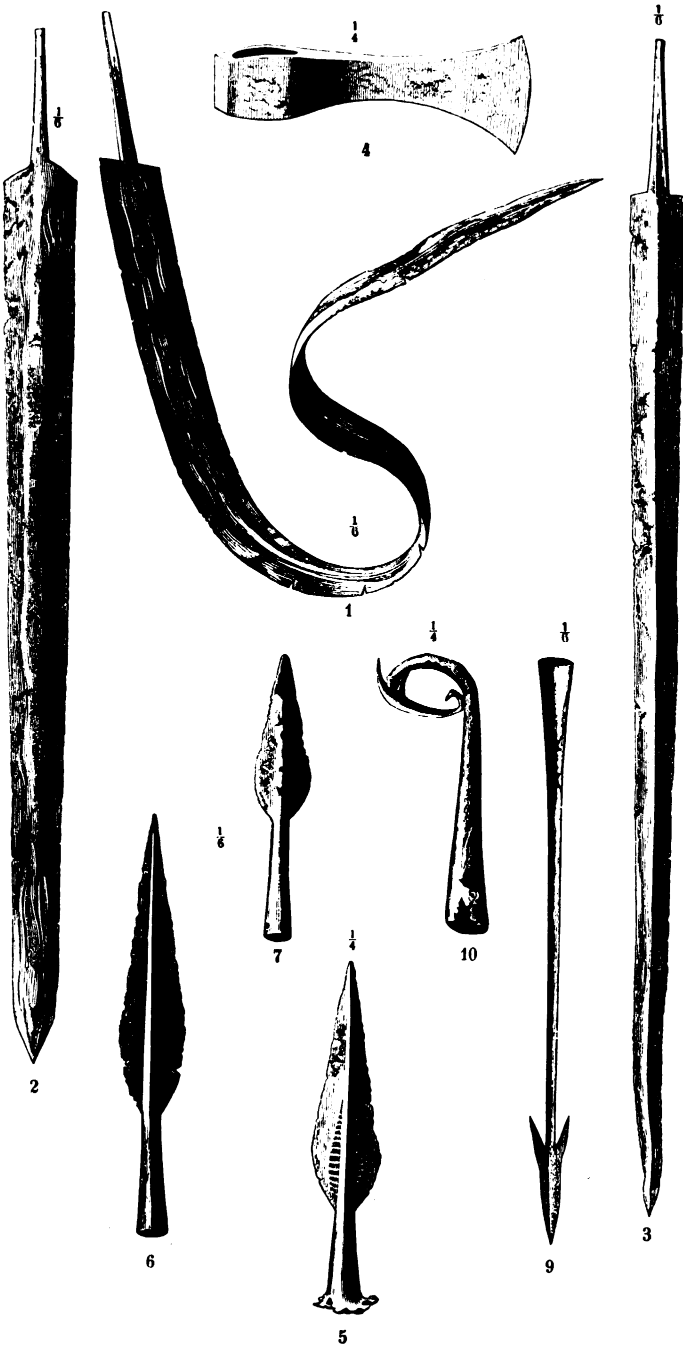
20

1/2

17

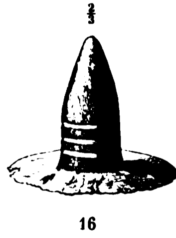
FLEMLÖSE-FUNDET.

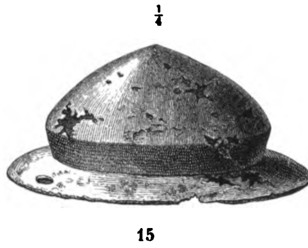

SKJÖDSTRUP-FUNDET.

$\frac{1}{2}$ 14

$\frac{1}{3}$ 11

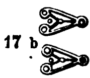

$\frac{2}{3}$ 16

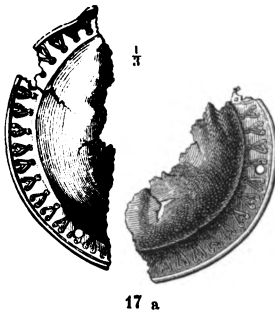

$\frac{1}{4}$ 15

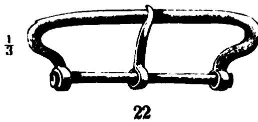

$\frac{1}{2}$ 13

$\frac{1}{2}$ 12

$\frac{1}{2}$ 18

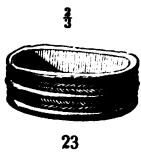

17 b

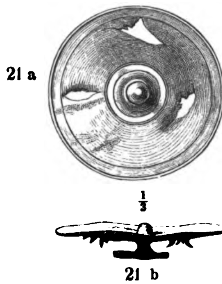

$\frac{1}{3}$ 17 a

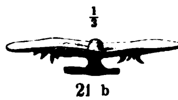

$\frac{1}{3}$ 22

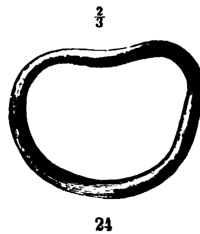

$\frac{1}{4}$ 20

$\frac{1}{4}$ 1

$\frac{2}{3}$ 23

21 a

$\frac{1}{3}$ 21 b

$\frac{2}{3}$ 24

SKJÖDSTRUP-FUNDET.

